

boş

**DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ
SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ**
Yıl:5 / Sayı: 25 / Ocak - Şubat 2014 / ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi
GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Editör
Prof. Dr. Recai Coşkun

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Kamil Aydın
Prof. Dr. Mustafa Erdem
Prof. Dr. Necdet Hayta
Prof. Dr. Yaşar Kaya
Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran
Prof. Dr. Zuhale Topçu
Prof. Dr. Vahit Türk

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Nebahat Akbaş

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Net Ofset

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın – Hakemli Dergi
Taranılan İndeksler: ASOS İndeks

Büro İç Hizmetler
Atakan Türkyılmaz

Adres: 1. Cad Nu.: 43/4
06520 Balgat-Ankara
Tel: +90 (312) 287 88 99
Faks: +90 (312) 285 44 99
Web: www.turkizdergisi.com.tr
e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr
Fiyatı: 15 TL

Basım Yeri
Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
www.netmatbaacilik.net
Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara
Tel-Faks: 0.312.230 07 23

Basım Tarihi: Ocak 2014 – Ankara

Abonelik Ücreti (Yıllık)
Yurt içi: 90 TL
Kurumsal abonelik: 180 TL
Yurt dışı:
Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri: 75£
ABD ve diğer ülkeler: 100\$
Abonelik için: 0.312.287 88 99
Nu.lı telefonda Atakan Türkyılmaz

BİLİM, DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü
 Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü
 Prof. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
 Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü
 Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü
 Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü
 Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü
 Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü
 Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ
 Prof. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü
 Prof. Dr. İsmail Yakıt Akdeniz Ü.
 Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü
 Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü
 Prof. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
 Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü
 Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü
 Prof. Dr. Mevlüt Karakaya
 Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü
 Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü
 Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü
 Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü
 Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü
 Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü
 Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü
 Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü
 Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
 Prof. Dr. Suna Başak Gazi Ü
 Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
 Prof. Dr. Tevfik Gülsoy Gaziantep Ü
 Prof. Dr. Vahit Türk Kültür Ü
 Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
 Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
 Doç. Dr. Giray Saynur Derman Sakarya Ü
 Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
 Doç. Dr. İlyas Topsakal İstanbul Ü
 Doç. Dr. Kutluk Kağan Sümer İstanbul Ü
 Doç. Dr. Salim Gökçen Erzincan Ü
 Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
 Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
 Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
 Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
 Doç. Dr. Toğrul İsmayıl Tobb Ü
 Doç. Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü

Doç. Dr. Yonca Anzerlioğlu Hacettepe Ü
 Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
 Yrd. Doç. Bülent Yavuz Gazi Ü
 Yrd. Doç. Dr. Cevdet Şanlı Yıldız Teknik Ü
 Yrd. Doç. Dr. Köksal Şahin Sakarya Ü

Yurtdışı Temsilciler

Doç. Dr. Abdülmecit Nuredin (Makedonya)
 Doç. Dr. Fariz Ahmadov (Azerbaycan)
 Doç. Dr. Ergin Jable (Kosova)
 Doç. Dr. Leniyara Selimova (Kırım)

Yurtiçi Temsilciler

Doç.Dr. Abdullah Temizkan Ege Ü
 Doç.Dr. Bülent Bayram Kırklareli Ü
 Doç Dr. Hasan Hüseyin Arı Van Yüzüncüyıl Ü
 Doç.Dr. İbrahim ERDAL Bozok Ü
 Doç.Dr. Mustafa Arslan Pamukkale Ü
 Doç Dr. Selahattin Bekki Ahi Evran Ü
 Doç.Dr. Talip Yıldırım Uşak Ü
 Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atalay Artvin Çoruh Ü
 Yrd. Doç.Dr. Ahmet Dogan Osmaniye Korkut Ata Ü
 Yard.Doç.Dr. Ahmet Karaçavuş Karadeniz Teknik Ü
 Yrd. Doç. Dr. Barış Çiftçi Nevşehir Ü
 Yrd. Doç Dr. Cafer Tayyar Ateş Mustafa Kemal Ü
 Yrd. Doç Dr.t Önder Bilgili Akdeniz Ü
 Yrd Doç,Dr Rafet Aydın Mehmet Akif Ü
 Yrd. Doç Dr. Recep Özkan Niğde Ü
 Yrd. Doç. Dr. Sultan Murat Topçu Erciyes Ü
 Yrd. Doç.Dr. Şaban Doğan İzzet Baysal Ü
 Yrd. Doç. Dr. Tahsin Yıldırım Aksaray Ü
 Yrd. Doç. Dr. Tamer Üstüner, Kahramanmaraş Sütçü Ümam Ü
 Yrd. Doç.Dr Tuğrul Yürük Çukurova Ü
 Arş. Gör. Mehmet Tamer Kaya Afyon Kocatepe Ü
 Arş.Gör. Muhammed Salman Cumhuriyet Ü
 Arş. Gör. Ümit Polat Ankara Ü
 Arş.Gör. Yüksel Eroğlu Uludağ Ü
 Öğr. Gör. Salih Arslan Bilecik Şeyh Edebali Ü
 Öğr. Gör. Yunus Emre Tekinsoy Gaziosmanpaşa Ü
 Yrd. Doç. Dr. Yasin Şerşoğlu, Kastamonu Ü

İÇİNDEKİLER

Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Millî, İslami ve İnsanı Esasları / Osman TURAN	7
Kızılma'dan Türk İslam Ülküsüne: Türklerin Küresel Düşleri / Prof. Dr. Recai COŞKUN	25
Kızılma / Prof. Dr. İsmet ÇETİN	55
Türk Devlet Geleneğinde Cihan Hâkimiyeti ve Meşrûiyet / Yrd. Doç. Dr. Yahya BAŞKAN	89
Türklerde İla-yı Kelimetullah Anlayışı / Prof. Dr. Mustafa ERDEM	95
Türk Milliyetçiliği ve Türk – İslam Ülküsü / Dr. Selçuk KIRBAÇ	101
Cumhuriyetimizin 100. Yılı (2023) Yaklaşırken “Lider Ülke Türkiye İdeali”: Siyasi Bir Analiz / Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN	121
Osmanlı Devleti'nin Yönetim Sistemi ile İlgili Tartışmalar / Doç. Dr. Taner TATAR	143
Kızılmanın Çürüyüşü / İsmail Hami DANIŞMEND	155

boş sayfa

TÜRK CİHAN HÂKİMİYETİ MEFKÜRESİ TARİHİ: TÜRK DÜNYA NİZAMININ MİLLÎ, İSLAMÎ VE İNSANİ ESASLARI

OSMAN TURAN*

Cihan Hâkimiyeti Mefkûresinin Tarihi Akisleri

*“Şimdi ölürsek dünya durdukça
kahramanlık şanımız yaşayacak;
oğullarımız ve torunlarımız başka
milletlerin başbuğları olacaktır.”*

(Kun hükümdarı)

*“Atalarımızdan işittik ki Garp imparatorluğu
(Roma) elçileri geldiği zaman
bu bizim için artık yeryüzünü
Fethedeceğimize delalet eder.”*

(İstemi Han)

Türklerin cihan hâkimiyeti ve mefkûresi, ilk defa, büyük bir Türk imparatorluğu kuran Kunlar ile bilhassa onların hükümdarı Mete ile başlar. Bu kudretli imparatorluğun hükümdarları mektuplarının başında “Tanrının

* Osman Turan’ın *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Millî ve İslami Esasları* adlı eserinden doğrudan alınıtı. (Boğaziçi Yayınları, cilt I-II, 2000) “Cihan Hakimiyetinin Tarihi Akisleri” (s.83-87) ve “Cihan Hakimiyetinin İlahi Menşei” (s.94-101).

tahtaçıkardığı Kun milletinin büyük Tan-yu veya Şan-yu"su ibaresini kullandıkları ki hâkimiyetin semavi (ilahi) menşesine inanıldığına dair ilk vesikayı teşkil eder. Hun hükümdarları "Tanrı kutu" unvanını taşıyordu. Büyük ve kudretli imparator Mete sulhu korumak maksadı ile ağır fedakârlıkları göze aldığı hâlde bir çöl parçası için harbe karar verirken: "Toprak milletin köküdür; onu nasıl verebilirim." dediği rivayeti de milliyet ve vatanperverlik duyguları tarihinde çok eski bir hadise olarak müstesna bir ehemmiyet arzeder. Hunlar Uzak-şark'tan şarkı Avrupa'ya kadar bütün Türk ve Asya kavimlerini birleştiren, birçoklarını yerlerinden söküp atan ve meşhur Çin Seddi'nin inşasına sebep olan kendi kudret ve üstünlüklerine inanıyorlardı. Bir Hun imparatoru ecdadının Çinlilere karşı kudretini *millî ananelerinin üstünlüğü* ile izah ediyordu. Bu sebeple de Çin kültür ve adetlerine rağbeti milletin esaretine bir başlangıç sayar; bu hususta halkı uyarır ve muharebeleri de sadece milletin menfaati için yaptığını söyler ki Türk hükümdarlarına mahsus olan bu millî görüş ve duygular Orhun kitabelerinde daha derin bir his ve hasletlerle meydana çıkar.¹ Kun imparatorluğunun parçalanmasından sonra bir Hun kumandanı, M.S. 304 yılında, devletini tekrar kurmak ve milletini kurtarmak maksadı ile ileri gelenleri gizlice toplar ve "Tan-yu'muzun sadece bir unvanı kalmış; beyler Çinlilere esir olmuştur. Bu hâlde bile 20.000 kişilik bir kuvvetimiz vardır. Neden bu esarete katlanalım ve Çin'deki karışıklıklardan faydalanmayalım" der ve devam ederek "İl-çu-su cesur ve hükümdar olmağa layık; bütün meziyetleri haizdir. Eğer Tanrı Kun devletini diriltmek istemeseydi onu dünyaya yollar mıydı" tarzında düşüncelerini bildirir. Bu nutkun tesiri ile Çin'de oturan Tan-yu'yu davet ettiler ve orada hüküm süren kargaşalıktan faydalanarak onu getirip tahta çıkardılar. Bütün Hun kumandanları "Tanrının devletlerini korumak için kendilerine yardım ettiğine dair bir delil de Çin'de hüküm süren bu kargaşalığın meydana çıkmasıdır" diyorlardı.² Hunların, esaret döneminde bile, millî şuur ve gururlarını muhafaza ettiklerine ve Tanrı'nın kendilerine yardımcı olduğuna inandıklarına dair şu tarihi kayıt da çok mühimdir. Mağlup olan bir Kun hükümdarı teslim olmayı ret ederken "Şimdi ölürsek dünya durdukça kahramanlık şanımız yaşayacak; oğullarımız ve torunlarımız başka milletlerin başbuğları olacaktır" beyanı böyle bir durumda bile cihan hâkimiyeti fikrinin ne derece derin bir imanla yaşadığını göstermektedir.³

Avrupa Hunları da bu mefkûreyi göç ve istilaları ile birlikte bu kıtaya, götürmüşlerdi. Bizans elçisi Priskos Hunların, *Attila'nın ilahi bir menşeden geldiğine* inandıklarını, buna itiraz edenlere çok hiddetlendiklerini, *dünyanın kendilerine ait olduğu* akidesi ile fetih ve savaşlar yaptıklarını ve sarayında bu inancın hüküm sürdüğünü söyler. Daha sonra giden diğer Bizans elçisi Jordanes de Attila'nın *ilahi kudret* tarafından *dünya hükümdarı* edildiğine, kılıcını da bu kudretin idare ettiğine inandığını belirtir. Attila da diğer Türk kağanları gibi kâhinlere (kamlara) çok itibar

eder ve sözlerini dinlerdi. Bir çoban tarafından bulunup kendisine verilen efsanevi kılıcı da Tanrı'nın bir hediyesi sayardı. Hunlar hükümdarlarının Tanrı tarafından gönderildiğine nasıl inanıyordu ise Avrupalılar da öylece onları "Tanrının kılıcı" sayıyor ve günahlarından dolayı kendilerini cezalandırmak için gönderildiklerine kani bulunuyorlardı. Bu inancın Orta-şark Hristiyanlarında ve Müslüman dünyasında da mevcut bulunduğu görülecektir. Oğuz Han'ın, Göktürklerin ve Oğuzların rehberi kurt olduğu gibi Hunlara da göç ve seferlerinde uğurlu bir geyik veya benzeri bir hayvanın önlerinde kendilerine yol gösterdiğine, istilalarını da bu suretle yaptıklarına inanıyorlardı.⁴ Bu münasebetle aşağıda görüleceği üzere, Süryani Mihael'in Oğuzların kurdunu "köpeğe benzer" bir hayvan yapması gibi Avrupalıların da onu geyik sanmalarını hatırlatabiliriz.

Gök-Türkler, Kunların torunları olup, onların eriştiği millî şuur ve cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihte daha müstesna bir mevki işgal eder. Bu hususta bize kadar gelen millî ve yabancı vesikalar çok bol ve değerlidir. İlk Gök-Türk kağanı Tuman (Bumin), henüz istiklal hareketine giriştiği ve yabgu ünvanını taşıdığı bir zamanda, M.S. 545 yılında, kendilerine Çin elçisi gelince "Bütün Türkler bununla devletlerinin yükseldiğine inanıyor ve birbirlerini tebrik ediyorlardı."⁵ Daha sonra gelen Bizans elçisi ile vaki bir konuşma Türklerin cihan hâkimiyeti düşüncesine bağlı bulduklarını açıkça meydana koyar. Filhakika garbi Gök-Türklerin hükümdarı İstemi Han Bizans İmparatoru Justinus'a Manyak adlı bir elçi göndermiş; imparator da Zemarkos adlı kendi elcisini 568 de hana yollamıştı. Kara-şar şehri şimalinde, yazlık ordugâhı Ak-dağ civarında, elçiyi kabul eden Türk hükümdarının, görüşme sırasında, gözlerinden yaş akar. Zemarkos sebebini sorunca. O: "Atalarımızdan işittik ki Garp İmparatorluğu (Roma-Bizans) elçileri geldiği zaman bu, bizim için artık yeryüzünü fetih ve istila edeceğimize delalet eder" cevabı ile bu sevinç yaşlarını döktüğünü, cihan hâkimiyeti inancının daha devletin kuruluşundan önce mevcut olduğunu ve böylece komşu kavimlere de yayıldığını ifade eder.⁶ İstemi Han'ın oğlu ve halefi Tardu Han, Ak-hunları kendi hâkimiyetine alan büyük zaferi üzerine, Bizans imparatoruna gönderdiği mektubu: "Dünyada yedi iklim ve yedi ırktın büyü kağanından Romalılar imparatoruna..."

Bizans elçisi Priskos Hunların, Attila'nın ilahi bir menşeden geldiğine inandıklarını, buna itiraz edenlere çok hiddetlendiklerini, dünyanın kendilerine ait olduğu akidesi ile fetih ve savaşlar yaptıklarını ve sarayında bu inancın hüküm sürdüğünü söyler.

Gök-Türklere ait Orhun Kitabeleri ise baştanbaşa milli şuur, demokratik ruh, insanlık duygusu ve cihan hâkimiyeti ideali ile dolu olup bu fikirlerin tarihinde misli olmayan bir eserdir.

ibaresi ile başlar ve bu şuurunu belirtir. Avar Hanının mektubu da hemen aynı duygu ve kelimelerle yazılmıştı.⁷

Gök-Türklere ait Orhun Kitabeleri ise baştanbaşa milli şuur, demokratik ruh, insanlık duygusu ve cihan hâkimiyeti ideali ile dolu olup bu fikirlerin tarihinde misli olmayan bir eserdir. Kitabe: “Üstte mavi gök, altta yağız yer ve ikisi arasında kişiöğlü yatılmış; kişiöğülları üzerinde de dedem Bumın ve İstemi kağanlar hükümdar olmuşlardı. Onlar dört tarafta bulunan düşmanları idareleri altına almışlar, harpten vazgeçirmişler, başlılarını eğdirmiş ve dizlilerini çöktürmüşlerdi... Böylece sahipsiz ve teşkilatsız Gök-Türklere nizamı koyup hüküm sürmüşlerdir” hitâbı ile bu mefkûrelerini millete ve dünyaya duyuruyor; muahhar nesillere miras bırakıyorlardı.

Bilge Kağan (716-734) Türk milletinin saadet ve felaketinden harici bir kuvvetin değil, sadece kendisinin mes’ul olduğunu, beylerin kudretli, akıllı, adil ve millî şuura sahip olması ve halkın da itaatli bulunması sayesinde bir endişe olamayacağını ileri sürerken yalnız millî şuur değil siyasi düşünceler tarihinde de yüksek bir mevki alır. O, Gök-Türk devletinin ilk kuruluş ve yükseliş devrinin gururunu duyduğunu belirttikten sonra, elli yıl süren Çin esareti zamanına ait acı hatıraları halka anlatırken de derin millî duygularını, ıstırabını ve milletinin kudretine de sarsılmaz bir imanla inandığını ifade eder: “Ey Türk ve Oğuz beyleri, milleti dinleyiniz! Üstte gök basmadığı ve altta yer delinmediği halde senin ilini ve *türe’ni* (devlet ve nizamı) kim bozdu? İtaatin sayesinde seni yükselten hâkim kağanına ve müstakil devletine fenalık eden sensin. Silahlı ve mızraklı askerler mi gelip seni dağıttı ve götürdü? Ey mübarek Ötüken halkı! Siz kalkıp şarka ve garba göçtünüz. Kârın şu oldu: Kanın su gibi aktı; kemiklerin dağ gibi yığıldı. Oğulların köle ve kızların cariye oldu” der ve sert ihtarını yapar: “Ey Türk milleti, titre ve kendine dön.!” Han bu ifadeleri ile yer ve gök yıkılmadıkça hiç bir kuvvetin Türk milletini sarsamayacağını, fakat buna rağmen elli yıl süren esaret devrinin kendi kusuru ve bünyesinden ileri geldiğini belirtir. Burada Han’ın mesuliyet yüklediği halk değil, beyler ve yüksek tabaka hakkında şikâyetçi olduğu aşığıda görülecektir, Zira devletin kuruluşu ve yükselişinde kağanlar daima halkın hissesini millî şuur ve vatansızlıklarını takdirle karşılamış ve bunu belirtmişlerdir.

Türk hakanı bu esaret devrinin utanç verici manzarasını çizerken de milletine Çinlilerin tatlı sözlerine, yumuşak ipeklerine aldanmamasını, hilelerine karşı uyanık bulunmasını ve Çin'e giderse yok olacağını ısrarla tekrarlamıştır. "Ey Türk milleti! Sen Ötüken'de oturup kervan ve kabileler gönderirsen ebedi devletini muhafaza edersin. Türk kağanı burada oturdukça senin için bir kaygı olmayacaktır" ifadeleri ile millî şuur ve birliğe sahip olmak sayesinde hiç bir dış tehlikeden korkulmayacağına dair inancını te'yid eder.⁸ Bilge Kağan Ötüken'in mübarek (*iduk*) bir yer olduğunu, dünyayı idare için de en müsait bir duruma sahip bulunduğunu belirtirken de vatan duygusunun şahane bir örneğini verir. Türkler arasında bu an'ane o kadar kuvvetli ve yaygındır ki Kaşgarlı Mahdud da Altay bölgesinin kutsiyetini İslam dini ile de te'yid ve takviye eder.

**Bilge Kağan
Ötükenin
mübarek (*iduk*)
bir yer olduğunu,
dünyayı idare
için de en müsait
bir duruma sahip
bulduğunu
belirtirken
de vatan
duygusunun
şahane bir
örneğini verir.**

Nitekim Hazret-i Peygamber'in "Türklerin Allahın ordusu" olduğuna dair kutsi hadisi bu bölge ile alakalı olarak kitabına derceder ve Tanrının Türk milletini havası en sağlam olan bu ülkede iskân ettiğini söyler; Türklerde iyilik, güzellik, doğruluk, tatlılık, büyüklere saygı, ahde vefa, sadelik ve kahramanlık gibi yüksek vasıfların hâkim olduğunu ve asla kibir yapmadıklarını da ilave eder.⁹ Çağdaş Bizans tarihçisi Menandros Türklerin bu yüksek hâkimiyet bölgesini, dağlarının azameti ve meyvelerinin bolluğu ile sevdiklerini, buralarda hiç bir zaman bulaşıcı bir hastalık ve zelzele vuku bulmadığını iftiharla söylediklerini, bu sebeple de bu bölgeyi takdis ettiklerini ve burasını en kudretli kağanlara bir kanun ile ayırdıklarını yazar.¹⁰ Böylece Ötüken Türk hâkimiyeti merkezi ve kutsiyeti dolayısıyla Kun, Gök-Türk ve Uygurlarca, daha sonra da Moğollarca (Karakorum) kıymet kazanmış ve imparatorluk kurmak için buraya sahip olmak telakkisi hüküm sürmüştür.

Cihan âkimiyetinin İlahi Menşei

*"Türk Tanrısı Türk milleti yok olmasın
diye beni kağanlığa oturttu."* (Bilge Kağan)

Eski Türkler kadir-i mutlak bir Allah'a ve onun cihan hâkimiyetini kendilerine ihsan ettiğine derin bir imanla ve samimiyetle inanıyorlardı. Bilge Kağan. "Tanrı irade ettiği için tahta oturdum; dört yandaki milletleri nizama soktum" derken dindarlığını ve hâkimiyetinin semavi menşeiini belirtiyordu. Nitekim "Tanrı güç verdiği için" Türk askerleri kurt gibi ve düşman askerleri koyun gibi idi. Çin

Nitekim “Tanrı güç verdiği için” Türk askerleri kurt gibi ve düşman askerleri koyun gibi idi.

esareti zamanında da “Türk Tanrısı Türk milleti yok olmasın diye babam İltiş Kağanı ve anam İl-Bilge Hatunu gökten tutup yükseltmiştir”. Fakat Türk Tanrısı sevdiği ve himaye ettiği milletin hanları, beyleri ve halkı doğru yoldan, millî örf ve nizam (*türe*)den ayrıldığı zaman onları cezalandırır; kendilerini Çin’in esaretine düşürür. Gerçekten, Tonyukuk’un söylediği gibi, bu sebeple “Tanrı onları cezalandırdı ve mahkûm etti.”¹¹ Bununla beraber burada da yine ceza vermek suretiyle Tanrının Türk milletini kurtuluş yoluna sevk etmek ve korumak iradesi sezilmektedir. Bu inanç dolayısıyladır ki “Türkler hudutlarını geçmeğe karar verdikleri zaman bir mabede gidip zafer için dua ediyor; ondan sonra ordularını toplayarak Çin’e doğru taarruza geçiyorlardı.”¹² Bu inanış bir dilek ve şükran duygusundan ibaret olmayıp hâkimiyetin kendilerine bizzat ilahi bir ihsan olduğuna da inanıyorlardı. Hakanların kitabe, *yarlığ* (ferman) ve mektuplarının başına koydukları ibare veya formüller bu hususu daha açıkça meydana koyuyordu. Nitekim Gök-Türk hanı “Ben Tanrı gibi gökte yaratılmış Türk Bilge Kağan tahta oturdum. Siz küçük kardeşlerim, yeğenlerim, genç şehzadelerim, bütün soyum ve milletim; sağdaki şad beyler ve soldaki *Tarhan* ve *buyruk* beyler sözlerimi sonuna kadar iyice dinleyiniz!” derken hâkimiyetin bu semavi menşei inancını tekrarlıyordu.¹³ Şamanî dinine göre yüksek ruhlar ölünce Tanrının yanına gittikleri gibi doğuşları da: öylece gökle alakalı idi. Bu sebeple ilahi himaye ve hâkimiyet ihsanı dışında hakanların dini inançlara aykırı bir kudret ve iddiaları bahis mevzuu değildi.

Oğuz Han hâkimiyetini ilahi bir menşeden almış; Uygur hanları semavi bir nurdan doğmuş bulunuyordu. Asya ve Avrupa Hunlarının da Tanrının cihan hâkimiyetini kendilerine verdiği inandıklarını yukarıda izah etmiştik. Miltattan önceki asırlardan beri Hunlar kendilerini düşmanları, Çinlilere karşı üstün görüyorlar; mektuplarına “Semanın tahta çıkardığı Büyük Tan-yus” formülü ile başlıyorlardı. Avrupa Hunları da Attila’yi ilahi menşeden gelmiş biliyor; dünya hâkimiyetinin kendilerine verildiğine ve Tanrının askeri olduğuna inanıyorlardı. Nitekim Avrupalılar da onları “Allahın kamçısı” kabul ediyordu.¹⁴ Çinliler kendi imparatorlarını “Semanın Oğlu” saydıkları için bu Türk formülünü de o manada tercüme ediyor ve Avrupalılar da bunu kendi dillerine bu manası ile naklediyorlardı. Türk vesikaları meydana çıktıktan, Türklerin kadir-i mutlak Tanrının emrinde ve himayesinde oldukları, onun yüceliği karşısında kendi tevazu’ ve acizlerini itiraf ettikleri anlaşıldıktan sonra artık “*Tangri-teg*” (Tanrı gibi) tabirini Tanrıya benzer veya “Semanın Oğlu” değil, hakanların ilahi te’vid ve himayeye mazhar oldukları veya Tanrı tarafımdan memur edilmiş buldukları manasında anlamak

icap eder ki bu telakkiye Müslüman Türklerde ve sultanlarında da rastlandığını göreceğiz. Burada yüksek ruhların ve dolayısıyla hakanların doğum ve ölümlerinde Tanrıya yakın bulunmaları inancı bahis mevzuudur. Esasen Türk hakan ve sultanlarının, bazı Eski ve Ortaçağ hükümdarları gibi, istibdad ve mutlak bir otoriteye sahip bulunmadıkları ve demokratik bir ruh ve davranış içinde oldukları da hatırlanmalıdır.

Hunların ve Gök-Türklerin kendilerini Allah'ın ordusu sayan ve komşumilletlere de intikal eden inanışları İslam devrinde de mevcut olmuş ve İslam akideleri ile de te'lif edilmişti. İşpara Han, Çin'e tabiiyetinden önce, "Elli yıldan beri Tanrının

Hunların ve Gök-Türklerin kendilerini Allah'ın ordusu sayan ve komşumilletlere de intikal eden inanışları İslam devrinde de mevcut olmuş ve İslam akideleri ile de te'lif edilmişti.

koruğu Gök-Türkler... 100.000 kişilik bir orduya sahip bulunuyorum" ifadesiyle hanlar gibi Türk milletinin de Allah'ın himayesinde bulunduğu dair Çin kaynaklarının kayıtları Orhun Kitabelerinin beyanlarını te'yid eder.¹⁵ Bu inanış ve deliller dolayısıyla "Gök-Türk" adının başına konan kelimeye gök veya mavi değil, semavi manasını vermekte isabet vardır. Bu da hükümdarlar gibi milletin de ilahi himayeye ve semavi sığata sahip olduğunu ifade eder ki bu husus diğer vesikalarla da sabittir. Türklerden pekçok kültür, dilve din unsurları alan ve Oğuz destanını da benimsemeğe çalışan Çingiz Moğolları da kendilerine "Kök Moğol" adını verirken aynı manayı kastediyorlardı. Bu tarihte görülen *Sagun*rütbe adı da bazen "*Kök-Sagun*" şeklinde bu kelime ile birlikte kullanılmıştır.

Türk hâkimiyetinin ilahi menşesine ve hakanların dünya hükümdarı olduklarına dair inançları yabancı hükümdarlara gönderilen mektupların başlangıç formüllerinde daha kat'ı bir şekilde meydana çıkar. Filhakika Gök-Türk hükümdarı İşpara Han'ın (581-587) kuvvetli zamanında, Çin İmparatoruna yazdığı bir mektup "Tanrı tarafından gönderilmiş (veya gökte doğmuş) Büyük Gök-Türkler İmparatorluğunun bilge kağanı Şa-po-lu (İşpara) formülü ile başlamıştı ki kitabelerde bulunan unvan ve sıfatlar aynen tekerrür etmiştir.¹⁶ Tardu Han'ın 598 yılında, Bizans imparatoru Maurikianus'a gönderdiği mektupta "dünyada yedi iklimin efendisi ve yedi ırkın kağanı" ibaresi de bu manada kullanılmıştı. Hunlardan sonra İtil boyundaki "Büyük Bulgaristan'dan ayrılıp Balkanlara gelen, Türk dil, din, kültür ve divan usullerini (*chancelerie*) de birlikte getirerek devlet kuran Tuna Bulgarları da hâkimiyetin semavi menşei inancına bağlı bulunuyorlardı. Bulgar Han'ına ait bir kitabe: "Tanrı tarafından (gönderilmiş veya nesb olunmuş), Tanrıya benzer Melemir Han" (831-852) başlangıç formülü de tamamen Türk siyasi anlayışı ve inanışının bir ifadesi

Asya'da Gök-Türklerin halefi olan ve onların yerinde devlet kuran Uygur hanları, destanlarına göre, semavi bir ışıktan geldiklerine inandıkları gibi, hâkimiyetlerinin ilahi menşeden çıktığını gösteren birçok ibareleri (mesela Tangrı'dan kut bulmuş) ihtiva eden vesikalar da bırakmışlardır.

idi.¹⁷Asya'da Gök-Türklerin halefi olan ve onların yerinde devlet kuran Uygur hanları, destanlarına göre, semavi bir ışıktan geldiklerine inandıkları gibi, hâkimiyetlerinin ilahi menşeden çıktığını gösteren birçok ibareleri (mesela Tangrı'dan kut bulmuş) ihtiva eden vesikalar da bırakmışlardır. Bir Uygur hükümdarı 1027'de Gazneli Sultan Mahmud'a gönderdiği mektubu "*Göklerin sahibi (Tanrı) yeryüzü ülkelerinin ve birçok kavmin hâkimiyetini bize verdi*" cümlesi ile başlar. Uygurların han'ı bu devirde büyük bir hükümdar olmadığı halde bile yine resmi Türk cihan hâkimiyeti mefkûresine ve diplomatik usullerine sadık kalıyor; bu sebeple de Müslüman Türk sultanına "yay ile ok" gönderiyordu.¹⁸

Çingiz Moğolları Türk kültürünü, destanını ve ananelerini Uygur yazısını ve birçok müesseseleri Uygurlardan alırken memurları ve divan teşkilatı ile birlikte cihan hâkimiyeti formüllerini de iktibas etmişlerdi. Bu sebeptendir ki cihan hâkimiyeti formülünü, çok defa, Moğolca değil, Türkçe yazıyorlardı. Nitekim Güyük Kağan'ın Papa IV. Innocent'e gönderdiği cevabi mektup (*yarlığ-ferman*): "*Mengü Tengri küçinde kür uluğ ulus'nung han yarlığımız*" (yani ebedi Tanrının kudreti ile büyük milletin deniz gibi hanı, bizim fermanımız) ibaresi ile başlar ve

Farsça olarak devam eder. Bu formülün Moğolcası Han'ın mühründeki yazıyı teşkil eder. Buna "Büyük Moğol" adı ile "itaat eden milletlere varınca ona saygı ve korku duymaları gerektir" ibaresi de ekleniyorsa ki bu son kısım, Türk hâkimiyet ve insanlık anlayışına aykırı olduğu için Türkçelerinde mevcut değildi. Bu Türkçe formülün Moğolcası: "*Mongke Tangrı-yin küçündür yeke Mongol ulus-un dalay-ın hanu yarlık il bolga irgen-dür kürbesü buş ireteğüy ayutugay*" şeklini almıştır ki buradaki kelimelerin çoğu da aslen Türkçedir. Mengü Han'ın Fransız kralı Saint Louis'e gönderdiği *yarlığ* (ferman) da bu mahiyette olup dünya hâkimiyetinin kendisine ait olduğu, krala iki kişinin gerebileceği bir yay ve iki gümüş ok da gönderdiği, İslam memleketlerini istilada Moğollarla birlikte olursa kendi memleketlerini krala bırakacağı, aksi takdirde bu ok ve yayların kullanılmak üzere iadesini bildiriyordu. Papanın elçisi Ascelin, şarkta Hristiyanları korumak ve Müslümanlara karşı ittifak yapmak maksadı ile 1245 yılında, Moğolların İran ve Anadolu'da kumandanı bulunan Baycu'ya

gelip ona *insanların en büyüğü* ve Hristiyanların başı *Papa'*nın temsilcisi olduğunu beyan ediyordu. Bu ifadeden gazaplanan Moğol kumandanı *Kağanın dünya hâkimiyetine* başka bir şerik bulunamayacağını söyledi ve elçiye karşı hiddetini belirtti.¹⁹

Cihan hâkimiyetinin bu başlangıç formülü Orhun kitabelerinde geçen "*Tangrı-tek Tangrı yaratmış Türk Bilge Kağan sabım* (sözüm)" ibaresindeki manayı ifade eder.²⁰ Yukarıda belirtildiği üzere Çingiz Han da, eski Türk hükümdarları gibi Tanrının kendisini himaye ettiğine ve kendi şamanı Gökçe'nin tebşiratına göre de dünya hâkimiyetini kendisine verdiği inanıyordu. O da, Türk hanları gibi, seferlerinde Tanrıya dua ediyor; zafer kazanması için yardımcı olmasını diliyordu.²¹ Moğol fatihi, Türkistan padişahı Sultan Alâeddin Muhammed Harezşah'a karşı harekete girerken ilk önce, Otrar şehri (Farab civarında) önünde, yalnız olarak, bir tepeye çıkıp üç gün yaptığı duayı da burada tekrar hatırlatmalıyız. Bundan sonradır ki Çingiz Han Türk-İslam dünyasının en büyük ve kudretli devletini yıkmış ve çok yüksek medeniyet merkezlerini tahrip etmişti. İslam müellifleri Harezşah'ın mağlubiyetinde gururunu, dini zaaflarını, Bağdad halifesine karşı Şiileri tutmasını ve Çingiz'in zaferinde de onun Tanrıya bağlılığını ve duasını sebep olarak göstermişlerdi.

Gürcü ve Ermeni kaynakları da Moğolların Tanrı adını dillerinden düşürmediklerini, üç defa diz çökerek ona taptıklarını ve mektuplarının başına da "*Mengü Thengri küçündür*" (Ebedi Tanrının gücü ile) ibaresini kullandıklarını yazarlar.²² Onlara göre *gökler Tanrıya ve dünya da Çingiz Han'a* ait bulunuyordu. Bu münasebetle de onun Türk destanlarında görülen kahramanlar gibi semavi bir nurdan doğduğuna inandıklarını belirtirler.²³ Moğollar Müslüman hükümdarlarına gönderdikleri mektupların başına da, bunu bazen Arapçaya tercüme ederek, "*Gök Tanrısının nôibi*", "*Şark-garp bütün dünyanın en büyük kağanı, bütün hükümdarların itaatini emreden*" şeklinde koyuyorlardı. Oktay Kaan'ın 638 (1240) tarihli bu mektubu yanında Hülâgü'nün mektubu sadece yer ve göklerin halikinin adı ile ve Arapça olarak başlıyordu.²⁴ Altun-ordu hanları bu formülü İslamiyet'e uydurarak "*Mengü Tanrı gücünde, Muhammed Resulullah, Hacı Giray sözüm*" şeklinde yazıyorlardı. Timur'un paraları üzerinde bu formül Moğolca yazıldığı halde torunu "*Uluğ beg Gürğan sözüm*" tarzında Türkçe ibareyi kullanıyordu. Fatih Sultan Mehmed'in, Uzun Hasan'a karşı kazandığı zaferini, Türkistan hükümdarlarına bildiren Uygurca yarlığı "*Allah*

Çingiz Han da, eski Türk hükümdarları gibi Tanrının kendisini himaye ettiğine ve kendi şamanı Gökçe'nin tebşiratına göre de dünya hâkimiyetini kendisine verdiği inanıyordu.

Türk hanedanlarına mensup hakan, sultan, şehzade ve beylerin, mukaddes menşeleri ve Oğuz Han nesli bulunmaları dolayısı ile ölüm cezalarında kanları akıtılmıyordu.

*Teâlâ'nın inayeti ile Sultan Muhammed Han sözüm" ifadesile aynı divan an'anesine uygun olarak başlıyordu.²⁵ İslami şekli ile bu başlangıç ifadelerine Osmanlı sultanlarının Uygurca olmayan mektuplarında da rastlanır. Filhakika Yavuz Sultan Selim'in *el-Müeyyed min indilldh Ebu'I-Muzaffer* ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın Avusturya ve İspanya hükümdarlarına, tuğrası ile birlikte ve "*Hak Telalanın inayeti ve ulu Peygamberimizin mucizatıberakatı ile ben ki yer-yüzü hakanlarına taç giydiren, sultanlar sultanı ...*" ibaresile başlayan mektupları eski Türk cihangirlik ve ilahi hâkimiyet an'anesinin İslami bir şekil olarak Osmanlı devrine kadar yaşadığını göstermektedir.²⁶*

Türk hanedanlarına mensup hakan, sultan, şehzade ve beylerin, mukaddes menşeleri ve Oğuz Han nesli bulunmaları dolayısı ile ölüm cezalarında

kanları akıtılmıyordu. Nitekim Şamanî devrinde olduğu gibi, Selçuklularda ve Osmanlılarda da isyan eden hanedan mensuplarının idamları kan akıtılmamak gayesi ile yayın kirişi ile boğdurulmak üzere cezaları infaz olunuyordu.²⁷ II. Murada şehzade Mustafa'yı Düzmece saydığı için onu yayın kirişi ile değil alelade surette idam etmişti. Bu münasebetle Selçuklularda ve ilk Osmanlılarda hanedan mensupları ile bazı büyük devlet adamlarının, İslam an'anesinde mevcut olmadığı hâlde, mumyılanmak suretiyle defnedilmelerini de eski Türk anane ve müesseselerinin devamlılığı bakımından kayda şayan buluruz.²⁸

Hristiyanlığın cihanşümül davası ve ilahi hâkimiyet telakkisi İslam'ın ve Türklerinkinden çok farklıdır. Hristiyanların reisi olarak Roma'da oturan Papa, orada şehit edildiğine inanılan havari (*apotr*-apostole) Saint Pierre'in vekili ve bu sıfatla da İsa'nın gözüken başı ve ilahi iradenin temsilcisi sayılmış; bu sebep ve sıfatları dolayısıyla da "hata işlemez" (*layuhti-Infailleble*) olduğuna inanılmıştır. Bu sıfatlar kilisenin yalnız dini değil bilahare dünyevi hâkimiyet ve tahakkümüne de sebep olmuştur. Hazret-i İsa bir cemaatin idaresi ile meşgul olmadığı için "Allah'ın hakkını Allah'a ve Kayser'in hakkını Kayser'e" bıraktığı halde papalar, Orta-çağda, ruhani hâkimiyetlerine cismani saltanatlarını da ilaveye başlamışlardı. Bu da meşhur ilahiyatçı St. Thomas'ın "beden ruha tabidir" düsturuna dayanıyordu. Hâlbuki İsa'nın ilahi hâkimiyeti ilahi adaletin hüküm sürmesi manasında olup Papalığın dini ve siyasi tahakkümü bahis mevzuu değildi. Nitekim Katolikler dışında kalan diğer Hristiyan mezhepleri ve onların mümessilleri hiçbir zaman böyle bir dini ve siyasi hâkimiyet iddiasında bulunmamışlardı. İslamiyet'te Hazret-i Muhammed

aynı zamanda bir devletin de kurucusu olduğu, din ve dünya işlerini de Kuran'a göre idare esaslarını koyduğu için "Peygamberin halifeleri iki vazifeyi birleştirmiş oldukları halde din ve dünya işlerinde böyle bir kudrete de sahip bulunamamış ve İslam'ın (Kur'anın) koyduğu kanunlar dâhilinde kalmaya mecbur edilmişlerdi. Bu sebeple Kuran'da geçen "Allah'ın halifesi" tabiri umumi ve mecazi bir manada olup halifelere ve hiçbir kimseye böyle bir hudutsuz salahiyet tanınmamıştır. Türk sultanları bazen "Yeryüzünde Allah'ın gölgesi"(Zillullah fi'l-âlem), "Allah'ın halifesi" veya "Allah tarafından te'yid edilmiş" sıfatlarını kullanırlarken bu sonuncu manayı kastediyor; sadece İslamiyet ve hak yolunda Allah'ın yardımına mazhar bulduklarına inanıyorlardı. Bu da Türklerin İslam'dan önceki cihan hâkimiyeti anlayışı ve tabirlerine uygun bulunuyor ve İslamiyet'le de te'yid olunuyordu.

Cihan Hâkimiyetinin Maddi Kaynakları

*"Size ilahi menşeden gelen
atlar takdim edilecektir."* (İşpara Han).

*"Olmasun ki oturak olasız, beylik
Türkmenlik ve yörüklük edenlere kalur."* (Osman Gazi).

Türklerde millî şuurun çok eski devirlerde uyanması, İslam cihadına uygun bir savaşçılık ruhu, nihayet ilahi himaye ve kadere kuvvetle inanış tarihi kudret ve hayatiyeti arttırmaya ve cihan hâkimiyeti mefkûresini ve dünya nizamı davasını yaratmaya sebep olmuştur. Fakat bizzat bu mefkûre bile maddi kudretle yaşayabilir ve insanlık ideali ile uzlaşarak gelişebilirdi, Gerçekten Türkler bizzat askeri ve siyasi bir kudrete sahip olmasa veya başka bazı kavimler gibi uzun bir esaret devri yaşasalardı böyle bir mefkûre doğamaz ve bahis mevzuu olamazdı. Nitekim uzun devirler Türk ve Cermen kavimlerinin hâkimiyetinde yaşayan Ruslar asla bir devlet kurmağı düşünemiyorlardı. Türklerden sonra Cermenlerin nüfuzuna giren Ruslar, kendi eski kronikleri Nestor'un rivayetine göre, Baltık denizi ile Karadeniz arasında ticaret yapan İskandinavyalı Varg'lere müracaat ederek: "Bizim memleketimiz çok büyüktür ve her şey boldur. Fakat nizam ve adalet yoktur. Geliniz bu memleketi alıp bizi idare ediniz" demişlerdi. Rus adını alan bu İskandinavlıların reisi Rurik idaresinde, 862 yılında, Kiev etrafında Rusya teşekküle başladı. Nitekim Slavlar eski devirlerde teşkilat ve devlet kuramayı başka milletlerin esiri olmuşlardı. Esasen Avrupa dillerinde kullanılan "esclaoe" (esir) kelimesi de Slav İslam-Türk kaynaklarında (Saklab-Sakalibe) adından gelmiştir. Bu sebepledir ki meşhur Alman mütefekkeri Herder: "Slavlar tarihten ziyade haritada yer tutmuşlardır" hükmünü verebilmişti.²⁹ Filhakika Slav tarihi mütehassısları da Rusların ve diğer Slav

Eski Romalılar nasıl imparatorlukları ve cihan hâkimiyetleri dolayısıyla hukuk sahasında ilerlemişlerse Türkler de Türkistan'da ve Anadolu'da hukuk ilmi ve tatbikatı ile İslam hukukunda yüksek bir mevki kazanmışlardır.

kavimlerinin (Bu arada Rumenlerin) Hun, Hazar, Bulgar, Peçenek, Kuman ve Altun-ordu Türklerinin uzun süren idareleri altında kalmış; onlardan siyasi ve medeni birçok tesirler aldıklarını meydana koymuşlardır. Hatta bunlar arasında Çek âlimi J. Peisker Slavların devlet kurma kabiliyetinden mahrum bulduklarını ileri sürmüştü; Slav hukuku tarihi üzerinde çalışan K. Katlee de Türklerin onlar üzerindeki kültürel ve hukuki tesirlerini göstermiştir.³⁰ Bununla beraber Türk tesiri ile teşkilatlanan Rus'lar gittikçe büyümek ve kuvvetlenmek sayesinde önce Üçüncü Roma olmak, daha sonra Pan-slavizm mefkûresine sahip bulunmak, şimdi de komünizmle karışık olarak, cihan hâkimiyeti davasına girişmek suretiyle siyasi düşünce ve millî mefkûre sahasında büyük bir inkılâp yapmışlardır. Fakat Rus halkının, Çarlık devrinde olduğu gibi, Bolşevik idaresinde de mutlak bir itaat ve inkıyad psikolojisine sahip olması bu milletin hâlâ eski hüviyetini tamamıyla

değiştiremediğini göstermektedir. Bunun gibi, adalarda yaşamasına rağmen, İngiliz milletin denizciliğe alışması da Yeniçağların başlarında olup bu millet Okyanuslara açılmak, ticaret şirketleri vücuda getirmek suretiyle modern çağların en büyük imparatorluğunu kurmuş; bu sebeple cihan hâkimiyeti davasına ve üstün bir millet duygusuna erişmiştir. Eski Romalılar nasıl imparatorlukları ve cihan hâkimiyetleri dolayısıyla hukuk sahasında ilerlemişlerse Türkler de Türkistan'da ve Anadolu'da hukuk ilmi ve tatbikatı ile İslam hukukunda yüksek bir mevki kazanmışlardır. Buna mukabil denizci cumhuriyetler hâlinde teşekkül eden ve Ortaçağın sonlarında ticaretle zenginleşen İtalyanlar da yeni şartlara göre, Roma'nın askeri kabiliyeti yerine sanatta mümtaz bir mevki almışlardır. Bu misaller milletlerin güç ve inançları arasındaki münasebetler için hatırlatılmıştır.

Türklerin tarih sahnesinde cihan hâkimiyeti mefkûresi ile çıkışlarında da ilk amilin manevi değil askeri kudretin rol oynadığı, onun doğurduğu mefkûrenin de maddi kudreti geliştirdiği muhakkaktır. Maddi sahada ilk göze çarpan unsur at olmuştur. Gerçekten atın Orta-Asya ovalarında ehlileştirildiği ispat edilememiş ise de bu hayvanın, ilk defa olarak, bir savaş vasıtası hâline getirilmesi ve okçu süvari ordularının meydana çıkışı Türklerin eseri olmuş ve askeri üstünlükleri de bu sayede sağlanmıştır.

Filhakika, ilim âleminde kabul edildiğine göre, ilk önce Türkler (Hunlar) koşum takımları, üzengi, eğer ve dizgini keşfederek ata binmek ve ona hâkim olmak sayesinde sür'atlı bir nakil ve muharebe vasıtası elde etmişlerdi. Bununla muvazi olarak, süvarilik için zaruri olan dar pantolon, deri kuşak ve potin de Türkler tarafından icat edilmiş; uzun kılıç da süvariliğin icabı olarak kullanılmıştı. İşte Türklerin askeri kudreti ve dünya hâkimiyeti davasında at ve silahlar ilk imkânı hazırlamıştı. Bu keşiflerin askerlikte bir inkılâp yapması ve komşu kavimlere karşı bir üstünlük ve hâkimiyet kazanması tabii idi. Zira Çinliler atı arabaya koşmayı biliyor; fakat ona binemedikleri için süratli hücum, çevirme ve ricat hareketleri yapan Türk süvarilerine karşı dayanamıyor ve kolaylıkla bozguna uğruyorlardı. Çinliler Türk'lerden ata binmeyi, koşum takımlarını öğrenmişler. Bu münasebetle de kendi geniş elbiselerini, üstü açık ayakkabılarını ve kısa kılıcı terk etmek lüzumunu anlamışlardı. Bununla beraber Türkler yine de askeri üstünlüğü muhafaza ediyorlardı. Avrupalılar da, Çinliler gibi ata binmeyi ve onu bir muharebe vasıtası olarak kullanmayı Hun'ların istilaları sayesinde öğrenmişlerdi, Gerçekten Yunanlılar, Romalılar, Cermenler ve Goller de atı kullanıyor; fakat ona binemiyor ve koşum takımlarına sahip olmadıkları için süvari kuvveti vücuda getiremiyorlardı. Hunlar at ve süvarileri sayesinde Avrupa'da da üstünlüğü elde tutuyor; fetih ve istilalarını kolayca yapıyorlardı.

Türkler asker bir millet olarak çadır-hamam (çerge) ve seyyar hasta-haneleri de keşfederek at üstünde orduları ile birlikte taşıyor ve bunlardan istifade ediyorlardı. Bizanslılar Türklerden aldıkları hadm-i seferi'yi ordularına eklemişlerdi. Selçuklu, Harezmi ve Ak-koyunlu hükümdarları mükellef çergeleri ile hareket ediyor ve seferde bunlar içinde yıkıyorlardı. Türklerin gömlek giydikleri zamanlarda Romalıların henüz çamaşır kullanmamaları da dikkate şayandır. Bu münasebetle eski Yunan gibi İslam dünyası da burun mendilini bilmiyordu. Hâlbuki Kaşgarlı Mahmud'un belirttiği üzere Türkler "Burun temizlemek için cepte ipek bir kumaş parçası" (Mendil) taşıyor ve buna "ulatu" adını veriyorlardı. Nitekim Kaşgarlı Türklerin "ütü" yapmayı bildiklerini ve bizzat bu kelimeyi kullandıklarını söyler. Avrupalılar mendil kullanmayı XV. asırda Türklerden öğrenmişlerdi. Avrupa'da kullanılan "ehemise" (gömlek) de Arapça "kamis"ten gelmiştir. Türkler askeri bilgi, terbiye, muharebe usulleri ve disiplin sayesinde Eski, Orta ve Yeniçağlar başında daima üstünlüğü elde tutmuşlardı, Nitekim eski müellifler Türklerin saldıñ, çevirme ve sahte ricat hareketleri ve muharebe taktikleri dolayısıyla hayretlerini belirtmişler, ordularının şaşkınlığa düştüklerini kaydetmişler ve hatta bu taktikler dolayısıyla mertçe muharebe etmediklerine dair garip düşünceler de ileri sürmüşlerdir.³¹ Türkler Kunlar devrinden beri, anasının himayesinden kurtulduğu ve ayakta durabildiği andan itibaren ömürlerini at üstünde' geçirmişler ve hayatlarını bu hayvanla

Bu sebeptendir ki Orta-çağ kaynakları Türk askerlerinin *kasırgalar gibi birden görünüp kuşlar gibi uzaklaştıklarını* hayretle tasvir etmişlerdir.

birleştirmişlerdi. Zira eski Türkler at üstünde yemek yer, kıymız içer, toplantı ve istişarelerde bulunur ve nihayet savaş yapardı. Hun, Gök-Türk, Selçuklu, Moğol ve Osmanlı imparatorlukları da at üzerinde yaşayarak ve savaşarak kurulmuştu. Türkler sür'atlı süvarileri ve akınları sayesinde kolaylıkla istilalara girişiyor; uzak-yakın ülkeleri fethediyorlardı. Komşu milletlerin yaya veya ağır hareket eden zırhlı orduları ani baskın ve hücumlarla ve öne, arkaya ok atmak suretiyle şaşkına çevriliyor; daima teşebbüsün elde tutulması sayesinde düşman safları bozuluyor; ondan sonra da son ve imha savaşı başlıyordu. Bu durum zaferlerin az bir zayıyla kazanılmasına yardım ediyordu. Bu sebeptendir

ki Orta-çağ kaynakları Türk askerlerinin *kasırgalar gibi birden görünüp kuşlar gibi uzaklaştıklarını* hayretle tasvir etmişlerdir. Türklerin atlarını ve süvari teşkilatlarını devrimizin zırhlı vasıtalarına, hatta tayyarelerine benzettiğimiz zaman tarih boyunca kazanılan zafer ve fetihlerin sebebini daha kolay anlarız.³²

Türklerin hayatında ve cihan hâkimiyetinde bu derece mühim mevki olan atın artık kutsal bir mahlûk sayılması, tarih ve destanlarda. Orhun kitabelerinde, adları ve menkıbeleri ile yer alması tabii idi. Nitekim Kunlar ve Gök-Türkler atı mübarek sayıyor; hakan ve kahramanlar gibi onu da aslında gökten inmiş bir varlık sanıyorlardı. Yukarıda, başka bir vesile ile kaydettiğimiz üzere, VI. asırda Gök-Türk hakanı "Size ilahi menşeden gelen atlar takdim edilecektir" ifadesini taşıyan mektubunu yazarken bu kutsiyeti daha bariz bir şekilde belirtmiştir.³³ Şamanî Türkler kağan ve kahramanların cennette (uçmak) de atlarına bineceklerine inandıkları için ölünce onları da ölüleri ile birlikte defnediyor; Allah'a ve ecdada yapılan kurbanlar arasında bu müstesna yaratık da yer alıyor; yabancı hükümdarlara gönderilen en kıymetli hediye de at teşkil ediyordu. Tarih, destan ve efsanelerimizde at hakkında çok zengin malzeme vardır. Türkler İslam olunca at kültürünü de birlikte Yakın-sarka getirmişlerdi. İlk İslam devrinde "Türk atı" (Esb-i Türk) meşhur idi. Mübarek Zengî'nin 1160 (555) da atlara dair te'lif ettiği Feres-name'de Huttalan beyinin Türk, Arap ve iğdiş olmak üzere 1000 at sürüsü ve bunların terbiyesine bakan Türkmen, Arap ve Horasan'lı 10 üstat bulunduğu yazılmıştır. Selçuklularda ve Osmanlılarda da at bu ehemmiyetini muhafaza ediyordu. Kastamonu beyliğinin yetiştirdiği atlar, dünyaca meşhur olup Arap atlarından üstün sayıldıkları için, her biri bin altın dinara satıyordu.³⁴ Türk at kültürü ile birlikte *iğdiş, yağız, ulak, yam, yamçı, yulku* ...kelimeleri de Arapçaya ve Farsçaya geçmiştir. Yonca ziraatı da Türkistan'dan Çin'e

intikal etmiştir ki bu da eski Türkçe atın ismi olan yond (yond-ca)dan gelmektedir.³⁵

Göçebe imparatorluklarında hayvancılık nasıl iktisadi faaliyetlerin esasını teşkil ediyorsa at da öylece askeri kudretin kaynağı idi. Bu sebeple Türkler çok sayıda at yetiştiriyordu. M.O. 49 yılında bir Kun ailesinin 10.000 baş hayvanına mukabil 7000 atı, M.S. 83 yılında da başka bir ailenin 110.000 koyun ve sığırlarına mukabil 20.000 atı tespit edilmiştir. Gök-Türk han ve beylerinin at sürüleri de sayısızdı ve yüzbinlere varıyordu.³⁶ Gök-Türkler zamanında at, askerlik ve nakliyat dışında, sadece ziraat maksadı ile de besleniyordu. Çin yazarı Tang şuyaya göre Tulu Han idaresinde bulunan İli vadisinin garbinde, Kırgız ve Basmıl uluslarına komşu bir boy vardı ki sadece ziraat için at beslerdi. Bu boy atlarının benekli rengine göre isim almıştı. Bunların Oğuzlardan Alayondu kabilesi olduğu anlaşılıyor.³⁷ Nitekim Tibetçe, VIII. asra ait yeni bulunmuş bir vesikada, Ha la-yun log (Alayondu) kabilesinin kalabalık ve zengin olup en iyi Türk (Drugu) atlarını yetiştirdikleri bildiriliyor.³⁸

İşte Türklerin 2500 yıllık tarihlerinde ve cihan hâkimiyeti davalarında böylece at büyük bir rol oynamış ve maddi kuvvet kaynaklarından başlıcasını teşkil etmiştir. Ata hâkimiyet göçebelerin askeri üstünlüğü yanında kültürlerinin de yükselmesine yardım ediyordu. Filhakika

Türkler geniş imparatorlukları ve atın sür'atı sayesinde Uzak-şark ve Yakın-şark medeniyetleri ile temasa geçerek kültür mahsullerinin mübadelesine hizmet ederken kendi bilgi ve görgülerini de yükseltiyorlardı. Nitekim Yakın-şarkın fikir ve dinlerini, cam sanayini, Çin'in de ipek kâğıt ve başka mahsullerini Türkistana ve oradan da dünyaya nakletmişlerdi. Gök-Türklerin hayatları ve medeniyet seviyeleri hakkında Çin ve Bizans kaynakları mühim kayıtlar ihtiva eder. Esasen Orhun kitabeleri ve kendilerine mahsus olan yazıları da ne derece ileri olduklarını göstermektedir. Bu sebeple bir kısım yerleşik kavimlerden daha yüksek bir seviyede oldukları için atlı göçebe kültürü hususi bir mana kazanmış ve Macar âlimlerince ciddi tetkiklerle ehemmiyeti meydana çıkarmıştır.³⁹ Bununla beraber Gök-Türkler zamanından beri Türklerin mühim bir kısmı yerleşik hayata geçmiş; ziraat, ticaret

Gök-Türkler zamanından beri Türklerin mühim bir kısmı yerleşik hayata geçmiş; ziraat, ticaret ve san'atla uğraşıyorlardı. Orta Asya'nın büyük nehir vadileri ve ovaların da büyük şehirler kurmuşlar; ziraatta ileri bir sulama sistemi ile de bazı yerleşik kavimlere örnek olmuşlardı.

ve san'atla uğraşıyorlardı. Orta Asya'nın büyük nehir vadileri ve ovaların da büyük şehirler kurmuşlar; ziraatta ileri bir sulama sistemi ile de bazı yerleşik kavimlere örnek olmuşlardı. Bu sebeptendir ki İslam medeniyetinin kuruluşunda Türkistan büyük bir rol oynamıştır. Nitekim eski İslam hukukunda sulama işleri hakkında bilgi mevcut olmadığı hâlde, Abbasiler zamanında, Türkistan'da tedvin edilen "Kitab ul-kuniy" (Kanallar kitabı) adlı eser sayesinde İslam hukukunun bu eksikliği ikmal edilmiştir. Gök-Türkler ve Uygurlar zamanında Orta-Asya'nın nehirleri üzerinde, vadilerinde ve Uzak-Yakın şark büyük kervan yolu güzergâhında Türkçe isimleri ile tanıdığımız pek çok şehir ve kasaba teşekkül etmiş bulunuyordu. İlk İslam devrinde Türkistan'da bir takım büyük riyaziyeci, hukukçu ve filozofların yetişmesi de bu sayede mümkün olmuştu.⁴⁰

Bu medeni inkişafalara rağmen Türk tarihinde yine de büyük devletlerin kuruluşu, büyük istila ve fetihler bu yerleşik halkların değil teşkilatçı ve savaşçı göçebelerin eseri idi. Nitekim Şamanî Kunlar, Avrupa Hunları, Gök-Türkler, Uygurlar, Hazarlar ve Müslüman Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı sultanlıkları ve Anadolu beylikleri hep bu kudretli ve teşkilatçı göçebe veya yarı göçebe Türkler sayesinde kurulmuş ve cihan hâkimiyeti mefkûresi de bunlar arasında gelişmiştir. Bu durumun pek fakında olmayan çağdaş müellifler gibi bugünkü tarihçiler de, çok defa, tarihi devletlerin teşekkülüne bakarak, Türkleri hep göçebe sanmışlardır. Bu münasebetle Osman Gazi bile, hâkimiyet ve beyliğin Türkmenlik ve Yörüklük yani göçebelik edenlere ait olduğunu söylüyor ve oturak hayatı tavsiye etmiyordu.⁴¹ Bu kitapta yerleşik Türklerden ve medeniyetlerinden değil, cihan hâkimiyetini yaratan ve dünya nizamı davası güden göçebelere bahsetmemizin sebebi de budur.

1 De Guignes, I. s. 218, O. Lattimore, s. 361-365.

2 De Guignes, s. 392-393.

3 L. Rasonyi, Dünya Tarihinde Türklük, s. 34-35.

4 S. Eckhardt, *Attila ve Hunlar*, s. 115-116, 119, 148-151; A. Thompson, *A History of Attila*, Oxford 1948. s. 89; Priskos, bahis IV, 10.

5 St. Julien, *Documents*, s.5

6 Süryani Mihael, *Chronique*, III. s. 150. Süryani tarihçisi bu malumatı Jean d'Asie (Asyalı Yuhenna) nın üçüncü kitabından aldığını da kaydeder

7 E. Chavannes, *Documents*, s. 246, 249; Rockhill, *Journey*, s. 174 (*Theophylactes Historia*, s. 257, 382).

8 W. Thomsen, s. 97, 98, 100, 102, 106, III.

9 *Divan*, I, s. 294.

10 E. Chavannes, s. 248.

11 W. Thomsen, s. 99, 116.

12 St. Julien, s. 180.

13 *Kitabe'de Tangri- teg Tangrida (gökte) bolmuş Türk Bilge Kağan bu ödke (tahta) oturdum.* (W. Thomsen, *Inscription de l'Orkhon*, Helsingfors 1896, s.114; TM. III, s. 96.

- 14 De Gulnes, I, s. 218; *Attila ve Hunları*, s. 111 - 112, 149, 152, 155.
- 15 St. Julien, s. 53.
- 16 St. Julien, s. 48. Esasen mektubun ifade ve tarih usulüne dayanan P. Pelliot eldeki vesikanın aslen Türkçe yazılmış ve Türk takvimine göre tarihlenmiş olup Çinceye tercüme edilmiş bulunduğu kanaatını belirtmiştir. (*Neuf notes surr lessquestion d'Asie Central*, T'oung Pao, XXVI (1929), s. 205- 206.
- 17 Ceza Feher, *Le. Titres des "Khan Bulgars"*, Th. Uspensky'ye ait hatıra kitabı, Paris 1930, s. 38.
- 18 Mervezi, s.7-8. Tabiiyet alameti olarak yayın da gönderilmesinin manasını henüz bilmiyoruz. İkişinin birlikte gönderilmesi muhakkak dostluk ve ittifak manasına geliyordu.
- 19 Rubruck, s. 26, 180, 248 - 249, *VallageduErereAscelin*, tre. Bergeron, Paris 1830, s. 233; Pelliot, *Papaute*, s. 119 - 120; Vemadsky, *The Mongols and Russia*, London 1953, s. 97.
- 20 W. Thomsen, *Inscription de l'Orkhon*, s. 122. Eski Türkçede Tanrı'nın hem gök hem de Allah manasına gelmesi şüphesiz iptidai devirlere ait düşüncenin mahsulüdür. Bununla beraber Gök-Türkler zamanında Tanrı inancı İslam'ın Allah'ına çok yakın bir mefhum haline geldiğinden "Tanrı'da doğmuş" ve "Tanrı'ya benzer" tabirleri artık Tanrı tarafından teyit edilmiş ve yüce manasına gelmiştir. Zaten Orhun kitabesi "üze kök tangrı, asra yağız yer kılmıkta" ibaresiyle de Tanrının yaratılmış gök ifade ettiğini gösterir. Moğol mektuplarının Latince tercümelerinde Çingiz hanı *Tanrı'nın oğlu* olarak göstermeleri, "Chingiscam filius Dei" şekli hem bu müphemlikten ve hem de Hristiyan inancından ileri gelmiş bir hata olup P. Pelliot tarafından düzeltilmiştir (*Papaute*, s. 119 - 121; Rubrock s. 249). Mamefih Pelliot'nun "Mengü Tengri gücünde" ibaresini "Dans la force du Giel eternel" şeklindeki tercümesini "Par la force du Ciel eternel" olarak düzeltmek gerekir.
- 21 Vernadsky, *Çingiz han yasası*, Türk hukuk tarihi dergisi, Ankara 1944, I, 116. Çingiz han, henüz mücadelesinin ilk devresinde, "Mengü Tanrı'nın yardımı ile" Moğolları idaresinde topladığını söylüyordu (*Moğolların gizli tarihi*), tre. Ahmed Temir, Ankara 1948, s. 136.
- 22 Brosset, *Historie de la Georgie*, I, s. 486; Kiragos, tre, E. Dulaurier, TM. II, s. 173. Bu formül İlhanlı paralarında yazılmıştı, (*Meskulat-ı Islamiye Kataloğu*, s.26).
- 23 Buguhan'ın doğuşunda ve hatta Satuk Buğra han menkıbesinde de olduğu gibi semavi ışık Türk kahramanlarının dünyaya gelişinde rol oynar.
- 24 Zehebi, *Düvel ül-İslam*. Haydar-abad, 1364, II, s. 108; Aksarayı, s. 51. Bu mektuplar Şam ve Meyyafarkın hükümdarlarına yazılmıştır.
- 25 Akdes Nimet Kural, *Yarlık ve Bitikler*, İstanbul 1940, s. 64; *Fatih'in yarlığı*, nşr. Rahmet Arat, TM. VI, s. 298.
- 26 Feridun Bey, *Mün'şedtus - Selöttin*, I, s. 392; II, s. 339.
- 27 F. Köprülü, *Türk ve Moğol sülalelerinde hanedan azasının idômında kan dökme memnuniyeti*. T. Hukuk tarihi dergisi, I, s. 1-9. Türklerde idam cezalarının ipe asılarak yapılması da galiba bu tesirledir.
- 28 Bu husus için, *Altun-aba vakfiyesi* (Belleten, XLII, s. 209 - 211) adlı makalemize bak.
- 29 A. Rambaud ve E. Lavissee, *Tarih-i Umum'*. Tr. tre. İstanbul 1926, s.740, 788.
- 30 F. Köprülü, *Orta-zaman Türk hukuki müesseseleri*, II. T. Tarihi Kongresi zabıtları, İstanbul 1943, s. 394-396.
- 31 O. Lattimore, *InnerAsianfrontiers of China*, 5.465; F. Grenard, *Grandeur et decadence de l'Asie*, Paris 1939, s. 7 -13; Ligeti, *Attila ve Bunlar*, I, s. 38; De Guignes, I, s. 238; St. Julien, s. 55; Kaşgarlı, *Divan*, I, s. 122; E. Darko, *InfluenceTouraniennes sur l'évolution de l'artmilitairedesCreces, desRomaim et desByzantins*, Byzantion, XII (1937), s. 119 - 147; *Selçuklular Tarihi*, s. 183, 254. Ebu Bekir Tahrani, *Tarih-i Diyarıbekriye*, s. 235.
- 32 De Guignes, I, s. 182-183; *Attila ve Hunlar*, s. 91.

- 33 St. Julien, s. 55.
- 34 Mesalikul-ebşar, s. 23.
- 35 Oniki Hayvanlı Türk takvimi, s. 105; Selçuklular tarihi, s. 269. At hakkında destani malumat için, A Caferoğlu, Türk onomastiginde At kültürü. TM, X, s. 201-212.
- 36 IwamuraShimbou, Nomadand Farmer in Central Asia, Acta Asitica, Tokyo 1962, III, s. 52.
- 37 Çin kaynakları bu boyun at beslediği halde ona binemediklerini ve Kırgızlara benzedikleri halde, onlarla savaş halinde bulduklarını kaydederler (Chavannes, s. 29, 58).
- 38 Reconnaisseene en HauteAsieseptentrionale, par CinqenvoyesOuigoursau VIII siecle, par J. Bacot, JA, 1956, 2, s. 147. Bu metin hakkında bir makale yazan G. Clauson Ha -la -yun -log (Alayondlu) Gök-Türk kabilesini anlayamamış, "çok muahhar ve malum Kara-koyunlug'un yanlış bir yazılışı olarak düşünülmesi mümkündür" demiştir. Yunan, Çin ve İslam kaynakları en iyi atların Fergana'nın bir kısmı Uşruşana'da yetiştiğine dair eski kayıtları da düşünerek bu kabilenin burada yaşadığını tahmin eder (JA. A propos du Manuscrit Pelliot Tibetain, CCXLV, 1957, I, s. 16-17).
- 39 Gök-Türkler ve daha sonra Türk şehirleri ve medeniyeti hakkında bak. Selçuklular tarihi, s. 353-300.
- 40 Selçuklular tarihi, s. 353-360.
- 41 Selçuk-Name, Türkçe yazma.

KIZILELMA'DAN TÜRK İSLAM ÜLKÜSÜNE: TÜRKLERİN KÜRESEL DÜŞLERİ

PROF. DR. RECAİ COŞKUN*

*“Üzre kök Tengri asra yağız yir kılındukda
ikin ara kişi oğlu kılınmış. Kişi oğlında
üze ecüm apam Bumin Kağan İstemi Kağan olurmuş”
(Orhun Yazıtları)*

Giriş

Bir tespitle başlayalım. Halkların ülküsü olmaz, milletlerin ülküleri olur. Bunlara “millî ülkü” denir. Ülkü kelimesi sadece milletlerin ruhunda yaşar. Kızılma ve benzeri kavramlar millî ülkülerin yeri geldiğinde cismanileşebilen hâlleridir. Halklar günü yaşarlar, milletler geçmişi, günü ve geleceği. Millî ülküyü benimseyen insanlara Ülkücü denir. İşte bu yüzden, insanlar ülküleri ölünce ölür; milletler ise Ülkücüleri ölünce...

Günlük konuşmalarda farkında olmadan millet ile halk kavramları birbirinin yerine kullanılıyor. Oysa bu doğru değildir. Halk dediğin şu anda bir siyasi coğrafyada yaşayan insanlar topluluğudur. Ortaklıklarını aynı coğrafyada yaşıyor ve aynı siyasi sınırlar içerisinde bulunuyor olmaktan alırlar. Bugün var, belki yarın olmayacak bir topluluk. Bir araya gelmeleri sadece aynı zaman dilimini ve aynı coğrafyaya denk geldikleri içindir. En yüksek ortaklıkları “yurtseverliktir”. Daha fazlası olmaz.

* Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kimi tarihin belli dönemine has, kimi ise çağları aşan birçok kavram Türk milletinin “küresel tasavvurlarının” “cihan şümul tahayyüllerinin” tarihin her döneminde diri ve coşkulu olduğunu göstermektedir.

Milleti halktan ayıran birkaç husus vardır. Birincisi millet sadece yaşanan zamanla değil, geçmiş ve gelecekteki birlikteliklerle de ilgilidir. Buna bir bakıma “tarihsellik” de diyebiliriz. Milletle sadece “yaşayanları” ile değil; bu fani dünyayı terk etmişlerin ve gelecekte dünyaya avdet edeceklerin toplamından oluşur. Milletlerin ruhlarını hangi zaman diliminde yaşamış olursa olsun yetiştirdiği büyük kahramanlar ve onların büyük hikâyeleri yoğurur. O yüzden Türk Milleti dendiğinde bugün elinde kimlik kartı bulunup ta ortak bir geçmiş ve gelecek duygusu taşımayanlardan daha çok Türkistan’dan Macar ovalarına; Çanakkale’de, Yemen’de, Sarıkamış’ta, Kosova’da, İstanbul surları dibinde canını vermiş şüheda ehli akla gelir. Bundan ötürüdür ki millet bir siyasi coğrafyanın çok ötelere taşar. Hele de o milletin adı Türk ise ve hikâyesi cihana nizam

peşinde koşmak ve en doğudan en batıya; en kuzeyden en güneye nal izleri bırakmış olmakla şekillenmişse... Milletlerin ülkü düzeyleri buldukları siyasi coğrafyayı aşar, maziden atıye uzanan bir efsaneler-gerçekler hamulesine dönüşür. Burada milliyetçilikten millî ülkülere ve oradan da Kızılelma’ya ulaşan Tanrı Dağları kadar ulu bir tarihi yolculuk çıkar karşımıza... Bu büyük yolculuktan mülhem, mümkündür ki milletlerin de şahıslar gibi karakterleri, huyları vardır. Kızılelma konuşulacaksa bu minval üzere başlanmalıdır söze...

Bir Otağ Kavram Olarak Kızılelma

Besbelli ki Kızılelma Türk millî ülküsünün tarih boyunca geçirdiği evrelerin tamamını kapsayan bir otağ kavramdır. Bu otağ kavram İslam öncesi “kut” ve “kişioğlu üzerinde Türk yaratıldı” inancı ile şekillendi. İslamlıkla birlikte ise Nizam-ı Âlem; İ’lây-ı Kelimetullah gibi Türk-İslam mefkûrelerini bayrak yaptı. Osmanlının son deminde ve Cumhuriyet doğarken ise yanına bir de Turancılık ve Türk Birliği Ülküsünü katarak Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi ve Türk İslam Ülküsü olarak yeni bir merhaleye ulaştı.

Hangi millet Türkler kadar tarihin her devrinde cihan nizamını “millî düşlerinde” yaşatmıştır? Kimi tarihin belli dönemine has, kimi ise çağları aşan birçok

kavram Türk milletinin “küresel tasavvurlarının” “cihan şümül tahayyüllerinin” tarihin her döneminde diri ve coşkulu olduğunu göstermektedir. Bu kavramların başına KIZILELMA’YI yazmalıyız. Öyle ki Kızılma, tarihin her döneminde Türklerin gerçekleri ile efsaneleri arasındaki o efsunlu irtibatın adıdır. En zor zamanlarda dahi “millî özgüveni” kaybetmemenin ve dünya ölçeğinde heveslere sahip olmanın hikâyesidir. İslam öncesi ve İslamlık zamanında Türklüğün ruh iklimini bereketlendiren buluttur. Dünyevi heveslerin geçiciliğine inat çağları aşan ve ilahi lezzetler taşıyan ülkelerin ebediliğinin mührüdür...

Yine hangi millet vardır ki, maneviyatında örtük olarak taşıdığı bu büyük hevesleri uzun yıllar unutmuş görünür ve sanki yeni inşa edilmiş sıradan bir ülkeymişçesine geçmişine ve geleceğine kayıtsız yaşayarak günübürlük cebelleşmeler içerisinde savrulur durur? Bugün Türk Dünyası paramparça ise; Türklüğün büyük bir yekûnu işgal altında ise; Türk tarihinin başladığı topraklardaki Türk kavimleri 200 yıllı aşan Rus asimilasyonu karşısında dinlerinden ve milliyetlerinden olmuşsa; Doğu Türkistan dünyanın en acılı işgalini yaşıyorsa; Türk evlatları geleceğini Avrupa kapılarında düşük nitelikli işlerde aramak zorunda kalıyorsa; Türkiye ileri medeniyetler seviyesine sıçrama hamlelerine nasıl ve nereden başlayacağına karar veremiyorsa; bir nefes tefekkür etmek gerekir: Bu millet nasıl oldu da istikametini kaybetti? “İstikametiniz” yoksa nereye gittiğinizin ne önemi var?

Bugün “Kızılma” üzerinden Türklüğün “cihan nizamı” heveslerini yeniden tartışmaya açma gereği duyuluyorsa bunun bir sebebi Türk ve İslam dünyalarının yüzyıllardır süren “lider ülke eksikliğine” bağlı parçalanmışlığına dikkat çekmektir. Bu sayede yeni bir “jeo-politik ve jeo-stratejik” dil geliştirme çabalarının lüzumuna da dikkat çekmek mümkün olur.

Bırakın Türk ve İslam Dünyasının meselelerini, sadece Türkiye’de bile eğitim, kültür, ekonomi, savunma gibi millî konularda kamuoyunda bir ortaklık inşa edilememesinin bir sebebi de bu “millî istikamet” yokluğu değil midir? Her gelen hükûmetin bir öncekinin dışişleri politikasını terk etmesi; aynı hükûmetin birkaç yıl içerisinde birbirinden tamamen farklı eğitim politikası geliştirmesi; siyasi güçlerin millî kültür konusundaki hassasiyetlerinin birbirlerinden tamamen kopuk olması “millî ülkü birliği” inşa edilememiş olmasından kaynaklanıyor mu? Sırf bu tespitler bile Kızılma otağ kavramının yanına günümüz şartlarında milletin tamamını teşmil edilebilecek yeni millî kavramlara duyulan ihtiyacı göstermektedir.

Kızılma otağında Türklerin geliştirdiği “cihan ölçeğinde tasavvur ve tahayyüllerle bezeli” bütün kavramların toplumsal bellekte benzeri yansımalar oluşturabilmesi için bunların hayatın her alanında karşılıklarının oluşturulması

Zira teknolojik atılımın siyasi gelişmelerle birleşmesi ile “zaman ve mekân” kavramlarının da mahiyeti değişmeye başladı. Eğer zaman ve mekân kavramı mahiyet değiştiriyorsa bunun anlamı açıktır: milliyetçilikler de bu değişimi kavrayacak ve kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmak zorundadır.

gerekir. Bilimde, sanatta, edebiyatta karşılığı olmayan kavramların sadece siyasetin bir kısmı tarafından gündeme getirilmesi yeterli olmayacaktır. Türk milletinin maneviyatında taşıdığı “büyük ülküleri” toplumsal gerçeklik boyutuna taşımak için “ülkü sahibi” herkes üstüne düşenden fazlasını yapmak zorundadır. Topluluklar ancak bu tür ortak hedeflerle millet olur.

Görülüyor ki, Türklerin tarih boyunca peşinden koştuğu Kızılma benzeri “kut” dolu kavramların yanına zamanla “Nizam-ı Âlem, Îlây-ı Kelimetullah” gibi İslam ruhu eklenmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise bunların yanına “Millî mefkûre” (Gökâlâp), “Türk Ülküsü” (Atsız), “Türklük Ülküsü” (Türkeş), “Türklerin Dünya Nizamı” (Osman Turan), Türk-İslam Sentezi (İbrahim Kafesoğlu), Türk İslam Ülküsü (S. Ahmet Arvasi) gibi yeni yorumlar eklenmiştir. Fakat bu girişimlerin 1980 ile birlikte özellikle fikri anlamda akamete uğradığı görülmektedir. Oysa 1980ler “küreselleşme çağı” yükselişi ve felsefi, siyasi ve sosyolojik temellerinin sorgulanmaya başlanmasına tanıklık ediyordu. Zira teknolojik atılımın siyasi gelişmelerle birleşmesi ile “zaman ve mekân” kavramlarının da mahiyeti değişmeye başladı. Eğer zaman ve mekân kavramı mahiyet değiştiriyorsa bunun anlamı açıktır: milliyetçilikler de bu

değişimi kavrayacak ve kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmak zorundadır. Bu durumda “lider ülke Türkiye” hedefi üzerinden Kızılma “otağına” yeni bir ifade sokulabilecek mi? Bu da tartışılması gereken hususlardan birisidir.

Doğudan Batıya Küresel Hevesler ve Türklerin Tarih Yolculuğundaki Tılsım...

*“Çıktı Otranto’ya pür-velvele Ahmet Paşa
Tuğlar varsa gerektir Kızılelma’ya kadar”*

(Yahya Kemal)

Kavimlerin milletleşme süreçlerinde dinler belirgin roller üstlenmektedir. Kimi kavimler yeni bir dinle karşılaşınca tarih sahnesinden çekilirken (Roma) kimileri de kavuştukları bu yeni din ile bambaşka bir ufuk ve heyecan ile tarihin merkezine oturmayı başarmışlardır (Araplar). Bu yazının konusu Türklerin merkezinde olduğu bir tarih akışında bir milletin kendini her dönem dinç ve atılgan tutabilmesinin sırrının önündeki perdeleri aralamaya çalışmaktır. Eğer tarihin akışı bir rastgelelikler ve dönemsellikler hikâyesi değil de bir ufka, bir ülkeye varışın koşusu şeklinde gerçekleşmişse bu ülkeyü makbul kılan temel etmenleri keşfetmek gerekiyor...

Başka milletlerin tarihte kendilerini konumlandırma biçimlerine dair ayrıntılı bir araştırma yapılabilir. Kadim milletler vardır: Farisiler, Hintliler, Çinliler dünyaya Doğudan bakarlar... Yakın Doğu’nun Güneyinde Mısır vardır ayrıca... Doğu ile Batı arasında Grek ve Roma vardır. Bu ikisi ne kadar “Batılıyız” derlerse de beslendikleri ana damar Doğudur. Bunlarla birlikte yine bir Doğulu vardır: Hıristiyanlık. Hıristiyanlık Roma’nın karnında doğdu; O büyüdükçe Roma küçüldü, dağıldı, yok oldu. Hıristiyanlıktan daha öncesine geçelim: Yahudiliğe... O da Doğuludur. Evrensellikten çok bir kavmin, yani “İsrail oğullarının” dinidir. Sesi bu nedenle kendinden daha uzaklara gitmez, gitmeyi de istemez. Ekildiği “saksıda” kalmayı tercih etmiş ve evrenselliğe “tek tanrı” olarak yaklaşmış olsa da “o tek tanrının sadece seçilmiş olan kavmin iyiliği için var olduğunu” varsayarak insanlığın bütününe kuşatma iddiasını taşıyacak güce ulaşamamıştır. Fakat bu “kavim dininin” İsrailoğulları etrafında biraz da gizemli bir şekilde örgülediği efsaneler yumağı vardır: Masonluk, Siyonizm... Efsaneler elbette önemlidir, lakin tek başlarına ne denli yeterlidir? Bir de tarihin kendisi vardır: efsane ve gerçekliğin iç içe geçtiği... Burada gerçekleri efsaneye benzeyen, efsaneleri gerçeği andıran bir millet vardır: Türk! İslam’dan öncesiyle ve İslam ile birlikte Türk... Yine Doğunun dünyaya hediye ettiği bir mucize...

Yukarıdaki çok kabaca tarihsel ve dinsel fırçalarla çizilen resim bir gerçekliği buğulu da olsa ortaya koyuyor: Bugün Batı diyebileceğimiz medeniyetin rahmi Asya’dır. Dolayısıyla dünya evrensel olanı esas itibarıyla Doğu ile tanıdı. Çağ

itibariyle, Batı evrenselliği önce zihniyet sonra pratik zemine taşımada Doğudan çok daha başarılı oldu. Bugün eğer evrenselliğin dili daha çok Batılı ise gerekçesi de budur. Bunu bir yere not etmek gerekir. Zira Türk'ün Kızılema'sı da, Nizam-ı Âlem'i de, Îlâ-yı Kelimetullah'ı da, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi de, Türk İslam Ülküsü de birer evrensel tasavvur ve tahayyül beratıdır. "Millî Ülkülerden" söz ediliyorsa eğer, var olanla yetinilmiyor demektir. Ülkü kavramı içerisinde tanımı gereği elde edilenin ötesinde arzuları barındırır. Ötelerin daha ötesidir. Kızılema da tam buna denk gelmektedir: ileri hep daha ileri, ta ki cihanın ufku tükenene kadar. Cihan bir altından elmadır artık...

Yukarıda evrenselliğe giden yollardan söz edildi. Görülüyor ki dünyanın kaderini şekillendiren büyük medeniyetler vardı ve vardır. Çin, Fars, Arap-Mısır, Hint, Rus, Grek-Roma (Batı)... Türkler bu medeniyetlerin hemen hepsiyle "hegemonya" ilişkisine girmiş ve dönem dönem fetihler, kimi zaman da yenilgiler yaşamıştır. Bu durum herhâlde dünyada başka bir millete nasip değildir. Bir yandan Pekin'i geçerek Çin Denizime ulaşan bir fetih, öte yandan Rusya'dan Baltık Denizine uzanan bir koşu; Cermen kavimlerini önüne katarak Tuna boylarına sürüp ardından Roma'ya, Fransa'ya at sürmeler... Hint'ten Hicaza, Yemen'e; Filistin'den, Mısır'dan Tunus'a uzanan coğrafyada hükmetme... Fars'tan, İran'dan söz etmeye bile gerek yok, etle tırnak gibi olmuşlar Türklerle... Ve Doğu Roma'nın kaderi de Fatihle birlikte Türklerin ellerindedir artık. Sahi **"Tarih'ten Türkleri çıkarırsanız, geriye ne kalır?"**

Bu büyük ve durmaz yürüyüşün tetikleyici gücünün salt ve sıradan bir "bozkır fırtınası" olmadığını biliyoruz. Atilla'yı kimileri bozkırın gizemli gücünün zaman zaman ürettiği "geçici bir kasırga" olarak adlandırırsa da bu durum Onun ektiği tohumların kendisinden sonrakilere ufuk ve istikamet verdiği gerçeğini örtemez. Bugün bile Avrupa Türklüğünün köklerinde Atilla kanı dolaşıyorsa, bu bozkır fırtınasının "anlık/geçici bir patlama" olduğunu söylemek ne denli doğrudur? Eğer bir Türklük sınırı çiziliyorsa ve bu sınır Türkistan, Anadolu, Macar Ovaları omurgasında oluşuyorsa, Atilla'nın muhteşem yürüyüşünün istikametsiz olduğunu söylemek nasıl mümkün olur?

Bir sistematiklik kaygısı olmadan kaba fırçalarla yukarıda sınırlarını inşa ettiğimiz Türk Dünyası haritası Türklerin tarih yolculuğunun istikametsiz olmadığını da beratıdır. O hâlde bu istikamet arkasındaki "ilahi fısıltı" nedir?

“Kişioğlunun Üstünde Türk Vardı” ve Her Zaman Kızılma Vardı...*“Cedlerin kanlı akımlar dolu dört yüz senesi**Ta Kızılma'ya gitmek denilen an'anesi”*

Yahya Kemal

Turan, dünyada Türklerin yaşadıkları topraklar anlamına geliyorsa, Kızılma Türklerin bütün dünyaya hükmetme ve adalet dağıtma iddia ve ülküsü anlamına gelmektedir.² Türklerin cihan nizamı olarak ifade edilebilecek Kızılma kavramının kökenlerine dair net bir bilginin olmadığını bu konuda araştırma yapan herkes, başta H. Nihal Atsız söylemektedir. Belli ki Kızılma öncelikle “Türk milletinin destanlarında, yani millî şuur ve inancında” dile gelmiştir. Zaten Kızılma kavramı etrafında söylenenlerin genelde “şiir” (Ziya Gökalp) ve “hikâye” (Ömer Seyfettin) ile sınırlı eserlerden ilham alması da bu duruma delil oluşturur. Sonra tarih ve millet kahramanlar doğurur ve o kahramanlar halkın bilincinde soyut olarak yaşayan ülküleri somutlaştırmaya doğru bayrak açarlar. Bir bakarsınız ki asırlardır uykudaymış gibi gözükken büyük heves ve iddialar millî bir davaya dönüşmüş ve milletin istikametini belirlemiştir.

Türklerin yazılı anlamda “cihan ölçeğinde heveslerini” dile getirdikleri ilk belgeler Orhun Abideleridir. Burada Bilge Kağan Kitabesinde yer alan “üstte mavi gök, altta yağız yer ve ikisi arasında kişioğlu yaratılmış; kişioğlunun üstünde atam Bümin Kağan ve İstemi Kağan yaratıldı” ifadesi Türklerin aynı zamanda “yönetme kutuna” da sahip olduklarını ve bu nedenle Bumin ve İstemi Kağan’ların kişioğlu üzerinde hüküm sürdüklerini dile getirmektedir.

Dünyayı bir “altın top” olarak tasavvur etmek ve bu topun sürekli olarak mekân değiştirmesi daha çok İslamıktan sonraki dönemde görülür. Osmanlı İmparatorluğu ise bir anlamda Kızılma’nın zirvesi olur. Osmanlı ile birlikte Kızılma daha önce olduğundan ziyade hakikate yaklaşmıştır. Yeni sevdalar, yeni arzular buluyordu kendine Kızılma... “Gezginliğini” “yerleşikliğe”; bozkır karakterini; medeniyete doğru evirip istikametine daha zengin bir ruh iklimi ile birlikte muhteşem hedefleri diziyordu... Sonsuza koşan bir atlı gibi, ama ufuk uzadıkça küçülmüyor, batmıyor... Hemen bir not düşmekte fayda var. Osmanlı’da kimi zaman “Enderunlu Devşirmeler” hükümlerliği ile birlikte Türklüğün gölgelendiği ve hatta aşağılandığı görülmüştür. Rahmetli Mehmet Eröz’un tespitiyle “iki üç asır Osmanlı padişahları, ataları Ertuğrul Gazi’yi hatırlarına bile getirmemişlerdir... (Ancak) Devşirme Saltanatı Türk töresini Osmanlı sarayından tamamıyla ihraç edememiştir”

**Bir gün, Turan
ülküsü Türk
milleti için
jeo-politik bir
gerçekliğe
dönüşecektir.
Türklüğün
etrafında
“soydaş ve dost”
milletlerle birlikte
daha cihanşümul
yapılar
oluşacaktır.
Tarihin sonundan
değil, büyük tarihi
yolculuktan söz
ediyoruz daha.**

(Eröz 1987: 102). Dahası bu dönemde Vani Mehmet Efendi³, Aşıkpaşaoğlu⁴ gibi “büyük Türkçü” âlimler de yetişmiştir. Türk kimliğinin en silikleştiği zamanlarda dahi Türklüğün millî ülkülerine ilişkin kavramlar devletin fetihlerinin istikametlerinin belirleyicileri olmaya devam etmiştir.

Tek başına Kızılelma ülküsü dahi, Türk tarihinin İslamlık öncesi ve sonrası ile ayrılmaz bir bütün olduğunu göstermektedir. Bu vesile ile belirtmek gerekir ki, günümüz Türkiye’sinde Türk tarihine ilişkin parçalı bir algı oluşmuştur. Bir kısım “İslamcı” mütefekkir, Türklerin tarih sahnesine çıkışlarını İslamlık ve Anadolu ile sınırlı tutmakta, İslam öncesi tarihle bu dönem arasında irtibat kurmamaktadır. Bu İslamcılar, Cumhuriyet Türkiye’sini zaten İslamlıktan kopuş şeklinde anlamlandırdıkları için Cumhuriyet ilkeleri ile İslamlığı bir arada tasavvur etmekte de zorlanmaktadırlar. Cumhuriyet döneminde “kültür ve medeniyet” alanında atılan bazı aşırı Batılılaşmacı adımların bu iddia sahipleri için sürekli tekrarlanan

bahaneler olduklarını görmekteyiz. Bazı Ulusalçı-Kemalist aydınlar ise Türkiye Cumhuriyetini Türklüğün ulaşabileceği nihai teşkilatlanma biçimi gibi düşünmeleri bir yana, Cumhuriyet öncesi Türk tarihini, ama özellikle de İslam dönemi Türk tarihini yok saymaları veya sürekli olarak olumsuzlaştırma eğiliminde olmaları da hastalıklı bir tarih bilincine işaret etmektedir. Oysa tarih ve medeniyet şuuruna sahip insanlar, milletlerinin tarih koşullarını bir bütünün adımları veya aşamaları olarak düşünürler.

Milletler, bağrılarında millî ülküleri taşıdıkları için onların koşulları zamanın dayatmalarına göre yeni biçimler kazanabilir. Ama kazanılan yeni biçim bir öncekini yok sayamaz. Zira her yeni form, bir öncekinde mayalanmış, kozalanmıştır. İslamlık, İslam öncesi Türk devletlerinin bünyesinde kendine hayat alanı bulmuştur. Osmanlı, Selçukluda nüveleşmiştir. Cumhuriyet, Osmanlı’da mayalanmıştır. Ve muhtemeldir ki Cumhuriyet sonrası ortaya farklı millî ve medeni biçimler çıkacaktır. Bir gün, Turan ülküsü Türk milletleri için jeo-politik bir gerçekliğe dönüşecektir. Türklüğün

etrafında “soydaş ve dost” milletlerle birlikte daha cihanşümul yapılar oluşacaktır. Tarihin sonundan değil, büyük tarihi yolculuktan söz ediyoruz daha.

Yakın Zamanlarda Kızılma: Gidişlerin Dönüşleri...

*“Yüz paralık kurşunla gider ‘hayat’ dediğin;
Tanrı yolu uzaktır; erken kalk, sıkı giyin,
Yazık, bütün ömrünce o kadar özlediğin,
Güzel Kızılma’na varmadan öleceksin.”*
(Atsız)

Kızılma Ziya Gökalp’in deyişiyle “Zemini mefkûre, seması hayal/Bir gün gerçek fakat şimdilik masal” deyişini haklı çıkarır şekilde daha çok belirsiz geleceğin bir hedefi olmaklığıyla “günün gerçekleri” etrafında yeni bir yoruma tabi tutulacak şekilde ele alınmamıştır. Oysa günün jeo-politiği ve jeo-stratejisi “millî ülkülerin” nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine dair çok daha farklı kavramlarla ele alınmasını mecbur kılıyor. Dahası, bu tür millî ülkülerin toplumsal karşılıklarının neler olduğu üzerinden tartışmalar yapılması gerekiyor. Bilimin, “millî ülkülerle millî kapasite arasındaki açıklığı gidermeye matuf” sosyal, psikolojik ve teknolojik gereklilikleri tartışması gerekiyor.

Bu alanda yapılan ilmi çalışmaların öncülüğünü Osman Turan’a vermek gerekir. Osman Turan “**Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Millî, İslami ve İnsani Esasları**” adlı iki ciltlik çalışması ile bu alanda yapılacak yeni araştırmalar için muhteşem bir zemin inşa etmiştir. Ayrıca, bu eser, konuya ilişkin yapılması gereken daha çok iş olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak ve ne yazık ki 1990’ların başlarından itibaren Türkiye’de de giderek artan “küreselleşme/globalleşme” tartışmaları hemen her düşünceden bilim insanı tarafından ele alınmasına rağmen kitabına “Dünya Nizamı” adını veren Osman Turan’ın bu muhteşem eserine istisnalar dışında atıf dahi yapılmamıştır. Bu tartışmalara Fukuyama’dan Giddens’e, Marksistlerden Neo-Liberallere envai

Millî ülküleri esas alan çözümlerinin neredeyse “deli gömleği giymek” ile eşanlamı hale getirildiği bu psikolojik atmosferde Türklük merkezli çözümler bilimsel mahfillerden daha çok “hamasi ve romantik” alanlarda gündeme gelmektedir.

çeşit yabancı çalışmalar hiçbir derinlemesine analize tabi tutulmadan üstünkörü çalışmalara konu edilmiştir. Gözümüzün önündeki bu eser, Türklerin tarihlerinin hemen her döneminde cihan ölçeğinde heves ve kaygılara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak her Batılı efsaneden bir “global” düşünce çıkarmaya mütemayil aydınlarımız Türklüğün bu muhteşem otağ kavramının farkında bile değildir. “Kendisinin farkında olmamak” bizim “gerileme devri” huyumuzdur.

Durum böyle olunca, “bugün uluslararası ilişkiler alanında yapılan tartışmalarda kullanılan kavramlarla konuşulduğunda Kızılelmanın da bir karşılığı olmamaktadır. Dahası, “Turan jeo-politiği” üzerinde de henüz bilimsel tartışmalar yapılmış değildir. Tamamen “Hristiyanlık ve Batı değerleri merkezli” analizlerle örülü Fukuyama ise Türkiye’deki küreselleşme tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. “Son insan ve Mesih’in gelişi” ile “liberal demokrasinin nihai yönetim sistemi” olduğunu iddia eden bu kitap okunmadan “atıf yağmuruna” tutulurken, Türk Dünya Nizamından, Kızılma’dan, Türk İslam Ülküsünden söz etmenin karşılığı “faşist, ırkçı ve hatta kâfir” damgası yemek ve çağın dışında kalmak olmaktadır. Millî ülküleri esas alan çözümlerlerin neredeyse “deli gömleği giymek” ile eşanlamlı hâle getirildiği bu psikolojik atmosferde Türklük merkezli çözümler bilimsel mahfillerden daha çok “hamasi ve romantik” alanlarda gündeme gelmektedir.

Oysa dünya yeniden şekillenme çabaları içerisinde. Huntington “medeniyetler çatışması” merkezli bir sisteme kafa yormaktadır. AB, bütün açmazlarına rağmen “yeni bir Roma İmparatorluğu” olma arayışları içindedir. Dugin, Rusya merkezli bir “Avrasyacılık” için kafa yormakta ve Rusya’nın “yeni Mesihliğine” soyunmaktadır. Türkistan’da Türk Cumhuriyetleri, Rusya ile Çin arası bir denklemde yeni dengelere adım atmaktadır. Türkiye seçenek üreten bir ülke değil, önüne konan seçeneği ve dayatılan şartları kabullenmeye mahkûm edilmektedir. Bu “kabullenilmiş çaresizliğin” üstesinden gelmek için topyekûn bir “başkaldırı” gerekmektedir. İlim, fen, teknik, bilgi, ekonomi, sosyal ve siyasi alanlardaki yapısal sorunlara odaklanmak ve bunları ortak hedeflere entegre edici çözümlerini tartışmak zorundadır. Esasen bugün Türk hükümetlerinin dış ve iç politika ve hedeflerde birbiriyle çelişir uygulamalara gitmeleri; eğitimde, ekonomide, askeriyede, toplumsal meselelerde “hedefsiz ve ülküsüz” tavırları da aslında bu “millî ülkülerin jeo-politik gerçeklerle örtüşük olarak” bilimsel tartışmalara konu edilmemesi ve hedef, misyon, vizyon, ülkü bütünlüğünü sağlayacak düşünsel derinliğe ulaşılmamasıdır.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, Kızılma Ülküsü gerçek anlamıyla bir millî stratejiye Osmanlı ile birlikte dönüşmüştür. Osmanlı'nın fetih güzergâhı olmuş, göz kırptığı şehirleri birer sevgili gibi uzaktan selamlamıştır. Dile getirilen “beş kızıl-elmadan” üçü Osmanlı fütuhata ile elde edilmiş; Viyana'nın kapılarına dayanılmış; Roma'ya ise Otoranto çıkarması ile uzaktan da olsa top sesleriyle selam verilmiştir. Bu sayıda alıntılanan İsmail Hami Danişmend'in “Kızıl Elma'nın Çürüyüşü” yazısında bir husus çok dikkat çekicidir. Yazarın belirttiğine göre Evliya Çelebi Avrupa'da başlıca altı Osmanlı Kızıl Elmasından bahsetmekte ancak bunların sadece beşini zikredip altıncısını ihmal etmektedir (s.162). Bu beş Osmanlı Kızıl Elması şunlardır:

- 1-Budin'deki Engerus/Ungarus Kızıl Elması,
- 2-Belgrat'taki İkinci Engerus Kızıl Elması,
- 3- Estergon'daki Orta Macar Kızıl Elması,
- 4- Viyana'daki Küçük Macar, yahut Alaman (Beç) Kızıl Elması,
- 5- Roma'daki Rim-Papa Kızıl Elması

Peki Evliya “altıncı Kızılma'dan” neden söz etmemiştir? Bu elbette maddi bir hata, bir unutkanlık olabilir. Ancak zannımca tam da Kızılma'nın ruhuna uygun bir muammadır. Zira Kızılma elde edilenden öteye taşan bir Ülkünün adıdır. Burada zikredilen yerlerin hepsinin fethedilmesi durumunda Kızılma bitmiş mi olacaktı? Altıncısı, daha ötelere taşan heveslerin adı olarak belirsiz bir şekilde bırakılmış olsa gerektir. Şimdilik öylece kalsın...

Viyana kapılarından dönüş, Kızılma'nın Batıya olan istikametinin de tersyüz olması anlamına gelmektedir. O zamandan beridir ki Türkler ve dolayısıyla da İslam Dünyası “ricatlarla” dolu mahzun hikâyelere mecbur kılınmışlardır. Bu geri çekilme yine Türkler tarafından durdurulmuş ve bütün İslam dünyası kendi medeniyetlerini yeniden inşa etmek için yeni istikametler peşine düşmüşlerdir. An gelmiştir “Batı taklitçiliğinden” medet umulmuş; çoğunlukla “içe kapanıklığı” çare görmüş, bazen de eş zamanlı hem Batılı hem de Doğulu olmanın yollarını aramıştır. Türk İslam Dünyasının bu kafa bulanıklığı henüz tam durulmuş değildir. Ama 1900'ların başlarında Turancuların Kızılma istikameti olarak Doğuya yönelmeleri bir tercih değil; Batı'ya karşı yenilişin bir tercihidir daha çok. Doğuya dönen yüzümüzden bir hayr çıkar elbette ve bu ancak kaybedilen millî benliğin yeniden keşfi olur. Bu keşif yeniden Batıya akan bir hikâyeye dönüşür mü? Tarihin tuhaf haller vardır. Hiçbir şey imkânsız değildir, hele de söz konusu olan Türklüğün millî ülküleri olunca.

Hem “Nizam-ı Âlem” hem de “Îlâ-yı Kelimetullah” özlerinde birer İslami mefhum olmakla birlikte bunlar İslam dünyasında sadece Türklüğün zihniyet ve ülkü dünyasında karşılık bulmuşlardır. İlahi sır...

Şimdi Nizam-i Âlem'den Îlâ-yı Kelimetullah'a; Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresinden, Türk Ülküsüne; Türk İslam Ülküsünden Lider Ülke Türkiye hevesine uzanan yolculuğu başlayalım.

Nizam-I Âlem, Îlâ-yı Kelimetullah Yahut “Devlet-İ Ebed Müddet”

*“Devr-î fütûhuSûr-ı Sirâfil müjdeler
Hak'dannizâm-ı âlemi temîne er gelir”*

Yahya Kemal

Kızılemdan Söz edildiğinde, hele de zaman Osmanlı Devleti fütuhatına denk düşüyorsa “Nizam-ı Âlem” ve “Îlâ-yı Kelimetullah” akla ilk gelen kavramlardır. Bunlar Osmanlı Döneminde Türklük ideallerine İslami lezzet katılmasıyla ortaya çıkmıştır. Lakin burada dikkat çeken bir husus vardır. Hem “Nizam-ı Âlem” hem de “Îlâ-yı Kelimetullah” özlerinde birer İslami mefhum olmakla birlikte bunlar İslam dünyasında sadece Türklüğün zihniyet ve ülkü dünyasında karşılık bulmuşlardır. İlahi sır...

Bu iki kavram memalik-i İslam'da niçin sadece Türkler tarafından sahiplenilmiştir? Bu tespitten şöyle bir çıkarsama yapmak mümkündür: Kızılelma Ülküsü, Türklerin millî ruhlarında gömük olarak yaşar ve tarihin akışı içerisinde kendisine yeni bir biçim bulur. Öz değil ama zaman ve şartlarda başkalaşmalar bu biçimin yenilenmesine vesile olur. Belki tam tersinden de okunabilir bu durum. Dünyaya hükmetme Ülküsü, aslında Türklerim İslamlığının teminatıydı. Bir koza gibi Türk millî ülkülerini içerisinde besledi ve son dine hazır bir hale getirdi. Türkler Araplarla ilk karşılaştıklarında ortaya çok hoş hikâyeler çıkmadı, lakin İslamlıkla karşılaştıklarında kendi değer sisteminin cismanileştiği bir dinle buluşmuşçasına bu bayrak altına geçtiler. Böylece tarihi koşulları da esas manasını bulmuş oldu.

Türklerin karşılaştığı yeni kültürlerden “cihan şümul” kavramları özellikle seçip çıkarmalarındaki beceri, Kızılelma geleneğinin bir tezahürü olsa gerektir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı hükümdarları hem Farsça, hem Arapça “dünya hakani” anlamına gelecek unvanlar almışlardır. Selçuklu sultanları unvanlarını genellikle Abbasi halifelerinden alır, aynı zamanda da kadim İran medeniyetinin

varisleri olduklarını sembolize eden Keykubad, Keyhüsrev gibi adları da kullanırlardı. Kullandıkları unvanlar arasında “Şahinşah” (Şahların şahı), “melik-ülmülük” (hükümdarların hükümdarı), “şâhanşâhü'l-muazzam (en büyük şahlarşahu), sultânubilâdillâh (Allah'ın ülkesinin sultanı) yer almaktadır. Ek olarak ve özellikle de Tuğrul beyin kullandığı “sultânü'l-âlem (cihan hükümdarı), melikü'l-islâm (İslam hükümdarı) dikkat çekicidir (Özaydın 2008).

Osmanlı'da da ise birçok padişah bir yandan “Han” gibi Türkçe bir unvanı tercih ederken diğer yandan hem Farsça hem de Arapça unvanları da kullanmışlardır. I. Murat Farsça “Hüdavendigar” (İmparator) ve Padişah-i Alempenah (Evrenin Padişahı ve Koruyucusu) , ve Arapça “Sultan-i Azam” (En ulu sultan) unvanlarını kullanmıştır.

II. Murat “Malik-ülMülük”(Kralların Kralı), ve “Sultanüs-Selatin” (Sultanların Sultanı); II. Beyazıt ise “Eşref-ül Selatin” (Sultanların en Şerefli) olarak adlandırılmıştır. Görülüyor ki İslami ve İslami olmayan unvanlar “cihan ölçeğinde heves” gösterdikleri ölçüde Osmanlı Sultanları tarafından sahiplenilmiştir (Black 2011:207). Yıldırım Beyazıt ve Fatih Sultan Mehmet kendilerine “Sultan-ı İklim-i Rum” (Roma ülkesinin Sultanı) unvanını da ekleyerek Türk, Fars, Arap ve Batı dünyasının Hakanı olma iddialarını dile getirmişlerdir. Türk hakanları, Büyük İskender'in Dairus'u yenerek Doğuya doğru yürüyüşünü bir anlamda tersine çevirmişler ve Viyana'ya kadar uzanacak büyük bir yolculuğa çıkmışlardır. Amaç dünyaya nizam vermek ve Allah kelamını bütün kavimlere ulaştırıp yüceltmek ve devleti ebedi kılmaktır.

“Nizam-ı âlem” ise içinde örtük olarak “cihana düzen vermek”, “dünya düzeni kurmak”, “Osmanlı sulhu tesis etmek” gibi anlamları barındırmakla birlikte kavramın günümüzde tanımlanmasında bir çeşitlilik görüldüğü de açıktır. Osman Turan bu kavramı Türk cihan mefkûresinin temel taşlarından birisi olarak görmekte ve “devletin birliği ve dirliğinin” teminatı anlamında kullanmaktadır (Turan 2000). Öz (1999: 29-30) ise kavramın “dünya düzeni” anlamına gelmesine rağmen Osmanlılar tarafından daha çok “kendi ülkelerindeki kamu düzenine”

Nizam-ı Âlem'in yanı başında bir başka kavram daha durur: “Îlây-ı Kelimetullah! Bu ifade fetih ve cihat kavramlarına hem İslami bir lezzet hem de bir istikamet ruhu üfler.

denk geldiğini söylemektedir. Ancak burada yine Osmanlılar tarafından kullanılan “nizam-i memleket” (Black 2011: 206) kavramı dikkati çekmekte ve tam da Öz’ün dediği “ülkenin düzeni” ifadesine denk gelmektedir. Bu iki kavramın eşanlamlı kullanıldığı düşünülse de Nizam-ı Âlemin çok daha cihanşümül hevesleri aşikâr kıldığı açıkça görülmektedir. Öz, Nizam-ı Âlem” kavramının yanında bir de Kanun-i Kadim’den söz etmektedir. Bu kavram şu açıdan önemlidir ki başlangıcı “eskiye, kadim zamanlara” dayanmaktadır. Bu “eskinin” ne kadar geriye gittiği ise belli değildir. “Kadim odur ki ne zaman başladığını kimse hatırlamaz” (Öz 1999: 31). Bu durum “töre” ve “ülkünün” milletin ruhunda tarihi bir akış gösterdiğinin bir resmi olsa gerektir.

Nizam-ı Âlem’in yanı başında bir başka kavram daha durur: “Îlâ-yı Kelimetullah! Bu ifade fetih ve cihat kavramlarına hem İslami bir lezzet hem de bir istikamet ruhu üfler. Derginin bu sayıda yer alan “Türklerde İ’la-yı Kelimetullah Anlayışı” başlıklı yazısında Mustafa Erdem bu kavramın hem Kuran’i hem de Hadis olarak kökenlerini sorgularken şu açıklamayı yapmaktadır: “Kur’an-ı Kerimdeki ‘...Allah’ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir’ (Tevebe 9/40) ayetinden sonra ‘Hiç bir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın...’ (Bakara 2/193 ayrıca bk. Araf, 8/39) ayetleri i’la-yı kelimetullahın Türk-İslam tarihinde millî bir strateji haline gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamberin ‘Her kim Allah’ın kelimesi en yüksek (İ’la-yı Kelimetullah) olsun diye savaşsın, o Allah yolundadır’ (Buhari Cihat, 15)” gibi hadisleri Türklerin İ’la-yı Kelimetullahı bir hayat tarzı haline getirmelerine vesile olmuştur”.

Nizam-ı Alem ve Îlâ-yı Kelimetullah kavramlarının yönetimdeki karşılığı “Devlet-i EbedMüddet”tir. “Devlet-i ebed müddet”, devletin ömrünün vade biçilemeyecek kadar sonsuz olduğuna işaret etmektedir. Türk devlet felsefesinde “devlet” modern tanımıyla “kişilerin gündelik ihtiyaçlarını gideren bir aygıt” veya Marksist terminolojiyle “burjuvazinin çıkarlarını önceleyen bir aygıt” olarak değil; Kızılelma hevesinin gerçekleştirilmesinin cismanileşmiş hâli olarak görülür. İslami tecrübeye bakarak ta devletin önemini Mekke-Medine karşılaştırmasıyla açık şekilde ortaya koymak mümkündür. “Mekke devletsizlik, Medine devlettir”. O yüzden hicret Mekke’den Medine’ye doğru olmuştur. O yüzden fetih Medine’den Mekke’ye doğru olmuştur.

Devletin “ebed müddet” oluşu aslında Atsız tarafından ortaya atılan Türk tarihinin “saltanatlar değil devletler üzerinden” tanımlanması gerektiği tezinin de temelini oluşturmaktadır. Atsız değişik eserlerinde Türk tarihi konusuna eğilir ve

bu tarihi bir bütün olarak ele alarak Türklerin “tek millet” oldukları gerçeğine dikkat çekmek ister. Günümüzde “Türk devletleri” üzerinden yazılan tarihin bir “millet” tarihi değil, Arap ve Acemlerden Türklere geçen bir geleneğin uzantısı olarak “hanedanlar” tarihi üzerinden oluşturulduğunu olduğunu ifade eder. Oysa hanedanların çokluğu devletin ve milletin tekliği gerçekliğini ortadan kaldırmaz.

Atsız’a göre “Türk ülkesi” dendiğinde iki ana parçadan söz etmek gerekir. Birincisi bir bütün olarak ve Türkistan merkezli olmak kaydıyla Türklerin Anayurdundaki devletler... İkincisi ise Türklerin bu anayurt dışında kurdukları ve “Anadolu” merkezli olmak kaydıyla “Önasya’daki” devletler. Önasya’daki devletler XI. Yüzyılda Dandanakan Savaşı ile büyük bir İmparatorluk olmağa yelken açan Selçuklu Devleti. Türk tarihini diğer millet tarihlerinden ayıran temel özellik te burada başlıyor: Türkler doğdukları anayurtlarından bağımsızlıklarını kaybetmelerine rağmen sonradan yurt edindikleri topraklarda bağımsızlıklarını sürdürmüşlerdir (Atsız 2010: 62-68).

Görülüyor ki âlemin dirliği ve birliği ancak “Allahın adını yüceltmek” iddiası ile manevi bir kimlik ve meşruiyet kazanacaktır. Bu ülkü Osmanlıların fetih siyasetine yön verdiği gibi “cihat ve gazaların” da istikametini belirlemiştir. Ancak kabul etmek gerekir ki hem Nizam-ı Âlem hem de “İlâ-yı Kelimetullah kavramları “fütuhât döneminin” güçlü ve iştıyaklı dilini yansıtır. Kabaran denizler gibi bir gün geri çekilmeleri mukadderat olan her büyük devletin büyüme, duraklama ve gerileme dönemlerinde dilleri farklılaşır, Osmanlıda da böyle olmuştur. Nitekim “Nizam-ı Âlem” ifadesindeki Nizam kelimesi ile aynı kökten gelen “Tanzimat” birbirinden çok farklı iki dönemi, iki stratejiyi, iki ruh halini temsil ederler. Birisi “fütuhât” dilidir diğeri “inhitat”.

Nitekim bu farklılaşan dil, daha önce yönü Batıya doğru olan Kızılme kavramını da etkileyecek ve Doğuya doğru bir bakışın Türk aydınının millî ülkülerini

İslami tecrübeye bakarak ta devletin önemini Mekke-Medine karşılaştırmasıyla açık şekilde ortaya koymak mümkündür. “Mekke devletsizlik, Medine devlettir”. O yüzden hicret Mekke’den Medine’ye doğru olmuştur. O yüzden fetih Medine’den Mekke’ye doğru olmuştur.

belirleyeceği bir döneme gelinecektir. Osmanlı'nın sonlarından Cumhuriyetin kuruluşuna uzanan bu dönemde Türklük Ülküsü "Batı'dan haz etmeyen ama Onun bilimi karşısında çaresiz bir boyun eğişi de mukadderat gören bir ruh hâlinin yansıması olarak tezahür eder. "Ehli salıp", "tek dişi kalmış canavardır" amenna, lakin eğitim ve ilim düzeyi, ekonomik gelişmişliği ile medeniyet gölgesini mülk-i İslam'ın üzerine bir yenilgi ve utanç aynası olarak düşürür. Batı karşısında yeniden dirilişin çaresi Doğudadır ve Kızılelmacılar artık Doğuya bakmaktadır. Yalnız bu "geri çekiliş", yeni bir atılım için gerekli olan zaman ve mesafeyi kazanmak içindir. **Saltanatlar, memleketler, topraklar, mezarlar ve canlar terk edilir ama ülküler asla!**

MillîMefkure, Türk Ülküsü, Millî Ülkü

Mefkûre galeyanlı içtimalardan doğar. Hususiyle milletin büyük bir tehlikeye duçar olduğu yahut büyük bir zafer kazandığı zamanlarda milletteki bütün ruhları istila eder. (...)

Asıl hüner, içtimai galeyanlar olmayan zamanlarda

Ruhunda mefkureyi canlı olarak yaşatmaktır.

(Ziya Gökalp, Çınaraltı Konuşmaları)

Anadolu sevgili yurttur. Fakat Anadoluculuk ülkü olamaz. Ülkü, asırlara bakan, hayal âlemine benzeyen, korkunç yollardan sonra varılabilecek bir KIZIL ELMA'dır.

(Atsız, Çanakkale'ye Yürüyüş)

"Hedefimiz Batı medeniyeti değil, Türk-İslam medeniyeti ve cihan tekniğidir. İlim ayda da olsa gidip alacağız. Fakat

Türk-İslam Medeniyetinden ebediyen ayrılmayacağız.

Unutmayınız ki, omuzlarımızda Türk milletinin yüce kaderini, Türk

Milleti de gönlünde insanlığın kaderini taşıyor. Bunun için

ecdadımız, asırlarca Nizam-ı Âlem Ülküsüne gönül, kafa ve kan vermişlerdir.

(Türkeş, 9 Işık).

Mefkûre, "Türk Ülküsü", "Türklük Ülküsü", "Türk Birliği Ülküsü" "Turan Ülküsü" "Millî Ülkü" gibi kavramlar Gökalp, Atsız ve Türkeş geleneğiyle Türkçü-Turancı düşüncede derin yer etmiştir. Gökalp "mekûre" üzerine özellikle durmuş ve cemiyetlerin mefkûresiz olarak yaşayamayacaklarını dile getirmiştir. Aynı soydan

gelse bile ortak bir gelecek tasavvuru olmayan toplulukların millet olamayacaklarını vurgulamıştır. Gökalp (1976a: 25) mefkûreyi “geleceğin yaratıcısı” olarak tanımlar. Gökalp’a (1976b: 69) göre “*mefkûre hâlin mürebbisi ve istikbalin haliki olmakla beraber mazinin bir şen’iyetidir. Milletın mazisinden gelip onu istikbaline doğru iten fikri bir hamlesidir.*”

Atsız’a (2011: 18) göre ise ülkü “bir milletin yürütücü kuvvetinin adıdır”. Türkes ise “millî ülküyü” “milletin kılavuzu, milletin yolunu aydınlatan güneş” olarak tanımlamakta ve bunun kısa bir zamanda değil belki yıllar, yüzyıllar sürecek bir hedef olarak ifade etmektedir. Bir Ülkücünün “bireysel, millî ve insan düzeyde “ülkü” sahibi olması gerektiğine işaret etmektedir (Türkes, 2000: 131).

Atsız açısından Kızılçelma “Türk Ülküsü” ile özdeş bir kavramdır. Bunu şu ifadesinden anlıyoruz: “*Türkler, kendi ülkülerine niçin “Kızılçelma” demiştir, bunun sebebini bilmiyoruz. Yalnız bu addaki saflık ve tabîlik, Türk ülküsünün çok eski olduğunu göstermek bakımından manâlıdır. Kızılçelma adı, ülkünün, aydınlardan önce halk arasında doğduğunu gösterse gerektir*” (Atsız 2011: 19).⁶

Atsız’ın bu tarihi tespitleri Onu kaçınılmaz olarak “Türk milletinin birliği” yani Turan düşüncesine götürmektedir. Atatürk’ün Hatay Türklüğü ile yakından ilgilenmesi, Kıbrıs, Kerkük, Batı Trakya Türklüğü ile ilgilenilmesi ne denli makul ise Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan Türklüğü ile de alakadar olunması o denli gereklidir. Atsız, “sözü en kısa yoldan dile getiren adam” olarak “Turancı” olmanın millî bir gereklilik olduğunu vurgular ve Turancılığı “kültürel birlik” olarak değil; “siyasi birlik” olarak tanımladığını dile getirir. Zira siyasi birlik olmadan kültürel birliğin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir.

Atsız Kızılçelma’yı daha belirsiz bir kavram olarak kullanırken “Turan ülküsünü” gayet açık bir biçimde “siyasi birlik” mahiyetinde tanımlamaktadır. Turancılığın “kültürel bir birlik” olarak mı yoksa “siyasi” bir birlik olarak mı düşünmek gerektiği konusunda tartışmalar özellikle 1918 tarihli Türk Ocağı genel kurulunda şiddetli bir şekilde yaşanmıştır (Önen 2003). Burada Halide Edip’in de bulunduğu kanat Türkiye’nin gücünün dış Türklerin siyasi birliği ile birebir ilgilenmeye yetmeyeceği gibi bir tespitle bu topluluklarla ancak “hars birliği” kurulması düşüncesini savunuyordu. Bu düşünce sonraları özellikle Sovyet gücü karşısında haklılık kazanmış gibi gözüксе de Atsız “siyasi birlik” olmadan “kültürel birliğin de olamayacağı düşüncesini savunmuştur. “Büyüme düşüncesi asil bir düşüncedir” diyerek de Turan’ın Türkler için son durak olmadığına işaret ediyor olsa gerektir.

Atsız ve Türkeş,
Mikail Yabgu'nun
"iki ateş parçası"
oğulları gibidir.
Birisi Çağrı
Bey gibi her
daim yayından
fırlamaya hazır
delişmen bir ok;
diğeri bu oka
istikamet veren
derin akıl!

"Bizim için en kutlu hedef Turancılıktır. 'Eskiden nasıl bir idiysek yine birleşeceğiz' diye kendisini bir ülküye adamaktan daha kutlu ne olabilir? Bütün Türkleri birleştirmek hakkımız ve görevimizdir. Bizden zorla koparılanı zorla geri almak adaleti yerine getirmektir. Turancılık bir büyüklük düşüncesidir. Büyüklük düşüncesi asil bir düşüncedir" (Atsız 2010: 51).

Alpaslan Türkeş, Gökalp-Atsız "Türk Ülküsü-Turancılık-Kızılma" geleneğini Türk siyasi hayatının ve milletin gündemine yerleştirmeyi hedeflemiştir. Bir bakıma, teorinin pratiğe aktarılmasının çarelerini aramışlardır. Türkeş "ülkü ile Kızılma arasında şöyle bir bağlantı kurmaktadır: *"Ülkülerin gerçekleşmesi yolunda bir takım hedefler vardır. Türk tarihinde bu hedefler her zaman olmuştur ve "Kızılma" sözü ile ifade edilmiştir. Kızılma, ülkü yolunda*

katedilmesi gereken mesafeyi, alınması gereken hedefi gösterir. Ülküler bir insanın ömrü içinde gerçekleşmeyebilir. Fakat milletin hayatı içinde bu hedeflere varılabilir" (Türkeş 2000: 134).

İşte ruhunda Kızılma'yı kristalleştirerek yaşayan Türk Milletinin bu yüzden temel karakterinin "dışa dönük" olması ve "cihan devleti" arayışı olduğu (Türkeş 2000: 165) tespitinden hareketle "Türk Birliği" fikrini öne çıkaran Alpaslan Türkeş, bu yolda macera aramak yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık ve dirliğinin öncelenmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadır:

"Türkiye'nin bugünkü sınırları dışında kalan ve diğer Türklerle ilgilenmek ve onların iyiliği için, kurtuluş ve selameti için elinden geleni yapmaya çalışmak Türk milliyetçiliğinin kutlu bir vazifesidir. Ancak bu vazifenin yapılmasında ön bir şart bulunduğunu hiçbir Türk asla hatırdan çıkarmamalıdır. Bu da Türkiye dışındaki Türkler için yapılacak yardım ve hizmetlerin Türkiye Cumhuriyetine hiçbir zarar vermeden yapılması şartıdır. Türklüğün, biricik bağımsız devleti ve Türkcülük ülküsünün dayanağı olan Türkiye Cumhuriyetini her çeşit zarardan korumak, Türk milliyetçiliğinin temel ilkesidir" (Türkeş 2000: 163). Şüphesiz Atsız da, Türkeş de büyük ülkücülerdir. Ama ikisi arasında bir fark arayacaksak Atsız hep Türk milletinin ruh dünyasında dolaşırken; Türkeş ise bu ruh dünyasındayken bile dünya ve Türkiye gerçekliğini asla ihmal etmeden atar adımlarını. Atsız ve Türkeş,

Mikail Yabgu'nun "iki ateş parçası" oğulları gibidir. Birisi Çağrı Bey gibi her daim yayından fırlamaya hazır delişmen bir ok; diğeri bu oka istikamet veren derin akıl!

İşte bu sebepten dolayı, Türkeş'in Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki hassasiyeti, Onun Türk Birliği ve Turan ülküsüne mesafeli durduğu anlamına gelmez. Bilhassa, Türk Milletinin ve Dış Türklerin bütün meseleleriyle yakından ilgilenilmesi gerektiğini defalarca vurgular ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bekasına ilişkin hassasiyetinin "Türkiyecilik" ve "Anadoluculuk"⁸ gibi akımlarla karıştırılmaması gerektiğini ifade eder (Türkeş 2000: 58).

Türk İslam Sentezi

Türk-İslam Sentezi, "Türklük ile İslamlığın ideal bir buluşması" şeklinde düşünülebilir. Bir yanda "beden olarak Türklük", diğeri yanda "ruh olarak İslam." Bir yanda "kabına sığmayan bir yiğitlik" öte yandan "bu yiğitliğe istikamet veren bir vicdan ve nizam." Bir yanda "Tanrı Dağı, diğeri yanda Hıra Dağı" ve Türk bunların hepsidir...

Türk-İslam Sentezi kavramının ortaya çıkmasında Türkiye'de İslamcı hareketin "Türk" kavramına mesafeli durmasının bir etkisi vardır mutlaka. Ziya Gökalp'ten, Türkeş, Erol Güngör, Arvasi ve günümüze uzanan çizgide Türk milliyetçiliği kendisinin "Ümmet ile rakip; İslam ile çelişen" bir düşünce sistemi olmadığını özel olarak vurgulama gereği duymuştur. Ama hep "İslamlık varken Türklük de ne oluyor?" gibi bir soruya muhatap olmuştur. Gerçekten de belki birkaç istisna dışında Türkiye'de bütün milliyetçi aydınların ve siyasilerin "İslamlık" ile hiçbir sorunu yoktur ve tam tersi; Türkiye'de az sayıdakiler dışında çoğunluk İslamcıların Türklük ile sorunları vardır.

Bu çelişkinin kökenlerini sadece 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı'dan Türkiye'ye devredilen düşünce akımlarına bağlamak yeterli değildir. Bunu kafa karışıklığını çok daha eskilere götürmek gerekiyor. Asırlar için Türk değişik anlamlarda kullanılmış; içeriği belirsizleşmiş ve modern zamanlara geldiğinde giderek olumsuzlanmıştır.

Gerçekten de belki birkaç istisna dışında Türkiye'de bütün milliyetçi aydınların ve siyasilerin "İslamlık" ile hiçbir sorunu yoktur ve tam tersi; Türkiye'de az sayıdakiler dışında çoğunluk İslamcıların Türklük ile sorunları vardır.

Bu haksızlığı giderecek aydınlar ise “ümmei bölmek” ile suçlanmıştır. Müslüman Arapların Arap olmasında, Müslüman Boşnakların Boşnak olmasında, Müslüman Arnavutların Arnavut olmasında bir beis görmeyen bir mantık “Müslüman Türk” kavramını “bölücü” olmakla suçlamıştır. Bu elbette ayrıca ve genişçe tartışılması gereken bir konudur. İşte “Türk-İslam Sentezi” ifadesi böylesi bir iklimde ortaya çıkmıştır. “Türklük ile İslamlaşma” bir çelişkiyi değil bir “kavuşmayı”, “birbirini besleyen muhteşem bir vuslatı” resmetmektedir. Türklüğün tek tanrılı inancı ve töresi İslamlaşma kabullenmek için sanki ilahi bir kurgudur. Türklük İslamlaşma ile mayalandığında ise bu delişmen millet artık “alp”likten “alperenliğe” geçmiştir.

Bir düşünce sistemi olarak “Türk İslam Sentezi”nin kökenlerini öncelikle M. Şemsettin Günaltay ve Nurettin Topçu örneklerinde olduğu gibi “Anadoluculuk” hareketinde aramak gerekir. Bu akıma bir anlamda “İslam-Türk Sentezi” denilebilir. Daha sonra 1960’larda İbrahim Kafesoğlu öncülüğünde Türkçülerin İslamcılıkla olan münasebetinin şekillendiği fikri akıma ise “Türk-İslam Sentezi” demek mümkündür.⁹

Türk İslam Sentezinin rahmetli İbrahim Kafesoğlu (2008) tarafından yürütülen çalışmalarla “bilimsel”; Aydınlar Ocağı’nın tam da 12 Eylül Askeri Rejimi döneminde öne çıkardığı bir kavram olarak ta “siyasi” yönü vardır. Bu kavram işte bu nedenle bahtsızdır ve askeri dönemin sona ermesiyle birlikte de gündemden kalkmıştır. Aydın Ocağı ise bu kavramı Askeri Hükümetin kullanımına sunduğu algısından kurtulamamış ve zaman içerisinde eski entelektüel kıvamından uzaklaşarak görevini tamamlamış olmanın huzuruyla kendi halinde varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

“Türk İslam Sentezi” kavramının bilimsel yönünde Türklerin İslamlaşma sürecinde karşılaştıkları bu dine kendi töre ve kültürlerince yeni bir yorum katmalarını ifade etmektedir. Kafesoğlu konuyla ilgili eserlerinde Türklerin İslamlaşmadan önce sahip oldukları hasletler ile İslamlaşma kabul ediliş gerekçelerindeki bağlantıları ele alır. “At ve demiri kullanmadaki ustalıklarının” verdiği “hız” ile diğer milletleri yönetme becerilerinin sonraları birer millî ülküye dönüştüğüne işaret eder.¹⁰ Aynı konuda 1980’lerde Aydınlar Ocağı Başkanlığı yapan Süleyman Yalçın (1988: 195) şöyle der: “Türk boyları ve kavmi, İslam öncesi bazı adet, örf ve geleneklerini de İslami hayata uydurarak asırlar boyu yeni ve kendine has bir kültürün temsilcileri oldular...”

Türk İslam Sentezi etrafında yapılan siyasi tartışmalar ise “Aydınlar Ocağı” çevresinde geliştirilen kültür politikalarının dönem dönem iktidarlara yol gösterici olması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak esas husus Aydınlar Ocağı’nın 12 Eylül askeri yönetimince konumlandırılması etrafında dönmektedir. Bu tartışmaların bir

yanını Aydınlar Ocağı'nın o dönemde askeri iktidarın siyasetini etkileme çabaları oluşturuyorsa diğer yanını 12 Eylül 1980 darbesi ile Türkiye'yi yöneten askeri rejimin "Türk İslam Sentezi" görüşünü benimsediğine dair özellikle "solcu-liberal" çevrelerce inşa edilen "efsane" oluşturmaktadır.

İşin hüzünlü tarafı, Türk milliyetçiliği fikrini yargılayan, milliyetçi aydın ve siyasetçileri hapse tıkan, Türk Milliyetçiliği kavramı yerine bilimsel karşılığı olmayan "Atatürk milliyetçiliği" kavramını ikame eden, Ülkücüleri idam sehпасına gönderip Türk siyasi hayatından silmeye çalışan da aynı 12 Eylül rejimi olmuştur. Bu rejim Türkiye'yi "ehlileştirilmiş" "Yeşil Kuşak" ülkelerinden bir tanesi haline getirmek adına görevlendirilmiş taşeron bir kurgulamadır. Askeri İktidar Türk milliyetçiliğini tasfiye ederek yerine "para ve iktidar ile ılımlaştırılmış" "İslamcı-liberal" bir düşüncüyü hakim kılmıştır. Bu kurgunun günümüzde vardığı nokta Büyük Ortadoğu Projesi Eşbaşkanlığını yürüten ve 10 yılı aşan hükümeti ile Türkiye'yi tarihsel koşusu dışına taşıyan "İslami" bir iktidarın hâkimiyetidir.

Milliyetçiler ve Ülkücüler "sentez" kavramını benimsemediler. Yapay bir buluşmaya ve zoraki bir birlikteliğe denk bir çağrışımı vardı bu kavramın. Aşağıda, Ahmet Arvasi "terminolojisi" ile tartışılacak olan Türk İslam Ülküsü, özellikle "sentez" kavramına" karşı bir "düzeltme" olarak ortaya çıkacak ve Milliyetçi-Ülkücü çevrelerce çok daha fazla kabul görecektir.

Türk-İslam Ülküsü

*Türk-İslam Ülkücüleri için Türk Milleti
Allahın 'İslam'a hizmet ile şereflendirdiği millet',
Türk ordusu 'Allah'ın ordusu'(...), üzerinde 'ezan-ı Muhammed'
okunan aziz vatanımız ise, İslam'ın ebedi güneşinin hiç batmadığı
en büyük ümid ve hayat kaynağımızdır.*

(Arvasi, Türk İslam Ülküsü)

Türk İslam Sentezi, sadece 12 Eylül askeri darbesi ile özdeşleşmiş bir ifade olduğu için değil, bundan çok daha önce sentezin "tez ve anti-tez" sonrası ortaya

■
Milliyetçiler
ve Ülkücüler
"sentez" kavra-
mını benimseme-
diler. Yapay
bir buluşmaya
ve zoraki bir
birlikteliğe denk
bir çağrışımı
vardı bu
kavramın.

Arvasi hocaya göre “din ile milliyet zıt değerler değildir. Bu sebepten, sentez tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız “Türk İslam Sentezi” yerine, Türk İslam Ülküsü daha uygun olacaktır.

çıkan bir “terkib” olması hasebiyle Ülkücüler tarafından makbul karşılanmadı, hatta tepki gördü. Türklük ve İslamlığın birbirlerinin zıtlıklarından beslenerek yeni bir denge oluşturdukları fikri Ülkücülere hiç sevimli gelmedi. Bu ifade “Türklerin İslamlıktan önceki inanç ve yaşamlarının İslamlık ile çok benzeşik olduğu” düşüncesine de uygun düşmüyordu. Eğer Türkler İslamlıktan önceki inanç ve yaşam tarzları ile İslam’a çok hazır bir millet idiyeler bu durumu “sentez/terkib” ile değil “tekâmül” ile açıklamak daha uygun olacaktır. Hatta millî inanç sistemindeki bu tarihsel uyumu “Ülkü” kelimesi ile ifade etmek en uygunu olacaktır.

Tam da bu noktada içeriğinden çok daha fazla adı ile etkili olan, S. Ahmet Arvasi tarafından yazılmış, kısmen felsefe, kısmen ilmihal-din, kısmen pedagoji ve kısmen de siyaset, ekonomi, kültür ve tarihi konularına değinen üç ciltlik “Türk İslam Ülküsü” adlı derleme yazılardan oluşan eser çıkar karşımıza.

Arvasi (1991:5-8) eserin varlık sebebini “kara renkli kapitalist emperyalizm” ile “kıvıll emperyalizm” arasında sıkışmış “vatan çocuklarının” bir yandan milliyetlerine yabancılaştırdıkları, diğer yandan birbirlerine düşman edildikleri tespitinden hareketle yeni bir seçenek olarak “Türk İslam Ülküsü”ne bağlanmak olarak tanımlamaktadır. Kapitalist ve kıvıll emperyalizm bloklarının dışında bir de “ezilen üçüncü dünya ülkeleri” vardır ve bu ülkelerin çoğunluğunu “Müslüman milletler” oluşturmaktadır. Dahası, ezilen Müslüman milletlerin çoğunluğunu da Türkler meydana getirmektedir. Emperyalist güçler korkunç bir kültürel propaganda ile bu milletlerin gençlerini kendi değerlerine, ülkelerine, ülkülerine yabancılaştırarak bu ülkeleri “ebedi sömürge” hâline getirmeyi planlamaktadır. “Müslüman Kardeşler” gibi bazı İslami akımlar vasıtasıyla “İslam’da milliyetçilik yoktur” iddiası savunulmakta ve bu sayede Müslüman ülkelerin emperyalist sarmaldan kurtuluşuna vesile olabilecek bağımsızlık şuuru yok edilmekte, hatta “İslamcı” “milliyetçi” tefrikası ile Müslüman ülkelerin gençleri yapay düşman kamplara bölünmektedir.¹¹ Bu oyunun ilk bozulması gereken yer de Müslüman-Türkler olarak “kendi ülkemizdir.”

Arvasi hocaya göre “din ile milliyet zıt değerler değildir. Bu sebepten, sentez tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız “Türk İslam Sentezi” yerine, Türk İslam Ülküsü daha uygun olacaktır (Arvasi 1991: 8). Tarih göstermektedir ki Türkler İslamiyet’i “tam bir şuur ve yüksek bir irade ile tercih etmiştir” (s.9). Arvasi bir Türk İslam Ülkücüsünü şöyle tarif etmektedir: “Bütün ‘sahte tanrıları ve mabutları’ gönüllerden, kafalardan, zaman ve mekân köşelerinden çıkarıp atmak isteyen, ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ prensibini temel ölçü kabul eden, şanlı Türk Milleti’ni ‘Allah’ın ordusu bilen’, ‘Türk Milleti birlik, Türk Devleti güçlü olursa insanlık kurtulur, zulüm biter’ ölçüsü içinde hareket eden Türk-İslam Ülkücülerinin ‘fikir sistemi’, yüce peygamberler silsilesinin mukaddes alın teri ile ıslanmış, peygamberlik mührünü kıyamete dek elinde tutan şanlı kurtarıcımızın ve peygamberlerimizin ‘sahabi kadrosu’ tarafından ‘cihad ruhu’ ile beslenmiş, büyük veliler eliyle yoğrulmuştur. Türk-İslam Ülkücüsü ‘cahid-ü fillah’ (Allah için savaşan)dır” (s.9-10).

Türk milliyetçilerinin Gökalp’ten günümüze İslamlığı Türklüğün “tabii içtimai hâli” olarak gördükleri açıktır. Türkes, bu düşünce sistemini siyaset alanına taşırken ümmetçilik ile milliyetçiliğin karşılıklı değil, Türklüğün idealize edilmiş toplumsal hali olarak görür. Atsız gibi “dine görece mesafeli” duran bir fikir adamının da Türk tarihinin en önemli merhalesinin Osmanlı yani İslam dönemi Türklük olduğu tespiti bu bakımdan önemlidir. Ama eğer Türk Milliyetçiliğine İslami bir tonlama derecesi biçeceksek Arvasi hocanın İslamlığı en yüksek burca taşıdığını söylemek doğru olacaktır. Birçok Ülkücü gibi Arvasi de Türk Milletinin kaderinin Maide Süresinin 54. Ayetinde ilahi bir emirle şekillendiğine inanır: “Ey iman edenler, içinizden kim dinden dönerse, Allah-müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da O’nu seveceği- bir kavim getirir ki, onlar Allah yolunda savaşsınlar ve hiçbir kınayanın kınamasından çekinmezler...”

Ülkücüye böylesine yüksek bir ilahi görevi yükleyen düşünce sistemi tabii olarak ortaya ideal bir Ülkücü tipi koyacaktır: “Türk-İslam Ülkücüsü kimdir biliyor musunuz? Kendini Allah ve Resulünün davasına adanmış, sırf Allah rızası için canını, malını, makam ve mevkiini, din ve devleti, mülk ve milleti için fedaya hazır, şanlı ve mukaddes ay-yıldızlı al bayrağın gölgesinde döğüşen, nefisini düşünmeyen ve ‘ülküsünde fani olmuş’ yiğitlerdir” (Arvasi1991: 203).

Arvasi hocanın bu tespitleri ve söylemleri 1970’lerin sonundan itibaren Ülkücü çevrelerde güçlü bir karşılık bulmuştur.

2023: Lider Ülke Türkiye Söylemi Üzerinden Küreselleşme

Son yıllarda Türk Siyasi gündemine yeni kavramlar girmeye başlamıştır. Bunlar özellikle Milliyetçi Hareket Partisi'nin tüzüğünde ve seçim beyannamelerinde vurguladığı "2023 vizyonu" ve "Lider Ülke Türkiye" kavramlarıdır. Bu kavram MHP için gerçekleştirilmesi gereken hedeftir: *"Milliyetçi Hareket Partisi; gönül seferberliği ile milletimizin tarihi, kültürel birikimlerinden, millî ve manevi değerlerinden, bilimsel gelişmelerden alacağı ilhamla demokratik düzen içerisinde aşağıdaki ilkeler¹² çerçevesinde 'Lider Ülke Türkiye' hedefini gerçekleştirme azim ve kararlılığındadır.(...) Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye'nin büyük hedeflere yönelmesini ve bütün imkân, kaynak ve kabiliyetlerinin lider ülke Türkiye hedefi doğrultusunda harekete geçirilmesinin en geniş boyutta sağlanacak toplumsal uzlaşma ve mutabakat ile mümkün olabileceğine inanır. Partimiz, Türkiye'nin 21'inci yüzyılda lider ülke olma arzusunu gerçekleştirmesi, bütün sosyal kesimlerin ortak değerler ekseninde müşterek bir anlayış ve tam bir dayanışma içinde bulunmalarına ve geleceğe birlikte yürüme azim ve kararlılığına sahip olmaları ile mümkün olduğuna inanır"* (MHP Parti Tüzüğü 2009: 17-20).

MHP Genelbaşkanı Devlet Bahçeli de MHP'nin ve ülkücü hareketin varlık sebebini bu kavram ile açıklamaktadır: *"Ülkücü camia, millî suru ayağa kaldırmaya ve bu gidişe dur demeye hazırdır. Bu büyük kuşatmayı kırmak ve yeni bir vizyonla, yeni bir Türkiye projesini hayata geçirmek, Türk milliyetçilerinin aziz milletine namus borcudur. Milliyetçi Hareket bunun için vardır. Türk milliyetçileri var olduğu sürece Türkiye'nin büyük ve lider ülke olmasının önünü kimse kesemeyecektir"* (Bahçeli 2003:22).

Aynı şekilde Ülke Ocakları da "2023, 2053 yılları ile Lider Ülke" iddiası arasında bir bağlantı kurmaktadır: *"Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılında Türkiye bölgesinde, İstanbul'un fethinin 600. Yılı olan 2053 yılında da dünyada lider ülke olacaktır. İşte bu hedefler doğrultusunda binlerce yıllık şanlı tarihinden aldığı güçle, taşıdığı azim ve kararlılıkla, tarihte olduğu gibi bugün de, Ülkücü Gençliğin önderliğinde Müslüman Türk Milletinin dünyaya nizam verecek iktidar yürüyüşü devam etmektedir"* (Ülke Ocakları, Eğitim Programı, www.ulkuocaklari.org.tr).

Bu siyasi söylemlere karşın Lider Ülke kavramı üzerine Türkiye'de henüz yeterince akademik çalışma yapılmış değildir. Kavramın mahiyeti çok da bilinmemektedir. Derginin bu sayısında yer alan makalesinde Köksal Şahin Lider Ülke tanımını şu şekilde yapmaktadır: *"Güç unsurlarına sahip ve daha da önemlisi bunları etkili bir şekilde kullanabilen ülke..."* Peki, bu ülkelerin nitelikleri nelerdir? *"Siyasal ve toplumsal manada güçlü bir meşruiyetin (kabul görmenin) varlığı, "Reel Egemenliğin" yüksekliği ve çoğu kez de 'çekirdek ülke' niteliğine sahip olmak.*

Lider ülkeler uluslararası ilişkiler sahasında etken konumdadırlar. Yani zayıf ve orta büyüklükteki devletleri kontrol edip yönlendirebildikleri gibi uluslararası örgütlerde de söz sahibidirler”.

Yukarıda vurgulandığı üzere Gökalp-Atsız-Türkeş geleneğine göre ülkelerin sadece güç unsurlarına (ekonomik, toplumsal, askeri) sahip olmaları yeterli değildir. Onları harekete geçirecek mefkûreler gereklidir. Bu mefkûreler elbette “taarruzi”dir ve “tedafüi” iddialarla bir milletin büyük olması mümkün değildir. Ülkenin sahip olduğu güç kaynaklarını “bölgesini ve diğer ülkeleri etkileme yönünde” etkin bir şekilde kullanabilmesinin ön şartı da doğal olarak “meşruiyet” olmaktadır. Meşruiyet, milletin ülkülerinin toplumda yaygın olarak kabul görmesi anlamına gelmektedir.

Lider ülke olmanın bir diğer önşartı ise “çekirdek ülke” olmaktır. Çekirdek ülke “bir medeniyet dairesi içinde nüfuz potansiyeline sahip olan ülke” olarak tanımlandığına göre “Türkiye bir çekirdek ülke midir?” sorusu da anlamsızlaşmaktadır. Zira Türkiye’nin tarihi yolculuğu onun en zayıf ve en güçlü zamanlarında “çekirdek ülke” olmasını bir kadere dönüştürmektedir. Çin Denizinden Macar ovalarına; Sibiry’a’dan Afrika’ya uzanan tarihsel hikâyeler bu gerçeği haykırmaktadır. Daha düne kadar “Türk Dünyasından” söz etmeyi “faşistlik ve hayalperestlik” ile eşitleyen solcu, liberal, İslamcı akımlar bugün karşılarında dikilen Turan gerçeği ile “düne ait ne varsa dünle gitti” demek zorunda kalmaktadırlar. Balkanlar, Kırım, Suriye, Irak, Mısır, Filistin başı dara girdiğinde ilk yardım isteyeceği ülke olarak Türkiye’yi görmektedir. Türk siyasetinin bu gerçekliğin ne kadar farkında olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Ancak, Türkiye’yi yönetenler farkında olmasa da millî tarihten haberdar olan milliyetçi düşünce Türkiye’nin “özgül ağırlığının” ne denli yüksek olduğunu bilirler. Bu nedenledir ki milliyetçilere göre “lider ülke” kavramı Türkiye için bir jeo-politik kavram değil, bir kaddedir.

■
Gökalp-
Atsız-Türkeş
geleneğine göre
ülkelerin sadece
güç unsurlarına
(ekonomik,
toplumsal, askeri)
sahip olmaları
yeterli değildir.
Onları harekete
geçirecek
mekfûreler
gereklidir.

Sonuç

“Bir cemiyetin mefkûresi diğer cemaate göre şüphesiz taarruzidir.

Tedafîi bir mefkûre hatta tahayyül bile olunamaz...”

(Ömer Seyfettin, Yarınki Turan Devleti)

Türk tarihini büyük ülkülere koşuşun bir hikâyesi olarak adlandırsak bu ülkülerin genel bir adı olarak Kızılelma'dan bahsetmek gerekir. Görünen odur ki Türkler tarihin her döneminde cihanşümul ülkelere sahip olmuş; en zayıf oldukları zamanlarda bile büyüklük iddialarından vazgeçmemişlerdir. Yolların bittiği yerde yeni bir çıkış bulma maharetleri Allahın bu millete bahşettiği bir yetenek olsa gerektir. Türklerin Kızılelma benzeri cihanşümul hevesler taşıyan kavramsal çeşitlilikleri kendilerine biçilen ilahi görevin değişkenlik göstermesinden değil; zamanın ruhuna uygun bir dil geliştirebilme becerilerindedir.

Yalnız bugün milletlerin tarih koşuları farklı mecralara taşınmaktadır. Zaman ve mekân kavramları, teknoloji ile birlikte yeni anlamlar kazanmaktadır. Ülkelerin sınırları hala kutsal olarak addedilmekte, vatandaşlık hakları giderek daha sıkı şekilde koruma altına alınmaktadır. Ama bu dijital çağ döneminde yetişen nesillerin “millî bilinci” özümsemeleri ve bu bilinç üzerinden kimlik inşa edip millî ülküleri sahiplenmeleri için sadece sanayi döneminde geliştirilmiş eğitim sistemleri için tasarlanmış malzemeleri kullanmak yeterli olmayacaktır.

Bugün her genç sanal ortamda farklı kültürden insanlarla iletişim kurmakta, bütün kültürleri yakından tanıma imkânına sahip olmaktadır. Oysa ilkokulu 1970'lerde ve daha öncelerinde okumuş nesiller için bir gün sözgelimi bir Azerbaycanlı kardeşi ile kucaklaşmak, Kaf Dağının ardındaki bir sevda kadar uzak bir düştü... Ülkeleri birbirine bağlayan ulaşım ve lojistik sistemleri “uzak” kavramını ortadan kaldırmaktadır. Ama hâkimgüçler bugün “özgürlükler” maskesi altında büyük bir “gözetim toplumu” inşa etmektedirler. Kredi kartı ve banka kartı bilgilerinize bakanlar nerede ne kadar harcama yaptığınızı görebilmekte; GPS aracı veya cep telefonunuz sayesinde hangi güzergâhtan nerelere gittiğiniz tespit edilmekte; uydular vasıtasıyla sokağınızdaki hareketler 24 saat kaydedilmektedir. İnternet üzerinde dokunduğunuz her tuş size büyük bir özgürlük alanı açtığı gibi bu hareketlerinizin hepsinin kayıt altına alınması hasebiyle de adeta bir hapisane hücreindeymişçesine özel alanınızın başkalarının gözetimine açık hale gelmesine sebep olmaktadır. Ülkeler, hükümetler, devlet daireleri, haneler dinlenmekte, gözlenmekte, kaydedilmekte ve her türlü manipülasyona açık hale gelmektedir.

Böyle zamanların “milliyetçiliği” doğaldır ki farklılık gösterecektir. Bu yeni şartlarda yetişen nesillerin “enformatik özgürlük” adı altında düşünme, tüketme, değer sistemi kalıpları da aynı şekilde manipülasyona açık hâle gelecektir. Dinler, ideolojiler, millî kültürler bu yeni şartlara uyarlanma konusunda sorun yaşayacaklardır. Gelenek, zaman ve gelecek bağlantılarında büyük kopukluklar yaşanacaktır. İnsanlar artık yaşamları süresince tanıklık etmek zorunda kalacakları teknolojik değişiklikleri hazmetmekte giderek yetersiz kalacaklardır, ancak sığınacak bir ıssız ada bulma şansları da kalmayacaktır.

Peki, bu teknolojik değişim hızı, gelenek inşasını imkânsızlaştıracak mıdır? O zaman anlık ve katılaşmayan, buhar/gaz formundaki değerlerle ve normlarla bir toplumsallık nasıl inşa edilecektir? Geleneğin “anlara” sıkıştığı zaman kavramı

içerisinde millî bilinç nasıl inşa edilecektir? Millî bilincin inşa edilemediği bir ortamda “küresel kurgulamalara” sadece bireysel tepkiler mi verilecektir ve bunlar anlamlı olacak mıdır? Sorulacak daha çok soru vardır. Ama geçmişten günümüze uzanan ve adını koyamasak bile bizimle olduğunu bildiğimiz millî hevesler kendiliğinden bir şekilde toplumun manevi varlığında gömük olarak hayatiyetini devam ettirebilecek, güçlü millî hedefleri olan medeniyetler dünyaya nizam verme mücadelelerine devam edeceklerdir.

Türklerin tarihin istikametine uygun kavramlar geliştirme becerileri şüphesiz gelecek için ümitvar olmamızın gerekçesidir. İnsanlar ölümlüdür. Ülküler, millîmefkûreler daimidir. Büyük milletler bu millîmefkûreleri farkında olarak veya olmayarak nesillerden nesillere aktarırlar.

Şair HakimSenaî, Merv’e gittiğinde Sultan Alpaslan’inkabrini ziyaret eder ve şu şiiri yazar:

*Alparslan göklere yükselen başını gördüm
Merv’e gel ve onun toprak olmuş tenine bak
Ne kemeri üstündeki ay-yıldız,
Ne ay gibi parlayan yüzü*

*Ne altındaki at,
Ne de elindeki dizgin kalmıştır.*

Lakin Alpaslan'ın Anadolu'nun kilidini açan zaferi, bugün doğacak nesiller için, yani tam bin yıl sonraki kuşaklar için birer millî sıçrama taşı niteliğindedir. 1071 bugünden millî istikamete ışık tutuyor. Kişiler ölür. Saltanatlar yıkılır. Memleketler terk edilir. Toprak kaybedilir. Ülküler daimdir.

- 1 **Bir Hakkın Teslimi ve Osman Turan'a Minnet:** Derginin bu sayısının ve bu yazının içinde yer alan her kavram Osman Turan'ın muhteşem eserlerinde kuyumcu titizliğiyle incelenmiş ve Türk tarihinin derinlerinde saklı güzellikleri bilinir kılmak adına derin bir tefekküre ve yüksek bir ilmi gayrete konu edilmiştir. Türklerin Kızılma yolculuğunun her kavramı Osman Turan sayesinde geçmişten günümüze ışılatan bir yıldız dönüşmüştür. Osman Turan "Türk milleti tarihte ne kadar azametli bir mevkîe sahip ise onun tedkikinde ve kültür hazinesi olarak kullanılmasında da o derece geri kaldığı aşikârdır" (Turan, 2000: X) tespitinde ne kadar da haklıdır. Bu tür araştırmalar ortaya "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" ve "Türk Dünya Nizamı" gibi muhteşem kavramları çıkarır. Bu kavramlar, Türklerin tarihten günümüze "ilahi bir irade" (kut) sayesinde "Tanrının hizmetine mazhar ve mümtaz bir millet" ve "cihan ailesinin babası" oldukları inancına bağlamıştır. Tarih Türklerin "Allahın cihan hâkimiyetini" kendilerine emanet ettikleri düşüncesine bağlı kaldıklarını göstermektedir. Turan'a (2000:XII) göre "Türk cihan hâkimiyeti" adalet, insanlık duygularına ve milletin arzularına dayandığı için yüzyıllar boyunca yaşayabilen bir mefkûreye dönüşmüştür. Bir karşılaştırma olarak ta Türklerin Hindistan'da dokuz asır, İngilizlerin ise sadece bir asır kalabildiklerini göstermektedir. Buna karşılık "cihan ölçeğinde hevesler" sadece Türklerde görülmez. Roma'nın, Rusya'nın ve bir dizi diğer kavmin da küresel düşlere sahip oldukları bilinmektedir. Bu bakımdan Türk milliyetçisi aydınların tarihi bir "milletler mücadelesi" şeklinde yorumları haklı ve anlaşılabilir bir durumdur.
- 2 ÇELİK, İsmet bu sayıdaki "Kızılma" başlıklı makalesinde Gökalp, Ömer Seyfettin, Yurdakul gibi birçok yazarın Kızılma'yı "Turan" anlamında kullandığını ifade etmektedir ki bu elbette doğrudur. Hatta Gökalp'in Kızıl Elma şiirinin kahramanı "Ay Hanım" Bakülüdür ki o dönemde Azerbaycan Turan ülküsünün en somut simgelerinden biridir ve Gökalp'in Türkiye dışında Turanın en yakın halkası olarak gördüğü ülkenin de adıdır. Ancak Kızılma kavramının "dinamizmi" dikkate alındığında ve Türklerin "dünyaya nizam" verme iştiaqları göz önünde bulundurulduğunda ve dahası Kızılma'nın İstanbul'dan sonra Roma'ya geçtiğine dair inanış nazar-ı itibara alındığında Kızılma'nın Turan, yani Türk Kavimlerinin yaşadığı memleketlerle sınırlı olmadığı, dünyanın bütününe işaret ettiği ve bugünkü "siyasi küreselleşme" kavramına denk bir mahiyet taşıdığı anlaşılacaktır.
- 3 VANİ Mehmet Efendi hakkında bilgi için İ. H. Danişmend'in "Türklük Meseleleri" kitabındaki "Türklüğün ilk Alemdarı: Vani Mehmet Efendi" (s. 133-129) adlı yazısı önemlidir. Bu çalışmada o dönemde özellikle Arap âlimler tarafından yazılmış tefsirlerde Kur'an'da geçen Yecüc ve Mecüc'ün Türkler olduğuna dair yorumları Vani Mehmet Efendi tarafından çürütülmektedir. İlave olarak Vani hazretleri yine Kur'an'da geçen "Zülkarneyn" adının esasen "Oğuz Han" olduğunu, dolayısıyla Türkler arasında yaygın olarak dile getirilen bu iddianın doğru olduğunu vurgulamakta ve bir "Oğuz Han Türklülüğünden" söz etmektedir. Vani hazretlerinin Türklere atılan iftiralara karşı yürüttüğü bu bilimsel çalışmalar Osmanlı Medreselerinde hâkim "Arapçılık" düşüncesine sahip kişileri rahatsız etmiştir.

- 4 Yaygın olarak Âşıkpaşazâde Tarihi veya "Tevârih-i Âl-i Osman", tahminen 1400-1484 yılları arasında yaşamış Âşıkpaşazâde Derviş Ahmet Âşık'ın yazdığı Osmanlı tarihi kitabıdır. Kitap Hüseyin Nihal Atsız tarafından "Aşıkpaşaoğlu Tarihi" (Ötüken) şeklinde günümüz Türkçesine aktarılmıştır (Ötüken Neşriyat). Kitabın özelliği Osmanlı Tarihini "Türkçe" anlatan ilk eser olmasından başka dönemi Türklük bilinciyle ve günümüzde dahi çok rahat anlaşılabilir bir Türkçe ile ele alışından kaynaklanmaktadır.
- 5 DANIŞMEND, İ.H. "Türklük Meseleleri", Doğu Kütüphanesi, 2006, s. 160-168. Sözü edilen yazı bu sayıda iktibas edilmiştir.
- 6 Atsız'ın bazı yazıları bir seçki olarak "Türk Ülküsü" başlığı ile kitaplaştırılmıştır. Ötüken Neşriyat tarafından basılan bu kitabın 9. Baskısı 2011 yılında yapılmıştır. Bu kitapta yer alan "Kızılma" yazısının orijinali 1947 yılında "Kızılma" Dergisinin 1. Sayısında (Ekim) yer almıştır.
- 7 Türkiye'nin Lozan ile belirlenmiş sınırlar içinde yaşayan halk ile ilgilenmesi gerektiği, bu sınırlar dışında kalan Türklerin de kendi mukadderatlarını belirlemeleri gerektiğini savunan düşüncedir. Bu özellikle 1974 Kıbrıs müdahalesine kadar Türkiye'nin temel dış politika tezi olmuştur. Lakin özellikle 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetlerin çökmesi ile birlikte ne denli temelsiz olduğu ve Türkiye'nin Dış Türkler konusunda ne denli hazırlıksız olduğu ortaya çıkmıştır.
- 8 Anadoluçuluk ise Türklerin 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'daki diğer halklarla kaynaşarak onları da Müslümanlaştırdığı ve böylece "Asyatik kökenlerinden arınarak" "kendine özgü bir millet" oldukları tezine dayanmaktadır.
- 9 Bu ayrıntı önemsiz değildir. Türkiye'de bir dönem ve hala fikri tartışmalar ne yazık ki "önce Türk müsünüz, Müslüman mısınız" düzeyinde sorular ile kıvam bulmaktadır.
- 10 KAFESOĞLU, İ. (2008), Türk İslam Sentezi, Ötüken Neşriyat.
KAFESOĞLU, İ. (2007), Türk Millî Kültürü, Ötüken Neşriyat.
- 11 Kanaatimizce Arvasi hoca "Müslüman Kardeşlerin" "milliyetçiliğe karşı olduğu" düşüncesinde yanılmaktadır. Zira bu hareketin kurucusu Hasan El-Benna "ırkçılığa dayalı milliyetçiliğe karşı olduğunu" söylemekte ancak çok güçlü bir Arap milliyetçisi olarak Arapçılık yapmakta hiçbir beis görmemektedir. El-Benna şöyle demektedir: "Arapçılık ve Arap Birliğinin davamızda şüphesiz önemli bir yeri vardır. Şüphesiz Arap Milleti, İslami ilk kabul eden bir millettir. Resulullah (s.a.v.) bir hadisinde bu millet hakkında şöyle buyurmuştur: Araplar yenilince İslam da yenilir." "Benim kanaatimce, bugün Araplar bir araya toplanmazlarsa, İslam'ın dünyada kuvvetlenmesine ve ilerlemesine imkân yoktur. Bütün Arap topraklarını vatanımız kabul eder ve bu inançla yaşarız" (Nazlı, 1980:87). Görüldüğü gibi Müslüman Kardeşlerin kurucusu El-Benna sağlam bir Arapçılık yapmakta ve kaynak bile göstermeden uydurma bir hadisi Arapçılığını pekiştirmekten kaçınmamaktadır. "Arapları İslami ilk kabul eden millet" olarak överken Peygamberimize ve sahabelerine kan kusturanların da Arap milletinden olduğunu; Kur'an'ın birçok ayetinin Arap kültür ve geleneğini yok etmek üzere indirildiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Hatta Maide, 54. Ayetten sabit olduğu üzere Arap kavminin bizzat Allah tarafından tehdit edildiği gerçeğini dikkate alma gereği duymamaktadır. Dahası, yine sahihliği su götürür bir hadise dayanarak Peygamberimizin "Araplık anne ve babadan Arap olarak doğmakla değil, Arapça konuşmaktır. Kim Arapça konuşursa o Araptır" dediğini söylemekte (s.88) ve bu hadisten hareketle "İran körfezinden Atlantik Okyanusuna kadar Marakeş ve Tanca dâhil bütün ülkeler İslam'ın malıdır ve burada yaşayanların da Arap olduğuna inanıyoruz" hükmünü vermektedir. Tam anlamıyla Arap Turancılığı yapmakta ve zikredilen bu topraklarda yaşayıp ta Arapça konuşanların birçoğunun Hristiyan olduğunu dikkate dahi almamaktadır. Sözün özü şudur ki Türkiye'de İhvacılık yapıp ta milliyetçiliğin İslam'a aykırı olduğunu söyleyenler Hasan El-Benna'nın Arapçılığı kadar Türkçülük yaparlarsa hepsi karşımıza birer Turancı olarak çıkmak zorunda kalırlar. Arvasi hocamız belli ki iyi niyetinin ve samimiyetinin kurbanı olmuş; Türk Milliyetçiliğine karşı olan İhvancılığın

Arap milliyetçiliğine de karşı oldukları gibi tabii bir mantıksal çıkarım yapmıştır. Ama değilmiş. Türkiye’de bir kısım İslamcıların sorunu Türklük iledir, Arapçılıkla değil!

- 12 Bu ilkeler şunlardır: Meşruyetçilik, milliyetçilik, millî birlik ve bütünlük, insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve Türk toplumculuğu, toplumsal dayanışma ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi, ilkeli, seviyeli ve temiz siyaset, gönül seferberliği.

Kaynaklar

- ARVASI, S. A. (1991), Türk-İslam Ülküsü, I.cilt, 6. Baskı, Burak Yayınları.
- ATSIZ, H.N. (1997), Çanakkale’ye Yürüyüş-Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri, 2. Baskı, İrfan Yayınevi.
- ATSIZ, H. N. (2010), Türk Tarihinde Meseleler, 5. Baskı, Ötüken.
- ATSIZ, N. (2011), Türk Ülküsü, Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, H. N. (2012), Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Ötüken.
- BAHÇELİ, D. (2003), AKP İktidarının Bir Yıllık İcraatı, MHP Genel Merkez Yayınları.
- BLACK, A. (2011), TheHistory of IslamicPoliticalThought: FromtheProphettothePresent, Edinburgh UniversityPress.
- DANIŞMEND, İ. H. (2006), Türklük Meseleleri, Doğu Kütüphanesi.
- ERÖZ, M. (1987), Atatürk, Milliyetçilik, Doğu Anadolu, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- GÖKALP, Z. (1976a), Türkçülüğün Esasları, Türk Kültür Yayını.
- GÖKALP, Z. (1976b), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Kültür Bakanlığı, Devlet Kitapları.
- GÖKALP, Z. (2006), Çınaraltı Konuşmaları, Elips Kitap.
- GÖKALP, Z. (2008), Kızıl Elma (Derleyen, Hikmet Tanyu), Elips Kitap.
- GÜNGÖR, E. (2009), Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat.
- KAFESOĞLU, İ. (2007), Türk Millî Kültürü, Ötüken Neşriyat.
- KAFESOĞLU, İ. (2008), Türk İslam Sentezi, Ötüken Neşriyat.
- NAZLI, R. (1980), Hasan El-Benna’nın Hayatı ve Eserleri, (mütercim ve derleyen Ramazan Nazlı), Arslan Yayınları.
- Önen, N. (2003), Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- ÖZ, M. (1999), “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”, İslami Araştırmalar Dergisi, c.12, s.1.
- ÖZ, Ş. (2011), “Kutadgu Bilig’de Türk Cihan Hakimiyeti Düşüncesi”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 11, Sayı 1.
- ÖZAYDIN, A. (2008), Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, Dünya yayınları.
- Turan, O. (2000), Türk Cihan HakimiyetiMefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Millî, İslami ve İnsanı Esasları, Cilt 1-2, Boğaziçi Yayınları.
- TÜRKEŞ, A. (2000), 9 Işık, 9. Baskı, Burçak Ltd. Şti.
- YALÇIN, S. (1988), Aydınlar Ocağı ve Türk İslam Sentezi, Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk İslam Sentezi Görüşünde Meselelerimiz Gençlik ve Meseleleri 21. Yüzyıla Doğru Türkiye c3, Aydınlar Ocağı Yayınları.

KIZILELMA

PROF. DR. İSMET ÇETİN*

Türk toplumu, tarih sahnesine çıktığından beri yaşadığı medeniyet dairesi ve coğrafyadan kaynaklanan şartlar münasebetiyle sürekli askerî, kültürel ve iktisadi baskılara maruz kalmıştır. Ancak sahip olunan maddî ve manevî güç bütün baskılara karşı mücadele edilmesini, bu mücadelenin sürekli olmasını sağlamıştır. Bu mücadele ve direnç Türk toplumunu tarih sahnesinde sürekli tutuyor, onların diri kalmasını sağlıyordu. Türk toplumunun tarih sahnesinde sürekli var olmalarına sebep, insanların çevresinde toplandıkları ortak düşünce, itici güç, manevi besin kaynağı olan millî ülküleridir. Ömer Seyfeddin'in; "umumi hayatı kuvvetlendirmek, dünyadaki galiblerin üstüne çıkarmak, ona yıkılmaz bir istikbal hazırlamak" (Ömer Seyfettin1977,22)cümleleriyle ifade ettiği millî ülkü, "Büyüklik davası, yani ülkü, savaşıla elde edildiği içindir ki, insanlık tarihinde büyük savaşçıların, kumandanların ve kahramanların daima seçkin bir yeri olmuştur. Savaşlar kahramanlık ruhunu beslemiş, erdemli insanların yetişmesine sebep olmuş, destanî edebiyatı yaratmıştır... Millî ülküler, milletleri yüzyıllar boyunca ayakta tutacak enerji kaynağıdır. Fedakâr insanların çokluğu, her türlü insanî meziyetle hâkimiyeti demektir." (Atsız 1973: 18 - 19).

İnsani meziyetler, insanların ahlaki yapıları ile ölçülür. İnsanların ahlakı ise, o milletin umumi ahlâkının bir ifadesidir. Ahlaklı olmak, aynı zamanda erdem

* Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyesi.

Türklerin dikkat çekici ahlaki bir özelliği de utangaç bir millet oluşudur.” Türkler savaş meydanında değil, rahat döşekte ölmekten hatta ihtiyarlayıp hastalanmaktan utanırlardı.

sahibi olmak anlamındadır ve erdemli olan kişi, hem ahlaklı hem hüner sahibidir. Hem İslamî dönem, hem İslamiyet’ten önceki dönem Türk kültür çevresinde oluşan ahlaki sistem adeta Türk toplumunun genetik kodlarını oluşturur. Türk toplumunun genetik kodları ise Gök-Tanrı inancından itibaren Türk milletini üniversal devlet telakkisine götürmüştür. İbrahim Kafesoğlu; “Gök-Tanrı’dan kaynak alan üniversal devlet telakkisinin gereği olarak, asıl özelliği, karşılık beklemeden koruyucu olmasıdır. Bu ise hüküm altına alınmış insanları sevmekte temellenir. İnsan sevgisinden doğan koruyuculuk, adalet, hürriyet ve eşitlik düşüncesini getirmiştir... Beylik duygusu + insan sevgisi+ gerçekçilik şeklinde özetlenebilecek olan eski Türk düşüncesinin esaslarını ahlak prensibi yapmış kişilere alp denirdi. ...eski Türk topluluğunda debdebe, gösteriş ve servete değer verilmez, yalancılıktan da şiddetle nefret edilirdi...

Eski Türk’ün bugün de millî gelenek hâlinde devam eden “söz namustur” telakkisini ahlaki bir meziyet olarak ortaya koymaktadır... Türklerin dikkat çekici ahlaki bir özelliği de utangaç bir millet oluşudur.” Türkler savaş meydanında değil, rahat döşekte ölmekten hatta ihtiyarlayıp hastalanmaktan utanırlardı. Esir olmak, köle durumuna düşmek kadınların düşman eline geçmesi büyük utanç kaynağı idi. Şatafat içinde yaşayıp böbürlenmekten, başarılarından dolayı öğünmekten, yalan söylemekten utanırlardı. Verdikleri sözü yerine getirememekten, yalan söylemekten utanırlardı.”Yukarıda kısaca saydığımız ahlaki değerler, Türk milletinin idealini “Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar, insanların törenin himayesine almak şeklinde belirlenen bu büyük dünyayı yönetme ülküsü” (Kafesoğlu1987: 131- 138) teşkil etmiştir. Bütün bu ahlaki değerler manzumesi, Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ile yeni dinin getirdiği yeniliklerle teçhiz olunarak toplumu daha sağlam, daha idealiste ve daha mücadeleci bir yapıya kavuşarak günümüze kadar gelir. İslamiyet’le tanışan Türk toplumu üstün ahlak anlayışlarından dolayı olmalı ki Hz. Muhammed’in; “Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız. Zira ümmetimin hâkimiyetini ilk defa Kantura oğulları (Türkler) elinizden alacaktır.” hadisleriyle hâkimiyet işaretine mazhar olmuşlardır (Danişmend 1982: 16). Türklerin ahlaki yapılarıyla ilgili birçok kaynakta bilgi bulunmakta olup, bu bilgiler Türk toplumunun yüksek ahlak sahibi olduklarına dair bilgileri muhtevidir.¹

Tarihte var olmanın sırrı birinci derecede toplumun sahip olduğu değerler manzumesidir. Değerler manzumesini topluma hâkim kılan ise dönemin inanç

yapısıyla sarmalanmış ahlak anlayışıdır. Değerler arasında var olan bir üstünlük ve önceliklerden olan ahlak (Güngör 1993: 23) üst düzeyde bir ahengin oluşumu, kişinin çevreye uyumunun zorunlu şartlarından biridir. Bu yüzden bireylerin toplumsal uyumları ve davranışları arasında bir tutarlılık söz konusu olabilmektedir (Özensel 2003: 228). Ahlak sisteminin temellendirdiği toplumsal yapının gayr-i ihtiyarî belirlediği hedefleri, ülküleri, bilinçaltına yerleşen mefkûreleri, toplumun çekirdeğini teşkil eden aileden başlar.

Aile, Türk toplumunda ilk sosyal birlik ve sosyal yapının çekirdeğidir. İslamiyet'ten öncesi Türk toplumunda hür ve erkeğin yaptığı birçok işi de yapan kadın, ailenin en büyük toplayıcı rolünü üstleniyordu. Bu sebepten kadın, toplum tarafından en çok korunan ve değer verilen ana yapıdır. Türk toplumuna dışarıdan bakıp tespitte bulunan

İbnFadlan ve Gandizî, kadının Türkler tarafından itibar sahibi yapıldığını ve onun düşman eline geçmesinin en büyük zillet sayıldığını söylemektedirler (Kafesoğlu 1987: 15-17). Aile içinde, erkek ile kadının mevki ile rolünün hemen hemen aynı olduğu; Bilge Kağan Bengütaş'ındaki; "Tanrı Türk Milleti yok olmasın diye babam İltiş Kağan ile anam Bilge Hatun'u yükselti." cümlelerinden anlaşılmaktadır.

Türk toplumunun medeniyet değişimi süreciyle ilgili bilgiler veren Dede Korkut'ta kadınlardan bahsedilirken, kadınların savaşçılığı, binicilikteki ustalığı, sadakatleri sık sık vurgulanmaktadır. Kadınlar eserdeki sosyal konumlarına göre; eş, anne, sevgili ve yardımcı kadın tipi olarak tasnif edilir. Bunların içinde toplumun idealize ettiği tip eş ve anne tipidir (Öncül 2008).

Türk aile yapısı, Türklerin Müslümanlığı kabullerinden sonra da kendisini muhafaza etmiştir. Nizamü'l-Mülk'ün "Türkistan hakanları devlet işlerinde hatunlarla müşavere eder ve onların fikirlerini üstün tutarlardı. Türkmen padişahları (Selçuklular) da onlar gibi hatunlara büyük mevkii verirler" demektedir. Selçuklular devrinde kadınlar zaman zaman devleti yönetmişler ve "dünya Melikesi" sıfatıyla anılır olmuşlardır. Bu unvan "Cihan padişahı" unvanı ile aynı mesabededir.

Eski Türk toplumundaki özel mülkiyetle, ferdi hukukta, hürriyet ve istiklâl tutkunluğunda, insanları himayeye yönelik sosyal davranışlarda, adalet, dini tolerans anlayışlarında ve bütün bu saydıklarımızı gerçekleştirmek ve kurmakla görevli olan, devletin "baba" telakki edilmesinde Türk ailesinin prensiplerini görmek mümkündür. Zira Türk devletleri, aile ve ordu birliği üzerine kurulmuştur (Kafesoğlu 1987:17).

Türk toplumunun medeniyet değişimi süreciyle ilgili bilgiler veren Dede Korkut'ta kadınlardan bahsedilirken, kadınların savaşçılığı, binicilikteki ustalığı, sadakatleri sık sık vurgulanmaktadır.

Aileler birliği, urug kavramıyla ifade edilmekte olup, soy birliğinin bozulmadığı, yedinci kuşaktan kan akrabalığı bulunan, aynı atanın torunlarının kurduğu topluluktur (Kafesoğlu 1987: 17; İnan 1987:631-632).

Boylar, urugların bir araya gelmesinden teşekkül eden, iç dayanışmayı sağlayan ve muhafaza eden, hak ve adaleti düzenleyen, gerektiğinde silahla da olsa birbirinin menfaatlerini koruyan, kan bağına dayanan sosyal bir teşkilattir. Başında bir beg bulunmakta idi. Seçilen boy beyleri cesareti, mali kuvveti, adaleti ve çevresine karşı tutumu ile tanınmış kimseler olup aile soylarının (urugların) temsilcileri tarafından seçilirlerdi.

Boylar birliğine bodun veya budun denmektedir. Boylar, kan akrabalığın dayandıkları hâlde, budun siyasi iş birliğine dayanmaktadır. Boylar birliği olan budunlar, müstakil veya yarı müstakil olarak bulunabilmektedirlerdi. Müstakil olmayan budunlar, daha çok mahalli hususiyet gösteren bir yapıda olup, bir il (=devlet) e bağlı bulunmaktadırlar. Ancak budunlar, en güçlü anlarını "il" olduktan sonra yaşamışlardır (Kafesoğlu 1987: 21-30).

Devletsizlik, Tanrı tarafından kargınmakla aynı anlamdadır. Tanrı'nın kutlu kıldığı Türkler, bu kutluluktan dolayı tarihin hiçbir döneminde devletsiz kalmamışlardır. İl teşkilatı devlet, müstakil bir hükümdar tarafından yönetilen siyasi birliktir. İlin teşkilatının kurulabilmesi için bazı şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bunlar; siyasi istiklal, vatan, millet, töre, kavramlarının varlığı ile bunların insanlar arasında adil olarak uygulanması gerekirdi (Kafesoğlu 1987: 21-30).

Türk hakan ve sultanları, padişahları, hem İslamiyet öncesi dönemde, hem İslami dönemde devletin başkanı ve milletin babası sıfatı ile Yolak ve Darü'l-adl adlı mahkemelerde bizzat halka adalet dağıtırken, beyliklerinin gereğini yerine getirmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Onlar, Oğuz Han veya Alper Tunga'nın varisi olmakla, hâkimiyetlerini de ilahî kaynaktan almakla kutsiyet kazanıyorlardı. Bu sebeptendir ki, bütün tarihî kaynaklarda soylarını en eski devirlere kadar götürüyorlardı.²

Türk devlet geleneğinde yönetim biçimi çoğulcu bir yapıya dayanmaktadır. Devletlerin hayatta olduğu dönemlerde, başka devletlerle karşılaştırıldığında W. Barthold'un ifadesiyle; "Şüphesiz bu Türk devletindeki zâdeganlıkazâmet, cebir ve şiddetten âri idi. Bu vaziyet herhalde demokrasi fikrinin mevcut olduğunu gösterir."

Aile, Urug, boy ve il (devlet) in sağlam teşkilatlanması bir yandan millî ideallerin ve mefkûrelerin birliğini sağlıyor, bir yandan da Türk ruhundaki dinamizm ve hürriyet fikrinden olsa gerek büyük devletlerin kurulması yanında parçalanmayı da beraberinde getiriyordu. Bu durum Osmanlı Türk Devletine kadar geliyor, Osmanlının merkezi otorite kurması sayesinde bu parçalanmalar ve boyların ayrı devlet kurmaları da engelleniyordu. Bu yapı, Türk dünya hâkimiyeti fikrinin yeniden canlanmasını sağlıyordu.

Milletin Varlık Sebebi: Kut ve Devlet

Türk düşünce sisteminde yöneticilik yetkisi, yani iktidar erki Tanrı vergisi olarak kabul edilmektedir. İlahî bir takım özellikleri haiz idareci, karizmatik lider olarak kabul edilir ve toplum tarafından tartışmasız kabul edilir. Buna sebep Tanrı tarafından verilen "kut" tur. Zira tartışmasız hâkimiyet, sarsılmaz adâlet ve adâletin sağlanması için gerekli olan töre koyuculuk ancak Tanrı tarafından bağışlanan (yarlıkanan) kut sayesinde hakan tarafından sağlanabilmektedir (Gömeç 2006: 39-45). Tanrı tarafından kutlu kılınan Karizmatik liderler toplumun buhranlı anlarında ortaya çıkar ve toplumun güvendiği, insanüstü, ilahî bir takım özellik ve niteliklere sahip olan yapıdadır. O, liderlik yaptığı toplumun değer yargılarıyla paralel değerler taşır ve toplum tarafından yegâne kurtarıcı olarak kabul edilir. Onun ilahî özelliklerle donatılmış olması ve toplumun değer yargılarıyla uyumlu, hatta onları belirleyici olması, toplum tarafından kabul görmesini sağlar ve toplumu arkasından sürükler. Bu husus en iyi açıklayan ibareler Göktürk Bengütaşlarında, Kültigin-güney yüzünde geçen, "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamıyla işit. Bilhassa küçük kardeşim, yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki şadpıt beyleri, kuzeydeki tar kat, buyruk beyleri, Otuz Tatar... / Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle... Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup; aç, yoksul milleti hep toplattım. Yoksul milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa bu sözümde yalan var mı?" cümlelerinde görülür (Ergin 2003: 12, Kafesoğlu 1980: 34).

İnsanlığın daha mutlu yaşayabilmesi, toplumun bir arada yaşama iradesi gösterme düşüncesi, Türk düşünce sistemini besleyen bilinçaltı, onun fikrî altyapısı yukarıda kısaca üzerinde durulan ve ilahî kaynaktan beslenen "kut" algısı üzerine kurulmuştur. Tarihî dönemler içinde kurulan, büyüyen, farklı coğrafyalarda varlığını hissettiren Türk devletleri, karizmatik liderler tarafında idare edilmişlerdir. Çevresine toplumun isteklerini bilen, toplumu iyi tanıyan bilim ve siyaset adamlarını da alan bu liderler, Türk kültür çevresinde bulunan bütün toplumların huzuru ve refahını sağlamak düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Tarihin hiçbir döneminde, birlikte yaşadıkları fert ve toplumları farklı görmeyen zihniyete sahip bu lider ve çevresindeki kadro, aynı zamanda "daha iyi yönetme", "daha mutlu bir toplum" düşüncesiyle hareket etmişler, "Kızıl Elma" idealini canlı tutmuşlardır.³

Türk milleti, öyle bir ahlakî sistem kurmuş ki, henüz semavî dinleri, özellikle daha sonra kitleler hâlinde kabul ettikleri İslamiyet'i tanımadan önce de kendi anlayışları ile tek bir Tanrı inancına yükselmişler; millî ve insanî duygularla birlikte tarih sahnesine çıkmışlar, (Turan 1979: 51) "Kızıl Elma" idealinin merkez olduğu bir hakimiyet alanı oluşturmuşlardır. Bu alan, İslamiyet'ten önce Türkistan, İslami dönemde de yakın doğu ve Türkiye merkez olmak üzere, Çin, Hindistan, Afganistan, Horasan, Batı ve Orta Avrupa, Balkanlar, İran, Kafkasya, Azerbaycan,

Anadolu, Rumeli, Irak, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Arabistan, Habeşistan, Yemen, Romanya'dan Karadeniz'in Kuzey kesimleri Türklerin başlıca göç, hâkimiyet ve fetih sahaları olmuştur. Türkler, saydığımız bu coğrafi sahalarda, beylikler ve güçlü devletler kurmuşlar; geçici yurtlar ile büyük devletlere sahip olmuşlardır. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Hun ve Gök-Türk devletleri, bundan önce Çin'de To-ba devleti, İslami dönemlerde Karahanlı, Selçuklu, Memluk devletleri geniş coğrafi alanlara yayılan güçlü devletler olup, özellikle Hun, Gök-Türk, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin Türk cihan hâkimiyeti mefkûresinin dört büyük dönemini teşkil ettiği de bir realitedir. Avrupa Hunları, Ak-Hunlar, Hazar, Uygur ve Bulgar Türk Devletleri, Oğuz ve Karluk Yabgulukları, Müslüman İtil Türkleri, Karahanlılar, Gazneliler, Harezmi, Mısır-Suriye Memlukları, Hindistan sultanlıkları, Türkistan, Orta - Doğu ve Altınordu Hanlıkları, Timurlu, Babürlü ve Safevi devletleri de bu dört büyük Türk Cihan hâkimiyeti devirlerine rastlamakla birlikte, bunlar zamanında cihan hakimiyet şuur ve mefkûresi ya açıkça göze çarpmaz, ya da bir hatıra, bir ideal olarak hissedilir(Turan 1979:50-51).

İslamiyet'in kabulüyle başlayan yeni hayat anlayışı, özellikle Türkistan'dan batıya doğru olan Türk hareketliliği sonucunda kitleler, diğer Müslüman toplumların iltifat, destek, saygı ve hayranlıklarını kazandı ve bunları kendi millî ruhlarıyla meczederek daha da kuvvetlendiler. Türkistan, Kafkasya, Anadolu, Rumeli, Doğu-Avrupa, Karadeniz'in kuzey kesimleri ve Hindistan'ı İslam-Türk kültür ve medeniyeti alanı içine aldılar, yeni kültürel ve iktisadi hamlelerle İslam medeniyetinin ikinci yüksek devresinin idrakini sağladılar. Bu durum XVIII. yüzyıla kadar devam etti.

Selçuklu hâkimiyeti ve cihangirâne hamle sayesinde İslam'ın bu kudreti kazanması, Bizans İmparatorluğunun duraklamasına, ilkel bir düşünceye sahip, ilkel hayat yaşayan Hristiyan dünyasının telaşına sebep oldu. Bütün Avrupa "Haçlı Seferleri" ile Türk ve Müslümanlar üzerine yürüdüler. Türk kudreti karşısında hezimete uğrayan Avrupa Türk kültürünü ve İslam Medeniyetini tanıma fırsatını da buldu. Bu dönemdeki Türk hâkimiyeti bir yandan İslam Medeniyetine hayatıyet kazandırırken, bir yandan da Avrupa medeniyetinin doğuşuna vesile oldu. Bu gelişmeler sonunda Türkler, yüksek bir medeniyetin sahibi ve cihan hâkimiyeti davasının da ileri bir temsilcisi olmuşlardır.

Selçuklular devrinde yeni vatan edinme ve Haçlı seferleriyle sembolize edilen Batı akınına karşı savunma hâlinde vatan edindikleri topraklarla beraber inancın da koruyuculuğunu yaptılar. Beylikler dönemini varoluş mücadelesiyle geçiren ve vatan tuttıkları toprakları imar eden Türk toplulukları, yeni bir doğuşun muştucuları olarak belirdiler. Toplumun bilinçaltında Dede Korkut dilince; "Âhir zamanda hanlık gerü Kayı'ya dege, kimsene elerinden almaya. Âhir zaman olup kıyamet kopınca..." ifadeleriyle yer etti ve Dünya hâkimiyeti (nizam-ı alem) için varlığını sürdüren

Osmanlı Türk devleti, imparatorluk (=sömürgeci/emperyalist) karakteri göstermediğinden ne milletlerarası, ne dinler, ne mezhepler, ne zümreler arası bir mücadeleye sebebiyet vermeden insanlığa örnek bir hayat sundu. İnsanların adalet üzere yönetildiği bir zihniyet sergilenen Türk dünyasında, özellikle XVI. yüzyılda üç kıtada, çeşitli medeniyetler, kültürler, dinler, milletler üzerinde hüküm sürerken Hindistan'da Babürlü, İran'da Safevi - Türkmen hâkimiyeti, Türkistan'da Altın - Ordu'da başka Türk hanlıkları hüküm sürüyordu. Bu yüzyılda, Türk hâkimiyeti Viyana'dan Ganj'a, Atlas Okyanusu'ndan Altay'lara, Habeşistan'dan İtil vadisine ve Büyük Sahra'ya kadar yayılıyordu. Kimi zaman Türk millî kültüründen gelen yerli ve millî anlayış, kimi zaman "Himaye altındaki kimse himâye eden gibidir, ne zulmeder ne zulmedilir." ifadesinde olduğu gibi Medine sözleşmesinden alınan unsurlar devlet çatısı altında yaşayan her kes ve her kesimi, inanç ve milliyet ayırımı gözetmeksizin bir arada yaşamasını sağlıyor, bu sebepten de bu asra "Türk Asrı" adı veriliyordu.

Bu yüzyılda,
Türk hâkimiyeti
Viyana'dan
Ganj'a, Atlas
Okyanusu'ndan
Altay'lara,
Habeşistan'dan
İtil vadisine ve
Büyük Sahra'ya
kadar yayılıyordu.

XVII. yüzyıla gelindiğinde yeni bir devletin habercisi sayılabilecek sarsıntılar, doğum sancıları ortaya çıkıyor ve duraklamayı ârizî sayıyor, nesilden nesile intikal eden millî heyecan, Osmanlı Devleti'nin "Devlet-i ebed müddet" yaşayacağına inanıyor, Millî mücadele döneminde çevrede bulunan milletler düşman olarak rol alıyor, Anadolu toprağının her karışında cepheleler açılıyor, bütün bu şartlar altında devlet azametine uygun destanlar ile yerini yeni bir devlete bırakıyordu. Türkiye'nin doğuşu nasıl bir mefkûrevî kudrete sahip olduğunu gösteriyordu.

Oğuz Han'dan başlayarak Kürşad, Bilge Kağan, Selçuk Bey; Osman Bey, Mustafa Kemal Atatürk gibi Türk millî kahramanları (Atsız 1973: 174- 176) çevresinde oluşan millî şuur, Türk'ün önce kendine, sonra cihana hâkim olma mefkûresini beraberinde taşımıştır. Bu itibarla, tarihî dönemlerde Millî mefkûre "Kızılelma" olarak adlandırılmış ve toplum bilincinde var olmaya devam etmiştir.

Kızılelma, bir altın küre ile sembolize edilip bazen zaferin işareti, bazen hâkimiyetin, bazen de fethedilmek üzere hedef seçilen topraklar olarak bilinmiştir. Ulaşılmak istenen hedef, âdil bir yönetim kurma arzusudur. Buradan ülkülerin, Kızılelma kavramında sembolleştiğini anlaşılmaktadır. Niçin bu sembolün Kızılelma olduğunu Nihal ATŞİZ şöyle izah etmektedir: "Bu addaki saflık ve tabiiyet, Türk ülküsünün çok eski olduğunu göstermek bakımından manalıdır. Kızılelma adı, ülkünün aydınlardan önce halk arasında doğduğunu gösterse gerektir."

Kızılma kavramının Türk milleti tarafından kolektif bir bilinçle oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Kızılma kavramının Türk milleti tarafından kolektif bir bilinçle oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Bu farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenmesinden anlaşılmaktadır. Zira her dönem kendi şartlar içinde Kızılmaya bir anlam yüklemiştir. Her medeniyet değişikliğinde yeni anlam kazanan Kızılma, İslamiyet öncesi dönemde “Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan coğrafyaları fethetmek” iken İslamiyet sonrasında “Dünyaya nizam vermek ve ila-yı kelimetullah için çalışmak” anlamlarını yükledi. Buradan anlaşılmaktadır ki; Kızılma millî bir ülkü

olarak görülmüş ve bunlara ulaşmak Türk Milleti’nin ortak amacı hâline gelmiştir.

Doğudan batıya her toprak parçasını vatanlaştırma, dünya devleti düşüncesi, Türklerin devlet anlayışının temelinde vardır. Bunun ilk örneği Oğuz Han Destanı’nda görülmektedir. Oğuz Han’ın, babası Kara Han’ın ölümünden sonra devletinin iç meselelerini hâledip “altın evin” kurulmasını sağlaması; otağına “altın küre”yi koydurması anlamına gelir ki, bu bulunduğu bölgenin hâkimi anlamındadır. Bundan sonra fetihlere başlayan Oğuz Han, Çin ve Maçın’i ülkesine katar. Burada dikkate değer olan Çin’in “Kızılma’ olarak telakki edilmesidir (Karatay 10-12). Oğuz’un Torunlarından DibYavkuy Han’ın, “Ceddimiz Oğuz, bu kadar ülkeyi nasıl almıştır; nereden nereye kadar zapt etmiştir?” sorusuna verilen, “Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar” cevabı dönemin Kızılma düşüncesini işaret etmektedir.

Dünya devleti düşüncesi Hunlar döneminde de kabul görmektedir. Atilla, Roma’dan kendisine İmparator denilmesini istiyordu. Zira Kuzeyli toplumlarca da kutsal sayılan Ares Kılıcı, Atilla’dadır. Atilla, bu durumun Tanrı’nın emri olduğunu düşünüyor ve dünya hâkimiyeti kurmaya çalışıyordu.

Türkistan’da dağınık hâlde yaşayan Türk gruplarını bir araya getirme gibi siyasi bir düşünceye sahip olan Gök-Türk Devleti, Türk grupları arasında kültür birliğini sağlamaya da çalışmakta idiler. Burada, genel anlamda Türk yurdu olarak anılan Turan İli, 19 yüzyılın son dönemlerinden itibaren “Turan Devleti” fikrine dönüşmüş, muhtemeldir ki, düşünce temelleri de Gök-Türkler dönemindeki bu birlik oluşturmuş olsun. İşte, Türk birliği fikrine dayanan “Turan Devleti” fikri, Gök-Türk devletinde gerçekleşmiş ve farklı toplumların siyasî mutabakat yoluyla bir arada yaşama iradesi sergileyebilecekleri düşüncesi Türklerin en önemli ve örnek başarılarından biri olmuştur.⁴

Batı yönünde olduğu düşünülen Kızılma, dinamik, mücadeleci bir hayata sahip, inanmış Türk insanını bu yöne doğru çekiyordu. Karahanlılar Müslüman olduktan sonra da “Kızılma” efsanesi bariz olarak kendisini hissettirir.

Kut, Tanrı tarafından çeşitli vasıta ve çeşitli biçimlerde verilir. Kimi zaman Ergenekon Destanı'nda olduğu gibi Gök-Böri yol gösterici olur, kimi zaman Ahmet Yesevî'ye Hz. Muhammed'in emanetini veren ArıstanBab (Arslan Baba), kimi zaman Oğuz nesline gönderilen İrkıl Hoca ve Korkut Ata figürleri vasıtasıyla kut kişide belirir. Selçuklu Başbuğu Tuğrul Bey de Baba Tahir rehberliğiyle adeta şahsiyet bulur.⁵

Dandanakan Savaşı'ndan (1040) sonra muzaffer olan Tuğrul Bey, kendisinin Oğuz Han neslinin devamı olduğunu belirterek İslam dünyasının hâkimiyetinin kendilerine ait olduğunu bütün dünyaya ilan ediyor ve Türk hâkimiyet alâmeti olarak bilinen ok ve yaydan müteşekkil tuğrasını, fermanların altına koyuyordu. Tuğrul Bey'in Kızılelması Batıdadır.

Onun hedefi Anadolu'ya ulaşmaktır. Bunun için Anadolu taraflarına akınlar ve göçler başlar. İslam memleketleri bundan çekinir ve bu endişelerini Tuğrul Bey'e ulaştırırlar. Tuğrul Bey herkese şu cevabı verir; "Benim milletim pek çoktur ve bu memleketler onlara kâfi gelmiyor."

Çeşitli coğrafyalarda dağınık hâlde yaşayan Türk boylarını bir araya toplayan Tuğrul Bey muhteşem bir devlet kurdu ve Müslüman Türklere dünya hâkimiyetinin yolunu, yeni bir medeniyet kapısı, İslâm âlemine de kurtuluş ve nizam yolunun açılmasını sağladı. Fahreddin Curcâninin ifadesiyle; "Sultan Tuğrul Bey, şarktan güneş gibi doğup Turan'dan İran'a geldi."

Sultan Alp Arslan'ın saltanat dönemi Türk tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Alp Arslan, önce Türkistan, Kafkas, Sırderya Boyları, Akdeniz sahilleri, bu çevrede yaşayan ve hüküm süren birçok emir, melik, yabgu ve hükümdarlar ile Karahanlı hükümdarlarını kendi tabiiyetine alarak önce Türk birliğini sağladı. Türk birliğini sağlayan Alp Arslan, Türk ve İslam dünyası için tehlike arz eden İstanbul ve Suriye'yi hedef aldı. Suriye'yi Fatimî hâkimiyetinden kurtardıktan hutbe Alp Arslan adına okutulur oldu. Daha sonra Bizans'a yönelen Büyük Komutan, Buharalı İmam Ebu Cafer Muhammed'in "Ey Sultan! Sen Allah'ın başka dinlere zafer vaadelediği İslamiyet uğrunda cihad yapıyorsun. Bütün Müslümanlar minberlerde sana dua eylediği Cuma günü savaşa giriş. Ben, Tanrı'nın zaferi senin adına yazdığına inanıyorum." Muştusu ve Halife Kaim Biemrillah'ın "Büyük Sultan, Dinin Işığı ve Müslümanların bereketi" sıfatlarıyla adına hutbe okutması, (Özdemir 2008: 318) bir zaferin habercisi olarak hem Türklere yeni bir vatanın kapısını, hem de yeni bir hedefi, Kızılelma'yı işaret etmektedir.

Fahreddin
Curcâninin
ifadesiyle;
"Sultan Tuğrul
Bey, şarktan
güneş gibi
doğup Turan'dan
İran'ageldi."

Asya'dan Beş
Deniz Yaylası'na
akan Türk
grupları peş
peşe Anadolu
topraklarını
Türkiye
yapmak için
akmaya devam
ediyorlardı.
Türk'ün dünya
hâkimiyeti
düşüncesine
Anadolu
toprakları beşiklik
yapıyordu.

Burada Türk'ün Kızılelması, Anadolu'yu vatan tutmak ve orada devlet kurmaktır. Alp Arslan, kazandığı Malazgirt Zaferi ile bu ideali başlatmış, Anadolu topraklarının Türkiye olarak vatanlaşmasını sağlamıştır.

Türk devletinin kuruluşunu hazırlamış ve onun doğuşuna sebep olmuştur. Bu sebeple gerek tarihî dönemlerde gerekse bugün ne Alp Arslan ne de Malazgirt unutulmuştur. Senaî'nin (1071-1140) bir kasidesinde geçen;

“Göklere yükselen Alp Arslan'ın başını gördüm

Merve gel ve onun toprak olmuş tenine bak”
mısraları, Yahya Kemal'de;

“İklim-i Rûmututdu cihangir savleti

Tarih o işde *gördü* sir savleti

Titretti arş u ferşiMalazgirdönündeki”

mısralarıyla günümüze kadar yaşamaya devam etmiştir. Bu yaşayış sadece Alparslan değil, Alparslan'ın ideali, fikir dünyası ve Türkün Kızılelmasıdır.

Melik Şah döneminde, Selçuklu Türk Devleti Sır-derya sınırlarından Akdeniz kıyılarına kadar olan bölgede muazzam birdevlettir. Genç ve dinamik olan Melik Şah'ın yanında âlim, fazıl bir vezir olan Nizamü'l-Mülk vardır. Devletin dört bir köşesinde kurulan medreseler, devletin iktisadi ve kültürel faaliyetlerine de yardımcı oluyor, ilmi çalışmalar süratle geliyordu. Hatta bugün sermaye piyasasında para yerine kullandığımız “çek” sistemi ortaya çıkıyor, daha sonraki devirlerde Avrupa'ya gidiyordu. Vergiler muntazam alınıyor, devlet ve millet refah içinde yaşıyordu.

Genç Sultan, bu yapıdaki bir devlette ne yapılması gerektiğini tereddütsüzce tayin etti: Atalarından miras kalan dünya hâkimiyeti ülküsünü ömrünün elverdiğince gerçekleştirmek. Nitekim öyle yaptı.

Melik Şah Antakya'yı fethedince; “Ey babam! Sana müjdeler olsun! Küçük yaşta bıraktığın oğlun ülkesini karaların sonuna kadar genişletti.” diyerek, Akdeniz'den aldığı kumları babasının mezarına götürür. Nizamü'l-Mülk'ün devletin azametini göstermek için Kaşgar'a götürdüğü bir Bizans elçisi, bu azamet ve ihtişam karşısında dehşete düşmüş, Melik Şah'ın 1090 yılında Bağdat'a gidişinden sonra da onun dünyayı fethetmek kararında olduğunu söylemekten kendini alıkoyamamıştır.⁶

Melikşah'ın göçmesi, Sultan Sencer'in gayretleri ve nihayet Onun da göçmesinden sonra ortaya çıkan Cengiz Han, yeni bir dünya hâkimiyeti ile esti. Daha sonra Emir Timur aynı ideallerle yola çıktı. Daha batıya diye batı yönüne doğru yola çıkan Türk insanı Kızılelma'ya ulaşabilmek için Türkistan bölgesinden ayrılarak Anadolu'ya doğru akmaya başladı.

Asya'dan Beş Deniz Yaylası'na akan Türk grupları peş peşe Anadolu topraklarını Türkiye yapmak için akmaya devam ediyorlardı. Türk'ün dünya hâkimiyeti düşüncesine Anadolu toprakları beşiklik yapıyordu.

Türkler yerleşmek için geldiklerini hareketlerinden belli ediyorlardı. Bir Bizans kaynağı; "İmparator Mihael zamanında, kara ve deniz bütün dünya sanki kâfir Türkler tarafından işgal edildi ve ıssızlaştırıldı." derken başka bir Bizans müellifi; "Türkler Anadolu'ya eskisi gibi yağmacı olarak değil, işgal ettikleri yerlerin hakiki sahibi sıfatı ile giriyorlardı." der.

Türklerin bu akınları ile Anadolu'da bir çalkalanma oluyor, Türk ve Müslüman olmayan kitleler Anadolu'yu boşaltıyorlardı. 1075 tarihinde Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklularını İznik'te kurmasından itibaren Türkistan, İran ve Azerbaycan'da bulunan Türklerin Anadolu'ya göçleri süratlendi, 1080 yıllarında da bütün Anadolu Türkler tarafından yurt edinilmiş oldu.

Süleyman Şah, Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethine dair söylediği hadisi hatırlıyor, İstanbul'un cazibesine kapılıyordu. Kızılelma artık İstanbul'du. 1081 yılında Marmara Denizi'ne ulaşan Türkler İstanbul'u almak, Bizans sarayının önünde bulunan Kızılelma'yı ele geçirmek için uğraşıyorlardı.

İç çalkantılar, boylar arası sürtüşmeler, Haçlı seferleri Selçuklu dönemi direnişleri Türkiye topraklarına yeni bir anlam yüklüyor, toprağa kimlik yüklüyordu. Toprak vatan oluyordu. Zira toprağa şehit kanı dökülüyordu.

II. Süleyman Şah (1196- 1204)döneminde Anadolu Türk birliği yeniden kurulur. Süleyman Şah, Gürcü kuvvetlerinin Kars'ı işgal ettiklerine dair haber üzerine Kraliçe Thamara'ya dünya hâkimiyeti düşüncesini ve Tanrı'nın kutlu kıldığı, ilahi kaynaktan beslenen Türk düşüncesini ifade eden bir mektup yazar: "Gök kubbe altında yaşayan sultanları en yücesi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, meleklere benzeyen ben Rükneddin, Gürcülerin Kraliçesi Thamara'ya bildiririm ki; Sen Gürcülerin kılıç çekmesine ve Allah'ın sevdiği Müslümanları öldürmelerini emir vermişsin. Şimdi ben Müslümanların adaleti yaymak ve Allah'ın bize tevdi

Süleyman Şah,
Hz. Muhammed'-
in İstanbul'un
fethine dair
söylediği hadisi
hatırlıyor, İstan-
bul'un cazibesine
kapılıyordu.
Kızılelma artık
İstanbul'du.

eylediği kılıcı bir daha elinize almamayı sana ve milletine öğretmek maksadı ile bizzat geliyorum. Bu yaptıklarına karşı ancak otağımın önünde diz çöküp dinimizi kabul eden, kendi dinini bırakan ve huzurunda haçı kıran kimselerin yaşamasına müsâde edeceğim.” Ancak Süleyman Şah bu savaşta maglûb olacaktır...(Gümüş 2006; GÜL 2009)

Süleyman Şah’dan sonra I. Keyhüsrev ve Keykavüs siyasi, askerî ve kültürel hamlelerle Türkiye’yi bir cazibe alanı olmaya sevkettiler. Özellikle Alaeddin Keykubat devrinde Anadolu toprakları iyiden iyiye Türkleşiyor, imar faaliyetlerine hız veriliyor, bil ve bilginler Türkiye’ye geliyorlardı.

Bu sırada Moğollar Türkistan’dan Anadolu’ya akıyor, dünya hâkimiyetini ele geçirme fikrini takip ediyorlardı. Türk olmayan, ancak Türk’ün kültür potasında eriyen ve işlenen bu millet, dünya hâkimiyetinin Tanrı tarafından kendilerine verildiğini düşünüyordu.

Bu dönemde Asya’dan kopup Anadolu’ya yaklaşan Moğol istilasına karşı kimi zaman bir direnme, kimi zaman iş birliği, kimi zaman çatışma hâli sürüp gitti. Bu hâl, Türkiye merkezli Türk birliğinin gevşemesine sebep oldu. Bu gevşeklik Türk insanının ruhunda esen fetih ve savaş fırtınasını da dindirdi. Osmanlı hanedanının Anadolu Türklerinin başına geçmesine kadar bu durum devam edecektir. Hun kuvvetlerinin 395 ve 398 yıllarında, Sabarların 516 yılında adeta Anadolu’yu keşfi için gelmelerinin ardından 1015 ve 1021 yılında Çağrı Bey’in keşif için Doğu Anadolu’yu görmesi Anadolu’nun ilk defa vatan olarak seçilmesini sağlar. Türkün Kızılelması artık Anadolu’dur. Bundan sonra boy ayrımı olmaksızın Anadolu Türk akınına uğrayacaktır. Nâvekiyye Türkmenleri 1037- 1038 yıllarında geldikleri zaman Bizanslılarla ilk cephe savaşı olur ve askerî kuvvetler birbirlerini tanır. Türkler galib gelir. Bizanslılar da Türk tehlikesini tanır. Anadolu’nun vatan seçilmesi sanki birbirinden habersiz olarak Türkler arasında savaşlara da sahne oldu. Selçuklular ile Nâvekiyye Türkmenleri fethedilmemiş Anadolu için adeta kim daha önce fethedecek düşüncesiyle savaşır. 1057- 58 yıllarında Kars ve Ani’nin kuşatılması ve 1059’da Sivas’ın fethi Anadolu fethine zemin hazırlar. 26 Ağustos 1071 Malazgirt destanından sonra Anadolu vatan olmaya yüz tutar. Hedef Bizans’tır. Dünyanın beşiği sayılan İstanbul, sarayın önünde duran heykelin ellerinin içindeki dünya Türk’ün Kızılelması’dır. Maksat Kızılelma’yı heykelin elinden almak, dünyaya sahip olmak, Türk nizamını sağlamaktır. XI. yüzyıldan itibaren şuurlu olarak Anadolu’ya akan Türk kitlelerinin sevki Anadolu Türk nüfusunun çoğalmasını sağlıyor, onların hâkimiyetine temel teşkil ediyordu. Bütün bu faaliyetlerin neticesinde Anadolu, ortaya çıkan bütün siyasî gelişmelere rağmen Türklere yeni bir medeniyet merkezi oldu. Aynı zamanda Türklerbu topraklara ebedî yerleşmiş oldu.⁷

Anadolu’yu yakıp yıkan Moğollar, kendilerini Tanrı’nın yeryüzündeki askerleri olarak görüyor, yeryüzünü batı ve doğusunun kendi idarelerinde olduğunu

söylüyorlardı. Bütün ideallerine, kendilerini Tanrı'nın askerleri olarak görmelerine rağmen Moğollar Anadolu'da tutunamadılar.

İlhanlıların parçalaması ile Anadolu'da beylikler dönemi de başladı. Menteşoğulları, Karamanoğulları, Germiyanogulları, İnançoğulları, Eşrefoğulları, Osmanogulları, Hamitoğulları, Karasioğulları, Saruhanogulları, Aydınogulları, Ertana Beyliği, Kadı Burhaneddin Beyliği, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları beylikleri kurulur.

Anadolu'da cereyan eden bu hadiseler toplumunilmî ve fikrî yapısının teşekkülünü engellemiyor, aksine Türk ruhunun diri kalmasına vesile oluyordu.

Anadolu'yu vatan olarak seçen Türkler ilk zamanlardan itibaren kendi siyasi, içtimaî ve dinî teşkilatlarını kurmaya başlamışlardı. Bu teşkilatlar, Türk ruhunu ayakta tuttuğu gibi, ülküleri uğruna savaş isteğini de biliyordu. Bütün bu gelişmelerden sonra, Anadolu Selçukluları, beylikleri ve bunlarda oluşan kültürel birikimin bir neticesi, bir terki olarak doğan, Türk birliğini sağlamada, Kızılma'ya ulaşmada yüzyıllarca mücadele edecek Osmanlı-Türk devleti doğar.

Manevî Yenilenme

13. yüzyıla kadar, Türkiye'nin fikrî yapısını belirleyen en güçlü unsur, dinî-tasavvufî unsurdur. Özellikle 13. yüzyıl Türkiye'sinde Mâverâünnehr, Hârezm, Horasan ve Azerbaycan bölgesinden gelen düşünceler ile bunlara katılan Mısır, Suriye ve Irak üzerinden gelen dinî-tasavvufî düşünceler, Türkiye'de dini yaşama ve algılama bakımından farklılıkların ortaya çıkmasına sebep oldu. Anadolu'ya gelen ışık kaynaklarının bir kısmı Sivas, Kayseri, Konya, Amasya gibi büyük kültür merkezlerinde bulunan daha çok aydın kesim üzerinde tesirli olan Muhiyiddin Arabî, Şehabeddin Ebu Hafs ÖmerSühreverdî, Necmeddin Kübra gibi mutasavvıflara bağlı olanlardan ve bunların izbasarlarından oluşuyordu. Bir kısmı da daha çok göçebe veya yarı göçebe Türkmen gruplarının dinî hayatlarını yönlendiren eski kabilevî gelenekler ve İslam öncesi dinî-mistik kültürlerin izlerini aksettiren bir dinî anlayışa sahip Türkmen şeyhlerdir. Melâmîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik, Vefâîlik bunlardan en önemlilerindedir. Özellikle Vefâîlik, Osmanlı topraklarında en çok tesirli olan tarikat olarak görülmektedir (Ocak1998:121). Sulucakarahöyük'te Hacı

Anadolu'yu vatan olarak seçen Türkler ilk zamanlardan itibaren kendi siyasi, içtimaî ve dinî teşkilatlarını kurmaya başlamışlardı. Bu teşkilatlar, Türk ruhunu ayakta tuttuğu gibi, ülküleri uğruna savaş isteğini de biliyordu.

Baştan itibaren Oğuz Han neslin-den geldiklerini söyleyen Osmanlı sultanları bu sebeple Tanrı'nın dünya nizamını kurmaları için kendilerini seçtiğine ve bu uğurda çalışılması gerektiğine iman ediyorlardı.

Bektaş Veli, Larende'de Şeyh Edebâlî tarafından kurulan tekkeler, Vefâîliğin Türkiye'deki en önemli iki merkezidir (Ocak 1992:65) .

Osmanlı Devleti'nin teşekkül devrinde, Asya'dan Türkiye'ye gelen derviş-şeyhler, Türkiye'nin muhtelif bölgelerine yerleşip toprak işliyor, halkı bilgilendiriyor, bir yandan da onlara yerleşik hayatın/tarım toplum hayatının gereklerini, ticaret kuralları ve sosyal organizasyonu öğretmek maksadına yönelik çalışıyorlardı (Barkan1942). Dinî bilgileri ile toplumu irşad ediyorlardı. Devlet politikası halinde gelen bu yapılanma, Osmanlı döneminde de devam etmektedir. Ahiler, fakihler, şeyyadlar ve şeyhler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş anından itibaren varlıklarını, sahip oldukları imtiyazlarla sürdürmüşlerdir. Merkezî otorite ile iç içe olan bu kurumlar, bir yandan kitabî anlamda dinî bilgilere sahip olmayan toplumu bilgilendirirken, bir yandan da henüz fethedilen beldelerin ilk sakinleri olup, adeta öncü kuvvet

rolünü üstlenmekteydiler. Kendilerine mahsus prensipleri ve üstlendikleri görevleri olan bu gruplar, Abdâlân-ı Rûm, Bacıyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm ve Gaziyân-ı Rûm'dur(Âşık Paşazade 1970: 27-28; Köprülü 1988; Turan 2010: 325-362).⁸

On birinci yüzyıldan itibaren Türkiye'ye gelen Türk grupları, iskan edildikleri bölgelerde, Asya'dan getirdikleri kültürel unsurlar ile çevre kültürlerden aldıkları diğer unsurları terkip haline getirerek adeta yeni bir canlanma sağladılar. 13. yüzyıla kadar bir hazırlık dönemi geçiren Türkiye, bu yüzyıldan itibaren daha kalıcı ve bir gelenek kurmayı başaran fikrî ve edebî eserlerin teşekkül etmesine sahne olacaktır (Güzel, 1999). Bu gelişmeler aynı zamanda yeni bir ruhun ortaya çıkması, birlik olmanın işareti, devlet kurmanın habercisidir. Osman Gazi'nin devlet kurmasını teşvik eden ideolojik temellerdir.

Osmanlı'nın Kızılma'sı

Bir Abdâlân-ı Rûm, Alp-Eren Şeyh Edebali... Osman Bey'in kayınbabası. Tanrı'dan aldığı feyzi Osman Bey'e ulaştırın, babalıktan çok 'bilgelik' yapan, Oğuz neslinin Anadolu'daki Korkut Ata'sı... Osman Gazi'ye; Selçuklunun bittiğini bildirir ve "Ona sultanlık veren Tanrı bana hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise ben kendi sancağımı götürüp uğraştım. Eğer o, ben Âl-i Selçukum derse ben de Gök-Alp (Oğuz Han) oğluyum." dedirtir. Osman bey'in kendisini Gök-Alp'a bağlaması tesadüfî değildir. Sema ile doğrudan ilişkisi olan bu anlayış, Gök-Türkler döneminde

“Tengride bolmuş” anlayışıyla paralellik göstermektedir. Baştan itibaren Oğuz Han neslinden geldiklerini söyleyen Osmanlı sultanları bu sebeple Tanrı'nın dünya nizamını kurmaları için kendilerini seçtiğine ve bu uğurda çalışılması gerektiğine iman ediyorlardı. Bu iman ediş bir devletin kuruluşunu, kuruluştan sonra kök salmasını ve dal budak verişini getirecektir. Osmanlı'nın Tursun Fakih tarafından Cuma hutbesi okunur ve devletin kuruluşu ilan edilir. Âşık Paşa-zâde'nin ifadesinden anlaşıldığına göre bu hutbe, Osmanlı'nın istikbâl alâmeti olarak okunan ilk hutbedir (Çetin 2008: 9).

Osmanlılardan önce de var olan, ancak kelime olarak belki de ilk kullanım alanı bulan Kızılelma ile önce İstanbul kastedilir.

Bu kuruluş, Osmanlı'nın Kızılelma idealini sarı Saltuk Sultan'la Balkanlar'a taşıyacak başlangıçtır. Zira “Osmanlı ile başlayan millî, İslamî, içtimaî, idarî ve siyasi birçok mühim amillerin bir araya gelmesindedir ki Osmanlı cihan hâkimiyeti mefkûresi ve dünya nizamı davası, tarihin mukadder bir neticesi olarak gelmiştir. Tarihin seyrine göre cihan hâkimiyeti mefkûresi asla şahsî veya millî bir gurur ile değil, ilahî bir emir ve inançla vücut bulmuş; beşeriyeti hak, adâlet ve saadete eriştirmek maksadıyla bir dünya nizamı oluşmasına ve insanlık idealine dayanmış; bütün Türk-İslam Osmanlı Cemiyeti asırlarca maddi -manevi güç ve emeklerini bu uğurda harcamıştır. Bu yüce düşünce ve duygular dolayısıyla ki Osmanlılar meşru ve zaruri bir sebep olmadıkça veya tecavüz ve tehdide maruz kalmadıkça bir fetih ve istilaya teşebbüs etmiyor. Cihan hâkimiyeti tarihin seyrine ve çok defa halkların arzu ve taleplerine göre geliyordu. Bu suretle Osmanlılar İslam dünya nizamı ve cihan hâkimiyeti mefkûresini geniş ve ileri manasıyla gerçekleştiriyorlardı.” (Turan 1979: 361-3629).

Osmanlılardan önce de var olan, ancak kelime olarak belki de ilk kullanım alanı bulan Kızılelma ile önce İstanbul kastedilir.

İstanbul, Türk-İslam mefkûresinde stratejik önemi ve coğrafi konumu itibariyle emsalsiz bir beldedir. Önemine binaen İstanbul'un fethi İslâm dünyasını da yakından ilgilendiriyor, Hz. Muhammed tarafından müjdeleniyordu. “İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onun askerleri ne güzel askerdir.” mealindeki hadis yapılması gereken emir olarak telakki ediliyordu.

Osmanlı padişahları İstanbul'u Türk cihan hâkimiyeti mefkûresine'nin ilk merhalesi ve merkezi sayıyorlardı. Türk siyaset ve fikir adamları arasında gelişen millî ve İslami mefkûrenin halk kitlelerine ve askerlere “Kızılelma” adı ve efsanesiyle yayılması çok dikkate şayan olup İstanbul'u sembolleştiriyor ve Türkler için ona sahip olma emelini teşkil ediyordu, Ayasofya'nın önünde dikili

bir sütün üzerinde at üstünde bulunan Justinianus heykelinin bir elinde kızıl bir küre olup, Türk Kızılelması ve cihan hâkimiyetinin hedefi idi. XIII'üncü asır İslam coğrafyacılarına göre bu heykelin sağ eli havada olup halkı İstanbul'a davet eden bir mânâyâ delalet eder. Sol elinde de madenî bir küre bulunmakta ve bu da düşmanın şehri istilasına engel bir tılsım telakki olunmakta idi. Hristiyan kaynaklarına göre at üzerinde canlı gibi duran Justinianus'un heykelinin elinde altından büyük bir elma olup sağ eliyle de Kudüs'ü ve İslamları göstermektedir. Bu küre imparatorun dünyayı elinde tuttuğuna delalet ediyor ve "Cihan hâkimiyeti" tılsımının yazılarını taşıyordu. Hristiyan seyyahlarına göre bu altın kızıl küre Bizans imparatorluğuna uğur getiriyordu. Nitekim XIV'üncü asırda heykelin ve kürenin (Kızılelma'nın) düşmesi birçok ülkelerin kaybına, yani Türk tarafından fethine ve imparatorluğun sükûtuna bir işaret sayılmıştı. İşte Bizans'ın devamı için uğurlu bir tılsım sayılan bu küre Türklerin Kızılelması olup ona sahip olmak veya İstanbul'u almak emeli Türk cihan hâkimiyeti mefkûresinin bir sembolü olmuştu (Turan 2010).

Türkistan'dan Kopan Fatih: Emir Timur

Uluğ Türkistan'a hâkim olmak, büyük birliği kurmak için Merkezî Asya'yı elde tutmak gerek. Batı Türklüğünde nasıl Beş Deniz Yaylası Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar hâkimiyetinde Türk kontrolüne geçmişse, aynı kontrolün Hazar'ın doğusunda da sağlanması gerekir. Timur iktidarı ele geçirdikten sonra Sibirya düzlükleri ile İran, Çin ve Hindistan gibi bölgeleri, daha da ötesi Güney Sibirya'dan Hindkuş Dağları'nın güneyine, Doğu Türkistan'dan Hazar'a kadar olan büyük Asya coğrafyasında kontrolü elde tutmak için kavşak noktası olan Harezmi elde tutmaktadır. Timur, Hive'den Tanrı Dağları'nın batı yamaçlarına, Issık Göl'e kadar olan bölgeyi hâkimiyetine aldı. Horasan bölgesine yönelen Emir Timur, Batı'ya, Azerbaycan ve Türkiye Sınırlarına kadar olan bölgeyi de hâkimiyetine aldı. Bozkır Medeniyeti'ni yaşayan bir topluluğun savaşmaktaki amacı ve stratejisi durmaksızın sefere çıkmak, daha fazla toprak kazanmak, kendisine bağlı ulus ve boyları daha rahat yaşatabilmektir. Hazar'ın doğusunda kalan Türkistan'ı yeter görmeyip, Oğuz Destanı'nda olduğu gibi "Daha deniz., daha müren" idealiyle Çin ve Avrupa'ya, Mısır'a, Kafkaslar'a, Sibirya'ya uzanan geniş bir coğrafyaya hükmetmeyi amaç edinmektedir. Türkistan'ın Emiri olarak tavsif edilen Timur, Hayrunnisa Alan'ın ifadesiyle "Müslümanların emiri, Türklerin beyi, Moğolların damadı, Turan Sultanı'dır.

Timurlular, Batı'da bir Türk devletinin kuruluşunu tamamlamaya gayret eden Osmanlı'ya da bir tehdit oluşturmaktaydı. Birisi Hazar'ın doğusunda, Uluğ Türkistan'da, birisi Hazar'ın batısında Diyâr-ı Rûm'da kurulan ve tarihte muhteşem devletler katagorisinde olan Osmanlı ve Timur'lu devletlerini kader karşı karşıya getirmekteydi. İki devlet ve devletin kuruluş ideolojisini oluşturan Türk bilinçaltı güçlü devletlerin daha büyümesini, daha güçlenmesini gerektiriyordu.

Cihangirlik idiasıyla ortaya çıkan Emir Timur, ele geçirdiği toprakların, dolayısıyla Türkiye topraklarının da Cengiz Han ve oğullarına ait olduğu iddiasını taşıyordu. Türkiye topraklara yönelen Timur'un yanında, Yıldırım Bayezid ve Kadı Burhaneddin'in dışındaki beyler yer almıştı. Kadı Burhaneddin Bey'in de Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesi Batı Türklüğünün bir kanadının kırılması anlamındaydı. Yıldırım Bayezid Han, Timur askerilerine karşı Batı Türklüğünü bir arada tutmaya gayret etmektedir... Ancak bu birlik karşısında "cihanşumûl" bir devlet kurma azmi ve arzusunda olan Turan Emiri Timur vardı... Seferler, savaşlar, beyler ve beylikler arası ittifaklar, işbirlikleri, boy beylerinin çıkar ilişkileri ve daha nice karışıklıklar. Kader iki Türk başbuğunu Timur ile Yıldırım Bayezid'i 1402 yılında Çubuk Ovası'nda karşı karşıya getirir. Hanlardan sadece birinin yıldızı parlayacaktır. Kendisinin "bir cihangir ve İslam memleketlerini müfsitlerden temizleyen bir şahsiyet olarak gören" Timur ile "Ânadolu'da İslâm âleminin gaza bayrağının taşıyıcısı ve Selçuklu'nun mirasçısı" olarak gören Yıldırım Bayezid Han mücadelesinde Osmanlı ordusu dağılır. Timur ve askerleri İzmir'e kadar ilerler. Bir müddet sonra Timur'un Türkistan'a çekilmesi, Batı Türklüğünün kurduğu medeniyet örneklerinin doğuya taşınmasını da sağladı. Türkistan aydınlanmasına katkı sağladı. Türkiye'de Selçuklu ve Beylikler döneminde yapılan birçok mimarî yapı, hem mimarî olarak, hem de fonksiyon olarak Türkistan'a taşındı. Dolayısıyla Emir Timur, hâkimiyetine aldığı bütün beldeleri, özellikle Türkistan'ı hanlarla, medreselerle donatı. Türk düşüncesinin, tefekkür hayatının inkişafı böylece daha da hızlanmış oldu. Timur, belki Batı Türklüğü bakımından olumsuz sayılacak yıkımlara sebep olmuşsa da Türkistan için aynı şeyi söylemek mümkün olmaz. Zira özellikle Güney Türkistan'ın imarı, günümüze kadar gelen şehircilik anlayışı Türk medeniyet tarihi bakımından önemlidir.⁹

Timur'un Türkiye'ye seferi geçici bir rahatsızlık yaratmasına rağmen Batı Türklüğü hedefinden sapmaz, yeniden büyümeye, yeniden yürümeye başlar.

Türkler "İl Teşkilat"ndan edindikleri tecrübeyi Batı'ya taşıyor, hâkimiyet kurdukları yerlerde ne etnik farklılık, ne dinî ayırmacılık, ne mezhebî başkılıklara geçit vermiyorlardı. Bu topraklarda barınmak isteyen hangi din ve dilden, inanç ve meşrepten olursa olsun yaşayabilecekleri, hayatlarını devam ettirebilecekleri toprak veriliyor, yerleşik hayat teşvik ediliyordu. Özellikle Bozkır medeniyet yapısından kopup gelen Türkler, yerleşik hayata geçmeye teşvik ediliyor, toprağın işlenmesine gayret ediliyordu.

Hedef: İstanbul. Dünya Devleti Olmaya Doğru

Kızılelma İstanbul'dadır. Türk düşüncesi bu fikir etrafında olgunlaşmaya devam eder. Yıldırım'ın İstanbul'u iki kez kuşatmasından sonra, "Fetret" devrinde, oğlu Süleyman Çelebi'nin İstanbul seferi de bir yana bırakılırsa, II. Murad Gazi'nin Seyyid Emir Buhari'yi de yanına alarak 1422 de giriştiği İstanbul fethi teşebbüsü çok önemlidir.

Kızılma artık Roma'dır. Katolik dünyasının merkezi olan Roma düştüğü zaman dünya huzura kavuşacaktı. Dünyada tek bir devletin, âdil bir yönetimin olması ancak böyle sağlanabilirdi.

Esasen Osmanlı Devleti'nde, Türkistan'dan beri devam eden bir geleneğe uyularak şeyh, baba, derviş gibi önder şahsiyetlerin gayreti önemlidir. Devlet yapısının maddî unsurlarının yanında manevî unsurlarla donatılmasını bu önder insanlar sağlamaktadır. Sultan Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmet de bu atmosferde yetiştirilir ve Molla Gürani'ye emanet edilir. Aslında tıp âlimi olan Akşemseddin de fetihle manevî rehber olacak, İstanbul'un kendisi tarafından fetholunacağını müjdeleyecektir (Turan 1979: 363-3749). Nihayet İstanbul'un kuşatılır ve fetholunur. "Konstantiniye muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir." Hadisinde verilen müjde yerini buluyor, Akşemseddin'in; "Begüm bu kal'anın fatihi sen olasin deyu alem-i şehzadelikte sana tebşür ettik." cümleleri karşısında İstanbul surlarına dönerek,

"Ya ben İstanbul'u alırım, ya İstanbul beni!" diye haykıran genç padişah Mehmed Han, medeniyet tarihine, özellikle askerî tarihe damgasını vuruyor, ateşli silah ve topları ıslah ediyor, karadan gemileri yürütüyor ve Fatih sıfatını alarak tarihe "Fatih Sultan Mehmed Han" diye geçiyordu. İstanbul destanlaşıyor, İstanbul Türkleşiyor, İstanbul, Köhne Bizans'tan kurtulmanın sevinci ile ışıldıyordu.

Roma Kızılması

Fatih Sultan Mehmed Han'ın maksadı İstanbul'dan sonra Katolik mezhebinin merkezi olan Roma'dır. Rim-Papa Kızılması olarak da anılan Roma, bir inanç merkezi olmak yanında batı dünya görüşünün de merkezi durumundadır.

Osmanlı Devleti'nin Fatih Sultan Mehmed Han döneminde fetihlere girişmesi Avrupa'yı sindirmişti. Ancak Osmanlı'nın doğu sınırlarında siyasi çekişmeler de devam edip gidiyordu.

Katolikler merkez olarak İtalya'ya (Roma) bağlı idiler ve Hristiyan âlemi, Batı Katolik, Doğu da Ortodoks olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Türk'ün ikinci defa Avrupa'yı ciddi olarak tehdit etmesi, Avrupa'yı iç kargaşaya da sürüklemişti. Avrupa'da mezhepler, devletler ve hanedanlar arası çatışmalar sürüyordu. Avrupa'nın birleşmesini sağlayan en büyük kuvvet olarak görülen Roma ise İstanbul dâhil bütün Avrupa ve Anadolu coğrafyasından Türkleri atmanın hesaplarını yapıyordu. Batı dünyasındaki gelişmeler Osmanlı'nın yeni bir fetih hazırlığına girişmesi için yeterli sebepti. Kızılma artık Roma'dır. Katolik dünyasının merkezi olan Roma düştüğü zaman dünya huzura kavuşacaktı. Dünyada tek bir devletin, âdil bir yönetimin olması ancak böyle sağlanabilirdi.

Roma'yı tehlike olarak gören Türkler, onun hakkında çeşitli menkıbeler de anlatmaktaydılar. Mehmed Zeki Pakalın, Roma Kızılması hakkında şu tespitte bulunmaktadır: "Kızıl Elma adını Roma'nın meşhur binası olan St. Pierre Kilisesi'nin üzeri kurşun yerine kırmızı bakır kaplanmış bulunmasından ve yuvarlak olmasından verilmiş olduğunu söyleyenler de vardır. Roma imparatorluğunu Atilla'nın kumandasından Asya'dan gelen Türkler parçalamış olduğu gibi Atilla'dan bin sene sonra gelen Osmanlı Türkleri de bu yolu takip ederek Roma'yı almayı kendileri için millî ve siyasi bir gaye yapmışlardı. Osmanlı Türkleri Viyana'yı aldıktan sonra Roma üzerine yürüyeceklerdi..." (Pakalın1983: 278-279).

İsmail Hami Danişmend de Roma Kızıl Elması için şunları söyler: "Türk Ordusu Kızılma'dan Kızılma'ya atılırken, ilk idealist Osmanlı padişahları ona daha ileride daha kızılmalar gösteren birer millet kılavuzu rolünde görülür: Mesela Kosova Meydan muharebesinde Sırp ordusu imha edilip Sırbistan tabiyet altına alınarak "EngerisKızılması"na yol açıldığı zaman babasının yerine geçen Yıldırım Bayezid, Ceneviz vesair İtalyan hükümetlerinin sulh ve hedeflerini tecdid etmek isteyen elçilerine Türkiye'de ticaret serbestisinin tabii bir hâl olduğunu söyledikten sonra, yeni muahideler akdini reddetmiş ve hatta: "Roma'ya kadar gidip Saint Piere kilisesinin Mihrabında atıma yem yedireceğim!" sözleriyle "Rum-Papa Kızılması"nın daha Şarki Roma Kızılması fethedilmeden evvel Türk ülküsünün manevi haritasına girmiş olduğunu Garp Hristiyanlığına resmen ilan etmekte hiç tereddüt etmemişti.

İstanbul'un fethinden 64 sene evvel Yıldırım'ın adeta elini uzatarak gösterdiği bir Kızıl-Elma'nın fetihden sonra Fatih tarafından ihmali tabii kabul değildi. Hatta bazı Batı kaynaklarında şanlı atasının sözünü Fatih'in de tekrar edip durduğundan bahsedilir. Şark Kızılması'na Garp Kızılması'nı da ilave etmek isteyen Fatih, 885- 1480 tarihinde Osmanlı müelliflerinin "Apulia/puglia" isminden muharref olarak "Pulya Seferi" dedikleri Cenubi (Güney) İtalya seferini açtırıp 11 Ağustos (=4 Cumada-ı-ahire) Cuma günü Otranta şehrini fethettikten sonra etrafını da işgal ettirmişti. Zahiren Napoli Krallığına karşı açılan bu seferin hakiki hedefi "Rim-Papa Kızılması"dır ve hatta Papa IV. Sixtus canını kurtarmak için Roma'dan Fransa'ya kaçmak istemişse de, nihayet müdafaa masraflarına karşılık olarak gümüş takımlarını satıp bazı yardım ümitlerine kapılarak yerinde kalmıştır. Roma'nın kurtuluşu Papa'nın gümüş takımları sayesinde değil, dokuz ay sonra Fatih'in vefatı ve Cem Sultan Vakası'nın zuhuru sayesinde. Ölüm haberi üzerine papalık makamının emriyle bütün Avrupa kiliselerinde Allah'a şükür duaları yapılan Fatih'in nazarında artık olgun bir meyve hâline gelen bu "Rim-Papa Kızılması" ile olgunlaşmalarını beklediği "Engerus" ve "Ataman" Kızılmalarından başka Paris bile artık bir nevi "FrançaKızılması" demektir. Hatta Yıldırım'ın İtalyan elçilerine söylediği söze adeta nazire olmak üzere kendisi de papalık makamından elçilikle gelen bir Fransız kardinaline Paris'in XIII. asırda ikmal edilmiş olan meşhur katedralinden kinayeli

olarak: “Roma’nın kurtulması şöyle dursun, senin kendi büyük kilisenin kulelerine bile Türk bayrakları dikeceğim!” (Danışmend1966 : 127- 128).

Türkler arasında yaygın olarak bilinen bir başka efsane de Kızılelma’nın Dağıstan’dan Hüsrev I. Anuşirvan tarafından alınarak İran Devlet hazinesine konulduğu, oradan da Roma’ya götürüldüğüne dair anlatıdır. Bu efsane, Gelibolulu Ali (1541-1600)’nin Künhü’l-Ahbar isimli eserinde bulunmaktadır (Kırzioğlu 1985: 1). Evliya Çelebi de Rim Papa (Roma/Vatikan) Kızılelmasıyla ilgili Seyahatnâme’de bilgi vermektedir: “Cemi Macar ve Nemse ve Latin ve Yunan tarihlerinde bu Beç Kızılelması’nı Büyük Rim-Papa Kızılelması’nı Osmanlı alacağı musarrahtır (=açıktır)” Başka bir yerde de: Ateşgede-i Nemrut ve tâhkısra (İran hükümdarı Nüş-i Revan’ın lakabı olup daha sonra gelenler aynı lakapla anılmışlardır.) ve Ayasofya Kubbesi ve Kızılelma’yı Rum (Roma) kubbesi ve Kızılelma’yı Engürüs ve Bodin’in manastırı çanlığı ve İslambolun (İstanbul) 366 adet tılsimatları cümle çöktü.” Evliya Çelebi Hz. Muhammed’in mektuplarından bahsederken de “Rum Papa Kızılelması kim Rumiyetül-Kühra’dır, anda Rum Papa hazinesinde mahfuzdur.” diye eski bir inanmadan bahseder (Kırzioğlu 1942: 6-7). Bu kısa bilgilerden başka Roma Kızılelması’yla ilgili birçok bilgi bulunmaktadır (Karatay 1936: 10-12; Elçin 1988. s. 201-202)

Kızılelma’nın Kalbi Macar Eli’nden Venedik’e

Macaristan Kızılelması, bir taraftan Almanya, Viyana gibi Orta- Avrupa memleketleri birbirine bağlayan yol güzergahında, bir taraftan Rim-Papa’ya giden yolda bir engel; bir taraftan Karadeniz’e çıkış, bir taraftan Akdeniz’e taze kuvvet sağlamak stratejik bir yer olması bakımından önemliydi. Buraya Türk seferleri ilk önce Mihaloğlu Ali Bey ile yapılır. Varadin’i fethedilir (1473). İşkodra (1474), Lehistan (1474) ve Erdel’e akınlar olur (1479), Venedik toprakları dövlülür (1478). Bu akınlar Rim -Papa’ya giden yolda önemli konaklardır (Turan 1979:408).

Yavuz Sultan Selim’in Kızılelma Yolu

Tanrı kutuyla donatılan kişi ancak hükümler ve hükümdar olabilir. İslamiyet’ten önceki dönemde, hangi dinî yapı Türk insanının hayatını kuşatmışsa, kişi o din anlayışıyla kutlu kılınır ve bu İslami dönemde de devam eder. 15-16. Yüzyıllarda da İslamî inanmalar kut için referans olacaktır şüphesiz (Gündüz 2010: 1314).

Şah İsmail devlet olmak, büyümek için kendilerinin akrabaları olan Türk topluluklarından birçoklarını çevresine topladı. 1514 yılında yaşanan hezimet ve hayal kırıklığıyla Şah İsmail istediği birliği sağlayamadı, birliği sağlamak Osmanlı Hânedanınca yürütülen Türk devletine kaldı yeniden.

Büyümek, Kızılelma’ya ulaşmak için küçük problemlerin giderilmesi gerekiyordu. Yavuz’un Mısır ve Mısır’a giderken Suriye seferi ilahî emir sayılıyordu.

Mercidabık ve Ridaniye galibiyetleri ile Memlük Devleti yıkılmış, bütün Arap memleketleri Osmanlı Türklerine bağlanmışlardı. Halifelik Araplardan Türklere geçmiş, bununla İslam memleketleri fiilen Osmanlılara geçmişti. Böylece hilafetin şartı da yerine getirilmiş oluyordu.

Yavuz, dünya hâkimiyetinin kendisine Tanrı tarafından verildiğine inanıyor, Rodos Adası'nın fethi için kendisini teşvik edenlere, "Ben cihangirliğe alışmış iken siz himmetimi küçük bir adanın fethine hasretmek istiyorsunuz." (Turan 1979: 408) diyordu.

Kanuni ise kendini; "Âlemin sahibi tek Allah gibi dünyada da tek cihangir" olarak bilir

Engürüs Kızılması: Belgrad

Engürüs Kızılması'yla ilgili en güzel bilgi Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde bulunmaktadır. O Belgrad'ı anlatırken; "Bu kale Hz. Yahya nefesi ile bina bulup derunî hisarda kaleyi bina eden Miliyaş Papaz, Hazreti Yahya'nın mübarek ağzı barın (Tükürüğünü) alıp bir altın hokkaya koyup bu kale içinde bir mabedhane (tapınak) bina ederken Hz. Yahya ağzı barın kireç ve cibs (=bir çeşit kireç) içinde ilka edip (=bırakıp) bir manastır-ı azim inşa ettikte, âlem olmak için bu deyr-i kadime (=büyük kilise) üç yüz kulaç âli (=büyük) bir çanlık kulesi bina edip, Hazreti Yahya'nın ağzının barın kodığı altın hokkayı bu na-hoş hanenin ta zirve-i alasına (=en büyük yerine) alem yerine koyup, anunçün bu kuleye Macar kavmi Kızılma derler. Hâlâ cemü kafiristanda altı kızılma var. Bir kızılma budur." Beç, Prag ve Estarniye şehirleri tahtgâhlarından küffar kralları cülûs sırasına gelip iskemle üzerine ayinlerince tahta oturduklarından bu kaleyi İstolni (Üstoyni) Belgrat derler" (Kırzioğlu 1942: 12; Zillioğlu Evliya Çelebi 1980: 36).

Hunlardan Osmanlı'ya Kutsal Kılıç: Kızılma Belgrad Olur

Belgrad Kalesi, Kanunî tarafından fethedilir. Belgrad'ın düşmesi ile çevrede bulunan diğer yerleşim birimleri teslim oluyor, Macar ovası tamamen Türklere açılıyordu. Hunlar'dan Osmanlı'ya gelen bir bilinçaltı örneği olarak "Kutsal Kılıç" efsanesi yeniden anlatılmaya başlanır. "Rivayete göre; Büyük İskender zamanında bir krala ait büyük bir kılıç Tuna nehrine düşmüş ve Türk fetihleri devrinde bulunmuştur. Osmanlı elçisi bu kılıcı satın almaya çalışırken Macar kralı onu ele geçirip Sultan Bayezid'e hediye etmiştir, Bayezid Han da bunu; "Diyar-ı Engurus un Şimsir-i Osmaniyan ile meftuh olmasına işareti beşaret" saymış ve çok sevinmiştir ki Hun hükümdarının Cihan hâkimiyeti inancının bu şekliyle Osmanlılara intikali çok manalıdır, Fatih zamanında Roma, Kanunî devrinde ondan önce Viyana "Kızılma" olmuş; Budin ile işe başlanmıştı (Turan1979: 421).

Rim-Papa'ya Yol Üzeri Rodos

Batılıların gözünde Kanunî Sultan Süleyman; "Hristiyanların baş düşmanıdır" (Öztuna:336). Kanuni ise kendini; "Âlemin sahibi tek Allah gibi dünyada da tek cihangir" olarak bilir (Turan 1979:424). Rodos fethedilir (1522) ve Rimm-Papa Kızılması'nın başı Papa VI. Hardianus kahrından ölür (Öztuna 342).

Türklere Karşı Birleşik Avrupa

XVI. yüzyılda Papa III. Innocentius, kuracağı Haçlı ordusuyla, İspanya Kralı Charles Quintda yaptığı propagandayla Türklerin Avrupa'dan, İstanbul'dan atacağınsöylüyorlardı. Ancak İspanya Kralının tutumu Fransa'yı kuşkulandırıyor. Zira Fransa Kralı I. François Charles Quint'in esiri olarak İspanya'da tutsaktı ve annesi Kanunî'ye mektup yazarak oğlunun kurtarılmasını istiyordu.

Bu noktada Fransa'nın (Frengistan) Kızılma olduğunu, bu hadiselerle beslendiğini Kınalı-zade Ali Çelebi'nin; "Hadd-i rengin Zir-i Zülf ü hatt-ı müşgefsândadır/ Nitekim derler Kızıl Elma Frengistan'dadır" mısraları açıklar.

O dönemde dünya iki cepheye ayrılmıştı. Avrupa ve Türk Cepheleri... Türk cephesi kudretini ahlak, fazilet ve hukuk temellerinden alıp dinî ve millî şuura sahip iken Avrupa cephesi Rönesansın filizlendiği devri yaşıyor, toplumsal kargaşalarla çalkalanıyordu. Yenilikler, reformlar, siyasî ve fikri hareketlilik Avrupa toplumlarını yeni karışıklıklara sevk ediyordu. Değişimin getirdiği toplumsal çatışma Batı toplumunu sarsıyordu. Kanunî, Avrupa birliğini nispeten temin eden İmparator Quint'in bertaraf edilmesini gönülden arzuluyordu. Zira İmparatorun kardeşi Avusturya hükümdarı olarak Viyana'ya yerleşmiş ve Türkiye'yi tehdit etmeye başlamıştı. Bu da işin başka cephesi idi. Kısaca anlattığımız bu hadiseler iki muhteşem insanın karşı karşıya gelmesini sağlıyor ve mücadele karada ve denizde çeyrek yüzyıldan fazlasürüyordu (Öztuna 81).

Mohaç ve Budin'in Kızılma Sarayı

İran ile Macarların anlaştıkları yolunda gelen bilgiler Osmanlı'yı kızdırmıştı. Hâkim olma duygusu ile yaşayan, "Daha deniz, daha müren" diyen atalarının miraslarını kendilerinden sonraki nesillere devretmek isteyen Osmanlı bu işbirliği karşısında âdeta "daha Avrupa, daha Avrupa" dercesine Kanunî'nin kumandasında Orta Avrupa'ya ilerledi. Mohaç 1526'dafethedildi.

Budin, coğrafi yapısı, stratejik konumu, belki daha da önemlisi bilinçaltına yerleşmiş ancak fark edilmeyen Atilla'nın vatan tuttuğu belde olmasıyla önemlidir. Budin Evliya Çelebi Seyahatname'de teferruatıyla anlatılır: "Bu saray meydanında beyaz ve tek parça halinde büyük ve güzel bir havuz var. İçinde koça küpler gibi sümüklü böcek heykellerini Macar usta tunçtan öyle dökmüş ki böcek, kabuğundan

boynuzlarını göstermek üzeredir. Tunçtan büyük bir kadehi de bu böceklerin üzerine oturtmuş ki insan işi değildir sanki. Zira bu tunç kadehin içine otuz, kırk adam sığar. Kadehin kenarında akarsulara uygun Macarca şiirler yazılmıştır. Etrafındaki korkunç, kötü çehreli siyah dev başlarından aşağı mermer havuza sular akar. Hristiyanlar haçı suya bıraktıkları zaman bunun kenarında eğlenirlermiş. Bu havuzdan akan sular meydanın altındaki sarnıçlara dökülür. Kale halkı bu suyu çok kullanmazlar. Tophane meydanı ve BâliPaşa meydanı hep yer altındaki sarnıçların üzerindedirler. Etrafında bulunan imaretlerin ve bu Kızılelma sarayının yağmur suları hep bu sarnıçlara birikir. Bu havuzun önünde Murat Paşacamii var... Büyük divanhanenin tabanını çeşitli oyma ve kakma mermerlerden yapmışlar ki, benzeri yoktur. Bu eski hanedanın bazı yerleri beşer, altışar, yedişer kat hıvarnak köşkü gibi olup, her küçük köşkün kubbelerinde birer altın top asılı olduğundan adına Kızılelma sarayı derler.

Macar krallarına mahsus olmak üzere kırk ayak merdiven ile çıkılan yüksek bir köşk var ki; dillere destandır. İçinde oturanlara güneş etki edemez. Pencerelemin hepsi etraftaki ovalara bakarlar. Kat, kat (340) kadar küçük, büyük divanhaneleri vardır. Her tarafta Kızılelma sarayı diye meşhurdur. Büyük divanhanedeki celî yazı ile yazılmış tarihi şudur:

“Şalum, kral bağrın tîr-i gamedeldürdün
Ol kafir-i bed-hüyekendüözünbildürdün
Çıkdı bir sahib-kemâl dedi ana târihi
Şahım, Kızıl almayı ayva ile deldirdin.

Dedikten sonra her gece bu saray yanındaki mehtaba neden dokuz kat çalgı çalıp iki bin kişinin sabaha dek karakolluk ettiğini ve “Millet-i Meshiyenin (Hristiyan milleti) gözünde “olan bu hale için” yedi kral Herbar Beç (=Avusturya-Viyana) kralına Bodin kalesini alalım diye zor” ettiklerini anlatır. Yine Evliya Çelebi aynı eserinde “Sultan Süleyman’ın Kanunnamesi’ni anlatırken burası için “Budin Eyaletinin “Kızılalma Tahtı” der ve buraya bağlı 17 sancağın bulunduğunu, kılıç zeametinin 278 ve kılıç tımarlarının ise 1301 olduğunu yazar.¹⁰

Budin Macaristan’ın kalbidir. Türkler burayı almış ve sıra Viyana’ya gelmişti. Gazâ-yı Beç denen I. Viyana Seferi başlayacaktır. Küçük Macar veya Beç Kızılelması Türk’ün gelmesini bekliyordu.

Gazâ-yı Beç denen I. Viyana Seferi başlayacaktır. Küçük Macar veya Beç Kızılelması Türk’ün gelmesini bekliyordu.

Bir ulu şehre
çıktilar kim bir
ulu hisar içinde
bir ulu kilise
kapusu berkitmiş,
üstinde bir altın
top kubbesinde
dururdu. Kızıl
altundan bir alma
resminde idi.

Viyana'ya Akın Var

Viyana, Kızılma-yı Alaman, Kızılma-i Beç, Viyana ve Küçük Macar Kızılması olarak adlandırılmaktadır.

Evliya Çelebi, Kanunî'nin açtığı seferleri ve kuşattığı yerleri anlatırken "Kızılma-yı Beç sene 935' diye zikrediyor. "Evsaf payitaht şehri Alman-ı menhus (=Uğursuz Alman) ve darü'l-mülk'i Çesar-ı İmparator (=İmparator Çesarın başşehri) Kral-ı Engürüs (=Engürüs Kralı) yani bina-yi üsüvarısecc Kızılma-i hasin (=müstahkem, kuvvetli Kızılma) Kale-i Beç" bölümünde, Hristiyan tarihçilerinin, bu kaleyi İsa arkadaşlarından Şemu Sefa her yanı dolaşırken Alman ülkesine gelip "Minuçehr (=doğudan, İran sınırından gelme) evlâdından Mançuryan sohbet ile" görüşüp onun talimile

"Mançuryan (=Macarlar) in bu Beç Kalesi'ni yaptıkları ve zelle tarihinde (H. 935 yılında) Müslümanlardan Sultan Süleyman burasını kuşatacağı ve "Ganim tarihinde" (H. 1100 yılı) da Sultan Yusuf gelseniden korkup İslamlar ile barış yapın, diye Şem'un Sefanın bu Kale-i Beç İçin nece rumuz ve künuzalar (=hazineler) söyleyip burasını yaptırdığını yazdırdıklarını anlatır. "Hala bu elfaz-ı cifr camiler, Beç Kalesi içre istefani kilisesinde ve camii Macar ve Nemse ve Latin ve Yunan tarihlerinde, bu Beç Kızılmasını ve büyük Rim Papa Kızılmasını Osmanlı alacağı musarrahtır." da Beç Kızılmasını anlatırken "Cümle kulelerden biİstefanideyri'ninÇanlığı âli (yüce) olup cümle 770 kadar taş nerdübandır. Ve içinde cümle üç yüz adet sagir ve kebir hücre-i batrikanvardır; ve dahi zirve-i alasında bir altın taş vardır. Kamil yüz elli vekiye altın-ı halis dopdoludur. İçi on şinik buğday alır derler." diyerek Kanunî Sultan Süleyman'ın H.936'da Viyana'yı kuşatırken bu kuleyi topla dövmeğe kıyamayıp sonunda İslamlara ezan yeri olacağını düşünerek "Bu kale üzrealametüm olsun deyu mezkur altıntopu Süleyman Şah taşrada yapıp içerde krala gönderip krala (Ferdinand) dal dahi ol gice bu altıntopu bu çanlığın ta zirve-i alasına koyup, anıçün bu Beç Kalesine bu Altıntop için Kızılma-yıAlamanEngürüs" derler diye belirtir (Zillioğlu Evliya Çelebi VII: 152-176; Kırzioğlu 1942).

Fethi planlanmamış olan Beç Kızılması, arzu edilmesine rağmen alınamamıştı. 16 Ekim 1529 tarihinde kuşatma tamamen kaldırıldı ve Osmanlı Türk kuvvetleri İsviçre içlerine kadar hiç bir müdahale ile karşılaşmaksızın girdi ve aynı rahatlıkla çekildi. Almanya barış yapmak zorunda kaldı ve Macaristan'ın Türk yurdu olması gerektiğini kabul etti. Viyana bir başka sefere kalmıştı.

Sarı Saltuk ve Boğdan

Devletin kuruluş, teşkilatlanma, kurumlaşma ve genişlemesi süreçlerinde Sarı Saltuk hep anlatılır. Hızır İlyas, Kut İyesi Kıdır Ata benzeri bir derviş olan Saltuk Baba'ya her gittiği, gittiğinin anlatıldığı yerde makamlar bulunur, Pülümür Dağlarından Kırım'a kadar.

Sarı Saltuk'un anlatıldığı Saltukname'de Kızılalma'ya şöyle temas edilir:

"Bir ulu şehre çıktılar kim bir ulu hisar içinde bir ulu kilise kapusu berkitmiş, üstünde bir altın top kubbesinde dururdu. Kızıl altundan bir alma resminde idi. Pes andan Şerif Sarı Saltuk ayıttı; Bu nedir? dedi. Didiler, buna Kızıl-Alma dirler, didiler. Şerif emretdikondılar. Tiz padişahına haber gönderdiler. Eyittiler; Gelün bizimle cenk itmen..." diye devam eder. Sarı Saltuk ve dervişleri savaşırlar ve galip olurlar, kaleye girerler. Sarı Saltuk kiliseye girer, orada bir kitabe görür. Kitabede Haçlılarla ilgili ibareler vardır. Sonra Kızılalmayı kilisenin kubbesinden çıkarmak ister. Hızır gelir ve şöyle der: 'Ya Şerif, destur yoktur kim sen onu indiresün. Ümmet-i Muhammet'den on halife gele onuncu halife indüriserdür.' Halifeleri sayar (Akalin 1987:176-177). Burada işaret edilen yer Dib-i Frengistanda bulunan Roma'da bir kilise ise de, fethedileceğine dair haber Roma olmadığını göstermektedir. O, Kızılalma'ya kadar varıyor ve onu elde edemiyor. Kızılalma'yı Osmanlılara bırakıyor (Yüce 1987: 303-304). Sarı Saltuk altın topu almış olsaydı, hedef bitecekti. Saltuknâme'de bu zihniyetin izleri görülür.

Subaşı Durak veya Estergon Kızılması

Estergon, Tuna'nın ovada kıvrıldığı, çevresindeki coğrafyaya hâkim bir tepe üzerinde kurulmuş kale şehri. Stratejik önemi haiz bir merkez. Evliya Çelebi; "Banisi Koca Macar Lasco'dur. Sonra neticeden neticeye geçip bir zaman Alan Kralları, bir zaman erdel kralları zaman da Kur Macar ve Orta Macar elinde kalıp badehu Engürüs kralı Lavuş Kralın eline girdi. Burada Millet-i Mesihiyede İstanbul patriğinden sonra üçüncü sayılan Enşek oturuyordu. Kale, Budininşimâlinde bir merhale baid yeri evci asumane ser çekmiş ve Tuna kenarına düşmüştür... Ve buna Orta Macar Kızılması derler." satırları ile Estergon'u anlatırken Peçevi; "Estergon'daki sarayları Matyaş kralı adlı bir Macar hanı yaptırmış olup sarayın iç yüzünde bir tulanî duvar üzerinde Stye (=iskit) memleketinin krallarının suretlerini kazdırmıştı ki, Macar kavmi andan gelmiştir ve burada sonraki hanlara ibret olacak ve kehanet gösterir biçimde Bodin krallarının suretlerini kazdırarak Macaristan'ın başına neler geleceğini ima ve işaret ettirdiği yazılıyor. Bütün bunlar Macar başşehirinde de bir Kızılmanın bulunduğu ve bu yüzden buranın bu adla anıldığını göstermektedir (Kırzioğlu1947).

Zigetvar

Büyük Kalona Kızılması olarak bilinen Zigetvar hakkında Peçevî Tarihindeki bilgiler şunlardır: "Ehl-i İslam Kızılalma'ya dek gidecektir dedikleri kelamın sebebini

beyan eder. (Ehl-i İslam kızılalmaya değin fethedecektir) Bu dahi malûmu şerif ola kim, ehl-i İslam Kızılalma'ya değin fethetse gerektir de bu, lisan-ı halkta iyidir, Lakin bu kelamın mehazı ve sebebi malum değildi. Sultan Süleyman Han Gazi Merhumun Gazavatın Kefere tevarihinden tercüme esnasında yazdıkları müşahedemiz olmakla tercüme etmek vaki oldu; yavesi tarih ve neticesi arz olunmuştur, diyerek Macar Kralı Matyaş'ın Lehlileri Macaristan'dan çıkarıp muzafferce Budin'e geldiği ve bunun Fatih Sultan Mehmed Belgrad'ı kuşatırken içeride kuşatılan (HunyadiYanoş) un oğlu olduğunu ve Estergon hakimi Erşek (Arşever) Yanoş'u kralın yanına çağırıp Estergon saraylarını ve bu kralın yaptırdığını ve bu saraylardan ulusu içindeki dört pencereden her biri üzerinde, gelecekte haber veren işaretli kabartmaları anlatarak konuya geçiyor.

"Bu dahi malum ola ki, büyük Kapona (Kalona) varoşunda yılda bir muayyen günde, bütün varoşun ve etraf cevanibinsagır ve kebir ve civan ve piri taşra sahraya çıkarlar ve ol sahrada olan Kızıl Kapona'da oğlancıklar bir eski türkü mırıldarlar. Kızıl Kapona dediği Kızılalmadır. Sınır taşı gibi bir alamet vazolunmuştur ve mırıldadıkları türkünün meali ve neticesi; Türk padişahı cümle kuvvet ve azameti ile bu mahalle değin gelse gerektir. Ve Allaha itikat olsun ki, Türk padişahı ol kadar yukarıya (Kuzey) gide ki ta ki Kalona'ya vara. Nemçe memleketinde çak (=çok) şenlik kalmaz. ZiraKalona şehri uzak yerde vaki olmuştur. Şöyle ki, yeryüzünün aşağı tarafına düşmüştür. Rud suyu yanındadır ki ol andan deryaya dâhil olur(Kırzioğlu 1942)

II. Osman'ın İdeali

Fransız yazar Mademe de Gomez, "Genç Osman" diye isimlendirdiği II. Osman'ın düşüncelerini; "Lehistan Seferi Baltık Denizi'ne çıkmak, oradan donanma kurup hem Akdeniz'den, hem Baltık Denizi'nden Avrupa'yı abluka altına alarak İtalya üzerinden kıtanın ortalarına doğru yürümek imkânlarını temin için açılmıştır' Herhâlde bu heybetli proje "Sultan-ı dem" in yer yuvarlağına hâlâ Kızıl-Elma nazarıyla baktığını gösterir." (Danışmend 1982: 130) cümleleri II. Osman'ın düşünce dünyasını, Avrupa'da genişleme arzusunu açıklar.

Bağdat Kızılelması

IV. Murad 17 yıllık saltanatı döneminde Osmanlı Devleti'nin iç meselelerini nispeten hâledip Batı'ya gitmekten çok Doğu'ya önem vermişti. Bunlardan en önemlisi Bağdat seferidir. Bağdat seferine katılan, hayatı etrafında hikâye oluşan Genç Osman ve Onun kahramanlığı, Kızılelmaya ulaşma arzusu anonim bir şiirde şöyle dile getirilir:

Atamdan öğrendim ata binmeyi
Pirimden öğrendim kılıç çalmayı
Dilerim Mevla'dan Kızıl Elma'yı
Yan anam yan, bana derler Genç Osman

Uyvar'ın Fethi, Almanya, Yeniden Batı Kızılması'na Dönüş

Osmanlı kuvvetler, Sultan IV. Mehmet döneminde Köprülü Mehmet Paşa'nın bilgisi ve tecrübesi ışığında yeniden Batı'ya yönelir. Uyvar fethedilir. Deli Hüseyin Paşa'nın ölmeden önce Kızılma'ya dek varacağı anlatılır. Anonim bir şiirde bu duygu şöyle dile getirilir:

“Şühedaya serdar olam der idim
Kâfirin defterin düreyim der idim
Kızıl Elma' ya dek varayım der idi
Neyleyim bir daha fırsat bulamadım.” (Koz 1986: 217)

17. Yüzyılın son çeyreğinde, Almanların Macaristan üzerine gelmesi sonucu sefere çıkan Osmanlı Ordusu, Macaristan'a girer. Slovakya, Avusturya, Bohemye. Alarovyta, Silezya, Lehistan topraklarını tarar, Viyana'ya ulaşırlar. Bu sefer Gevheri'nin şiirlerinde şu mısralarla ifade olunur:

Gaziler Serveri binip düldüle
Evliya vü enbiya ve melekler ile
Mucizat-ı Nebi ve Lûtf-ı Hak ile
Kızılma'ya dek uçmak isteriz.” (Elçin 1984: 461)

Uyvar'ın fethi ile Kızılma biraz daha yakındır. Gevheri'nin koşmasındaki duygular, anonim bir şiirde şöyle dile getirilir:

“Tondan tona atubdurkal'anın her bir taşın
Asker-t küffar görünce aktı gözinin yaşın
İnşallah Kızıl Elma'da çekeriz atın başın
Hadilillahfeth-olundaKal'a-i Uyvar.” (Koz 1986: 217)

Dağıstan'dan Moskova'ya Kızılma

III. Ahmed döneminde yaşayan Âşık Ravzi'nin bir şiirinden Kızılma'nın Moskova olduğu anlaşılmaktadır.

Kalktılar lağımçı, topçu, cebeci
Düzmüş askerini eyler çarhacı
Yıkarlar başına tahtını, tacı
Ta Kızıl Elma'dan nişanımız var.” (Köprülü 1962: 409-410)

Yine III. Mustafa döneminde olan Türk-Rus savaşını (1768-1774) Âşık Mustafa'nın Moskof Destanı'nda Kızılma'yı, Kızılma'nın Moskova'da olduğunu işâret eder.

Asiküffar kasavete dalmada
Bütün kullar şâd (an) olup gülmede
Donanma ederiz Kızıl Elma'da
Mesken tutup İslam kalsa gerekdür.” (Koz 1986)

III. Sultan Ahmed döneminde Tiflis, Dağıstan ve Şirvan'ı işgale gelen Rus kuvvetlerine karşı Silahdâr İbrahim Paşa komutasında yapılan Gürcistan seferi

Yapılan savaşlar, verilen mücadeleler toplumun bilinçaltında var olan ve varılması gereken hedefi, Kızılma'yı diri tutar.

anlatılırken Kurbanî tarafından söylenen destanda Kızılma'nın Rus'un merkezi olması gerekir.

“Serasker yönelmiş yolda gelmede
Murad'ı, Şirvan'ı, Şah'ı almada
Eski nişanımız Kızılma'da
O aşılmaz dağlar, beller bizimdir.”

Âşık Kurbanî'nin bu destanı, Revan Türkleri tarafından İran'da hükümler olan Afşar Boyundan Nadir Şah ile de ilgili olmalı. Nadir Şah döneminde Kızılma, Rus işgali altındaki Dağıstan'dır.

“Şah niyyet eyledi Kızılma'ya
Yanı sıra bütün hanlar yerisin

Çekilsin kılıçlar ecneb(i) üstüne

“Su yerine kızıl kanlar yerisin.” (Kırzıoğlu 1942)

XIX. Yüzyıl veya Yeni Bir Başlangıç

Osmanlı Türk Devleti XIX. yüzyıla girerken, yeni gelişmelere bağlı olarak kendisini Avrupa medeniyetine girmek mecburiyetinde hissediyordu. Devletin dışarıda yaşadığı toprak kayıpları, içeride olan isyanlar, sosyal karışıklıklar iyiden iyiye merkezî otoriteyi endişelendirmektedir. Toplumda ise, bu endişelerin yerini Osmanlı dışında kalan ve düşmanca tavır alan dış ülkelerin müdahaleleri yüksek bir bilinç oluşturmaktadır. Bu bilinç yeniden büyüme, genişleme bilinci, fetih bilincidir. Toplum romantik de olsa, iç huzurun sağlanmasını göz önüne alarak bu duygularla dışarıya meydan okumaktadır.

Devlet-i Al-i Osmanî'nin ayakta olduğu bütün dünyaya, özellikle varılacak, fetholunacak, beldelere Âşık Nigarî'nin bir şiiriyle duyurulur adeta:

“Her biri bir güne oldular yeksan
Olmadı bir zerre kimseye ziyan
Def'etti kazayı Rahmet-i Yezdan
Nâmu Şânıgitti Kızılma'ya” (Köprülü 1962: 477)

Türkiye'deki yenilikler, gelişmeler yeniden bir medeniyetin yaratıldığını işaret etmektedir. Türkiye ve Avrupa'ya yeni bir kimlik kazandıracağı, bunun da fes ile sembolize edildiği *Şem'î'nin* bir şiirinden anlaşılmaktadır.

“İftihar- Pâdişahîâkil-i dânyaya fes
Tac-ı nifrattır giyin âlâya fes ednaya fes
An-karib olsa gerek a'dâdan efendim intikâm
İzn-i Hak'la giydiren kavm-i Kızıl -Elma' ya fes” (Halıcı 1982: 33)

Fetihten Birliğe

19. Yüzyıl Türkiyesi, kendini koruma, yenileşme, yeni bir medeniyet dairesinde yaşama iradesi sergileme gayretindedir. Yapılan savaşlar, verilen mücadeleler toplumun bilinçaltında var olan ve varılması gereken hedefi, Kızılma'yı diri tutar. Toplumun maneviyatı ancak bu yolla ayakta kalabilmektedir. Tarihî dönemlerde, önceki zamanlarda yaşanan zaferler toplumun zihninde canlı durmakta ve yeni başarıların elde edilmesi özlenmektedir. Bu bilinç, Türk edebiyatına da yansır ve birçok anlatı ve şiir ortaya çıkar. Zaman birlik zamanıdır artık.

İsmail Hami Danişmend, Kızılma'nın Osmanlı Türk Devleti'nin son dönemlerinde çürüyüp gittiğini söyler. Oysa Kızılma'nın çürüyüp gitmesi değil, belki değişime uğraması demek doğru olur. Zira Osmanlı'nın kaybettiği vatan topraklarından Türkiye'ye gelenlerin toplandığı yeni bir vatan anlayışı birleşmeyi, birlikte olmayı da mecbur kılmaktaydı. 19. yüzyıl şairlerinden Ahû bu toplanmayı şu mısralarla ifade eder:

“İran'dan Turan'dan geldi bunca can
Sultan enbiyasın emrine kurban
Seksen bin derler Urum erleri
Doksan bindir Horasan'ın pirleri
Sultan Hacı Bektaş Ser neferleri
Yürüttü bir cansız divar önünde” (Banarlı 1977: 848-849)¹¹

Kızılma, Oğuz, Hun, Gök-Türk, Selçuklu ve Osmanlı Türk devletlerinin kuruluşlarını takip eden yıllarda bir Türk birliği sağlamaları gibi, Türkiye'de de kuruluş dönemine hazırlık olarak ve o dönemde Türk birliğini sağlamak yönünde Turan olmuştur.

1868 yılında kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti vatan, millet, hukuk ve hürriyet gibi kelimeleri kullanmakla Osmanlı Dönemi'nde Türkçülük hareketinin siyasi tohumlarını atarlar. Ahmet Vefik Paşa, Enver Paşa, Ahunzade Mirza Feth Ali Bey, Süleyman Paşa, Buharalı Şeyh Süleyman Efendi Ahmet Mithat Efendi, Akçuraoğlu Yusuf, Ahmet Cevdet Paşa, Şemseddin Sami, Necip Asım Bey, Veled Çelebi, Emrullah Efendi, Bursalı Tahir Bey, Raif Fuad Bey, Necip Bey, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ziya Gökalp, Mehmed Emin, Tunalı Hilmi, Akçuraoğlu Yusuf, Hüseyinzade Ali Bey, Ağaoğlu Ahmed gibi şahsiyetlerin omuzlarında yükselen Türkçülük cereyanı 1908 yılından itibaren teşkilatlanmaya başlar.

1908 yılında kurulan Türk Derneğinin gayesi, Türk milletinin kültürünü, dilini, mazideki ve haldeki durumlarını, edebiyatlarını, folklor, etnoloji ve etnografyalarını incelemek, dilin bütün Türkler arasında ilim dili olacak şekilde kullanılmasını sağlamaktır. 1911 yılında Türk Yurdu kurulur Bu derneğin gayesi Türklerin zekâ ve irfanca seviyelerinin yükselmesini, gelir ve teşebbüs sahibi olmalarını sağlamaktır. Türk milletini ortak değerler etrafında birleştirmeyi gaye edinen dernek, bu maksatla bir de dergi çıkarır.

Kızılma'yı
Turan olarak
ifade eden Ziya
Gökalp, Türkiye
devletinin
kuruluşuyla
Türkiyecilik
aşamasının
tamamlandığını
ifade eder.

Türklerin, millî, ilmî, sosyal, iktisadi seviyelerinin yükseltmesini, Türkçenin ve Türklüğün yükselip ilerlemesini gaye edinen Türk Ocağı kurulur. Selanik'te Türkçülük fikrini savunan, Türk millî yapısı ve dili için çalışmayı gaye edinen Genç Kalemler de aynı dönemde kurulmuş demektir.

Genç Kalemler'in İstanbul'a nakli, diğer Türkçü derneklerle ve onların üyeleriyle birlikte çalışmaya başlamaları, Türkçülük nazariyatı sahasında merkez kişi olarak Ziya Gökalp'ın seçilmesi, Türk Birliği'ni, Turan düşüncesini Kızılma yapar (Çetin Ankara 2011 134-144).

Kızılma Turan Olur

Son dönem Türk düşünce ve edebiyat dünyasında Kızılma ülküsünün büyük siması şüphesiz Ziya Gökalp'tır. O, bütün eserlerinde Kızılma'yı Turan olarak düşünmüş, Turan devleti içinde de Türk'ün ortak dil, ortak duygu, sevinç, keder ve kısaca ortak hayata sahip olmasını anlamıştır. Turan şiirinde:

“Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;

Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir Turan.” (Ziya Gökalp 1976: 5)

Ziya Gökalp, bütün eski akrabaları kavmi bir camia altında birleştirerek bir unvanın lüzumuna işaret eder. Bu müşterek unvana ise Turan ismi verilir. Ziya Gökalp, Turan hakkındaki görüşlerini şu şekilde belirtir; ‘Türkçülerin uzak mefkûresi (Turan) namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir. Bu mefkûrenin bir şe'niyet haline geçmesi mümkün mü, yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet aranır da, uzak mefkûreler için aranmaz. Çünkü uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi namütenahi bir dereceye yükseltmek için, istihdâf edilen çok cazibeli bir hayaldir...”

İşte, Turan mefkûresi de bunun gibidir. Yüz milyon Türk'ün bir millet hâlinde birleşmesi Türkçülük için en kuvvetli bir vecdmenbaıdır, Turan mefkûresi olmasaydı, Türkçülük bu kadar süratle intişar etmeyecekti. Mamafih kim bilir? Belki, istikbalde (Turan) mefkûresinin husulü de mümkün olacaktır, mefkûre, istikbalin halikidir,

Dün Türkler için hayalî bir mefkûre hâlinde bulunan (millî devlet), bugün Türkiye'de bir şe'niyet hâlini almıştır...” ifadelerinden sonra Turan'a, Kızılma'ya ulaşmada üç aşamalı bir süreçten bahseder. Bunlar; Türkiyecilik, Oğuzculuk yahut Türkmencilik ve Turancılıktır. (Ziya Gökalp 1986: 23-24).

Kızılma'yı Turan olarak ifade eden Ziya Gökalp, Türkiye devletinin kuruluşuyla Türkiyecilik aşamasının tamamlandığını ifade eder. Ziya Gökalp'ten

sonra gelen fikir ilim ve adamları da Ziya Gökalp'i takip ederek Turan'dan Türk birliğini ve bunun da Türk milletinin geleceği için önemli olduğunu anlamaktadırlar.

Ziya Gökalp başta olmak üzere Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, H. Nihal Atsız, Namdar Rahmi Karatay ve başka fikir adamları Kızılma'yı Turan olarak anlarken, Turan Devleti modelinden yönetim biçimine kadar her yönüyle fikir üretmişlerdir.

Kızılma kimi zaman Türk edebiyatında işlenen bir konu olmuş, kimi zaman tüzel kişiliği olan bir fikrî kuruluşun ulaşmak istediği hedef olmuştur. Türk siyasî hayatında da varlığını hissettiren Kızılma düşüncesi sadece Türkiye'de değil Türkiye dışındaki Türk dünyasında da, adı Kızılma olmasa bile, konuşulan, düşünülen ulaşılması gereken amacı belirten bir fikrî yapıdır.

- 1 Bu konuda daha geniş bilgi için; İsmail Hâmi DANİŞMEND, *GarbMenbalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı*, İstanbul, 1982; Osman TURAN, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 1979; Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1985; Mehmet ŞEKER, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, İstanbul 1973; Mehmet ŞEKER, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağda Türkler*, İstanbul 2004; Ramazan ŞEŞEN, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1985; Lazslo RASONYI, *Tarihte Türklük*, Ankara 1988.
- 2 Bu konuda daha geniş bilgi ve örnekler için bk. İsmet ÇETİN, *Kızıl Elma*, Ankara 2011; Zeki Veli-di TOGAN, *Oğuz Destanı*, İstanbul 1972; Saadettin GÖMEÇ, *Türk Kültürün Ana Hatları*, Ankara 2006
- 3 Türk Devlet geleneği ve devlet yönetiminde kut kavramıyla ilgili; Saadettin GÖMEÇ, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara 2006; İbrahim KAFESOĞLU, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1980; Adnan GÜNEY, *Türk Siyasi Kültüründe Devlet Anlaşışı*, Isparta 2002; Nihal ATSIZ, *Türk Tarihinde Meseler*, İstanbul 1980; Aydın SAYILI, *Ortaçağ bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri*, Ankara 1985.
- 4 Göktürkle ve devlet fikri hakkında bk. Saadettin GÖMEÇ, *Kök Türk Tarihi*, Ankara 1999; Saadettin GÖMEÇ, *Türk Kültürün Ana Hatları*, Ankara 2006.
- 5 Rivayete göre Tuğrul Bey Hamedan'a girerken Baba Tahir Uryan ve Baba Cafer'le karşılaşır. Onlara büyük hürmet gösterir. Baba Tahir kendisine; "Ey Türk! Allah'ın halkına ne yapmak istiyorsun?" diye sorar. Tuğrul Bey; "Ne emredersen onu icra ederim." der. Baba Tahir; "Muhakkak Allah adalet ve ihsan yapmayı buyurur." ayetini okur ve "Tanrı'nın emrini yap." der. Tuğrul Bey, öyle yapacağını söyler. Bunun üzerine Baba Tahir Sultanın elini tutarak ona parmağındaki yüzüğü verir ve şöyle der; "Bunun gibi dünya ülkelerini senin eline koydum; adalet üzere ol." der. Sultan bu yüzüğü uğurlu sayar ve devamlı taşır.
- 6 Daha geniş bilgi için bkz. M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul, 1976; M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara, 1979.
- 7 Dahgeniş bilgi için bk. Osman Turan *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010; Osman Turan,

- Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti İst. 1969. Ali SEVİM, Anadolu'nun Fethi ve Selçuklular Dönemi, Ankara1988.;Faruk SÜMER. *Selçuklu* Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara, 1990, Mehmet ŞEKER, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Ankara1987.;Fuad KÖPRÜLÜ, Türk Edebiyatında İlk Mutassavıflar (2. Baskı).Ankara 1966.
- 8 Kaynaklar, burada sayılan zümreler dışında fakih zümresinde de bahseder. Bu konuyla daha geniş bilgi ile F.Köprülü ve A.Y.Ocak'ın bu konudaki görüşleri için. bk. Mehmet GEL,Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Fakihler ve Tursun Fakih, Ankara 2004 (G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),
- 9 Bu konuda daha geniş bilgi için bk.Yaşar YÜCEL, Kadı Burhaneddin, Ankara 1987; Yaşar YÜCEL, Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), Ankara 1989; Abdülkerim ÖZAYDIN, Kadı Burhaneddin, TDV İA, C:24;Hatice TÖREN, (Kadı Burhaneddin'in) Edebî ve tasavvufî Şahsiyeti; TDV İA, C:24, İstanbul 2001; Daha geniş bilgi için bkz., "Hayrunnisa ALAN, Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular, İstanbul 2007; Yaşar YÜCEL, Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), Ankara 1989; İsmail AKA, Timur ve Devleti, Ankara 1991;
- 10 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. :Evliya Çelebi, Seyahatname, C:6, s.1992-1993 ve Budin hakkında aynı kaynağın 1977-2007 sayfalarına bakılabilir. ;ATSIZ, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler İst. 1971, 2.65; Kızıoğlu, Fahrettin, Türk Millî Geleneğinde Kızılalma ve Yerleri II. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 8:2. (Nisan 1985) s:41-47.
- 11 BANARLI, age., s. 848-849

Kaynaklar

- AKALIN, Şükrü Halûk, Anadolu ve Balkanlarda Sarı Saltuk, <http://turkoloji.cu.edu.tr>.
- ATSIZ, (1973), Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler İstanbul 1971.
- ATSIZ, Türk Ülküsü, Ankara, s.18- 19.
- BANARLI, Nihat Sami (1977), .Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1942),İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri, Vakıflar Dergisi, C:2, Ankara.
- ÇETİN, İsmet(2011), Kızılalma, Ankara.
- ÇETİN, İsmet (2008), Tursun Fakih, Hayatı ve Edebi Şahsiyeti, Ankara.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi (1982), GarbMenbalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı, İstanbul.
- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî (1987), Saltuk-Name (Hz. Ş.H.AKALIN) Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1984), Gevherî Divanı, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2003), Orhun Âbideleri, İstanbul.
- GÖKALP, Z. (1976),Kızıl Elma, (Derleyen, Hikmet Tanyu), İstanbul.

- GÖKALP, Z. (1986), Türkçülüğün Esasları, (Hazırlayan; Mehmet Kaplan), Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin (1999), Kök Türk Tarihi, Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin (2006), Türk Kültürün Ana Hatları, Ankara.
- GÜL, Muhittin, Türk- Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi,
11, 1, 75-108 (Haziran 2009).
- GÜMÜŞ, Nebi, "İlk Selçuklu-Gürcü Karşılaşması: Pasinler Savaşı ve Sonuçları", Din Bilimleri, VI, 3, (Temmuz-Eylül 2006), 199-219.
- GÜNGÖR, Erol (1993), Değerler Psikolojisi. Amsterdam.
- GÜZEL, Abdurrahman (1999), Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara .
- HALICI, Fevzi (1982), Âşık Şemi Hayatı ve Şiirleri, Ankara.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1987), Türk Bozkır Kültürü, Ankara.
- KARATAY, N.R., Kızılelma'ya Dair Bir Vesika, Uludağ. C.I, s. 6 s.10-12.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, Roma Kızılalması. Çınaraltı. C:2. s.39 (20 Haziran 1942) s. 6-7
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, Türk Milî-Geleneğinde Kızılalma ve Yerleri I. 1
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1986), Macaristan Kızılalması, Çınaraltı, C:2, s:37, (6 Haziran 1942).
- KOZ, Sabri, Aşık Edebiyatımızda Kızıl Elma III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt II. Halk Edebiyatı, Ankara. s.217.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1962), Türk Saz Şiirleri, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1966), Türk Edebiyatında İlk Mutassavıflar (2. Baskı).Ankara.
- KÖPRÜLÜ, (1988), Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Ankara.
- KÖYMEN, M. Altay (1979), Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Ankara.
- KÖYMEN, M. Altay (1976), Tuğrul Bey ve Zamanı, İstanbul.
- Lazslo RASONYI (1988), Tarihte Türklük, Ankara.
- OCAK, A.Yaşar (1998), Din ve Düşünce ,Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi C:II, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), Kalenderiler Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, Ankara.
- SEYFETTİN, Ömer (1977), Türklük Ülküsü, İstanbul.
- ÖNCÜL, Kürsat (2008), Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı, Turkish

Spring

ÖZDEMİR, Mehmet Nadir (2008), Abbasi Halifeleri ile Büyük Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler,

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S: 24, 315-367, Konya.

ÖZENSEL, E. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler", Değerler Eğitimi Dergisi, I, 3.

ÖZTUNA, Yılmaz (1994), Büyük Osmanlı tarihi, İstanbul.

PAKALIN, M. Zeki (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II, İstanbul.

SEVİM, Ali (1988), Anadolu'nun Fethi ve Selçuklular Dönemi, Ankara.

SÜMER, Faruk (1990), Selçuklu Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara.

ŞEKER, Mehmet (1987), Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Ankara.

ŞEKER, Mehmet (2004), Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağda Türkler, İstanbul.

ŞEŞEN, Ramazan (1985), İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ankara.

GÜNDÜZ, Tufan (2010), Son Kızılbaş Şah İsmail, İstanbul.

TURAN, Osman (1969), Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul.

TURAN, Osman (2010), Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.

TURAN, Osman (1979), Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, İstanbul.

ÜLKEN, H. Z. (2001), Bilgi ve Değer. İstanbul.

YÜCE, Kemal (1987), Saltuk Name'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar, Ankara.

YÜCEL, Yaşar (1987), Kadı Burhaneddin, Ankara.

YÜCEL, Yaşar (1989), Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), Ankara.

ZİLLİOĞLU Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, (Sadeleştiren:TevfikTemelkuran), C:2, 6, 7, İstanbul, 1978-1980.

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE CİHAN HÂKİMİYETİ VE MEŞRÛİYET

YRD. DOÇ. DR. YAHYA BAŞKAN*

Dünya Tarihi'nde ismi sık geçen ve tarihin akışına tesir eden milletlerden bir tanesi de Türklerdir. Türklerin isminin anılmasına etki eden en önemli unsur tereddütsüz onların askeri yönleri olup, Cihan hâkimiyeti ile bu kabiliyet ve özelliklerini taçlandırmış olmalarıdır. Ayrıca Asyalı kavim olarak isimlendirilen Türkler hafif süvari tekniğini savaşlarda kullanmaları ve askeri teknolojiyi etkilemeleri insanlık tarihinde bir devrim olarak vasıflandırılmaktadır.¹ Onlar bu hususiyetleriyle Asya'dan başlayarak farklı coğrafyalarda devletler kurmuşlardır. Devlet kurmak ve bunun müesseseseleşmesi kültür tarihinde insanlığın ulaştığı son merhale olarak görülmektedir. Savaşmak ise olumsuz algıya rağmen her önüne gelenin yapamayacağı çok ciddi bir iştir. Kitleleri sevk ve idare etmek sıradan insan ve toplulukların gerçekleştiremeyecekleri kadar önemli bir organizasyondur. Heraklitos "savaş tarihin babasıdır² derken insanlığı değiştiren ve medeniyetleri birbiriyle tohumlayan bir unsura dikkat çekmek istemiştir. Medeniyetleşme, genellikle devletleşmenin sonucu ortaya çıkar.³ Türklerin yaklaşık M.Ö. 2. yy. dan günümüze kadar yaşamış oldukları coğrafyalar ve kurmuş oldukları devletleri saksak bir çırpıda bir düzineden fazla coğrafya ve devlet sayma imkânı bulunmaktadır. Hunlarla başlayan tarihi seyir (devletten hareketle) günümüze yani Türkiye Cumhuriyetine kadar birçok devlet tecrübesini yaşayan bir milletle karşı karşıya bırakmaktadır.

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Tarih, yalnızca ibret değil, aynı zamanda kuvvet devşirilecek bir alandır. Bu nedenle insan tarihte yalnızca geçmişini değil geleceğini de arar, geleceğini nasıl ve ne şekilde kuracağını tespit eder.

Devlet hayatı yaşama, aynı zamanda “tarihi” de yaşama manasını içermektedir. Bu tarihi yaşama bir milletin tarih hafızasını da oluşturmuş, geliştirmiş ve bu hafıza çok güçlü bir devlet geleneği, tecrübesi ve terbiyesini de beraberinde getirmiştir. Her insan doğumundan itibaren kendi belleğini doldurup bu belleği hayat mücadelesinde kullanarak hafıza haline getirmektedir. İnsan yaşlandıkça muhafazakârlaşan bir varlıktır. Diğer bir ifadeyle yaşlandıkça gerici olan bir varlıktır.⁴ Çünkü belleği doldukça hadiseler karşısında buradaki bilgilere müracaat edecektir. Veya hafızasındaki bilgiler ister istemez o kişiye istikamet tayininde yardımcı olacaktır. Mamafih insan yaşlandıkça hafızasına müracaat sayısı artan yaşlandıkça işlenen, olgunlaşan tarihi bir varlık haline gelmektedir.⁵ Nasıl on beş yaşındaki bir gencin geçmiş hafızası ile kırk yaşındaki bir insanın geçmiş hafızası aynı olamazsa, tarihi devirleri yaşama, tecrübe etme bakımından da her milletin tarih dediğimiz vakıa karşısındaki durumu da aynı

olmamaktadır. Bu arada yaş ve olayları yaşama kalitesi de tarihi tavır ve duruşu yakından ilgilendirmektedir.⁶

Tarih, yalnızca ibret değil, aynı zamanda kuvvet devşirilecek bir alandır. Bu nedenle insan tarihte yalnızca geçmişini değil geleceğini de arar, geleceğini nasıl ve ne şekilde kuracağını tespit eder, bu kurma eylemine yön verir, amaç tayin eder. Geçmişten hareket ederek geleceği kurma eyleminin başarısının ilk şartı ise geçmişe ilişkin doğru bilgidir, ancak bu şart yerine getirildikten sonradır ki, geleceğe ilişkin öngörüler sıhhatli olabilir, amaçların gerçekleşmesi sağlanabilir. Öyleyse, kısaca tarih, insan bilincine muhtevasını verir çünkü şuur mâziyle kaimdir.⁷ Türkler tarih sahnesine çıktıkları ve devlet hayatı yaşamaya başladıkları andan itibaren günümüze kadar devletle iç içe olmuş bir millettir. Örneğin Mısır coğrafyasında ilk medeniyet tecrübesi yaşanmış (yaklaşık üç bin yıl) fakat günümüze bu medeniyetin temsilcileri devletle gelememişlerdir.⁸ Yahudiler dünyanın en eski topluluk ve milletlerinden olmalarına rağmen fazla devlet hayatı yaşayamamışlardır.⁹ Bugün Dünya üzerinde devlet hayatı yaşayan kavim ve milletlerin içerisinde kısa bir incelemeden sonra en istikrarlı ve devamlı devlet hayatı yaşayan belli başlı milletlerin içerisinde Türklerin ilk sıralarda yer aldığı hemen fark edilecektir. Bu tarihi sürekliliğin devlet ananesi ve geleneğine yansımaları da gayet tabiidir. Tarihin bir millet için ne ifade ettiğini kısaca anlattıktan sonra Türklerin tarihi devirleri yaşama tecrübesi ve devlet geleneklerine

bakmak yerinde olacaktır. Bu bakışı ise tarihi metinlerden ve olaylardan hareketle yapmak usul açısından daha faydalı olacaktır.

Türk tarihinin ilk metinleri olarak karşımızda duran Orhun Abideleri Türklerin insana ve hayata bakışını vermesi bakımından oldukça önemlidir. Birçok araştırmaya konu ve malzeme olan abidelerin ismi taşlardaki ifadesiyle “*mengü taştır*” yani ebedi taştır. Buradaki ebedi adlandırması taşı işleyen iradenin âlem ve dünya tasavvurunu da ele vermektedir. Tarih, 18. yy. kadar, geçmişe vurgu yaparak meşruiyet devşirme ve sağlama vasıtasıydı. Sadece Türklere değil bütün kadim medeniyetlerde güç ve meşruiyet geçmişten yani tarihten alınırdı. Abidelerdeki bu isimlendirme de böyle bir endişe ve gayeyle ilgili yapılmıştır. Bu metinlerde ebediliğin kaynağı çok güçlü bir vurgu ve teklif taşıyan Tengridir yani Tanrıdır. Bilge Kağan kitabesinde “*Tanrı irade ettiği için, kendi talihim olduğu için Hakan mevkiine oturdum*”, “*yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıkta ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğulları üzerine ecdadım Bumin Hakan, İstemi Hakan tahta oturmuş*” diyerek devletin meşruiyet ve kaynağını bir üst iradeye bağlamaktadır.¹⁰ Uygur Hakanı Moyeço Göktürk abidelerindeki ifadelerle benzer bir şekilde “*Devleti uluğ olanı Tanrı kutlu kılar*” Moyeço sözlerinin devamında *bilge* olmanın şartını da devletin varlığına bağlar.¹¹ Bu anlayış ve idrak seviyesi Büyük Selçuklu, Karahanlı, Türkiye Selçukluları ve Osmanlı dönemlerinde de hiç değişmemiş aynen devam etmiştir. Büyük Selçuklular döneminde kaleme alınan Nizâmülmülk’ün Siyâsetnâmesinde hükümdarla ilgili olarak; “*Allah her asır ve zamanda halkın içinden birini seçerek onu Padişahlık sanatlarıyla övülmüş ve süslenmiş kılar. Dünyanın işlerinden ve kulların huzurundan onu sorumlu kılar*” ifadeleri kullanılmaktadır.¹² Karahanlılar döneminde kaleme alınan Kutadgu Bilig’de hükümdarlık Allah’ın bir vedası olarak görülmektedir. Yusuf Has Hâcib eserinde; “*Tanrı fazlı ile sana ne kadar iyilik etmiştir... Kalabalık halk üzerine seni hâkim kıldı; dilek ve arzularını verdi ve fermanlarını yürüttü... Tanrı kullarını sana muhtaç etti*”, “*Bu beylik gücüne sen kendi isteğinle erişmedin; onu Tanrı kendi fazlı ile sana ihsân etti. Lütuf ederek sana bu beyliği verdi*” demektedir.¹³

Türkiye Selçukluları Hükümdarı I. Alâuddin Keykûbâd zamanında yaşamış olan Ahmed b. Sa’d b. Mehdî b. Abdî’s-samed el-Usmânî’nin, Keykubâd’a sunduğu Kitâbu’l-Letâifi’l- Alâiyyefi’l-fedâili’s-Seniyye isimli eserinde bu durum Hz. Peygambere ithaf edilen “Sultan yeryüzünde Allah’ın gölgesidir (zillullah)” Hadisiyle

Hâkimiyetin kaynağının ilahi bir menşee dayandırılmasının ardından, kaynaklarda Türk Hükümdarlarının fetih kabiliyetleri, savaşçılıkları ve adalet mefhumu etrafında şahsiyetleri örülmeye çalışılmıştır.

ifadelendirilir.¹⁴ Osmanlılar döneminde de Osmanlı Sultanları yine aynı sıfatla anılmaya devam etmiştir. Fatih Sultan dönemi müelliflerinden Tursun Bey, Fatih Sultan Mehmed namına telif etmiş olduğu eserinde Sultan için "...be vücûd-ı şerif-i Pâdişâh-ı zıllulâh"¹⁵ diyerek devletin başındaki şahsa bakışı ortaya koymakta ve bir geleneği devam ettirmektedir.

Hâkimiyetin kaynağının ilahi bir menşee dayandırılmasının ardından, kaynaklarda Türk Hükümdarlarının fetih kabiliyetleri, savaşçılıkları ve adalet mefhumu etrafında şahsiyetleri örülmeye çalışılmıştır. Özellikle Siyâsetnâmeler bir nevi hükümdarlara bunları bir gelenek etrafında hatırlatmak üzere kaleme alınmış eserlerdir. Türk Sultanlarının fetihçi hususiyetleri herkesin tanıdığı tarihi kahraman şahsiyetlerle karşılaştırılarak tarihi bir zemine oturtulmuş aynı zamanda mevcut nizamın herkesin anlayabileceği ortaklıklar üzerinden tanıtımı yapılmıştır. Bu aynı zamanda "*tarihi meşruiyet*" alanı oluşturma çabasıdır. Müracaat edilen tarihi şahsiyetler arasında Zülkarneyn, İskender, Enuşirvan, Afrasyâb ve Kayzerler ilk göze çarpanlardır.¹⁶

I. Alâuddin Keykûbâd'a ithaf edilen Sultan'a Siyâsetnâme'de Zülkarneyn, Enuşirvan, Afrasyâb'dan kıssalar anlatılarak müşterek tarihi şahsiyetlerle kıyaslanır. Müellif diğer İslam kaynaklarında da görülen tek anlamlı bir tarih kavramına ve buna bağlı olarak da cihanşumûl tarihi bakış açısına sahiptir.¹⁷ Tursun Bey, Fatih Sultan Mehmed adına kaleme almış olduğu eserine besmeleden sonra Kur'an-ı Kerim'den Zülkarneyn'in anlatıldığı ayetle başlar.¹⁸ Böylelikle Fatih Sultan Mehmed hem ayetle hem de tarihi meşrulaştırma ile muhatap kılınır. Fatih Sultan Mehmed'in tarihçisi olarak bilinen İmrozlu Kritovulos Hükümdarı kendi dünyasından kahramanlara benzeterek tarihi zemini oluşturur. Kritovulos eserinde "*Sultan Mehmed Han gözlerini İskenderlere, Pompeilere ve Julius Kayserlere ve benzerlerine çevirirdi.*" derken eserinin başka bir yerinde Fatih Çanakkale civarında Truva'ya geldiğini ve burada "*Yunan mitolojisi kahramanlarından Achilleus, Ajas ve sair kahramanların gömülü oldukları yerleri araştırmış Homeros'un büyük sitayişle bahsettiği bu kişileri ve yaptıkları büyük hizmetleri hatırlayarak haklarında takdîrkâr hislerini belirterek kendilerini medhetmişlerdir*" diyerek Fatih Sultan Mehmed'in fetihlerini tarihi kahramanlarla meşrulaştırmaktadır.¹⁹ Yavuz Sultan Selim devri müelliflerinden İdris-i Bidlisî eserinde Yavuz hakkında "*Din perver ve Dünya fatihi sensin. Sen Dünya'nın vâdedilmiş İskenderisin*" demektedir.²⁰

Metinlerde geçen ifadeler diğer milletlerin de mitoloji ve efsanelerinde benzerlerine rastlayabileceğimiz türden sözlerdir. Ancak Türkler teşkilatlandırmış oldukları devletleriyle kitaplarda geçen ifadeleri tecessüm ettirmişlerdir. Yukarıda, savaşın Türk devlet geleneğini ve aynı zamanda insanlık tarihini de etkilediğini ifade etmiştik. Bu ifadenin ve tarihi kaynaklarda geçen mefahir dolu sözlerin "*tarihi sağlaması*" bugün kullanmakta olduğumuz ve Batı Avrupa merkezli tarih tecrübesinin mahsulü olan tarih tasnif tablosundaki Ortaçağ ve Yeniçağ'ın belirleyicileri ve müteharrik gücü Türk tarihinin iki mühim siması Hun Hükümdarı Atilla ve

Osmanlı Sultan'ı Fatih Sultan Mehmed olmuştur. Gerek Ortaçağ'ın başlaması gerekse de Ortaçağ'ın kapanıp Yeniçağ'ın başlaması sadece bir savaşın neticesi meydana gelmiş kaba bir gücün zorlaması değildir. Buradaatlanmaması gereken esas savaş teknolojisindeki gelişme ve buna dayalı olarak neticelenen tarihi hadiselerdir. Osmanlılar tarafından alınan İstanbul'un fethi sadece bir kara parçasının alınması değildir. Ortaçağ boyunca savunma amaçlı kullanılan kale ve sur merkezli şehir savunma sisteminin çökmüş olmasıdır. Bunu sağlayan ise Osmanlı Türklerinin ateşli silahlarda ve özellikle de top döküm tekniğinde yapmış oldukları yenilik ve gelişmedir. İstanbul'un fethiyle sadece İstanbul düşmemiş aynı zamanda sur ve kale yapıları yerle bir olmuştur. Bu durum aynı zamanda büyük tarihi olayların da başlangıcı olacaktır. Savunma amaçlı kurulan surlu ve kaleli şehirlerin çöküşü, feodalitenin de sonunu getirecek ve sanayi inkılâbına kadar gidecek tarihi seyrin yolunu açacaktır.²¹Bu bakış açısıyla tarihi metinlere bakmazsak yanlış hükümlere varmamız kaçınılmaz olacaktır. Kameranın arkasından Dünyayı tasvir edip sinema endüstrisi ile hakikati kavramaya çalışan bir hayat metafiziği aksi hâlde, kendi yaptığı hiçbir farkı bulunmayan tarihi metinlerde anlatılanları abartılı yalanlar en basit ifadeyle saflıklar cümlesinden görüp bıyık ucuyla tebessüme, hakikat-i hâlde kendi cehaletine gülümsemeye devam edecektir.

İstanbul'un fethiyle sadece İstanbul düşmemiş aynı zamanda sur ve kale yapıları yerle bir olmuştur. Bu durum aynı zamanda büyük tarihi olayların da başlangıcı olacaktır.

- 1 Asyalı kavimlerin süvariye bağlı savaş teknolojisini İskitler ve devamında Türklerin atalarının kullanmalarını "süvari devrimi" olarak isimlendirilmiştir. bk. William H. Mc. Neill, **Dünya Tarihi**, (çev. A. Şenel), İmge Kitabevi, Ankara 2002, s. 21, 93.
- 2 DURALI, Teoman "Tarihin Dayanılmaz Ağırlığı", **Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi** XL/1, Ankara 1999, s. 117; Kur'an-ı Kerimde ve diğer kutsal kitaplarda kayıtlı savaşla ilgili metinlerde bu husus destekler mahiyettedir. Kur'an-ı Kerimde Talut ile Calut mücadelesi anlatılırken savaşın İlahî bir yasa olarak vurgulanmış olması dikkat çekmektedir. Âyetmeâlen şu şekildedir "...Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah da ona hükümdarlığı ve hikmeti verdi. Ona dilediği bazı şeyleri öğretti. Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmeseydi yeryüzü mutlaka fesada uğrardı. Fakat Allah âlemler üzerinde büyük bir lütf sahibidir". **Bakara Sûresi**, 251; Calut ile Talut arasında cereyan eden bu hadise Tevrat'ta da nakledilmektedir. bk. **Tevrat/1. Samuel**, 17/4-53; İncil'de Hz. İsa; "yeryüzüne selamet getirdiğimi sanmayın. Ben selamet değil, fakat kılıç getirmeye geldim" demektedir. **Matta**, 10: 34-35; Burada ilk bakışta çok farklı gözükken cümleler aslında insanlığın değişikliğe karşı ruh halini anlatmak istemektedir.
- 3 BIÇAK, Ayhan "Kültür, Medeniyet ve Devlet İlişkileri", **Türk Yurdu Dergisi**, XVIII/127-128, Mart Nisan 1998, s. 88 vd.

- 4 DURALI, T. age.,s. 117-126.
- 5 İnsan kelimesi köken itibarıyla işlenmiş demir manasına gelmektedir. bk. Mircea Eliade, **Demirciler ve Simyacılar**, (çev. M. E. Özcan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2011, s. 39-40; Onu işleyen ise yaşanmışlıkları ve tecrübeleridir. İşlenmeyen birisi varlık olarak değil sadece biyolojik olarak bir canlıdır. İnsanlık tarihinde de milletlerin mevkii yaşanmışlık ve olaylar karşısındaki tavırlarıyla belli olabilmektedir.
- 6 Hafıza ve Tarih münasebeti ile alakalı geniş. Bilgi için bk. Ayahan Bıçak, "*Hafıza ve Tarih*", **Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları**, Sayı 3, (Mart 2003), s. 129-149.
- 7 FAZLIOĞLU, İhsan "*Türkistan'ın Felsefe Bilim Tarihindeki Serüveninin Ana Çizgileri*", **Orta Asya'da Müslüman Bilginlerin Müsbet Bilimlere Katkıları, Orta Asya'da İslam Uluslararası Sempozyumu**, Oş/Kırgızistan, 20-21 Mayıs 2004. (<http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=148>)
- 8 HORNING Erik (2004), **Mısır Tarihi**, (çev. Z.A. Yılmaz), İstanbul:KabalıcıYayınevi, s. 9-83.
- 9 Dan-LAVİNA Cohn-SHERBOK (2010), **Yahudiliğin Kısa Tarihi**, (çev. B. Baş), İstanbul: İz Yayıncılık, s. 20, 35-54, 73-83, 123-144.
- 10 ORKUN, Hüseyin Namık (1987), **Eski Türk Yazıtları**, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 27, 29.
- 11 DURALI Teoman (2010), **Omurgasızlaştırılmış Türklük**, İstanbul:Dergah yayınları, 141.
- 12 Nizâmülmülk, **Siyâsetnâme**, (çev. N. Bayburtlugil), Dergah Yayınları, İstanbul , s. 21.
- 13 YUSUF HAS HÂCİB (1994), **Kutadgu Bilig**, (nşr. R. R. Arat), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 374, 391-392.
- 14 FAZLIOĞLU, İhsan "*Sultan I. AlâuddînKeykubâd'a Sunulan Siyâsetnâme: El-Letâifu'l-AlâiyyeFi'l-Fedâili's-Seniyye*", **Dîvân İlmî Araştırmalar**, Sayı 3, (1197/1), s. 227.
- 15 BEY, Tursun (1977), **Târih-i Ebu'lfeth**, (nşr. M. Tulum), İstanbul:İstanbul fetih Cemiyeti Yayınları, s. 10.
- 16 Bütün bu husulardaki görüş ve tartışmalar hakkında gnş. Bilgi için bk. Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul:Boğaziçi Yayınları, 1994, s. 83-88.
- 17 FAZLIOĞLU, İ. age., s. 237.
- 18 BEY, Tursun s. 3; KehfSüresi 83. Ayet meâlen; "*sana Zülkarneyn'isorarlarlar. De ki: size onun hâleden de haber söyleyeyim*" şeklindedir.
- 19 KRİTOVULOS (2005), İstanbul'un Fethi, (çev. M. Gökman), İstanbul:Kaknüs Yayınları, s. 31, 195.
- 20 İDRİS-İ BİDLİSÎ (2001), **Selimşahnâme**, (çev. H. Kırlangıç), Ankara s. 126.
- 21 EMECEN, Feridun (2012), **Fetih ve Kıyamet 1453**, İstanbul:Timaş Yayınları, s.308-349.

TÜRKLERDE İ'LA-YI KELİMETULLAH ANLAYIŞI

PROF. DR. MUSTAFA ERDEM*

Kelime anlamı itibarıyla İ'la-yı Kelimetullah, Allah kelamının, İslam'ın yüceliğinin ve gerçeklerinin kıymetinin bilinmesi ve yayılması anlamına gelmektedir. Türk-İslam tarihinde bu kavram, Allah'ın adının bütün insanlığa duyurulması, O'nun şanının yüceltilmesi, Allah'ı inkâr edenlerle O'nun koyduğu ölçüler içerisinde mücadele edilmesi şeklinde anlaşılmış ve uygulanmak istenmiştir.

Bildiğimiz, bilmediğimiz bütün varlıkları yaratan Yüce Allah, bütün bunları idare etmek, yönetmek ve onlardan yararlanmak üzere insanı yaratmış ve "Halifesi" olarak nitelemiştir.

İslam inancına göre insan yaratıldıktan sonra serbest bırakılmamış, kime, neye inanacağı, inancını nasıl gerçekleştireceğini, inandıktan sonra neler yapacağını insanlar arasından seçtiği peygamberleri aracılığıyla onlara bildirmiştir ve öğretmiştir.

Kelime anlamı itibarıyla İ'la-yı Kelimetullah, Allah kelamının, İslam'ın yüceliğinin ve gerçeklerinin kıymetinin bilinmesi ve yayılması anlamına gelmektedir.

* TBMM Ankara Milletvekili.

İnsan Allah tarafından kendi içine, fitratına yerleştirilen bir duygu ile tarihin her döneminde inanmak, yaratanını aramak ve ona kulluk görevini yapmak durumunda kalmıştır. İşte az önce işaret ettiğimiz peygamberler bu inanma duygusunu yönlendirmek, insana yaratanını tanıtmak ve O'na nasıl kulluk yapılacağı konusunda rehberlik etmekle görevlendirilmişlerdir.

Allah tarafından insanın içine yerleştirilen ve İslam'da "fitrat" denilen bu duygu, zaman zaman uyarı ve uyarıcılara rağmen çevre faktörler ve insani zaafılar dolayısıyla farklı bir şekle dönüşmüş, Allah'ın istek ve rızasının dışına çıkmıştır. Hatta tam aksine O'nun istemediği bir alana "inkâr"a yönelmiştir. İşte peygamberler olumlu anlamda dine inananları eğitirken, inkâr edenleri de ölüm sonrasında karşılaşacakları olumsuzluklardan uyardı ve gayret ettirmişlerdir.

İslam inancına kadar Hz. Muhammed'den önce gelen bütün peygamberler, kendi yaşadıkları zaman dilimi ve coğrafi bölgeden sorumlu olarak görev yapmalarına karşılık, o, peygamberlerin sonuncusu olarak (Ahzap 33/40) yaşadığı dönmeden sonra kıyametin kopuşuna kadar bütün insanlığa (Sebe 34/28), bütün zaman ve coğrafyalara (Enbiya 21/107) peygamber olarak görevlendirilmiştir. Aynı şekilde Mekke'de doğan İslam güneşi, Hz. Adem ile başlayan sürecin kemale ermiş ve tamamlanmış şekli olarak (Maide, 5/3) bütün insanlığın ortak değeri olarak tanıtılmıştır.

Hz. Muhammed (sav) tebliğ (Maide 5/67) ve tebyin (Nahl 16/44) sorumluluğu ile İslam'ı bütün insanlığa yayma konusunda üzerine düşeni yaparken pek çok acılara katlanmış, büyük mücadeleler vermiştir. Onunla birlikte yanındaki diğer inananlarda bazı acılara katlanmış, ağır bedeller ödemiş, hatta gözlerini kırpmadan şahadet makamına ulaşanlar olmuştur. Hz. Muhammed'in insanlığa emanet ettiği İslam, ileriki zamanlarda Müslümanlar tarafından varlık sebebi olarak yaşanmaya ve başka insanlara ulaştırılmaya özen ve gayret gösterilmiştir. Bu uğurda çeşitli din ve toplumlara mensup kesimlerle çetin mücadeleler olmuş, İslam bilinen coğrafyada hızla yayılmaya başlamıştır. Hatta Müslümanlar çok kısa bir sürede dönemin iki süper gücü olan İran'ı coğrafya ve tarihten silmiş, Bizans'ı terbiye etmiştir.

İslam tarihinde İ'la-yı kelimetullah, bir tebliğ faaliyeti olarak peygamberi bir görev tanımı içerisinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber zamanında bütün Müslümanlar kendilerini bundan doğrudan sorumlu saymışlardır. Bir örnek olması bakımından, fizik olarak çok zayıf olmasına karşılık sahabeden Abdullahibn Mesud (Ra) inen Kur'an ayetlerini, peygamberimizin uyarısına rağmen, müşriklere tebliğ ederken çok ciddi bir şekilde tartaklanmış ve yaralanmıştır.

İslam'ın insanlığa tebliğ olgusu, karşı tarafın kurtuluşuna vesile olma gibi masum bir duygu ile de birleştirilerek, Kur'an ifadesiyle "emri bi'l-maruf, nehyi an'il-münker" (iyiliği emretmek, kötülükten uzaklaştırmak) şeklinde anlaşılmıştır. Bu olgunun bireysel sorumlulukların gereğini yerine getirmekten ziyade kurumsal ve kitlesel bir görev olarak uygulanması istenmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde "Sizden, iyiliğe çağıran, kötülükten uzaklaştıran bir ümmet, topluluk olsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır." (Al-i İmran 1104) şeklindeki ilahi buyruk, Müslümanların kitlesel hedefi hâline gelmiş, bir anlamda cihat ruhunun motivasyonunu sağlamıştır. Şüphesiz İslam tarihinde bunun farklı şekilde yansımaları görülmüştür.

İ'la-yı kelimetullah Kur'ani bir kavram olmakla birlikte, bunun kavram olarak kullanımı çoğunlukla Türk tarihide olmuştur. Türkler, bir anlamda İ'la-yı kelimetullah ile iyiliği emir ve kötülükten uzaklaştırma kavramlarını birleştirerek Müslümanların stratejileri hâline getirmişlerdir.

Bazı bilim adamları Türkler ile İslam ilişkilerinde biri diğerinden farklı alanlara dikkat çekmişlerdir. Bazıları Türklerin İslam'a hizmetlerinden söz ederken, bazıları İslam'ın Türklere çok büyük katkılar sağladığı üzerinde durmuşlardır. Fakat her iki değerlendirmelerin sonucu; bu iki değer bir araya gelmesinde çok büyük bir Türk-İslam medeniyetinin doğduğu ve insanlığa hizmette bulunduğu noktasında birleşmiştir.

Türkleri İslam dünyasında ayrıcalıklı konuma getiren özelliklerinden birisi de İ'la-yı kelimetullah algısıdır. Onlar bunu diğer topluluklardan çok farklı anlamış ve uygulamıştır. Hatta bunu hayatın özü ve yaşam tarzı hâline getirmişlerdir.

Türklerde İ'la-yı kelimetullah algısının ilk şekli, şüphesiz onların İslam'ı bireysel ve kitlesel boyutta tanıma, inanma ve uygulama şeklinde gerçekleşmiştir. Deyim yerinde ise, Türklerin İslam'ı kabullerinin ilk dönemleri, bir yoğunlaşma, bilimsel ve kültürel mayalanma süreci şeklinde kendini göstermiştir. Türkler İslam'ı

İ'la-yı kelimetullah Kur'ani bir kavram olmakla birlikte, bunun kavram olarak kullanımı çoğunlukla Türk tarihide olmuştur. Türkler, bir anlamda İ'la-yı kelimetullah ile iyiliği emir ve kötülükten uzaklaştırma kavramlarını birleştirerek Müslümanların stratejileri hâline getirmişlerdir.

iyi anlayabilmek ve uygulayabilmek için kendilerine düşen her görevi eksiksiz yerine getirmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamberin vefatını müteakip yıllarda genellikle dinin bizatihi kendini ilgilendiren Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi İslami ilimlerde yoğunlaşmış olmasına karşılık, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte bunlara ilave olarak dinin uygulama ve diğer toplumlara tanıtımı konularına da ağırlık verilmiştir.

Türkler, Orta Asya'da çeşitli küresel kültür ve dinlerin yoğun etkilerinin olduğu bir coğrafya ve zaman diliminde yaşamalarına rağmen diğerlerine göstermediği ilgiyi İslam'dan esirgememişlerdir. İslam'ın kendilerine sağladığı inanma ve düşünme kabiliyeti, onları bütün insanlığın dünyasını aydınlatan çalışma ve buluşlara itmiştir. Allah'a kulluk ve O'nun emirlerini eksiksiz yerine getirmedeki samimi gayretleri, bilim ve insanlık dünyasının dönüm noktasını oluşturan matematik, cebir, geometri, astronomi, coğrafya ve tıp gibi müspet bilim alanlarının yeni keşif ve geliştirilmesine öncülük etmişlerdir.

Bütün bu bilimsel gelişmeler, öz itibarıyla Allah'ın rızasını kazanma, O'nun emirlerini ve kulluk görevlerini kusursuz yerine getirme, kul hakkı ihlallerini önleme, adaletin yerine getirilmesi gibi dini hassasiyetlerin ürünü olarak gerçekleşmiş veya İslam'ın Türklere sağladığı motivasyonun tecellisi olmuştur. Bu motivasyon onlarda İ'la-yı kelimetullahın kendileri için bir hayat tarzına dönüşmesine sebep olmuştur.

Kur'an-ı Kerimdeki "...Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Tevbe 9/40) ayetinden sonra "Hiç bir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 2/193 ayrıca bk. Araf, 8/39) ayetleri İ'la-yı kelimetullahın Türk-İslam tarihinde millî bir strateji hâline gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamberin "Her kim Allah'ın kelimesi en yüksek (İ'la-yı kelimetullah) olsun diye savaşır, o Allah yolundadır." (Buhari Cihat 15)" gibi hadisleri Türklerin İ'la-yı kelimetullahı bir hayat tarzı hâline getirmelerine vesile olmuştur.

Türk milletinin İslam öncesi dönemdeki millî stratejisi Doğu ve Çin idi. Fakat sonradan bu strateji Batı'ya yönelmiş, en azından Müslümanlıklarının ilk yıllarında Batı seçenekler arasına girmiştir. Ancak Selçuklular ve Osmanlılar döneminde millî strateji tamamen Batı ve Hristiyan dünyasına dönmüştür. Şüphesiz bu stratejinin oluşmasında İslam'ın kutsal mekânlarını ve hatıralarını, bunlara ve buralara hizmet etme arzu ve aşkını da unutmamak lazımdır.

Türklerin Türk-İslam tarihinin ilk yıllarında batıya yönelmelerinde, o dönemlerin en güçlü iki devletinden biri olan İran'ın Müslüman Araplar tarafından

yıkılmasının, Hilafet merkezinin o dönemin sosyal ve siyasal hareketlerinde etkin bulunmasının da büyük katkıları olmuştur. Bütün bunlar İslami bir motivasyon aracı olan İ'la-yı kelimetullah ile birleşince Türklerin Orta Asya'dan Batıya göçleri adeta kaçınılmaz olmuştur.

İ'la-yı kelimetullah hiç bir farklı Müslüman toplumda Türklerinki kadar aleni kullanma imkânı bulmamıştır. Elbette Türklerden önce Bizans ve Hristiyanlarla yapılan savaşlarda cihat ruhu öne çıkmış, Anadolu, Kuzey Afrika ve Endülüs'ün fethinde bu ruhun büyük etki ve katkıları olmuştur. Ancak bu ruh hiçbir Müslüman toplumda Türklerinki kadar İ'la-yı kelimetullah ile ifade edilmemiştir.

Türk tarihinde İ'la-yı kelimetullah, "Kızılma" ideali ile bütünleşerek Türklerin Anadolu, Balkanlar ve İstanbul'u fethine, Viyana'yı kuşatmalarına vesile olmuştur. İ'la-yı kelimetullah ve kızılma duygusunun en somut örneği İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile gerçekleşmiştir. Hz. Peygamberin "İstanbul elbet fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel asker." hadisi geçmişte pek çok devlet adamı tarafından yapılan denemelerin Fatih Sultan Mehmet ile sonuçlanmasına imkân sağlamıştır. Hatta bu şanlı fetih, "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten yasaklar ve Allah'a iman edersiniz..." (Al-i İmran, 110) ayetinin kendilerini müjdelediğine inanmasına vesile olmuş ve yıllarca bu gurur ve onurla inandıkları kutlu yolda azim ve kararlılıkla mücadelelerine vesile olmuştur.

İ'la-yı kelimetullah duygusu Türkler arasında II. Viyana olayına kadar küfür diyarı ve kurtarılmaya muhtaç insanlık için taarruz vesilesi, bundan sonra da İslam ve kutsallarının savunma gerekçesi olmuştur. Nitekim bu tarihten sonra yapılan savaşlarda din, devlet, vatan gibi kutsallar İslam'ın varlığının devamı için zaruri değerler olarak kabul edilmiş, bunlar uğrunda ölüm makamların en yücesi şahadet olarak nitelenmiştir. Çanakkale Zaferi ve Kurtuluş Savaşlarında İ'la-yı kelimetullah savaşan askerlerin yegâne motivasyon aracı olmuş, "din elden gidiyor" , "vatan elden gidiyor" kavramları, din ile vatanın birlikteliğine, biri olmadan diğerinin olamayacağına inanılarak, onların korunması için ölüm şahadetle birleştirilmiştir.

Türk-İslam tarihinde İ'la-yı kelimetullah, yine Türklerle has bir kavram olarak tarihe geçen ve dünya insanlığının barış ve huzur içerisinde yaşamasını ifade

İ'la-yı kelimetullah hiç bir farklı Müslüman toplumda Türklerinki kadar aleni kullanma imkânı bulmamıştır.

Türk-İslam tarihinde İ'la-yı kelimetullah, yine Türklere has bir kavram olarak tarihe geçen ve dünya insanlığının barış ve huzur içerisinde yaşamasını ifade eden "Nizam-ı Alem" kavramıyla bütünleşmiştir.

eden "Nizam-ı Alem" kavramıyla bütünleşmiştir. Nitekim Türkler İ'la-yı kelimetullahı nizam-ı alem idealini gerçekleştirme aracı olarak da değerlendirmişlerdir. Zira Türk-İslam inancında İslam'ın bizatihi kendisi barış dini olarak kabul edilmiş, nizam-ı alemin gerçekleşmesi için insanlığın tamamının Müslüman olması gibi bir gayretin içerisine girilmiştir.

Türk milletinin Müslümanlaşma süreciyle eş değer olan İ'la-yı kelimetullah kavramı, din, devlet, vatan, millet gibi birlik ve beraberliği oluşturan, millete kimlik kazandıran, bir milletin bütün kutsallarını kuşatan şemsiye bir kavramdır.

Tarihi algıda vatan, millet ve devlet gibi kavramlar, dinin inanç, ibadet ve ahlak alanında olmazsa olmaz bir değer ifade etmesine zemin hazırlamış, birinin zarar görmesi diğerini de

dorudan etkilemiştir. Her hâl ve şartta biri diğerinden bağımsız düşünülmeyen bu temel değerler, yılları aşan sürede "devlet-i ebedi müddet" anlayışıyla önemli bir kazanım elde etmiştir. Zira vatan, millet ve devlet din için koruyucu bir rol üstlenmiş, Türk milletinin millî ve manevi değerlerini kaynaştırmış, Türk kimliğini oluşturmuştur.

Günümüzde Türk milleti denildiğinde aynı vatan üzerinde yaşayan, aynı devletin güvencesine sahip, aynı millî ve manevi değerlerle bezenmiş bir toplum anlaşılmaktadır. Kültür ve medeniyet bu millet şuurundan kaynaklanmakta, örf adet ve gelenekler onun kimliğini oluşturmaktadır.

Türk milleti, asırlar süren bu şuur sayesinde, İ'la-yı kelimetullahı, Allah'a giden bir yol olarak kabul etmiştir. Bu yolda Türk milleti, Allah'ın emir ve yasaklarına uyma O'nun rızasını kazanma inancını bize öğreten Yüce dinimiz İslam'ın, vatan olmadan uygulanamayacağı devlet olmadan da vatanın korunamayacağı gerçeğini millî bir vasiyet gibi nesilden nesile aşlamıştır.

Sonuç olarak İ'la-yı kelimetullah, Türklerin Müslüman olduğu günden bu yana manevi değerlerinin merkezi, Türk cihan hakimiyeti mefkuresinin motivasyonu, nizam-ı âlem anlayışının mihengi olmuştur.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE TÜRK-İSLAM ÜLKÜSÜ

DR. SELÇUK KIRBAÇ*

“Kişi kavmini sevmekle suçlanamaz.”

“Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir.”

Giriş

Sosyal psikolojide ‘kitle psikolojisi’, sosyolojide ‘kolektif şuur’ veya ‘maşerî şuur’ kavramları insanların millet olarak bir araya gelmesini ifade eder. İnsanların beraber yaşadıkları topluma karşı duydukları bu yakınlık, ‘mensubiyet’ duygusudur. Bu duygu, ortak tarih, ortak kültür, ortak ülkü bağları ile birbirlerine bağlanmaları ve hür iradeleri ile teşkilatlanmaları sonucunu ortaya çıkarır. Bu da bir halk kitesini ‘millet’ hâline getirir.

Bir millete ait olma duygusu yani milliyet, duygu olarak bütün milletlerde vardır. İnsanlar milliyetperver olmayı büyük bir fazilet sayarlar. Bu duygunun tabii sonucu olarak her insanda ‘milletini korumak, mutlu kılmak ve yüceltmek’ arzusu bir gayret olarak ortaya çıkar. Bu millet sevgisi, kendi milletine hizmet etme gayreti ve iradesiyle ‘fikir’ ve ‘hareket’ olarak ortaya çıktığında milliyetçilik de doğmuş olur. Bu cephesiyle milliyetçilik tabii ve beşerî bir histir. Tabii olmayan insanın kendi

* Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Millî ve mukaddes ortak ideal-lerden ve değer-lerden mahrum kalan milletler ortak ihtiyaçlar ve menfaatlerde birleşseler bile kısa bir zaman içinde dağılmaya mahkûmdurlar.

milletine, tarihine, kültürüne, dinine, ahlâkına ve töresine düşmanlık beslemesidir. Bu durumda, insan, marazî bir davranış içindedir.¹

Her milletin kendini mutlu kılacak veya mutluluğa götüreceği bir davası vardır. İnsan grupları ortak değerlere ve ideallere muhtaçtırlar. Millî ve mukaddes ortak ideallerden ve değerlerden mahrum kalan milletler ortak ihtiyaçlar ve menfaatlerde birleşseler bile kısa bir zaman içinde dağılmaya mahkûmdurlar. Milletler, ortak iman, ülkü ve değerlerde birleşirler. Zira tarihin en eski çağlarından beri milletler arasında devamlı bir mücadele vardır. Her millet kendi varlığını yükseltmek ve diğer toplumlar üzerinde hâkim olmak için büyük bir çaba gösterir.

Milletler arası ilişkilerde devamlı dostluklar veya devamlı düşmanlıklar söz konusu değildir.

Gerçek olan şudur: Milletlerin ayakta durabilmeleri için gerekli olan kuvvet, milliyet şuurudur yani 'milliyetçilik'tir. Milliyetçilik, bir milletin düşmanlarına karşı sürdürdüğü sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî bağımsızlık savaşı, kendini dış ve iç sömürüye karşı koruma şuur ve çabasıdır. Yani milletlerin var olma ve yaşama savaşıdır. Bu savaş içinde Türk milleti de tarihin en eski zamanlarından itibaren vardır.

Dünyanın en eski milletleri arasında yer alan Türkler başlangıçtan itibaren millet şuurunu içinde olmuşlar ve bunu her fırsatta bize bıraktıkları yazılı eserlerde dile getirmişlerdir. Bu yazılı eserlerin içinde şüphesiz en önemli olanlarından birisi Orhun Âbideleri'dir. Bu âbidelerde Türk'ün bir millet olarak tarih sahnesinde nasıl yer aldığı açıklıkla ifade edilmektedir. Sekizinci asırda, '*Türk Oguz begleri budun eşid: Üze tengri basmasar asra yir telinmeser Türk budun ilingin törügün kim artatı udaçı erti*'² (Türk, Oğuz beyleri, milleti, işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti?) diyerek asırlar öncesinden bize Türk milletinin varlığını haykıran şuur, '*Üze kök tengri asra yağız yir kılındukta ikin ara kişi oğlu kılınmış. Kişi oğlında üze eçüm apam Bumin Kagan İstemi Kagan olurmuş. Olurupan Türk budunug ilin törüsün tuta birmiş*'³ (Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındığında ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutuvermiş) diyerek bize tarihin Türklerle başladığının müjdesini verir.

1071 yılında yiğit Türkoğlu Alparslan Malazgirt'te büyük bir askerî zafer kazanırken aynı tarihlerde Türk tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Divanü Lûgati't-Türk'ü yazan Kaşgarlı Mahmud da kitabına şu cümlelerle başlıyordu:

'Tanrı, devlet güneşini Türk burçlarında doğdurmuş ve gökleri onların ülkesi etrafında döndürmüştür. Onlara Türk adını vermiş ve onları yeryüzüne hâkim kılmıştır'. Yine Divanü Lûgati't-Türk'te geçen *'Yüce Tanrı, benim Türk adlı ordum vardır, onları doğuda oturttum. Kızdığım milletin üzerine onları gönderirim'*⁴ manasındaki hadisin sahih olup olmaması söz konusu edilmeden burada Türk milletinin anılmasının mühim olduğunu anlamak lâzımdır.

Türk milleti vatanını hem korumayı hem de 'gökyüzü çadırımız' diyerek sınırlarını genişletmeyi amaç edinmiş, bu uğurda yiğit evlâtlarını cömertçe harcamaktan çekinmemiştir. Mete'de görülen vatana bağlılık duygusunun Türk hakan ve yöneticilerinde çağlar boyunca devam ettiğine dair örnekleri tarihin sayfalarında bulmak mümkündür.

Buna misâl olması bakımından Kuteybe bin Müslim'in ilginç benzetmesini hatırlamak yerinde olacaktır: 'Türkler vatanlarına çok bağlı olup, onun için çırpınırlar. Basra'dan Umman Denizi sahiline götürülen ve iple bağlı olan bir deve nasıl fırsat bulursa kendi vatanına gitmek için inerse Türk de uzak memleketlere gittiği zaman vatanı için bir deveden daha çok üzülür; onu özleyerek inler.'⁵

Her insan mensup olduğu milletini sever ve onun yücelmesi için çalışır. Uzak coğrafyalara gitmiş ve binlerce yıldır bir millet olmanın şuuruna varmış Türk de milletini sever yani milliyetçidir. Hem tarihî derinlik hem de coğrafi genişlik bakımından dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türk milleti tarihin de kaydettiği gibi millet olmanın şuuruna varmış ve milletini seven bir topluluk hâline binlerce yıl önce gelmiştir. Bu köklü geçmiş, Türk milletini tarihî bir tecrübeden geçirmiş, nihayette gerçekleşen İslam'la tanışma, onu bu dinin bayraktarı kılmıştır. Bilge Kağan Alparslan olmuş, eski Türklerin kılavuzu olan bozkurt Ertuğrul oğlu Osman, Osman oğlu Orhan Bey'lerle kendi gözünün ateşinde eriyerek Söğüt'e dönüşmüştü. Bütün bu tarihî macera, karşımıza hiç eksilmeyen millet sevgisini çıkarır ve Türk'ün sevgisini Türk milliyetçiliğine dönüştürür.

Türk milliyetçiliği, kaynağını Türk'ün tarihinden, kültüründen, vicdanından alan bir dünya görüşüdür. Bu görüş, bütün insanlık âleminin, her milletin mutlu olmasını ister. Türk milliyetçiliği, insanlığın milletlerden ibaret olduğunu bilir ve bundan dolayı da milletlere saygı duymanın insanlığa saygı duymak olduğunun bilincindedir. İnsanlığın iyi ve mutlu olabilmesi için milletleri ve milliyetleri öldürmek değil aksine onları yaşatmak ve güçlendirmek gerekir. Milliyet duygularını yok etmeye yönelik bir görüş ve hareket, insanlığa düşmanlık yapmaktadır. Zaten

'Tanrı, devlet güneşini Türk burçlarında doğdurmuş ve gökleri onların ülkesi etrafında döndürmüştür. Onlara Türk adını vermiş ve onları yeryüzüne hâkim kılmıştır'

**Türk milliyetçiliği,
kaynağını
Türk'ün tarihinden,
kültüründen,
vicdanından
alan bir dünya
görüşüdür.**

tarihî gerçekler göstermektedir ki dünyadaki fikir hareketleri milletlerin ve milliyetlerin aleyhine değil lehine gelişmektedir. Türk milliyetçiliği bunun bilincindedir ve ideallerini bu gerçeklik üzerine bina eder ve bilir ki şerefli bir millet kendi milletinin millî şahsiyet ve meşru menfaatlerini gözetmekle yükümlü olduğu kadar insanlığın kurtuluşu ve mutluluğu için de memur edilmiştir. Bütün bu tarihî gelişim neticesinde ortaya çıkan Türk milliyetçiliği fikrini daha teferruatlı olarak ele almak gerekir.

Türk Milliyetçiliği ve Türk-İslam Ülküsü

Yaşadığımız çağ bir ideoloji ve kültür savaşı çağıdır. Kendi millî kültürünü geliştirme yoluna gitmeyen milletler ve kendi millî ülküsünü tayin edip, insanlarını bu ülküyle yetiştirmeyen toplumlar, yabancı kültürlerin ve yabancı ideolojilerin esiri olurlar.⁶ Yeryüzünde düzenli ve teşkilatlı insan topluluklarının görülmeye başladığı ilk devirlerden günümüze kadar güçlü devletler kurmuş topluluk ve milletlerin kendilerinden güçsüz olan insanları, milletleri sömürdükleri, onlar üzerinde askerî, ekonomik, kültürel hâkimiyet kurarak ezdikleri tarihî bir gerçektir. Adına emperyalizm denilen bu durum, günümüz dünyasında çeşitli şekillerde uygulanmakta, zayıf ve güçsüz devletler güçlü ve süper devletlerin askerî, ekonomik ve kültürel boyunduruğu altında kalmaktadırlar. Yüzyılımızın emperyalizm şekli '*kültürel emperyalizm*'dir. Kültür istilâsı olarak gelişen bu durum, ülkelerin aydınlarından başlayarak milletlerin bütün katmanlarına tesir edip kendi öz değerlerine, kültür birikimlerine yabancılaşmış bireyler ortaya çıkarmakta ve amacına ulaşmaktadır. Sonuç, fikir ve ideoloji istilâsı şeklinde gerçekleşmekte, toplumları ve devletleri yok ederek sahibi olan milletleri ortadan kaldırmaktadır. Bu kültür etkisi veya istilâsı sonucunda, kültür ve ideoloji köleleri meydana gelmekte, bu insanlar, bu fikir ve ideolojilerin temsilcileri olarak hareket ederek emperyalist güçlerin gayelerini temin etmektedirler.⁷

Bütün bu faaliyetler yapılırken millet çocukları millî tarihlerine, mukaddes değerlerine, millî ülkülerine düşman edilirler ve emperyalist ideolojilerin değerleri medenilik ve ilerilik olarak takdim edilir. Vicdanlara yerleştirilen bu değerlerin karşısında millî ve mukaddes kıymetlere bağlı insanlar vardır ve bu insanlar da ilerlemenin karşısında duran 'gerici' unsurlar olarak nitelendirilirler. Böylece bir ülkede değerler ikizleşir, insanların değerlerinin bu çatışması, ülkenin önce fikren sonra da fiilen parçalanması anlamına gelir.⁸ Türk milleti uzun zamandan beri bu yabancı ideolojilerin ve yabancı kültürlerin saldırı ve istilâsına maruz kalmaktadır. Bu saldırı ve istilâ, son iki yüz yıl zarfında hem kültürel hem de askerî olarak

gerçekleştirilmiş, askerî sahada mağlûp olan yabancı ideolojiler, kültür sahasındaki faaliyetlerine bütün hızlarıyla devam etmişlerdir.

Yabancı ideolojilerin uygulayıcıları, bin yıldır İslam medeniyetinin en önemli temsilcisi olan Türk milletinin içinde din ile milliyet duygularının arasında zıddiyet olduğunu ve bu iki mukaddes

Yüzyılımızın emperyalizm şekli 'kültürel emperyalizm'dir.

varlığı birbirine düşman göstermenin, aralarında mücadele olduğunu plânlarını yapmışlardır. Mücadele, farklı, birbirine düşman fikirler arasında olur. İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ile yüce merkezi şanlı Peygamberimizin söz ve hareketlerinden kesin olarak anlaşılmalıdır ki İslamiyet, insanların ırklara, kavimlere ve çeşitli cemiyetlere ayırdığını kabul etmektedir. Yine İslamiyet, bunların yanında bütün Âdemoğullarını 'Kelime-i Tevhid' etrafında toplayarak, İslam kardeşliği şuuru içinde dayanışmaya ve Allah yolunda yarışmaya davet etmektedir. Yani Allah, bir yandan dinini 'seveceği kavimler'e tevdi ederken, diğer taraftan bütün kavimleri 'millî şahsiyetler'i içinde tutarak Şanlı Peygamber'e ümmet olmaya çağırır. Bu sebepten Türk milliyetçileri Türk milletinden ve İslam ümmetinden olmakla öğünürler. İslam dini ile milletler, milliyetler, millî şuurlar çökertilemez. Aksine İslam dini ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar ve yücelirler. Türk milliyetçisi için 'İslamiyet' ve 'Türklük' biri diğerine güç veren 'ruh' ve 'beden' gibidirler.⁹

Türk milleti, asırlardan beri kültürünü İslam ruhu ve imanı ile yoğurmuştur. Tarih, Türk'ün İslam'la, İslam'ın da Türklük ile güçlendiğini ortaya koymaktadır. Türk milleti, Müslüman olmakla içtimaî nizamın ve dinî hayatın en yüce değerlerini kazanmış, İslam da Türk milleti ile emsalsiz yiğitlik ve iman aşkına sahip bir mücahit bulmuştur.¹⁰ Yüzyıllar boyunca Türk için devlet, ilk Müslümanlığın anavatanlarını da içine almak üzere, İslamiyet manasını taşımıştır. Bu devletin toprakları 'İslam ülkeleri', bu ülkenin hükümdarları 'İslam padişahı', askerleri 'İslam askeri'ydi. Batılılar Türk ismiyle Müslüman ismini eş anlamda kullanmışlar, Müslüman olan bir Batılı için 'Türk oldu' tabirini kullanmışlardır.

Türk milleti, İslamiyet'le şereflenmeden önce de 'cihan hâkimiyeti' fikrine sahipti. Türk milleti Tanrı tarafından dünyayı idare etmek için yaratıldığına inanmakta idi. Orhun Âbideleri'nde şöyle denmektedir: 'İlgerüküntogsıkkabiri gerükünortusingarukunıgarukünbatsıkingayırgaru tün ortunsıngaru anda içreki budun kop manga körür'¹¹ (Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar onun içindeki millet hep bana tâbidir.) ifadesi Türk milletinin cihana hâkim olma düşüncesini göstermektedir. Aynı âbide, 'başlıgyükündürmiş, tizligısökürmiş'¹² (Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş) diyerek bütün dünyaya millet olarak varlığını duyurmuştur.

**Türk milliyetçiliği,
daima Türklük
gurur ve şuuru
ile İslam ahlâk
ve fazileti,
Türk milletinin
meydana
getiren manevî
unsurların tam
bir ahenk içinde
birleşmesidir.**

Dünyaya adalet ve nizam ancak Türk ile gelebilirdi. İslamiyet'ten sonra da Türk milleti aynı ülküyü devam ettirerek 'İlâ-yı Kelimetullah' ve 'Nizam-ı Âlem' davası olarak bütün dünyaya Müslüman Türk'ün kim olduğunu haykırıyordu. Artık fetihlerin gayesi Allah'ın yüce adını her tarafa duyurmak, İslamiyet'in üstünlüğünü fiilen yürütmektir. Türk milleti 'Allah'tan başka ilâh yoktur' diyerek bütün sahte tanrıları yıkmaya ve insanları İslam nizamında yaşatmayı gaye edinmişti. Türk'ün büyük bir vazifesi vardı. Bütün bunlar bize şunu göstermiştir: Milliyetçiliği reddeden bir din anlayışı, dine düşman bir milliyetçilik anlayışı Türk milletine yabancı olmuştur. Tarih boyunca Türkler, din ile devleti bir görmüşler ve yaptıkları her şeyi bu bir gördükleri iki mefhum için yapmışlardır.

Türk milliyetçiliği, daima Türklük gurur ve şuuru ile İslam ahlâk ve fazileti, Türk milletinin meydana getiren manevî unsurların tam bir ahenk içinde birleşmesidir. Türk milliyetçiliği, İslam'ın iman ve şuuru içinde yücelmeyi gaye edinen ve Türk'ün mutluluğunu burada arayan bir hareket olmuştur. Türk milletinin davası ve ideolojisi, Allah ve Resûlünün davasıdır ve bunun adı İslamiyet'tir. Din ve milliyet zıt değerler değildir. Sentez, tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre Türk-İslam Sentezi ifadesi bu anlamda doğru değildir. Türk için milliyetçiliğin tek adı vardır. Bu da Türk Milliyetçiliği'dir. Türk milliyetçiliğinin programını özetleyen doktrin adı ise **Türk-İslam Ülküsü'dür.**¹³

Türk-İslam Ülküsü, Türk-İslam kültürüne, Türklük şuuru ve İslam ahlâkına sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyet'i ruhu bilen, dünya Türklüğünün, İslam dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya aday bir gençlik yetiştirmeyi hedefler. Türk-İslam Ülküsü, Türk tarihinin bütün büyüklüğüyle, zaferleri ve katkılarıyla yeniden gür çıkmaya başlayan sesidir. O, tarihten, millî kültüründen ve yüce dininden gelen mesajı korkmadan, utanmadan 'kınayanların kınamasına aldırılmadan' bütün haşmeti ile ortaya koymaya ve meydan okumaya mecbur olduğunun şuuru içindedir. Bu manada ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Türklüğün de İslamiyet'in de yegâne ümidi **Türk-İslam Ülküsü'dür.**

Türk-İslam Ülkücüsü

Türk-İslam Ülkücüsü, 'iman adamı'dır. O, yüce ve şanlı kurtarıcımız ve peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.) gibi inanır. Bu sebepten o, 'sahabî kadrosu'nun izinde yürüyen ve Peygamber çizgisini titizlikle koruyan sünnet yolunun taviz vermez takipçisidir. O, Allah'tan başka ilâh tanımaz.

Türk-İslam Ülkücüsü, kendi kültürünü, tarihini bilir ve geleceğini ve gelecekte ulaşacağı hedefleri aklında ve vicdanında açık hâlde idrâk eder. Türk-İslam Ülkücüsü için aşk, tek başına kalındığı, çetin şartlar altında yaşanıldığı, ihanetlere uğranıldığı zaman, asla ümitsizliğe düşmeden, büyük bir şevkle davanın ağır yükünü omuzlarına alabilme ülkü ve ihtirasını kendinde bulabilmek demektir. Türk-İslam Ülkücüsü, bir 'karakter adamı'dır. Karakter, davasını, bir iman, aşk ve hareket hâlinde herkesten önce kendinde yaşatma şuur ve iradesidir. O, kendini, ülküsünün somut bir temsilcisi hâline getirmeye gayret eder. Konuşmadan çok, yaşayışı ile davasını savunur. Davanın belki de en çetin yanı, onu yaşamak ve bir hayat üslûbu olarak şahsiyetine mal etmektir. Yaşanmayan bir davanın yaşama ihtimali yoktur.

Türk-İslam Ülkücüsü, Türk Milliyetçisi olarak milletinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî açıdan güçlenmesini, bütünleşmesini, gelişmesini ve yücelmesini temin için kadrolaşır ve teşkilatlanır. Onun şahsî dostu ve düşmanı yoktur; onun dostluğu da düşmanlığı da 'Allah için'dir. O devletini de milletini de bayrağını da 'Allah için' sever ve yüceltir. Yüce Peygamberimiz: 'Kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir' buyurmuşlardır. Türk-İslam Ülkücüsünde 'İslam'ın Basireti', 'Türk'ün Haysiyeti' vardır. O, Allah'ın ordusu ve Peygamber'in kutlu vekili olmakla şereflenmiş bir milletin evladı olduğunu bilir ve Nizâm-ı Âlem için savaşıyan ecdadının sadık bir mirasçısıdır.

Türk-İslam Ülkücüsü, İslam'ın ahlâk ve faziletine göre yaşamak azim ve kararındadır. Türk-İslam Ülkücülere, 'Müminlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu Allah'ın yolunda savaşıyan ve kınayanların kınamasına aldırmayan yiğitlerdir.¹⁴

Devlet veya Devlet-i Ebed-Müddet

Genel anlamda devletin doğuşuyla Türk devletinin doğuşunu araştırmak aynıdır. Tarihin geçmişi aydınlattığı günden beri Türk devleti vardır. Asya'dan Kuzey Afrika'ya, Doğu Avrupa'ya yayılan Türk devletleri bütün tarihî ve coğrafi değişikliklere rağmen aynı özellikleri göstermişler, aynı telâkkileri devam ettirmişlerdir. Türk milletinin tarih teknesinde yoğrulmuş devlet felsefesi, değişik çağ ve coğrafyalarda kurduğu devletlere damgasını vurmuş, onları devamlı kılmıştır.

Türk devlet sistemi göçebelik döneminde varlığını sürdürmek için katı bir disipline sahip olması gerektiğinden böyle yönetilmişti. Her an baskına maruz

Türk-İslam
Ülkücüsü, kendi
kültürünü, tarihini
bilir ve geleceğini
ve gelecekte
ulaşacağı
hedefleri aklında
ve vicdanında
açık hâlde idrâk
eder.

**Türk-İslam
Ülkücüsünde
'İslam'ın
Basireti', 'Türk'ün
Haysiyeti' vardır.**

kalma ihtimali, her ferdin devlet hayatında görev almasını gerektiriyordu. Bir baskın anında herkes ne yapacağını bilmeliydi. Bu sistem, Türk milletinin her ferdini devletiyle bütünleştiriyor, onlara düzen fikrini veriyordu. Yüz binlerce insanın bir yerden bir yere göçü için disiplin gerekliydi. Göçebe kültürün ayakta kalmasını sağlayacak en büyük vasıta, sağlam ve katı disipline dayanan bir düzendi. Yerleşik medeniyete geçildiğinde de

zihinlere yerleşen bu düzen fikri devam etmiş, Türklerin değişik coğrafyalarda çeşitli milletlerden oluşan devletler kurmasını sağlamış, devlet fikrinin üstünlüğüne yol açmıştır. Bugünkü Türk halkına maziden kalma en kuvvetli geleneklerden biri budur. Bir yerde Türk varsa devleti de vardır. Devlet yoksa Türk yoktur.

İslamiyet'ten önce Türklerin hâkimiyet geleneği ilâhî bir kaynaktan geliyordu. Orhun Âbideleri'nde şöyle yazılmaktadır: '*...Tenri yarlıkaduk için kutum ülügüm bar için ölteçi budunug tırgürü igittim...Tört bulungdaki budunug kop baz kıldım, yagısız kıldım. Kop manga körti'*¹⁵ (Tanrı buyurduğu için, devletim, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim... Dört taraftaki milleti hep tâbi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti.) İslamiyet'ten sonra aynı ideal bu defa yeni dinin kıymetleriyle uzlaştırılmış, Türk hâkimiyeti gaza ve cihad prensipleri etrafında tekrar bir ilâhî kaynak bulmuştur. Fetihlerin gayesi artık Allah'ın yüce adını her tarafa duyurmak, İslamiyet'in üstünlüğünü fiilen yürütmektir. Nitekim şimdiye kadar dünyada görülen imparatorluklar içinde sömürgeci karakter taşımayan yegâne imparatorluk Türklerin kurduklarıdır. Türklerde din ve devlet aynı mana taşıyan birer mefhum hâline gelmiş, her türlü gayretin ve fedakârlığın din ve devlet uğruna yapılması bir nas olmuştur. Türklerin elindeki kılıç, din ve devlet için çekilir, karşısındaki düşman da din ve devlet düşmanıdır. Devlet de din gibi ebed-müddet'tir. Türklerde devlet idaresine boyun eğmekle kazaya rıza göstermek aynı şeydir.

Viyana bozgunundan sonra Sadrazam Kara Mustafa Paşa Budin beylerbeyi İbrahim Paşa'nın idamını emrettiği zaman, İbrahim Paşa, padişaha gönderdiği mektupta kendisinin suçsuz olduğunu fakat Kara Mustafa Paşa'ya dokunulmamasını, çünkü devleti bu felâketten yine onun kurtarabileceğini söylüyordu. Kendi idam fermanı geldiği zaman Kara Mustafa Paşa İstanbul'dan günlerce mesafede bir ordunun başında bulunuyordu. Fermanı okudu, öpüp başına koydu ve devletin otoritesinden başka hiçbir kuvveti olmayan cellâta boynunu teslim etti. Başka bir milletin tarihinde böyle bir olaya rastlanamaz, bu hadise de Türk tarihindeki yüzlerce örnekten bir tanesidir.¹⁶

Kale Benim Değil Padişahımdır

Devletin reisi olan kişi, devlet kurumunu temsil eden ve devlet gibi kutsal olan bir varlıktır. Devlet denince akla hükümdar gelir. Kanije müdafî Hasan Paşa, kendisine teslim olması teklif edildiği zaman ‘Kale benim değil, padişahımdır’ diyordu. Devlet reisine karşı sadece kanun adına baş kaldırılabilir, zira onun üstünde Allah’ın kanunundan başka kuvvet yoktur. Ama Allah’ın kanunu söz konusu olunca onun karşısında hükümdar ile çobanın farkı kalmaz. Devlet reisi, milyonlarca çocuğu olan bir baba hükmündedir. Onun sahip olduğu gelenek, ‘aç milleti doyurdum, çıplak milleti giydirdim, az milleti çok ettim’ diyen Bilge Kağan devrine; diğer taraftan yatalak bir kadının evini tamir etmek için sırtında kerpiç taşıyan Hazreti Ömer’e dayanır.

Türk devletleri tam bir devamlılık içindedir. Bir önceki devlette elde edilen hakların daha sonraki devlette de devamı bir hukukî devamlılıkla bizi karşı karşıya getirmektedir. Altınordu devleti kurulurken Oğuz Han zamanından beri elde edilmiş hakları korunmaya çalışılmıştır. Büyük Selçukluların bilim ve sanat adamlarına ‘idrat’ adı altında bağladıkları maaşları Harzemşahlar da ödemeye devam ettiler. Osmanlı Devleti kurulurken saray dışında yazılmış kitaplarda sultanların ideal hükümdar oldukları, Hazarlardakine benzer şekilde mal ve hazine yığmaktan kaçınan fakir, son derece âdil tasvir ediliyorlardı. Orhun kitabelerinde belirtildiği üzere onların kaygısı, tebaasının refahı idi.¹⁷ Türk devlet sisteminin devamlılığı aynı zihniyetin ortaya çıkardığı kanunların ve geleneklerin de devamıdır. Babür’ün düsturu şöyledir: *Eğer baban iyi bir kanun yapmış ise, onu koru; fena ise daha iyisini yap.*¹⁸

Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılarda da hükümet ve saray görevlileri, yabancılar, tüccarlar, zanaatkârlar kendi teşkilâtlarında toplanmışlardı. Bu teşkilâtlar, her meslek dalındaki geleneği korurlar, çırak-kalfa-usta ilişkilerini düzenlerler, malın kalite kontrolünü yaparlar, hükümetle ilişkilerini tanzim ederlerdi. Belli kişilerin haksız kazanç sahibi olmalarına, diğerlerinin mağdur edilmelerine izin verilmezdi.

Hun devletinin doğu ve batıya ayrılışı, Göktürklerde, Uygurlarda, Cengizlilerde, Harzemşahlarda, Memlûklularda, Akkoyunlularda, Safevîlerde devam etmiştir. Osmanlı devlet teşkilâtının Anadolu ve Rumeli beylerbeyliği diye ikiye ayrılışı, gelenekleşmiş Türk devlet teşkilâtından başka bir şey değildi. İstişare, bir devlet geleneği idi. Hun, Göktürk, Uygur ve Hazarlar’da danışma meclisleri bulunurdu. Büyük Selçuklular döneminde ‘Âlimler meclisi’ veya müşavere meclisi

Türklerde din ve devlet aynı mana taşıyan birer mefhum hâline gelmiş, her türlü gayretin ve fedakârlığın din ve devlet uğruna yapılması bir nas olmuştur.

Türk milleti
başarı ile
başarısızlıklarını
bilgi ile açıklardı.
Başarının sırrı
bilgidedir.

adını alan bu kurum, Osmanlılarda 'meclis-i meşveret' diye anılmıştır.¹⁹ Bütün bunlar tarih boyunca Türk devlet telâkkisinin sağlam bir şekilde oluştuğunu ve bu telâkkinin yüzyıllarca kesintisiz olarak Türk devletlerinin devamında rol oynadığını gösterir. Böylece, Türk'ün devletini her daim baki kılmıştır.

Tarihte her zaman bir Türk devleti var olmuştur. Hakikatte bu kadar devlet kurmuş değil, bu kadar sülâle değiştirmiş bulunuyorduk.

Doğu Türkeli'nde Göktürk hanedanının düşüp

Dokuz Oğuz hanedanının kurulması yeni bir devlet doğması gibi sayılır. Gerçekte aynı devlette hanedan değişmiştir. Halkı, sınırları, toprağı, teşkilâtı, dili, geleneği aynı olan bu iki devre arasındaki ayrılık, yalnız, başlarındaki hanedanın ayrı oluşundandır. İngiltere'de, Fransa'da sülâleler nasıl birbirinin ardından gelmişse ve Fransa'da KapetBurbon, Orlean, Napoleon; Almanya'da Saksonya, Frankonya, Bavyera, Hasburg; İngiltere'de Anju, Tudor, Stuard devletleri yoksa ve bunlar sadece hanedanlar ise bunun gibi Türkeli'nde Hun, Göktürk, Uygur, Selçuk, Osmanlı devletleri yok, sülâleleri vardır.²⁰

Bilge Kağan İmiş Alp İmiş...

Türk devlet hayatında liyakatin önemi büyüktür. Halkın durumu ve geleceği baştaki kağanla yakından ilgilidir. Kağan bilgili olmalıdır. Tahttaki kağanın bilgisizliği anlaşılınca kurultay toplanır ve kağan değiştirilirdi. Türk milleti başarı ile başarısızlıklarını bilgi ile açıklardı. Başarının sırrı bilgidedir. Bilge Kağan, atası Bumin Kağan'ı överken 'Bilge Kağan imiş, alp imiş' diyordu. Cesaret ve kahramanlık, liyakatin bir unsurudur. Harzemşah sultanı Alâeddin Muhammed, büyük oğlu Celâleddin'i ve ikinci oğlu Rükneddin'i atlayarak küçük oğlu Kutbeddin'i veliahd yapmış; daha sonra onun Moğolların önünden kaçtığını görünce yiğit Celâleddin'i halef tayin etmiştir. Türk devlet düşüncesinde iyi bir hükümdar, cesur, kahraman ve kuvvetli olmalıdır. Tehlikeli anlarda hükümdarın cesareti önemli rol oynar; asker onunla kahramanlaşır.²¹ Kanuni Sultan Süleyman'ı yeni bir Nemçe seferinin eziyetlerine tahammül ettiren ve onu payitahtın rahat hayatından alıp savaş meydanının çetinliklerine ve muhakkak bir ölüme götüren müthiş vazife aşkı ve kahramanlık kimde vardır.²²

İslamiyet'te doğuştan kimseye sıfat, unvan, ayrıcalık, istisnaî bir şeref verilmez. Toplumda ancak hizmet ve liyakatle mevki, unvan ve sıfat elde edilir. 'Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehil ve erbabına vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder'²³ ayetinde buyrulduğu gibi devlet hizmetinde asıl olan liyakattir. Şu hadis de liyakatin önemini vurgular:

'On kişinin başına birini tayin eden kimse, bu tayini, bu on kişi arasında tayin ettiği kimseden daha iyisinin var olduğunu bildiği hâlde (liyakatı dikkate almadan şu veya bu mülâhaza ile) yaparsa kesin olarak hem Allah'a hem de Resulüne hile yapmış olur'. Osmanlıda liyakatini ispat eden herkes menşei ne olursa olsun, paşalığa, vezirliğe, sadrazamlığa yükselebilirdi.

Memurlar âmir değil, hizmet ehlidirler. Onlar zulümden sakınıp halkın hayır dualarını almaya çalışmalıydılar. Kanunî Sultan Süleyman Han, 'âlemin velinimet kimdir?' diye buyurdularında ahali hepsi bir ağızdan, 'Besbelli ufukların padişahı ve her şeyin sahibi sultanımız hazretleridir' deyince insaf sahibi padişah bu sözü kabul etmeyip, 'Velinimet filhakika reayadır ki, onlar ziraat ve çiftçilik üzerinde huzur ve istirahatı kendilerine haram ederek, edindikleri nimetle bizi doyururlar' buyurmuşlardır.²⁴

Türk tarihinde çağın en ileri bilimlerinin okutulduğu medreselerde yetiştirilen yönetici kadroların idrakleri geliştirilirken vicdanları da boş bırakılmazdı. Vicdanlarına Allah korkusu yerleştirilir, öldükten sonra dirilmeye, bu fâni dünyada yaşadıkları her ânın yaptıkları her işin hesabını yanılmaz bir mahkemede vereceklerine inanırlardı. İslamiyet'in Hakka kulluk, halka hizmet olduğunu bilir ve yaşarlardı. Ancak böyle kadrolar devleti yüzyıllarca yaşatabilirlerdi. Her şeyin fâni olduğunu idrak eden bir millet, sadece devletini 'EBED-MÜDDET DEVLET' olarak ifade ederdi.

Allah Devlete ve Millete Zeval Vermesin

Türk milliyetçiliği sadece bir aydın ve zümre hareketi değildir. Bütün nesil, dilim ve tabakaları ile Türk milletini kucaklayan bir fikir ve harekettir. Onun programı, 'Çağdaş Türk-İslam Ülküsü'nü sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bütün yönleri ile gerçekleştirmektir. Büyük ve güçlü 'Türk Devleti'ni gerçekleştirme iradesini daima ayakta tutmaktır.²⁵

Türk-İslam Ülkücüleri İslam'ın basireti ve Türklüğün haysiyeti içinde hareket ederek insanları esir alan veya almaya çalışan bütün tahakküm unsurlarını, bütün sahte mabutları yıkmaya, 'Allah'tan başka ilâh yoktur' parolası ile kitleleri hürriyete kavuşturmaya çalışırken millî demokrasisini büyük tarihî mirası üzerine oturttukları, sosyal adalete, sosyal güvenliğe dayanan devlet sistemini kuracaktır. O, bu sistemin bütün temellerini, kendi kültür ve medeniyeti içinde yakalamasını bilecektir. Şanlı peygamberimiz, devlet adamlarına şu ölçüyü verirler: 'Emrindekilere rıfk ile (arkadaşça) muamele eden emirlere (devleti yöneten yetkililere), kıyamet günü rıfk

**Türk-İslam
Ülküsü'nde
devlet 'Allah'tan
başka ilâh yoktur
diyen bir milletin,
hür iradesini
ortaya koyarak
teşkilatlanması
demektir.**

ile muamele ederler'. Sonra şu duayı ederler: 'Ya Rabbi, halkına rıfk ile muamele edenlere sen de rıfk ile muamele eyle, sertlik gösterenlere de sertlik göster'.

Türk-İslam Ülküsü'nde devlet 'Allah'tan başka ilâh yoktur diyen bir milletin, hür iradesini ortaya koyarak teşkilatlanması demektir. Böyle teşkilâtlanan bir milletin devleti seyirci değil, müdahalecidir. O, bir zulüm aracı değil, hürriyet eşitlik ve adalet müessesidir. Bir sınıf ve zümreyi değil bir 'Millet'i temsil eder. Devlet bir put değil, 'Hakka ve hakikat'e boyun eğen bir otoritedir. Böyle teşkilatlanan bir milletin devleti, 'sırat-ı müstakim'de yürüyerek sağladığı otoriteyi bir baba şefkati içinde kullanır. Devlet dediğimiz siyasî organizasyon bir milletin maddî ve manevî kültürünü ayakta tutmak, onu yaşamaktan ve gelişmekten alıkoyacak tehlikeleri ortadan kaldırmak için kurulur. Devlet, milletin teşkilatlanması demektir. Onu milletten ayrı düşünmeye imkân yoktur. Devlet, milleti meydana getiren birçok âminden biridir. Devlet şuuruna sahip olunmadan millet olunamaz. Bir cemiyetin millet adını alabilmesi için ya fiilen bir devlete sahip olması ya da en azından bir devlet kurma ülküsü taşıması şarttır. Devlet millî bağımsızlığın, hür, şerefli, mesut ve müreffeh yaşamının, kendi millî tarihi, millî kültürü ve millî ülkü içinde yücelmenin en büyük teminatıdır. Türk milleti, bütün tarihi boyunca böyle devletler kurmanın şerefini taşımaktadır.²⁶

Türk milleti yüzyıllarca süper güç (cihangirlik) olma özelliğini devam ettirmiştir. Bir coğrafyada bir Türk cihan devleti tarih sahnesinden çekilirken diğerinde bir başka Türk cihan devleti tarihteki yerini alıyordu. Cihangir olmak bunun için bizim milletimizin karakteridir. Mutluluğu da biraz buna bağlıdır.

Türk milleti bekasını devletiyle bir görmüş, 'Allah devlete ve millete zeval vermesin' cümlesini dualarına katmıştır. Müslüman Türk milleti ve onun devleti güçlüyse İslam dünyası da güçlüdür. Aksi bir durum varsa bütün Türk dünyası ile birlikte İslam dünyası da sömürülmektedir. Onun için bütün İslam dünyasını esir almak isteyen şer kuvvetlerin ilk hedefi Türk devleti ve Türk milleti olmuştur. Türk devletini yıkmak ve Türk milletini parçalamak isteyen bölücüler yalnız Türklüğe değil İslam'a da ihanet etmektedirler.

İlim Müminin Kaybolmuş Malıdır

Kalkınmak ve ilerlemek fikirlerinin doğduğu tarihten bugüne kadar bir Batılılaşma hastalığına yakalandığımız görülmektedir. Geçmişte İslam medeniyeti getirdiği manevî kıymetler bakımından çok üstündü ve bu üstünlük sayesinde karşısındaki diğer sistemleri mağlûp etti. Bu medeniyetin sahibi ve koruyucusu durumuna geçen Türkler ise aynı zamanda kendi millî kabiliyetleri olan cesaret, şecaat, sadelik, teşkilatçılık gibi vasıflar sayesinde İslamiyet'in maddî temellerini de pekiştirdiler. Bu yüzden kendilerinden olmayanlara karşı hiçbir özentî göstermedikleri gibi onların Türk hayatına katılmakla büyük bir saadete kavuşacaklarına da inanıyorlardı.²⁷ Ancak daha sonraki asırlar farklı bir manzara ile bizi karşı karşıya bıraktı.

Son iki yüzyıllık düşünce tarihimiz, hayal kırıklıklarımız, ümitsizliklerimiz ve şaşkınlıklarımızla doludur. Siyasî gücü zayıflamış devletler başkaları tarafından empoze edilen şeyleri birer kurtuluş gibi görürler ve onları kaçınılmaz bir medeniyet unsuru olarak almak isterler. Tanzimat'ın devlet adamları ve o günkü aydınlar Batılılaşmayı bir modernleşme ve kurtuluş programı olarak telâkki etmişler ve bugüne kadar devam eden Batılılaşma maceramızı resmî olarak başlatmışlardı. Onlara göre Avrupalı olma gayretleri kurtuluşun en önemli anahtarı idi.

Avrupalıların bize düşman olduklarını kimse inkâr edemez. Milletlerarası münasebetlerde devamlı dostluklar veya devamlı düşmanlıklar bahis konusu olmadığı için bazı diplomatik manevralar bizi nikbin davranmaya sevk edebilir.

Fakat Avrupa'nın bize asıl düşman olan tarafı onun diplomasisi değil kamuoyudur. Temelini Hristiyan-İslam çatışmasından alan ve yüzyıllarca yılın hadiseleriyle pekleşen bu düşmanlık, Avrupalıların nazarında Türkiye'yi ve Türkleri devamlı bir nefret objesi hâline getirmiştir. Bu düşmanlığın nasıl ortadan kaldırılabileceğine ait sorular, batılılaşma yolunda yaptıklarımızı da özetler mahiyettedir. Bu görüşe göre Avrupa bizden daha kudretlidir, kendimizi onlara tanıtmamız yani bize düşmanlık yapmaları için sebep bulunmadığını belirtmemiz gerekir.

Avrupa, kendine benzemeyen şeyleri medeniyet dışı sayar. Avrupalıların bu düşünce tarzı, bizim aydınımız içinde de geniş yankı bulmuş ve onlara göre bizim kültürümüzün hor görülmesi bir düşmanın kin ve nefreti değil, medenî âlemin bize bakışını aksettirmektedir. Onlara göre memleketi parlamentosuz idare etmek, birden fazla kadınla evlenmek, savaş sırasında Allah'tan yardım dilemek, kökünü geri bir kültürden alan kanunlar meydana getirmek, fes ve şalvar giymek, Avrupa memleketleri yanında medreselere de yer vermek, heykel yapmamak bizim medenî olmamıza en büyük engel teşkil etmektedir.²⁸

Türk toplumunun içine nüfuz edemeyen ancak Türk milletinin kurtuluşunu kendinde gören Batılı aydınlar(!) Avrupalı olmak için ellerinden geleni yaptılar. Ziya Gökalp, Batılılaşma maceramızın siyasî bir dönüm noktasında kültür ve medeniyet farkını ön plâna çıkararak aslında bu gidişe bir son vermek yahut durumu izah etmek istemişti. Bu anlamda 'Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim' formülüyle içinde bulunan çıkmazı çözümlenmeye çalışmıştı.²⁹ Yine batılılaşmak isteyen aynı aydınlar, bu iş başarılırsa Avrupa'dan artık hiçbir tehlike gelmeyeceğine de inanıyorlardı. Tabii, *Teslim olan bir ordu için zafer kadar yenilgi de bahis konusu olamaz.*

Türk milliyetçileri için önemli bir sonuç ortaya çıktı: Türk kültürünün sağlam bir siyasî organizasyon olmadan gelişemeyeceğini gözden uzak tutmamak gereği.

Avrupalılaştırmak isteyenler, bu gayelerin gerçekleşmesini büyük ölçüde devletten bekliyorlar ve devlet onlara rağbet etmediği zaman şiddetle muhalefete geçiyorlardı. Devlet de millî kültürün bir müessesesi olduğu için bu arzulara elden geldiği kadar direndi. Avrupalılar bu mukavemeti devlet adamlarının cahilliğine ve kötü niyetine verdiler. Batılılaşma sevdasında olanlar devleti bu şekilde zayıflatma yolunu seçmişlerdi. Modernleşmek için yapılan birçok teşebbüs devletin zayıflamasına yol açtı. Bu cepheden hadiseye bakıldığında Türk milliyetçileri için önemli bir sonuç ortaya çıktı: Türk kültürünün sağlam bir siyasî organizasyon olmadan gelişemeyeceğini gözden uzak tutmamak gereği.³⁰

Milliyetçilerin millî kültür davası karşısında iki iddia bulunuyordu. Bunlardan ilki millî kültürlerin insanlık âleminin bütünlüğünü bozduğudur. Bu görüşe göre insanlar ve toplumlar arasındaki farkları en aza indirmek veya tamamen ortadan kaldırmak gerekir. Eğer bu ayrılıkları teşvik edersek milletler için saadet yerine felâket hazırlanmış oluruz. Bu bakımdan milliyetçilik birleştirici değil ayırıcı bir harekettir. İkinci iddia ise batı medeniyeti karşısında durmanın anlamsızlığını söylemektedir. Zira bu medeniyet o kadar güçlüdür ki onun karşısında durmak mümkün değildir. Bu görüşlerin öne sürülmesinin sebebi milliyetçiliğin tam olarak kavranamamış olmasından ileri gelir. Milliyetçilik, bir kültür hareketi olması dolayısıyla ırkçılığı, halka dayanan bir siyasî hareket olarak da otoriter idare sistemlerini reddeder.

Kültür Değişmeleri

Memleketimizde kültür değişmeleri hakkındaki görüşleri üçe ayırmak mümkündür. Aydınlarımızın bazıları batı medeniyetinin Türkiye için gerekli görülen unsurlarının alınmasına taraftardır. Diğer bir görüş ise batı medeniyetinin ancak bütün hâlinde alınabileceğini, çünkü kültür unsurlarının birbirinden ayrılmayacağını söyler. Başka bir görüş ise kültürümüzün saf kalması Türkiye'nin yaşaması için çok önemlidir. Aslında bu görüşlerin tamamının İkinci Meşrutiyet devrindeki cereyanların bugüne intikal etmiş şekillerinden başka bir şey olmadığı görülür. Neticede var olan bütün bu görüşlere rağmen tek bir hakikat ortaya çıkmıştır. O da batılılaşma hareketlerinin, değişimin başarısızlığıdır.

Türkiye'deki değişmelerin başarısızlık sebepleri içinde iki nokta önemlidir. Bunlardan biri rasyonalist veya pozitivist zihniyet, diğeri de Türkiye'deki değişmenin esas itibarıyla zorlayıcı bir karakter taşımasıdır. Türkiye'nin Batı medeniyetine girme çabaları iki yüz yıl kadar uzun bir zaman sürmüştür ve daha ne kadar süreceği belli değildir. Bütün bu çabaların ise başarısız olduğu muhakkaktır. Modernleşme adına getirilen teklifler Türkiye'nin sorunlarına cevap vermemiştir. Batı ile temas ederek onu benimsemeye çalışan aydınlar ve bunlara itibar etmeyerek geleneği devam ettiren halk arasında köklü bir ayrılık meydana gelmiştir. Bu ayrılık kültürün maddî unsurlarından çok manevî unsurlarına dayandığı için ortadan kalkması son derece zordur.³¹

Aydın ve Halk

Türk milletinin tecrübe ettiği bu batılaşma yılları halk ile aydın kesimi kesin olarak birbirinden ayırmıştır. Bu iki kesim arasındaki zihniyet farkları, güvensizlik ortaya çıkarmıştır. İçinde yaşanan cemiyetin kültürüne intibak edememek veya o cemiyetin bütünü içinde bir parça olmamak, sosyologların 'anomi' dedikleri sosyal hastalığa delâlet eder. Türk aydını kendi milletinden uzaklaşmış, kendi kültürüne, tarihine yabancılaşmıştır. Bunun sebebi şudur: Aydın kültürü ile halk kültürü üzerinde Batı medeniyeti eşit olmayan bir etki yaratmıştır. Nasıl ki savaşta mağlûp olan ordunun ileri karakolları tamamen teslim ve imha olurken düşmanla en az temasta bulunanlar mağlubiyeti aynı şiddette yaşamazlarsa Batının Türk toplumuna tesiri aydınlar kadar halka olmamıştır. Halk kendini bu kültüre karşı daha iyi müdafaa etmiş, millî kültürünü kaybetmemiştir. Diğer taraftan Türk aydını gücünü ve istiklâlini yitirmiş bir askerî birlik manzarası göstermektedir. Aydınlar, uzun yıllar içinde bu esareti iyice benimseyerek yüzyıllarca sömürge idaresi altında yaşamış gibi düşünmeye ve davranmaya alışmışlardır.

Aydın ve halk kültürü arasındaki fark, bazı toplumlarda bir derece farkı, bazılarında ise mahiyet farkı hâline gelmiştir. Bir şoförün motor karşısındaki tavrı ile bir makine mühendisinin tavrı arasında derece farkı vardır. Buna karşılık materyalist bir filozof ile mutasavvıf dervişin dünya görüşleri bir mahiyet farkını aksettirir. Bizim zihniyet farkı dediğimiz şey bu ikinci farktır. Aydın kültürü ile halk kültürü arasındaki köklü farklar siyasî bütünlüğü de sarsacak mahiyettedir. Bu meselenin asıl önemli noktası budur.

Milliyetçi bir siyasî hareket, halka dayanarak, millî birlik ve kaynaşmaya mâni olan her türlü zümre ve azınlık sultasına son vermek üzere faaliyet göstermelidir. Türk aydını yüzyıl önceki Türkçeyi kullanmayacak ama bin yıl önceki metinleri anlayacak; yeni harfleri kullanacak ama üniversite kapısı önündeki kitabeyi görünce ona bir yabancı gibi bakmayacak. Atalarının siyasî ve idarî dehasından faydalanmasını bilecek.

Türk milletini kendi geçmişinden uzaklaştıran, onu, kendi kültürüne yabancılaştırmaya çalışan zihniyet, Türk kültürünü bizim nesillerimiz için bir müzelik eşya hâline getirmiştir. Bugün bir Türk'ün kafasında Üçüncü Ahmed Çeşmesi'nin Paris'teki Zafer Takı'ndan daha fazla manası yoktur. Bir Amerikalı turist gibi çeşmenin karşısında çok güzel demekten başka bir şey söyleyemiyoruz. Yahya Kemal İtrî'den bahsederken manalı şeyler söylüyordu. Biz bugün İtrî'yi överken boş lâf ediyoruz, çünkü onu duymak ve anlamaktan çok uzağız. Yeni nesillere eski kültür eserlerini okutmak için bunları şimdiki dile çeviriyoruz. Ama bu eserlerin dili

Türk aydını
gücünü ve
istiklâlini yitirmiş
bir askerî birlik
manzarası
göstermektedir.

**Türk-İslam
Ülküsü, sadece
bir aydın ve
zümre hareketi
değildir. Bütün
nesil, dilim ve
tabakaları ile
Türk milletini
kucaklayan bir
fikir ve harekettir.**

değişince temsil ettikleri kültür de büyük ölçüde kayboluyor. Eser sadeleştirilmesi müzelerde turist rehberliği yapmak gibidir.³²

Türk-İslam Ülküsü ve Kültür Değişmeleri

Türk-İslam Ülküsü, sadece bir aydın ve zümre hareketi değildir. Bütün nesil, dilim ve tabakaları ile Türk milletini kucaklayan bir fikir ve harekettir. Halka dönüş hareketleri Türkiye’de milliyetçilik hareketinin başlangıcını teşkil eder. Milliyetçiliğin gayesi millî kültürün aydınlar elinde işlenmiş ve gelişmiş örneklerini halk kitlesine mal edebilmektir.

Tarih, bir milletler mücadelesi tarihidir. Bu mücadelede zafere ulaşabilmek için her bakımdan

kuvvetli bir millet olmak lâzımdır. Sosyal, siyasî ve ekonomik yapısını millî şartlarına uydurmayan milletler bu mücadelede mağlûp olmaya mahkûmdur. Milletimiz uzun zamandan beri kökü dışarıda rejim ve ideolojilerle idare edilmeğe çalışılmakta ve millî olan bütün değerler yıkılmak istenmektedir. Milliyetçiliğin ana hedefi Türkiye’de millî kültür bütünlüğünü ve onunla birlikte siyasî bütünlüğü kurmaktır. Siyasî bütünlüğü kuran milliyetçiler, medeniyetçi olan milliyetçilik anlayışlarıyla insanlara hizmet etmeyi amaçlarlar.

Millî kültür bir milletin yaşama tarzıdır. Millî kültür bir milletin asırlar boyunca birbirleriyle münasebetlerinden doğan kıymetler bütünüdür. Millî kültür denince akla bir milletin dini, ahlâkı, hukuku, örf ve âdeti, dili, sanatı gelir. Yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler yüzünden bugün bu müesseselerden birçoğu millîlik vasfını kaybetmiştir. Bunların yerine Avrupa milletlerinin kültür müesseseleri getirilmiştir. Bu müesseseler, Avrupa insanının dinî, ahlâkî, hukukî ve siyasî düşüncelerine dayanır. Avrupa milletlerinin dini Hristiyanlık, ahlâkı maddecilik, hukukî ve siyasî düzenleri ise ferdiyetçiliktir. Yok olmaktan kurtulmamız için millî kültürümüze yeniden sarılmak, ona bürünmek zorundayız. Bu kültür, İslam felsefesinin süslediği, Türk tarihinin şekil verdiği büyük Türk kültürüdür.³³

Türk-İslam Ülkücüleri için toplum, bir insan yığını değil, bir mukaddes ruh ve suur etrafında birbirine kenetlenmiş ahenkli bir organizmadır. İnsan, ferdi gelişimini ve şahsiyetini cemiyetine borçludur. İnsan grupları ortak değerlere ve ideallere muhtaçtırlar. Ancak bu şekilde toplum bir fertler yığını olmaktan kurtulabilir. Millî ve mukaddes değerler ve ideallerden mahrum kalan insan grupları, kısa bir zaman içinde dağılmaya mahkûmdurlar. Türk-İslam Ülküsü, milleti ortak iman, ülkü ve değerlerde birleştirmeye önem verir. Devlet, bütün vasıtaları ile bunu başarmaya çalışmalıdır. Ülkücü bir toplum meydana getirmek gerekir. Ülkücü bir toplum,

'tasada ve kıvançta birleşmiş', 'tarih, kültür ve ülkü şuuru içinde bütünleşmiş', Yüce Peygamberimizin buyurduğu gibi 'bir yeri ağrıdığı zaman bütün vücudu ile ıstırap duyan' bir organizma gibidir.³⁴

Türk-İslam Ülkücüleri, Türk-İslam medeniyetinden ebediyen ayrılmamaya kararlıdırlar. Onlar, omuzlarında Türk milletinin yüce kaderini, Türk milleti de gönlünde insanlığın kaderini taşımaktadır.³⁵ 'İlim, müminin kaybolmuş malıdır. Nerede bulursa almalıdır' mukaddes ölçüsüne bağlı olarak hızla muasırlaşmak gerekir. Türk-İslam Ülküsü'ne göre hem Müslüman olmak hem de medenî olmak pekâlâ mümkündür. Medenîleşmeyi millî ve mukaddes değerlerimizin karşısına bir antitez biçiminde çıkaran çevrelerin gafletine veya ihanetine inanmak gerekir. Türk-İslam Ülkücüleri hem milliyetlerini hem de mukaddesatlarını koruyarak medeniyet yarışında en önde olmayı gaye edinirler.³⁶ Türk milleti kendi tarihine, millî ve mukaddes değerlerine, kendi kültür ve medeniyetine, kendi ülkü ve özlemlerine ters düşmeden 'gelişmek', çağdaşlaşmak' istemektedir.

O Ülkü: Turan

Ziya Gökalp, Türk tarihinin buhranlı bir döneminde Türkçülüğü geniş çevrelere yayma imkânı bulmuş, Türkçülüğü bir programa bağladığı meşhur eseri Türkçülüğün Esasları'nı kaleme almıştır. Gökalp, Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisinde yayımladığı meşhur Turan manzumesinin son beytinde vatan kavramını şöyle formülleştirmişti:

*Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!...*

Gökalp'a göre Türk, bir milletin adıdır. Bir milletin bir dili ve bir tek ülküsü olur. Bazı Türk gruplarının ayrı bir dil ve kültüre sahip olmaya çalışmaları doğru değildir. Türklerin birleşmeleri lâzımdır. Ancak, bu birleşme, bugün için bir kültür birleşmesi olabilir. Ona göre Türk ülküsünü yakın ve uzak ülkü olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Yakın ülkümüz Oğuz veya Türkmen birliğidir. Uzak ülkümüz ise Turan'dır. Turan ülküsü, Turanlı kavimlerin birleşmesiyle meydana gelecek bir kavimler karışımı değil, Türklerin birliğidir. Gökalp'a göre böyle bir birleşmenin mümkün olup olamayacağı sorusunu sormamak gerekir. Çünkü bu bir ülküdür. Hem de Türklerin ruhlarındaki heyecanı sonsuz bir dereceye ulaştıracak çok cazip bir ülküdür. Ziya Gökalp'ın bu konudaki fikirlerini onun cümlelerine bırakmak gerekir: *'Türkçülerin uzak mefkûresi, Tûran namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları,*

Türk-İslam
Ülkücüleri için
toplum, bir insan
yığını değil,
bir mukaddes
ruh ve şuur
etrafında birbirine
kenetlenmiş
ahenkli bir
organizmadır.

**Türkiye'nin
bugünkü sınırları
dışında kalan
diğer Türklerle
ilgilenmek ve
onların iyiliği
için, kurtuluş
ve selâmeti için
elden geleni
yapmaya
çalışmak Türk
milliyetçiliğinin
kutlu bir
vazifesidir.**

Kırgızları, Özbekleri, Yakutları dilde, edebiyatta, kültürde birleştirmektir. Bu mefkûrenin bir gerçek hâline geçmesi mümkün mü, yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet aranır da uzak mefkûreler için aranmaz. Çünkü uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi sonsuz bir derefeye yükseltmek için ulaşılmak istenilen çok cazibeli bir hayâldir... Yüz milyon Türkün bir millet hâlinde birleşmesi, Türkçüler için en kuvvetli bir vecid kaynağıdır. Turan mefkûresi olmasaydı, Türkçülük bu kadar süratle yayılmayacaktı. Bununla beraber, kim bilir? Belki gelecekte Tûran mefkûresinin gerçekleşmesi de mümkün olacaktır.³⁷

Gökalp, şu sonuca varmaktadır: Tarihte gerçek olan şeyler, gelecekte de gerçek olabilir!

Türk-İslam Ülküsü ideolojisine göre Türk milliyetçisi, kendi milletini zulmetmekten alıkoyduğu gibi, kendi milletine de zulmedilmesine asla izin vermez. Her insan ve her millet gibi yeryüzünde yaşayan her Türk'ün de hür, bağımsız ve mutlu olmasını ister. Her milletin

bütün soydaşlarını, tek lider, tek devlet ve tek bayrak altında toplama ve yaşatma hakkı vardır. Her millet gibi Türk'ün de böyle bir hakka sahip olması tabiidir. Hiç şüphesiz bu bir ülküdür. Gerçekleşmesi zamana, şartlara ve insan haklarına saygı duyan bir dünyanın kurulmasına bağlıdır.³⁸ Bugün siyasî sınırlarımız dışında kalan fakat kültür sınırlarımız içinde yaşayan Türkmen, Özbek, Kazak, Kırgız, Nogay, Azerbaycanlı, Kerküklü, Kıbrıslı, Batı Trakyalı kardeşlerimiz ayrı ayrı millet ve devletleri ifade etmezler; bunlar vatanları işgal edilmiş Türk çocukları olup Büyük Türkiye'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik parçalarıdır. Hiç şüphesiz bir gün esaret bağlarını kırarak, 'tek millet, tek devlet, tek bayrak ve tek lider' hâlinde birleşeceklerdir.³⁹

Türkiye'nin bugünkü sınırları dışında kalan diğer Türklerle ilgilenmek ve onların iyiliği için, kurtuluş ve selâmeti için elden geleni yapmaya çalışmak Türk milliyetçiliğinin kutlu bir vazifesidir.

Sonuç

Tarih, bir milletler mücadelesi tarihidir. Bu mücadelede zafere ulaşabilmek için her bakımdan kuvvetli bir millet olmak lâzımdır. Sosyal, siyasî ve ekonomik yapısını millî şartlarına uydurmayan milletler bu mücadelede mağlûp olmaya mahkûmdur. Dünyanın en eski milletleri arasında yer alan Türkler, uzun zamandan beri kökü dışarıda rejim ve ideolojilerle idare edilmeğe çalışılmakta ve millî olan

bütün değerleri yıkılmak istenmektedir. Milliyetçiliğin ana hedefi Türkiye’de millî kültür bütünlüğünü ve onunla birlikte siyasî bütünlüğü kurmaktır. Bu bütünlüğü kumayı amaç edinen Türk milliyetçiliği, kaynağını Türk’ün tarihinden, kültüründen, vicdanından alan bir dünya görüşüdür. Türk milliyetçiliği, daima Türklük gurur ve şuuru ile İslam ahlâk ve fazileti, Türk milletini meydana getiren manevî unsurların ahenk içinde birleşmesidir. Türk milliyetçiliği, İslam’ın iman ve şuuru içinde yücelmeyi gaye edinen ve Türk’ün mutluluğunu burada arayan bir harekettir.

Türk milletinin davası ve ideolojisi, Allah ve Resûlünün davasıdır ve bunun adı İslamiyet’tir. Din ve milliyet zıt değerler değildir. Sentez, tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre Türk-İslam Sentezi ifadesi de bu anlamda doğru olamaz. Türk için milliyetçiliğin tek adı vardır. Bu da Türk Milliyetçiliği’dir. Türk milliyetçiliğinin programını özetleyen doktrinin adı ise **Türk-İslam Ülküsü’dür.**

- 1 ARVASI, S. Ahmet (2009), *Türk-İslam Ülküsü II*, İstanbul, s.283.
- 2 BİLGE KAÇAN, Doğu, 18-19.
- 3 *Kültüğün, Doğu*, 1.
- 4 *DivanülLûgat, t-Türk Tercümesi I*, Ankara, 1985, s.XVII.
- 5 TOGAN, ZekiVelidi (1970), *UmumiTürkTarihineGiriş*, İstanbul, s.106.
- 6 TÜRKEŞ, Alparslan *Temel Görüşler*, s.46
- 7 TÜRKEŞ, Alparslan *İlimcilik*, s.13-14.
- 8 ARVASI, S. Ahmet (2011), *Türk-İslam Ülküsü I*, İstanbul, s.12.
- 9 ARVASI, S. Ahmet (2009), *Türk-İslam Ülküsü II*, İstanbul, s. 429-430.
- 10 TÜRKEŞ, Alparslan *Temel Görüşler*, s.137.
- 11 *KÜLTEGİN, Güney*, 2.
- 12 *KÜLTEGİN, Doğu*, 2.
- 13 ARVASI, S. Ahmet (2009), *Türk-İslam Ülküsü II*, İstanbul, s. 275.
- 14 ARVASI, S. Ahmet (2011), *Türk-İslam Ülküsü I*, İstanbul, s. 386.
- 15 *Bilge Kağan, Doğu*, 23-24.
- 16 GÜNGÖR, Erol (1989), *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul, s.139.
- 17 NİYAZİ, Mehmed (1993), *Türk Devlet Felsefesi*, İstanbul, s. 232-233.
- 18 TURAN, Osman (1965), *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara, s.538-539.
- 19 NİYAZİ, Mehmed age., s.238-239.
- 20 ATSIZ, (2010), *TürkTarihindeMeseleler*, İstanbul, s.12-13.
- 21 NİYAZİ, Mehmed (1993), *Türk Devlet Felsefesi*, İstanbul, s. 241.
- 22 GÜNGÖR, Erol (1989), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, s. 106.
- 23 En-Nisa, 4/58.
- 24 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, (1969), *Devlet Adamına Öğütler*, Ankara, s.74.
- 25 ARVASI, S. Ahmet *Türk İslam Ülküsü II*, s.294.
- 26 ARVASI, S. Ahmet *Türk İslam Ülküsü II*, s.346-347.
- 27 GÜNGÖR, Erol (1989), *KültürDeğişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul, s. 142.
- 28 GÜNGÖR, Erol (1989), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, s.94.
- 29 GÖKALP, Ziya (1990), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, s.30-45.
- 30 GÜNGÖR, Erol (1989), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, s.94-96.
- 31 GÜNGÖR, Erol age., s.32.

- 32 GÜNGÖR, Erol (1989), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, s. 127.
- 33 TÜRKEŞ, Alparslan *Temel Görüşler*, s.109-110.
- 34 ARVASI, S. Ahmet(2011), *Türk İslam Ülküsü I*, İstanbul, s.241
- 35 TÜRKEŞ Alparslan age., s.88.
- 36 ARVASI, S. Ahmet *Türk İslam Ülküsü III*, s.261.
- 37 GÖKALP, Ziya(1990), *TürkçülüğünEsasları*, İstanbul, s.27-28.
- 38 ARVASI, S. Ahmet (2009), *Türk İslam Ülküsü II*, İstanbul, s.294.
- 39 ARVASI, S. Ahmet (2011), *Türk İslam Ülküsü I*, İstanbul, s.341.

Kaynaklar

- ARVASI, S.Ahmet (2011), *Türk-İslam Ülküsü I*, İstanbul.
- ARVASI, S.Ahmet (2009), *Türk-İslam Ülküsü II*, İstanbul.
- ARVASI,S.Ahmet (2009), *Türk-İslam Ülküsü III*, İstanbul.
- ATSIZ (2010), *TürkTarihindeMeseleler*, İstanbul.
- Tarih, KültürveKahramanlar*, İstanbul, 2011.
- DivanüLûgat't-Türk Tercümesi I*, Ankara, 1985.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa (1969), *Devlet Adamma Öğütler*, Ankara.
- GÖKALP, Ziya (1990), *TürkçülüğünEsasları*, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (1989), *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul.
- Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, 1989.
- İslamın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul, 1986.
- NİYAZI, Mehmet (1993), *Türk Devlet Felsefesi*, İstanbul, s.232-233.
- TOGAN, ZekiVelidi (1970), *UmumiTürkTarihineGiriş*, İstanbul.
- TUĞCUGIL, Ayhan (1980), *TürkMilliyetçiliğiFikirSistemi*, Ankara.
- TURAN, Osman (1965), *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan, *Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi*, İstanbul, 2008.
- TÜRKEŞ, Alparslan, *Temel Görüşler*, İlimcilik.

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILI (2023) YAKLAŞIRKEN “LİDER ÜLKE TÜRKİYE İDEALİ”: SİYASİ BİR ANALİZ

YRD. DOÇ. DR. KÖKSAL ŞAHİN*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü kuruluş yıldönümü olan 29 Ekim 2023 tarihi yaklaştıkça bu özel güne önem atfeden çalışmalar da gündeme gelmektedir. Bu kapsamda siyasal partiler, kamu kuruluşları, araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşlarının bir takım proje, toplantı, seminer vb. etkinliklerle kamuoyunun karşısına çıktığı görülmekte. İlerleyen zamanla birlikte 2023 temalı çalışmaların giderek artacağını tahmin etmek hiç de zor değil.¹

Konuya siyasal hayat ekseninden bakıldığında ise öncülüğünü Milliyetçi Hareket Partisinin (MHP)² yaptığı söylenebilecek olan 2023'ü millî hedefler ile özdeşleştirme şeklinde bir süreçten bahsetmek mümkün. Bu kapsamda gündeme gelen çalışmalara bakıldığında; ortak payda olarak ülkemizi lider ülke yapma hedefinden bahsedilebilir. Bu hedef geçmişte (geleneksel dönemde) dünya gücü olmuş bir milletin artık kültürel kodlarına yerleşmiş özelemlerle, Türk siyasal kültüründe çok eski devirlerden beri var olan millî hedefler koyma geleneğiyle, Türklerin duygusal yönü ağır basan bir toplum oluşuyla ve hemen her toplumda yaygın olan yıldönümlerine sembolik anlamlar yükleme gibi bir davranışla alakalandırılabilir.³

* Sakarya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Hemen ifade edilmelidir ki, Cumhuriyetimizin yüzüncü yıldönümünde ülkemizin olması gereken yer ve hedeflere yönelik vizyoner çalışmaların siyasal partilerce yapılıyor oluşu Türkiye gibi geniş jeopolitik kuşaklara sahip bir ülkede siyasal Ar-Ge geleneği bağlamında önemli bir kurumsallaşma adımı olabilir. Yine siyasal partilerin vizyoner (hedefçi) stratejileri üreten kurumlar hâline gelmeleri ülkemizdeki reel siyasete odaklanamama sorunu noktasında da bir çıkış yolu olabilir.

Türkiye için yeni bir olgu olmakla beraber geleceğe dair hedefler belirleme (tasarlama), siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir çalışma sahasıdır. Günümüzde İngiltere, ABD ve Federal Almanya gibi ülkeler de devlet kurumlarının yanı sıra köklü siyasal partiler de bu doğrultuda bir geleneğe sahiptirler.⁴ Bu tarz çalışmalarla esas olarak; içte hayat standartlarının yüksekliğini dış politikada ise “rol model” ve düzen kuran aktör olmayı sürdürülebilir kılmanın amaçlandığı söylenebilir.

Buraya kadar bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere bu makale ile amaçlanan; 2023 Türkiye’si üzerine ülkemizdeki siyasi partiler tarafından ortaya konan vizyoner nitelikteki çalışmaları analiz etmektir. Makale; “Lider Ülke ve Bölgesel Güç kavramları bağlamında Türkiye’nin mevcut durumunun nasıl olduğu?”, “2023’te nasıl bir Dünya ve Türkiye olabileceği?”, “Siyasal partilerce ortaya konan 2023 temalı vizyonların ne gibi esaslar içerdiği?” gibi sorular üzerinde yükselmiştir.

Çalışmada öncelikle “Lider Ülke” ve “Bölgesel Güç” kavramlarının mahiyeti üzerinde bir analiz söz konusudur. Bundaki amaç; 2023 hedeflerine yönelik eleştiri ve önerileri teorik bir zeminden hareketle yapabilmektir. Çalışma bugüne kadar 2023’e yönelik vizyon yada stratejik belgelerle kamuoyu karşısında çıkmış siyasal partiler olan; MHP, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile sınırlıdır. Bunlardan MHP ve AKP tarafından ortaya konan 2023 temalı vizyoner çalışmalar geniş kapsamlı ve detaylıdır. CHP ise daha dar kapsamlı (ekonomi eksenli) kısa bir çalışmayı kamuoyu ile paylaşarak bu sürece dâhil olmuş durumdadır.

1. “Lider Ülke” ve “Bölgesel Güç” Kavramları

“Lider Ülkeyi” güç unsurlarına sahip ve daha da önemlisi bunları etkili bir şekilde kullanabilen ülke olarak ifade etmek mümkündür. Lider ülkelere has karakteristik özellikler olarak da; siyasal ve toplumsal manada güçlü bir meşruiyetin (kabul görmenin) varlığından, “Reel Egemenliğin” yüksekliğinden ve çoğu kez de “çekirdek ülke” niteliğine sahip olmaktan bahsedilebilir (Şahin 2011: 198-200). Lider ülkeler uluslararası ilişkiler sahasında etken konumdadırlar. Yani zayıf ve orta büyüklükteki devletleri kontrol edip yönlendirebildikleri gibi uluslararası örgütlerde de söz sahibidirler.⁵

“Bölgesel Güç” ise belli bir bölge dâhilinde ekonomik, askeri ve siyasi açılardan etkili olabilen ülkedir. Çoğu kez bu durum o coğrafyadaki ülkelerce de içselleştirilmiştir (Dinçer ve Kutlay, 2012: 13). Az önce lider ülke bağlamında dile getirilen karakteristik özellikler *gerçek manada* bölgesel güç olmayı da *sağlayan* hususlardır. Buradaki “gerçek manada” vurgusu bölgesel güç ile bölgesel aktör olma arasındaki ince bir farktan dolayıdır. Buna göre; bir ülke tarihsel geçmişi ve jeopolitiği ile bölgesel aktör konumunda olabilir. Ancak ne kadar önemli bir aktör olursa olsun güç ve meşruiyet unsurlarına yeterince sahip olamadığı takdirde gerçek anlamda bölgesel güç olması zordur.⁶ Belirtilmelidir ki; güç unsurlarına az veya çok sahip, meşruiyeti güçlü, reel egemenlik potansiyeli bulunan ülkeler bölgesel aktörlüğün ötesine geçerek bir bölgesel güç konumuna ulaşabilirler.

“Lider Ülkeyi” güç unsurlarına sahip ve daha da önemlisi bunları etkili bir şekilde kullanabilen ülke olarak ifade etmek mümkündür.

Anlaşılacağı üzere gerek bölgesel güç gerekse lider ülke olabilmek için meşruiyet ve güç unsurları bağlamında belli bir potansiyele sahibi olma ve bu potansiyeli harekete geçirebilme gerekmektedir. Potansiyelin düzeyi ve etkin kullanılabilmesi lider ülke olmaya yani kendi bölgesinin dışında da (küresel çapta) söz sahibi olmaya giden kapıları açabilir.

Görüldüğü gibi lider ülke konumuna ulaşım ulaşmama daha çok “güç” ve “meşruiyet” potansiyeli ile alakalı bir husustur. Dolayısıyla lider ülke kavramını somutlaştırabilmek için öncelikle “güç” ve “meşruiyet” kavramlarını yakın plana almak yerinde olacaktır. Müteakiben bu ikisiyle yakın bağlantısı olan “etken devlet” ve “çekirdek devlet” kavramları üzerinde durmak faydalı olabilir.

Günümüz şartlarında bir devleti “güçlü” kılan unsurlar olarak:

- a) Nitelikli, genç kesimin ağırlıkta olduğu kalabalık bir nüfus,
- b) Güçlü ekonomi, hayat standartlarının yüksekliği,
- c) Bilimsel çalışmaların gelişmişliği ve bu bağlamda özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerinde söz sahibi olma,
- d) Kalabalık ordu ve ileri askeri teknoloji,
- e) Lider ülke olarak yaşanmış bir tarihsel süreç,
- f) Geniş jeopolitik kuşaklar, güçlü diplomasi,
- g) İyi işleyen demokrasi ve sorun çözme kapasitesi yüksek bir kamu yönetimi gösterilebilir (Şahin 2011: 202).

Lider Ülke olmanın bir diğer belirleyicisi olan meşruiyeti ise bir ülkenin içeride ve dışarıda sahip olduğu benimsenme/kabul görme düzeyi şeklinde ifade etmek mümkündür.

Uluslararası ilişkiler teorilerinden (realist, liberal, yapısal-işlevci işlevsel vb.) hareketle bunlar arasında bir hiyerarşiye gidildiğinde ise en başta gelenler olarak; ekonomik, askeri ve teknolojik kapasite, politik/kültürel değerler geliştirip yayabilme, gündem belirleme ve etkin diplomasi gücüne sahip olma gibi hususlardan bahsetmek mümkündür (Newman2001: 79).

Lider Ülke olmanın bir diğer belirleyicisi olan meşruiyeti ise bir ülkenin içeride ve dışarıda sahip olduğu benimsenme/kabul görme düzeyi şeklinde ifade etmek mümkündür. Bir devlete yönelik olarak; kendi vatandaşları ve etkili olduğu jeopolitik kuşaklardaki halklar nezdinde “iyi ki var” (benimseme/otorite potansiyeli) olduğu yönünde bir algı yaygınsa güçlü bir meşruiyetten ve lider ülke altyapısından söz etmek mümkündür.

Konuyu biraz daha açmak gerekirse lider ülke olmak için öncelikle ülkedeki siyasal sistemin (anayasa, yasama, yürütme, yargı) vatandaşların gözünde otorite haline gelmiş olması gerekliliğinden bahsedilebilir. Bu bağlamda sorun çözen bir siyaset kurumunun var olup olmaması, demokrasinin esasını teşkil eden iki ilkenin; özgürlük ve eşitliğin temel hak ve özgürlükler alanına ne derece yansıdığı gibi hususlar önem arz etmektedir. Bu alanlardaki memnuniyet dışarıdaki egemenlik potansiyelinin etkin kullanılmasına da iyi bir zemin teşkil edecektir. Zira bir ülkenin güç, tarihsel-sosyolojik arka plan ve jeopolitik kuşaklar gibi kozları olsa da iç egemenliğin meşruiyeti noktasında sorunlar varsa bu potansiyel heba olabilir.

Lider ülke olma açısından yeni alanları keşfedebilecek tarihsel ve sosyolojik bir imajın gerekliliğinden de bahsedilebilir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında “Etken Devlet” ve “Çekirdek Ülke” gibi kavramlar ile karşılaşmaktadır. Etken devleti üyesi olduğu uluslararası kuruluşlarda kontrol ve yönlendirme gücüne sahip olan (etkili olan) ülke olarak ifade etmek mümkündür. Güç ve meşruiyeti yüksek olan devletler etken devlet olma şansına sahiptir (Şahin 2011: 201). Bu konuma ulaşma ve süreklilik sağlama; ülkenin güç kapasitesi, içeride meşruiyet açısından sorun yaşanmaması ve artık küreselleşmeyle birlikte hayati önem kazanmış olan doğru bölgeselleşme hamleleri ile yakından alakalıdır. Bu arada etken devlet olma açısından “Çekirdek Ülke” potansiyelinin var olup olmamasının da fark yaratıcı bir unsur olduğunun altını çizmek gerekir. “Çekirdek Ülkeyi” bir medeniyet dairesi içinde nüfuz potansiyeline sahip olan ülke olarak ifade etmek mümkündür (Özdemir 2012). Çekirdek Ülkelerin etrafında kültürel açıdan benzer milletler,

hatta komşu ülkeler rahatlıkla saf tutabilir. Bu tarz ülkelerin önderliğinde hareket etme noktasında bir kabul görme arzusu her zaman için vardır. Bu arada hemen belirtilmelidir ki; çekirdek devlet niteliğine sahip ülke sayısı azdır ve bu konuma ulaşmak asırlar süren tarihsel ve sosyolojik bir süreçle alakalıdır.

Bu parametreler bağlamında Türkiye için yapılacak analizlerle ülkemizin 2023 yılında lider ülke olup olamayacağı hususunda fikir sahibi olunabilir. Potansiyele ve eksikliklere dair elde edilecek veriler siyasal partilerce ortaya konan 2023 vizyonlarının değerlendirilmesi açısından faydalı olabilir.

2. Lider Ülke Parametreleri Bağlamında Bir Türkiye Değerlendirmesi

Türkiye'nin lider ülke unsurları bağlamında önemli bir potansiyele sahip olan ancak bunu kullanamayan bir ülke olduğu söylenebilir. İşin kötü tarafı ise bu yetersizliğin kronikleşmiş olmasıdır. Şöyle bir düşünüldüğünde yaklaşık on yedinci yüzyıldan bu yana var olan potansiyeli kullanamama gibi bir sorundan bahsetmek mümkündür.

"Meşruiyet", "Güç temerküzü", "Etkenlik" ve "Çekirdek Ülke" gibi parametreler bağlamında Türkiye eksenli yapılacak bir analizle lider ülke potansiyeli hakkında fikir edinilebilir.

Konuya meşruiyet açısından yaklaşıldığında Türkiye'nin bir asrı aşan demokratik birikimi ve tarihsel süreçte çizdiği insani değerlere önem veren büyük devlet profili sayesinde *yurt içinde ve dışında önemli bir meşruiyet potansiyeline sahip olduğu görülmektedir*. Ayrıca siyasal kültürde devlet egemenliğine rıza gösterme doğrultusunda meşruiyeti kolaylaştıran geleneksel bir boyut da söz konusu. Türkiye'nin meşruiyet noktasında sınırlarını aşan bir potansiyele sahip olan az sayıdaki ülkeden biri olduğunu da vurgulamak gerekir. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya başta olmak üzere birçok ülke de Türkiye'yi otorite olarak gören tarihsel ve sosyolojik bir algıdan bahsetmek mümkündür.

Türkiye'nin bir güç temerküzü oluşturabilecek potansiyeli de mevcuttur. Türkiye genç ve kalabalık bir nüfusa, önemli ekonomik kaynaklara, güçlü orduya, lider ülke vasfıyla yaşanmış tarihsel bir geçmişe ve geniş jeopolitik kuşaklara sahibi bir ülkedir. Hem güç hem de meşruiyet bağlamlarında Türkiye'nin İslam medeniyeti dâhilinde çekirdek ülke potansiyeli en yüksek ülke oluşunun da altını çizmek gerekir.⁸ Çekirdek

Türkiye genç ve kalabalık bir nüfusa, önemli ekonomik kaynaklara, güçlü orduya, lider ülke vasfıyla yaşanmış tarihsel bir geçmişe ve geniş jeopolitik kuşaklara sahibi bir ülkedir.

Ayrıca belki de asırlardır geri çekilen bir güç olmanın verdiği ataletle Türk hariciyesinin bilhassa yerele nüfuz etme ve varlığını hissettirme gibi yeteneklerinin zayıfladığını da söylemek mümkündür.

devletlerin küreselleşme ilerledikçe giderek etkinleşecekleri ciddi bir öngörüdür (Huntington 2006: 225). Dikkat edilirse özellikle soğuk savaşın sona ermesinden bu yana Türkiye'nin genel seyri de bu öngörü doğrultusundadır.

Türkiye'nin lider ülke olma potansiyelini neden harekete geçiremediği tartışılması gereken bir sorudur. Bu soruya çeşitli bilim disiplinlerinden hareketle cevaplar vermek mümkündür. Siyaset bilimi bağlamındaki klasikleşmiş cevaplar; yanlış politik tercihler, vizyon sahibi liderlerin fazla yetişmemesi, uzlaşmacı değil de çatışmacı siyaset geleneği, güçlü rakiplerle dolu zorlu bir jeopolitiğin varlığı⁹ şeklindedir. Doğruluk payı olan bu cevaplara gelecek vizyonunun olmamasını da eklemek yerinde olacaktır.

Yine ülkemizin bazı güç unsurları kapsamındaki yetersizliklerinden bahsetmek de bu soru bağlamında faydalı olabilir. Bu bağlamda Ülkemizin ekonomik güç kapsamındaki bazı eksikliklerden bahsedilebilir. Sözelimi Türk ekonomisi her ne kadar bölgesindeki en büyük ekonomi olsa da üreten bir ekonomi değildir. Ayrıca bilgi çağının konuşulduğu bir dönemde teknoloji alanında da dışa bağımlılık söz konusudur. Ama herhalde lider ülke hedefi açısından düşünüldüğünde en büyük eksikliğimiz olarak bir finans ve sermaye merkezi olmamızdan bahsetmek gerekir.¹⁰ Finans ve sermaye birikimine sahip olmak küreselleşmeyle oluşan fırsatları değerlendirmek noktasında hayati önem arz eden bir husus olarak gösterilebilir.

Yumuşak güç öğelerinden diplomatik kapasiteyle alakalı olarak da bir yetersizlikten söz edilebilir. Her şeyden önce diplomatik kapasitenin hem nicelik hem de nitelik olarak ülkemizin jeopolitiğine göre yetersiz kaldığından bahsedilebilir. Ayrıca belki de asırlardır geri çekilen bir güç olmanın verdiği ataletle Türk hariciyesinin bilhassa yerele nüfuz etme ve varlığını hissettirme gibi yeteneklerinin zayıfladığını da söylemek mümkündür.

Sonuç itibarıyla Türkiye için vizyonlar hazırlanırken sadece güçlü ve avantajlı olunan noktalardan hareket edilmemeli, eksiklikler üzerine de düşünülmelidir. Yukarıda değinilen olumsuz (negatif) unsurları da göz önünde tutarak ülkemizde yapılacak lider ülke amaçlı vizyoner çalışmalar için şu öneriler de bulunulabilir:

✓ İyi bir vizyon hazırlamak için esas olarak iki kritik aşamadan bahsedilebilir. Bunlar, ne yapmak istediğini bilmek ve bunu net olarak ortaya koyabilmektir. Bu aşamalara

yönelik bir bilinç oluşması kadar doğru metotlarla bu süreçleri yönetmek de önemlidir. İşte bu noktada bazı öneriler de bulunulabilir. Birincisi Türkiye'nin kendini, tarihsel, kültürel ve ekonomik manada tanıma yönünde bir çaba içine girmesidir. Bu şekilde kendisiyle yüzleşen bir Türkiye sahip olduğu potansiyeli görebilir ve misyonunu en doğru şekilde tespit edebilir. İkincisi kısa, orta ve uzun vadeli tahmin ve öngörülerde bulunacak bir altyapının sağlanması doğrultusunda kararlı adımlar atılmalıdır. Bu yönde devlet tarafından bir kurumsallaşma hedeflenmeli, çalışmalar teşvik edilmelidir.

✓ İyi bir vizyon olayların akışına yön verme gücünü büyük ölçüde sağlayabilir. Ancak tabii ki iyi uygulanabildiği takdirde. Dolayısıyla iyi bir vizyonun fayda sağlayabilmesi için; sorun çözen, ulaşılabilir, kendini yenileyen, katılıma açık ve etkin bir kamu yönetimine de ihtiyaç vardır.

✓ Türkiye'nin dış politikada mevcut pakt ve bağlantılarını kesmeden kendi jeopolitiğinde atacağı uygun bölgeselleşme ve işbirliği adımları reel egemenliğini arttırabilir (Şahin 2005: 347). Bu husus vizyon çalışmalarında göz önünde tutulmalıdır. Yine diplomasinin de en azından kendi jeopolitik kuşaklarında varlığını hissettirecek şekilde bir yeniden yapılanmaya kavuşturulması geleceğe ilişkin hedefler açısından önem arz eden bir husustur. Bu arada kendisini tanımaya çalışacak olan bir Türkiye mazlum milletlerin yanında olan bir medeniyet iddiasının sahibi olabileceğini de görebilir. Dolayısıyla Türkiye için önemli bir yumuşak güç unsuru olabilecek olan "İnsani Diplomasi" vizyon çalışmalarının önemli bir başlığı olmalıdır.¹¹

✓ Türkiye'nin sermaye ve finans merkezi yapılması doğrultusunda ne gibi politikalar geliştirilebileceği (varlık yönetimi, fonların teşviki, bankacılığı geliştirme vb.) lider ülke hedefli vizyon çalışmalarının başlıca tartışma konularından biri olmalıdır.

3. Türkiye'de 2023 Yılına Ait Siyasal Projeksiyonlar

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki; mevcut duruma ve gelişmelerin ne yönde olduğuna (değişmelerin nasıl cereyan ettiğine) bakarak; 10, 20 hatta 50 yıl sonrası için tahmin ve öngörüler de bulunmak mümkündür (Dırık 2003: 722). Bu tarz çalışmalardan hareketle geleceğe yönelik politikaları belirlemeye girişildiği takdirde güçlü (sürdürülebilir) vizyonlar ortaya konabilir.

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizdeki siyasal partiler tarafından geliştirilen ve 2023'e kadar ulaşılması planlanan bir takım hedefler içeren projeler (vizyonlar) gözden geçirilecektir. Ancak daha öncesinde 2023'de nasıl bir Dünya ve nasıl bir Türkiye olabileceğine dair beklenti ve öngörülere göz atmak faydalı olabilir. Son zamanlarda yapılan fütüroloji (gelecekbilim) çalışmalarında sıklıkla yer bulan öngörülerden hareketle 2020'lerdeki Dünya ve Türkiye'ye dair şöyle bir tablo çizmek mümkündür.

Ekonomik ilişkilerin şimdikinden daha iç içe olacağı, ekonomideki işleyiş bağlamında standartlaşmanın süreceği, Kuzeyle Güney arasındaki bağımlılığın daha da pekişeceği 2020'lere dair beklentiler arasındadır.

İlk olarak küresel bağlamdaki olumlu beklentilerden bahsedilebilir. Buna göre 2020'li yıllar dünyada teknoloji ve sağlık alanında dev adımların atılacağı bir dönem olacaktır. Yeni teknolojiler hayatı giderek kolaylaştırırken, ortalama hayat süresi şimdikinden uzun olacak. Eğitim ve cinsiyet bağlamındaki uçurumların da oldukça azalacağı tahmin ediliyor. Kısacası daha kentli bir dünya ufukta görülmekte. Yapılan çalışmalara bakılırsa dijital dünyanın insan hayatında kapladığı yerin bugünküne kıyasla geniş olacağını söylemek ise şimdiden mümkün. Bu durumu somutlaştırma adına seçim kampanyalarının dahi internet odaklı yürütüleceği tahmininden bahsetmek faydalı olabilir (Mcsmith 2012).

Ülkeler arasındaki ekonomik uçurumlar konusunda ise değişen pek bir şey olmayacağı tahmin ediliyor. Ekonomik ilişkilerin şimdikinden daha iç içe olacağı, ekonomideki işleyiş bağlamında standartlaşmanın süreceği, Kuzeyle Güney arasındaki bağımlılığın daha da pekişeceği 2020'lere dair beklentiler arasındadır. Bu tahminlere paralel

olarak bilhassa Ortadoğu, Asya ve Afrika'da küresel ekonomi ile eklemlenme çabalarının yoğunlaşacağı düşünülüyor. Bölgesel ve küresel krizlere açık ekonomilerin varlığı ve ilaveten bağımlılıktaki artıştan dolayı yerel piyasalardaki aksaklıkların uluslararası sisteme kolaylıkla yansıtacağı bir ekonomik yapılanmadan bahsetmek mümkündür. Tüm bu riskleri minimize etmek gayesiyle ekonomik bölgeselleşmelerin daha da önem kazanacağı ise oldukça yaygın bir öngörüdür.

2020'lerin dünyasına yönelik ekonomi-politik öngörüler yakın okumaya tabi tutulduğunda ise etkinleşecek başlıca güç merkezleri olarak Çin, Hindistan ve Uzak Asya ile karşılaşılıyor. Hatta Çin'in 2040'larda ekonomik güç olarak ABD'yi geçeceği de çoğu kesimce dile getirilen bir başka tahmindir (Leonard 2004). Bazı Afrika ülkelerinin de (Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi) 2020'lerde ekonomik hamle yaparak siyasal ağırlıklarını arttırmaları güçlü bir beklentidir (Baggini 2012).

Analizlere bakılırsa Türkiye, İran, Mısır, Nijerya, Endonezya, Kolombiya, Güney Afrika ve Meksika gibi ülkelerin ekonomik manada bölgesel aktör hâline gelmeleri hiç de şaşırtıcı olmayacak. Ama bu ülkelerin ekonomik büyümeyi Çin ve Hindistan'ın aşırı büyümesi sebebiyle ciddi bir reel egemenlik artışına çevirmeleri de pek olası görülmüyor. 2020'lerden dünyanın süper gücü konumundaki Amerika

Birleşik Devletleri'nin (ABD) hem ekonomik liderlikten, hem de süper (hegomanik) güç konumundan uzaklaşma trendinin başlangıcı olarak da bahsediliyor. Ama gücün tüm unsurları açısından bakıldığında 2020'lerde en büyük güç pozisyonunda yine ABD'nin olacağı ise genel bir kabuldür.¹² Güç parametreleri bağlamında son zamanlarda yapılan değerlendirmelerde Avrupa Birliği (AB) ise etkenliği azalması beklenen bir güç konumunda (NIC 2012: iii, 5, 12).

Doksanlı yıllarda küreselleşme taraftarı düşünürlerce iştiaqla dile getirilen; bilgi toplumuna geçişle birlikte uluslararası çatışma ve gerginliklerin azalacağı öngörüsünü destekleyen çalışmalara rastlamak ise zor. Tam tersine son yıllarda yapılan gelecek bilim çalışmalarındaki öngörülere bakılırsa 2020'lerdeki dünya özellikle de Avrasya ve Ortadoğu'da; Kant'ın evrensel barışını değil de Hobbs'un doğa durumunu hatırlatacak (NIC 2012: 4). Sağlayacağı ekonomik büyümeye paralel olarak Avrasya'da ön plana çıkması beklenen yeni güç ise Çin. Bugün ABD'ye karşı Çin ve Rusya'nın direndiği Avrasya'da, 2020'lerde Çin'e karşı bir ABD-Rusya işbirliği kurulursa öyle anlaşılıyor ki kimse şaşırmayacak.

Kara jeopolitiği açısından her zaman için kilit bir bölge olan Ortadoğu'ya (Cordesman 2013; NIC, 2012: 70,71) yönelik başlıca beklenti ise; istikrarsızlık (Sunay 2008: 80). Zaten asırlardır büyük güçlerin başlıca mücadele alanı olan bölge son derece kritik gelişmelere açık gözüküyor (Akçay ve Çelenay 202: 391) En son ABD'de yayınlanan "Küresel Eğilimler 2030" çalışmasına göre bu bölgede yaşanacak büyük kaosun başlıca iki dinamiği olacak: Enerji savaşının kızışması ve Kürdistan projesi.

Bu iki dinamikten ötürü önümüzdeki çeyrek asır içinde Ortadoğu'da sınır tartışmaları ve ihtilafların artacağı bir dönem yaşanması kuvvetle muhtemel görünüyor. Bu kapsamda Suriye, Irak, Türkiye ve İran'da sınır değişiklikleri yaşanacağından bahseden çalışmalar hiç de az değil. Böyle bir kaos sürecinde en büyük travmayı yaşayacak ülke olarak da ne yazık ki Türkiye'nin adı geçiyor (NIC, 2012, VIII, 22, 61; Brilliant). Çünkü Türkiye bahsi geçen ülkelerden çok farklı özelliklere sahip. Her şeyden önce çekirdek ülke potansiyeline sahip ve birçok ülke tarafından rol (model) olarak takip ediliyor. Önemli bir demokrasi birikimine sahip ve ekonomik potansiyeliyle bir cazibe merkezi. En önemlisi de millet bütünlüğü içinde hareket edebilme kabiliyetini tarih boyunca sergileyen, "tarihsel özne" niteliğindeki tek bölge ülkesi. Tüm bunlardan ötürü Türkiye'nin olası bir toprak kaybı (bölünme) neticesinde; büyük prestij kaybına uğraması, demoralizasyon yaşaması ve toparlanması kolay olmayan bir kaosa sürüklenmesi gibi ihtimaller söz konusu.

Ülkemize yönelik bu olumsuz öngörüler madalyonun sadece bir yüzü. Öteki yüzünde ise olumlu ekonomik tahminler bulunmakta. Türkiye birçok çalışmada İran ve Mısır'la birlikte ekonomik atılımı beklenen ülkeler arasında yer alıyor. Buradan hareketle de en azından bölgesel güç karakterinin daha da artacağı öngörüsü var.

Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya havzasındaki birçok ülke için; demokrasisi, ekonomik gücü ve tarihsel bağlarıyla doğal olarak model konumunda olacağı da bir gerçek

Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya havzasındaki birçok ülke için; demokrasisi, ekonomik gücü ve tarihsel bağlarıyla doğal olarak model konumunda olacağı da bir gerçek (NIC 2012: 15, 43). Avrupa'da giderek artması beklenen Müslüman nüfusun da Türkiye'nin reel egemenliğine katkı yapması ihtimaller arasında. Zira başta Fransa ve Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde ya Türk vatandaşı ya da eski Osmanlı vatandaşlarının torunları olan Müslümanların daha çok siyasal katılma yapacağı ve hizmetler sektöründe söz sahibi hale gelmesi güçlü bir beklenti. Anlaşılan o ki Türkiye eğer birlik ve beraberliğini koruyabilirse, önümüzdeki on yıl içerisinde reel egemenliği yükselecek başlıca ülkelerden birisi olabilir.

Sonuç olarak Avrasya ile Ortadoğu'nun kesişme sahasında yer alan ülkemizle ilgili öngörülerin çelişkili olduğu ortada. Bölünme ve reel egemenlik kaybindan bahseden öngörülerin yanı sıra ekonomik manada gelişme sağlayarak

reel egemenliğini arttırması muhtemel olan bir ülke şeklindeki yaklaşımlar da söz konusu. Bu farklı öngörüler iki bin yirmili yılların ülkemiz açısından bir yol ayrımı olacağının işareti olarak da değerlendirilebilir.

Öyle anlaşılıyor ki Türkiye'nin önündeki 10 yıllık periyodu iyi değerlendirmesi adeta bir zorunluluk haline gelmiş durumda. Türkiye'ye yönelik tahminler ülkemizin birlik beraberliğini koruduğu sürece dış olumsuzlukların üstesinden gelebileceği yönündeki tespit ve söylemleri destekler mahiyette (Özdağ 2005: 32-33). Öyle görünüyor ki meşruiyeti güçlü bir şekilde 2020'lere giren bir Türkiye 2023'te küresel aktör olmanın eşliğinde yer alabilir.

Artık buraya kadar yapılan tüm analizlerin ışığı altında ülkemizde siyasal partilerce geliştirilmiş olan 2023 odaklı vizyonların incelenmesine geçilebilir. Daha öncede değinildiği üzere 2023 ü hedef alma süreci Türk siyasi hayatında MHP ile başlamış ardından da AKP de bir 2023 vizyonu ortaya koymuştur. CHP ise bir ekonomik strateji raporu ile bu kervana katılmıştır.

3.1. MHP'nin "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye" Vizyonu

MHP Cumhuriyetin yüzüncü yılının idrak edileceği 2023 yılına kadar olan on iki yıllık döneme ilişkin üç aşamalı bir vizyonu 2010 yılı sonunda ortaya koymuştur. Ancak MHP'nin doksanlı yılların başından itibaren Türkiye'nin 2023 yılında lider ülke olmayı hedeflemesi gerektiğini gündeme taşıyan bir parti olduğunu da belirtmek gerekir. İki binli yıllar ise MHP'nin bu hedefini bir vizyon haline getirecek adımları attığı bir dönem olmuştur.

2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin dünyadaki lider ülkelerden biri olması MHP'nin kurumsal etkinliklerinde 1997'den bu yana dile getirilen bir husustur. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin ise bir siyasetçi olarak doksanlı yılların başından itibaren çeşitli platformlarda (köşe yazıları, il, ilçe kongreleri vs.) bu hususu stratejik bir hedef olarak dile getirdiği görülüyor. Bu konu üzerinde Genel Başkan olmadan önce de birikim sahibi olduğu anlaşılan Bahçeli, Mayıs 1997'de MHP Genel Başkan Adayı olarak sahne aldığı 2023'de Türkiye'nin lider ülke konumuna ulaşmasını da bir vizyon (hedef) olarak ortaya koymuştur. MHP'nin önemli bir seçim zaferi kazandığı 1999 yılındaki seçim beyannamesinde de vurgulanan başlıklar arasında 2023 de lider ülke Türkiye hedefi yer almaktadır.

MHP'nin iktidar ortağı olduğu dönemde (57. Hükûmet) hazırlanan *Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planına* (2001) 2023'e yönelik ekonomik hedeflerin de eklendiği görülüyor. Yine bilimsel, teknolojik ve ekonomik hedefler içeren "Vizyon 23" stratejisi (projesi) de "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu" (TÜBİTAK) tarafından 2000 yılında başlatılmıştır.¹³ Bu çalışmalara bakarak MHP'nin iktidar ortağı olduğu kısa dönem içerisinde muhalefet yıllarında dile getirdiği 2023'te lider ülke olma hedefini bir devlet vizyonu haline getirme doğrultusunda çaba sarf ettiğini söylemek mümkündür. MHP'nin 1997'den itibaren gerçekleştirdiği tüm kurultaylarda da dillendirilen bu hedef 2009 yılında yenilenen "Geleceğe Doğru" başlıklı parti programında da kendisine yer bulmuştur. Bu programın "Sunuş" kısmında, Türkiye'yi 2023'de lider ülke yapma vizyonundan Türkiye merkezli yeni bir medeniyet iddiası ile birlikte bahsedilmektedir. Yine bu programın "Dünyayı Türkçe okumak" başlıklı bölümünde ise; parti programındaki ağırlık merkezinin 2023 Vizyonu olduğu ve MHP politikalarının bu vizyon doğrultusunda şekillendirileceği vurgulanmaktadır (MHP 2009: 13, 14, 18).

2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin dünyadaki lider ülkelerden biri olması MHP'nin kurumsal etkinliklerinde 1997'den bu yana dile getirilen bir husustur.

Nitekim bir sene sonra 31 Ekim 2010'da Genel Başkan Bahçeli, siyasi iktidar mevkiinde olmaları halinde 2011 -2023 yılları arasında takip edecekleri politikaları "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" başlığı altında ilan etmiştir. 2011 Ocak ayında açıklanan MHP'nin 2011 Genel Seçim Beyannamesi de bu vizyondan hareketle oluşturulmuş ve "Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi" başlığı altında seçmenlere sunulmuştur. Beynamedeki "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" ve "Küresel Güç Türkiye'ye Doğru" başlıklı bölümlerde 2023'e kadar olan 11 yıllık süre için belirlenen hedefler doğrultusunda atılacak adımlar belirtilmektedir (MHP 2011: 5-9; 10-19).

Parti Programları ve Seçim Beyannamelerinin dışında siyasal partilerin temel görüş ve duyarlılıklarının yansıtıldığı başlıca platformlardan bir diğeri de Büyük Kongre (Kurultay) konuşmalarıdır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin tüm Büyük Kurultay konuşmalarında 2023'te Lider Ülke Türkiye hedefine yer verdiğinin de altını çizmek gerekir. Bu konuşmalardaki tespit ve önerilere bakarak Büyük Kurultay konuşmalarının MHP tarafından 2011 de ortaya konan 2023 Vizyonunun alt yapısını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Sözgelimi Devlet Bahçeli MHP'nin 23 Kasım 1997 tarihli 5. Büyük Kurultayında yirmi birinci yüzyılda çevresel şartların çok değişeceğine dikkat çekerek; 2023 yılında "Lider Ülke"; İstanbul'un fethinin 600. Yıldönümü olan 2053 yılında da "Süper Güç" olma hedeflerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu konuşma siyasal iktidarların stratejik perspektifler geliştirmesi gerekliliğine, 2023 ve 2053 gibi uzun vadeli hayallerden bahsetmenin bile bir ilerleme olacağı hususuna, büyük hedefleri ortaya koyup inanmanın önemine vurgu yapan bir konuşmadır (Bahçeli 33). Yine aynı konuşmada geleceğe dönük vizyoner çalışmaların küreselleşme ile daha da önem kazandığına, uluslararası arenada doğru bölgeselleşme tercihlerinin önemine (etken devlet olmaya) dikkat çekilmesi lider ülke olmanın iki temel dinamiği olduğu söylenebilecek olan "güç" ve "meşruiyet" unsurları açısından isabetli tespitlerdir.

Bahçeli MHP'nin 5 Kasım 2000 tarihindeki 6. Büyük Kurultay'ının açılış konuşmasında ise küreselleşmeyle oluşan yeni çevresel faktörler olan; insan hakları, demokrasi, piyasa ekonomisi, teknolojik gelişmeler ve yoksulluktaki artış eğilimi gibi hususlardan hareketle yirmi birinci yüzyılın milletler arası alanda bir işbirliği çağı olacağı tespitinde bulunmaktadır (Bahçeli 55, 56). Bahçeli'ye göre Türk Milliyetçiliğinin başlıca hedefi ise; bu yüzyılda adalet ve ahlaklı olmayı esas alan bir modeli (Yüzyılla Sözleşme) ortaya koyabilmektir (Bahçeli 77, 105). Bu doğrultuda Bahçeli'nin MHP'nin stratejilerine yön verecek iki ana kaynaktan biri olarak geleceği göstermesi, Türkiye'nin gelecekteki konumunu tahmin ederek siyaset yapmaktan bahsetmesi (Bahçeli 71, 77) çalışmamızın teorik kısmındaki analizlerle uyumludur.

12 Ekim 2003 tarihindeki MHP'nin 7. Olağan Büyük Kurultay'ında "Lider Ülke Türkiye" hedefi hakkaniyete dayalı yeni bir dünya hedefi ile birlikte

zikredilmiştir. Burada MHP'nin Türkiye merkezli yeni bir medeniyet anlayışının siyasetteki temsilcisi olarak tanımlanması da altı çizilmesi gereken bir husustur (Bahçeli, 116). Devlet Bahçeli, 19 Kasım 2006'daki 8. Büyük Kurultayın açılış ve kapanış konuşmalarında da 2023 yılı için Lider Ülke Türkiye vizyonundan bahsetmiş ve bu vizyonu harekete geçirebilmek için siyasal iktidar olma gerekliliğine vurgu yapmıştır (Bahçeli 189, 196). MHP Genel Başkanı 8 Kasım 2009'daki 9. Olağan Büyük Kurultay'ın açılış konuşmasında ise; 2023 yılında "Lider Ülke Türkiye" hedefinin yanı sıra 23 Kasım 1997 tarihli 5. Büyük Kurultay'da bahsettiği İstanbul'un fethinin altıncı yüzüncü yılı olan 2053 yılında "Süper Güç Türkiye" hedefini de tekrar gündeme taşımıştır.

Buradaki hedeflere bakıldığında MHP'nin; 2023 de bölgesel güç olmanın ötesine geçerek küresel bir oyuncu olma amacını güttüğü anlaşılmaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi MHP'nin bu birikimi somut ve sistematik bir vizyon şeklinde ortaya koyması ise; 31 Ekim 2010 da olmuş; "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" Türk kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ardından Ocak 2011 de yayınlan 2011 Genel Seçim Beyannamesi 'de "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi" olarak takdim edilmiştir. Bu sözleşme ile on bir yıllık zaman diliminde lider ülke hedefi doğrultusunda atılacak adımların net bir şekilde kamuoyu ile paylaşıldığını söylemek mümkündür. Buradaki hedeflere bakıldığında MHP'nin; 2023 de bölgesel güç olmanın ötesine geçerek küresel bir oyuncu olma amacını güttüğü anlaşılmaktadır (MHP 2011: 4). Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'nin başlıca silahları olarak da; sahip olduğu demokrasi ve hukuk devleti birikimi, jeostratejik konumu, doğal ve beşeri kaynakları, genç ve dinamik nüfusu ve girişimcilik tecrübesine işaret edilmektedir (MHP 2011: 5).

MHP'nin 2023 Vizyonu 2011-2023 yılları arasını kapsayan Türkiye'nin imkânlarını reel egemenliğe aktarma amaçlı üç aşamalı bir plandır. Bu planda:

2011-2015 yıllarını kapsayan birinci aşamanın ülke içinde bir "Onarım ve Toparlanma" dönemi olarak belirlendiği görülmektedir. Bu periyotta hayat standartlarını arttırma ve siyasal sistemin sorun çözme kapasitesini yükseltme doğrultusundaki politikalar ön plandadır. Bahsi geçen; bireysel hak ve özgürlüklerin geniş ve teminatlı olduğu bir anayasa, terörün bitirilmesi, işsizliği azaltıcı hamleler, gelir dağılımında adalet, siyasal alanda uzlaşmacılık, hizmet yönünden yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve sivil topluma önem verilmesi gibi politikalar devlet ve toplum düzenini günümüzün gerektirdiği standartlara ulaştırma amaçlıdır (MHP 2011: 13).

2015-2019 yıllarını kapsayan ikinci aşama içerideki toparlanmanın devamı niteliğinde bir "Bütünleşme ve Atılım" dönemi olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde; vatandaşlık bilincini

arttırma, sosyal güvenceleri geliştirme, enerji ve Ar-Ge alanlarına yoğunlaşma, bölgesel işbirliği sağlama gibi politik hamlelerle bir yandan meşruiyeti daha da güçlendirirken diğer yandan da etken devlet olmaya geçiş amaçlanmaktadır.

MHP'nin 2023 Vizyonundaki üçüncü aşama 2019-2023 yılları arasında kapsıyor. Bu son periyot "Bölgesel ve Küresel Güç Merkezi" olan lider ülke Türkiye'ye ulaşma dönemi olarak belirlenmiş. Bu periyot için belirlenen politikalara bakıldığında etken devlet olmanın ve çekirdek devlet misyonunun ön plana çıkarıldığı bir beş yıllık dönemden bahsetmek mümkündür. Ordunun gücünün artırılması, uzay teknolojisine yönelme, teknolojik rekabet üstünlüğünü sağlama, Türkçenin dünya dili yapılması, uluslararası platformlarda demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarının hamisi olma şeklindeki politikalarla dünya ölçeğinde söz sahibi olma amaçlanmaktadır (MHP 2011: 17, 18).

3.2. AKP'nin 2023 Hedefleri

Türkiye'de on yılı aşkın bir süredir iktidarda olan AKP, 2023'e yönelik bir stratejiyi ilk olarak Haziran 2011'deki Genel Seçim sürecinde ortaya koydu. AKP tarafından hazırlanan seçim beyannamesi "*Türkiye Hazır Hedef 2023*" başlığı ile ilan edildi. Yürütülen seçim kampanyasındaki ana tema da; Cumhuriyetin yüzüncü yıldönümünde bir dünya gücü olan Türkiye imajı oldu. Bu imajı içeren afiş ve reklam filmi gibi görsellerin yürütülen seçim kampanyasındaki başlıca figürler olduğunu söylemek mümkündür. Seçimlerin ardından 30 Eylül 2012 de toplanan AKP 3. Büyük Kurultayında da "*2023 Siyasi Vizyonu*" başlığı altında 63 maddeden oluşan bir yol haritası kamuoyu ile paylaşıldı.

"Türkiye Hazır Hedef 2023" başlıklı seçim beyannamesi incelendiğinde, AKP tarafından 2023'e yönelik beş ana hedefin belirlendiği görülüyor. Bunlar; "İleri Demokrasiye Ulaşma", "Büyük Ekonomi", "Güçlü Toplum", "Yaşanabilir Çevre ve Marka Şehirler" ve son olarak da "Lider Ülke Olma" hedefleridir.

Bu hedefler doğrultusunda atılacak adımlar beyannamede alt başlıklar şeklinde belirtilmiş.¹⁴ 2023' de "İleri Demokrasi" ülkelerinden biri olma hedefi kapsamındaki alt başlıklardan; yeni bir anayasa yapımı, yargı reformu, sivil toplumun yönetime katılmasını sağlama, yerel yönetimleri güçlendirme ve e-devlet uygulamalarını yaygınlaştırma en dikkati çekici olanlar (AKP 2011: 11, 13-15). Dikkat edilirse bu politikalar meşruiyeti güçlendirmeye yönelik hamlelerdir. Bu arada yeni anayasadan bahsedilirken çeşitlilik içinde birleştirici bir anayasa vurgusu söz konusu. Temel kurucu belge olan anayasaya ilişkin bu vurgu; lider ülke hedefine çok kültürlülükle ulaşmanın tercih edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (AKP 2011: 8).

"Büyük Ekonomi" hedefi kapsamındaki politikalar göz atıldığında; müteahhitlik, otomotiv, İletişim, ulaşım, uzay ve havacılık gibi sektörlerin

destekleneceği görülüyor. Bu kapsamdaki “İstanbul’u dünyadaki finans merkezlerinden biri haline getirme” ise üzerinde durulması gereken bir hedef. *Zira* bu çalışmada daha önce de vurgulandığı üzere finans ve sermaye merkezi olamama lider ülke hedefi bağlamında Türkiye’nin zayıf yönlerinden bir tanesi.

“Türkiye Hazır Hedef 2023” başlıklı seçim beyannamesindeki; yaşanabilir çevre, estetik konutlar ve marka şehirler yaratma gibi hedefler de ekonomiye yönelik olmakla birlikte meşruiyeti güçlendirici adımlar olarak değerlendirilebilir. “Güçlü Toplum” kısmında da ülkedeki yaşam kalitesini yükseltme noktasındaki hedefler sıralanmış.

Beynamedeki “Lider Ülke Türkiye” hedefi kapsamında ise; daha çok etken devlet olma doğrultusundaki politikalar söz konusu (AKP 2011: 146). Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri ve Balkanlar’a yapılan vurgular Türkiye’nin jeopolitik kuşaklarından hareketle bir etken devlet olma stratejisinin izleneceğine işaret ediyor (AKP 2011: 146). Vurgulanan bu hususlar çalışmanın teorik kısmında dile getirilen “etken devlet” ve “çekirdek ülke” parametreleri ile uyumlu söylemlerdir (AKP 2011: 151-152)

AKP’nin Üçüncü Büyük Kurultayında ilan edilen “2023 Siyasi Vizyonu” da “Türkiye Hazır Hedef 2023” başlıklı seçim beyannamesi gibi hedeflerin sayıldığı bir metin görünümünde. Hedeflere ve uygulanacak politikalara ilişkin ayrıntılı ve somut analizler burada da söz konusu değil. Seçim beyannamesinden farklı olan husus olarak; hedeflere ulaşmak için Başkanlık ya da Yarı başkanlık sistemine geçişten bahsediliyor olması gösterilebilir (AKP 2012). Ayrıca “2023 Siyasi Vizyonu” nda iç meşruiyet doğrultusunda “*Türkiye Hazır Hedef 2023*” seçim beyannamesine oranla çok kültürlülüğe daha net bir vurgunun bulunduğundan da bahsetmek mümkündür¹⁵ (AKP 2012).

3.3. CHP’nin 2023 Vizyonu

CHP, MHP ve AKP’nin ardından 2023’ü hedef alan bir proje ile kamuoyunun karşısına çıkan üçüncü parti oldu. CHP tarafından 11 Haziran 2011 Genel Seçimlerine iki ay kala “*Cumhuriyetin 100. Yılına Doğru Yeni Ekonomi Stratejisi*” başlığı altında 37 sayfalık bir rapor kamuoyuna sunuldu. Bu rapor hem iç kaynak ve tasarrufa hem de rekabetçi ekonomiye yer veren (CHP sözcülerinin ifadesiyle “Asya-Avrupa Sentezli”) yeni bir büyüme stratejisi ile 2023’ e kadar bazı ekonomik hedefleri gerçekleştirmeyi içermektedir (CHP 2011b)

CHP’nin yeni ekonomi stratejisinde; büyüme, kalkınma ve istihdamla ilgili olarak 2023’e kadar gerçekleştirilmesi planlanan dokuz ekonomik hedef yer almakta. Bunlar arasında; kişi başına düşen millî geliri otuz bin doların üstüne çıkarmak, Türkiye’yi dünyanın 15. büyük ekonomisi yapmak ve 2023’e kadar 800 bin kişiye istihdam yaratmak gibi hedefler ilk dikkati çekenler.

Türk siyasal hayatındaki az sayıdaki kurumsal partiden biri olan CHP'nin, 2023'e yönelik sadece ekonomi boyutu olan kısa bir çalışma ile kamuoyu karşısına çıkması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

Türk siyasal hayatındaki az sayıdaki kurumsal partiden biri olan CHP'nin, 2023'e yönelik sadece ekonomi boyutu olan kısa bir çalışma ile kamuoyu karşısına çıkması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Açıkçası rapor bir seçim kampanyası sürecinde MHP'nin ve ardından AKP'nin 2023 temalı seçim beyannamelerine karşı yapılmış bir politik hamle görünümündedir. Nitekim raporda AKP'nin "Türkiye Hazır Hedef 2023" adlı beyannamesindeki ekonomik hedeflere yönelik eleştiriler de söz konusudur.¹⁶

CHP tarafından şu ana kadar 2023'e ya da daha ilerisine yönelik geniş kapsamlı bir vizyoner çalışma ortaya konmuş değil. Ancak CHP Türk siyasetindeki geleceğe dair hedefler belirleme (tasarlama) sürecine rapor tarzında kısa bir çalışmayla da olsa dâhil olmuş durumda. Son zamanlarda başta Genel Başkan Kılıçdaroğlu olmak üzere parti yetkilileri tarafından CHP'nin 2023 vizyonunu içeren demeçler verilmekte. Kılıçdaroğlu böyle bir demecinde CHP'nin 2023 vizyonunu; demokrasinin kalitesini arttırmak, güçler ayrılığı ve hukuk devleti ilkelerini yerleştirmek şeklinde

ifade etmiştir (Vatan 2012). Yapılan bu konudaki açıklamalara ve 2023 konusuna ülke kamuoyunda giderek artan ilgiye bakarak yakında CHP'nin de MHP ve AKP gibi geniş kapsamlı bir 2023 vizyonu ile kamuoyunun karşısına çıkması muhtemel görünüyor.

Sonuç

Gelecek bilime göre; potansiyel var olduğu sürece arzu edilen geleceğe ulaşmak mümkündür. Bu varsayımdan hareketle ilk sonuç olarak; lider (merkez) ülke olma potansiyeline sahip olan ülkemizde milli hedefler doğrultusunda geleceği tasarlama çalışmalarına ayrı bir önem verilmesi gerekliliğinden bahsedilebilir. Bu çalışmada kısmen değinilen 2023'e yönelik öngörülere bakılırsa ülkemiz açısından bu alana eğilmenin adeta bir zorunluluk haline geldiği de söylenebilir. Kamuoyu gündemine siyasal partilerimizce taşınan 2023 vizyonları bu yönde bir kurumsallaşma açısından milat olabilir.

Çalışma ile ulaşılan bir diğer sonuç ta; geleceği düşünerek politika üretme hususunda MHP'nin öncü bir rol üstlenmiş olduğudur. MHP'nin doksanlı yıllardan itibaren gündeme taşıdığı ve nihayetinde bir siyasal program olarak ortaya koyduğu

2023'te Lider ülke Türkiye hedefi artık kamuoyuna mal olmuş durumdadır.¹⁷ Daha öncesinde geleceği tasarlama konusunun ülkemizde pek ilgi çekmediği de bir gerçektir (Dırık 2003: 739).

MHP'nin "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" esas itibarıyla Türkiye'nin imkânlarını (potansiyelini) harekete geçirmeye çalışan bir çalışma görünümünde. Eksiklikleri düzeltme ya da muhtemel krizlerin önüne geçme gibi bir amacın ürünü değil. Güç unsurları, meşruiyet, etken ülke ve çekirdek ülke gibi teorideki lider ülke unsurları dâhilinde hazırlandığı belli olan çok yönlü bir çalışma.

MHP'nin 2023 yılına kadar ulaşmayı planladığı hedefler incelendiğinde önceliğin içeride güçlü olmayı sağlamaya (toparlanma ve bütünleşme) verildiği görülüyor. Uluslararası platformlarda etken devlet olma doğrultusundaki adımların ise buna mukabilen atılması planlanmış (MHP 2011: 6). 2020'ler hakkında ipuçları içeren çalışmalar göz önüne alındığında, meşruiyete öncelik tanıyan bu stratejinin isabetli olduğunu söylemek mümkün.

MHP'nin etken devlet olma doğrultusundaki hedef ve politikalarını, Türkiye merkezli bir medeniyet perspektifi doğrultusunda ortaya koyması da dikkat çekici (MHP 2011: 9). MHP'nin "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" ndalider ülke olmayı sadece Türkiye'nin ekonomik çıkarları için hedeflemediği görülüyor. Refahı artırma amacının yanı sıra demokratik standartları sağlama, insan hak ve hürriyetlerini teminat altına alma, bölgesel ve küresel barışı tesis etme gibi evrensel, ahlaki ve insani hedeflere de sahip bir lider ülke tasavvuru söz konusu¹⁸(MHP 2011: 7). Bu yaklaşımla ülkemizin çekirdek ülke potansiyelinin de harekete geçirilebileceği söylenebilir. Ayrıca böyle bir vizyon dış meşruiyete olduğu kadar iç meşruiyete de katkı da bulunabilir.

MHP'nin 2023 Lider Ülke Türkiye Vizyonu üç aşamalı, sistematik ve ayrıntılı bir çalışma olmasıyla da diğer partilerin 2023 stratejilerinden ayrılmakta. MHP, bu vizyonunu bu çalışmada da dile getirilen ekonomik ve diplomatik güç bağlamındaki ülkemizin eksikliklerinden hareketle daha da geliştirebilir. Bu eksikliklere odaklanan analizler yeni ufukların açılmasına ve vizyonerliğin sürdürülmesine de yardımcı olabilir.

AKP'nin "Türkiye Hazır Hedef 2023" vizyonu da tıpkı MHP'ninki gibi Türkiye'nin imkânlarını (potansiyelini) harekete geçirmeye çalışan bir proje görünümünde. İçte meşruiyeti güçlendirme çabası burada da ön planda. Ancak ekonomik gelişmeyi merkeze alan yapısıyla MHP'den farklı.

AKP'nin 2023'e yönelik çalışmalarında liberal bir ruh kendini hissettiriyor. Liberal ekonomik ve siyasal reformlarla Türkiye'nin lider ülke olacağı düşüncesi bu vizyonu şekillendirmiş. Bu doğrultuda iç meşruiyeti güçlendirme hedefi çerçevesinde özgürlükleri arttırmadan, hayat standartlarını yükseltmeden, demokratik pekişme ve ekonomik ilerlemeden bahsediliyor.

Son olarak
AKP'nin 2023
vizyonunun
MHP'ninki kadar
teorik unsurlar
dahilinde inşa
edilmiş bir vizyon
olmadığını da
belirtmek gerekir.

Ekonomi de desteklenecek sektörlerin belirlenmiş olması dikkat çekici. Bu hedefler arasındaki İstanbul'u finans ve sermaye merkezi yapma doğrultusundaki adımların olgunlaştırılması gerçekten önemli bir adım olacaktır.

Son olarak AKP'nin 2023 vizyonunun MHP'ninki kadar teorik unsurlar dahilinde inşa edilmiş bir vizyon olmadığını da belirtmek gerekir. Bu kapsamda ortaya konan çalışmalarda lider ülke parametreleri üzerinde ayrıntılı analizler söz konusu değil. Ayrıca etkileyici (hissiyatlı) bir söylem, medeniyet iddiası içeren bir üslup da çalışmada hissedilmiyor. Hedefler MHP'deki kadar

coşkulu bir dille kaleme alınmamış.

CHP'nin 2023'e yönelik hedeflerden oluşan yeni ekonomi stratejisi ise bir reaksiyon niteliğinde. Ancak burada önemli olan CHP'nin de Türk siyasetinde kendini gösteren geleceğe dair hedefler belirleme sürecinin bir paydaşı haline gelmiş olmasıdır.

Partilerin hedeflerine yönelik genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; öncelikle geleceğe dönük hedefler belirleme konusunda partiler arası bir rekabet ortamının doğmuş olmasının ülkemiz adına bir kazanç olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca ortaya konan vizyonların; imkânları harekete geçirme esaslı, özgüven taşıyan çalışmalar olması da önemlidir. Genel bir eksiklikten bahsedilecekse Türkiye'nin lider ülke parametreleri bağlamındaki zayıf yönleri üzerinde durulmamasından bahsedilebilir. Bu noktada da ülkemizin finans ve sermaye merkezi olmasını sağlama hususuna yönelik hedef ve politikalara lider ülke hedefli projelerde yer verilmesi önerilebilir. Unutulmamalıdır ki lider ülke olmak için nispi de olsa bir ekonomik özerklik gerekiyor ve bu da sermaye biriktirmeyi ve finans merkezi olmayı gerektiren bir durum.¹⁹

Son olarak küreselleşmeye ve tarihin hiç olmadığı kadar hızlı akışına değinerek bir şeyler söylemek gerekir. Böyle bir ortamda Türkiye'mizin lider ülkeler arasında yer alması isteniyorsa güçlü küresel ve bölgesel vizyonların varlığı gerekiyor. Bu doğrultuda bir bilincin yerleşmesinde hedefi iktidara gelmek olan siyasal partilere büyük iş düşmekte. Geleceğe yönelik vizyonlar hatalarla, eksikliklerle dolu olabilir. Böyle bir ihtimal kimseyi korkutmamalıdır. Zira böyle bir ihtimalin yaşanması bile hiç plan yapılmamış olmasından daha iyidir. Çünkü unutulmamalıdır ki vizyonlar sayesinde geleceği arzu edilebilir yönde şekillendirmeye yönelik etkin bir tavır, bir irade ortaya konmaktadır.²⁰

- 1 Son zamanlarda “2023 Türkiye Partisi” adı altında bir siyasal partinin kurulacağına dair haberler kamuoyuna yansımakta. İlginç bir başka örnek olarak da ülkemizin çeşitli kentlerinde 2023 temalı toplu konut, işyeri vb. projelerin hayata geçiriliyor oluşundan bahsedilebilir. Esasen 2023’e anlam atfetme yeni bir olgu da değil. Sözelimi ünlü sanatçı Barış Manço’nun 1975 yılındaki ilk plağının ismi de “2023” tür. Bu plakta 2023’de tüm Türk devletlerinin ortaklaşa oluşturacağı bir medeniyet teması işleniyor. Plaktaki Cumhuriyetimizin 100. Yılına adanan senfonik bir eser ve “Kayaların Oğlu” adlı şiir dikkat çekici.
- 2 Bu çalışmada da görüleceği üzere Türk siyasal hayatında 2023 yılını hedef olarak belirleyen ilk siyasal kuruluş MHP olmuştur. Türkiye’nin 2023’de dünyaya yön veren ülkelerden biri olması hedefi MHP yetkililerince doksanlı yılların başlarından itibaren dile getirilen bir husustur. İki binli yıllar MHP’nin bu hedefi kurumsal bir söylem haline getiren adımları atarken diğer taraftan da başka siyasi partilerin de (AKP ve CHP) kervana katılmaya başladığı bir dönem görünümündedir.
- 3 Toplumsal ve siyasal kültürdeki bu saiklerin etkisiyle olsa gerek daha şimdiden 2053 ve 2071 yılları ile ilgili söylemler gündeme gelmeye başlamıştır.
- 4 Yirminci yüzyılın ikinci yarısında modern siyaset biliminin en hızlı gelişme gösterdiği Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere birçok batılı ülkede fütüroloji (gelecek bilim) alanında önemli gelişmeler sağlandı. Fütüroloji bugünü veri kabul ederek gelecekle ilgili tahmin ve projeler yapan bir araştırma sahasıdır. Hemen belirtilmelidir ki bilimsel gelecek çalışmaları sadece geleceği anlamayı değil değiştirmeyi de içerir. Temellerinin ABD’de atıldığı söylenebilecek olan bu bilim dalı Avrupa ve Kuzey Amerika da popülerdir. Geleceği tasarlama ve hedefler oluşturmanın lider (merkez) ülkeler için hayati bir uğraş alanı olduğu da belirtilmelidir. Üstelik ABD, Japonya, Fransa, Avustralya vb. gelişmiş ülkeler sadece toplumsal, ekonomik, siyasi hedeflerle ilgili değil bilim ve teknolojiye yönelik olarak da uzun dönemli vizyonlar geliştirmektedir. Bu sahadaki önde gelen kuruluş ve düşünürlere örnek vermek gerekirse; ABD’den RAND Corporation (Research and Development), Stanford Research, Hudson Research, düşünürler olarak da; Olaf Helmer, Anthony Wiener, Daniel Bell ve Alvin Toffler’den bahsetmek mümkündür (Dırık, 2003: 709, 711-715).
- 5 Ekonomik ve siyasal analizlerde sıklıkla kullanılan “Merkez Ülke” kavramı ile “Lider Ülke” kavramının benzer içeriklere sahip olduklarını belirtmek konuyu somutlaştırma adına faydalı olabilir. “Merkez Ülke” dünya ekonomisi ve siyasetine ilişkin kararlarda etkili olan, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (WB), Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) vb. uluslararası kuruluşlara yön verebilen ülkeler bağlamında kullanılan bir kavramdır (Şahin 2009: 88). E. Wallerstein’a göre ise merkez ülkeler diğer ülkeleri bağımlı hale getirmiş olan ülkelerdir ve süper (hegomonik) güç olma peşindedirler. “Süper Gücü” ise belirli bir zamanda devletlerarası sistemde oyunun kurallarını belirleyen; dünya siyasetine, ekonomisine ve kültürel diline hakim olan devlet şeklinde ifade etmek mümkündür (Reyhan, 2008: 59-61; Ereker, 2010: 27, 28).
- 6 Güney Afrika, Mısır, İsrail, Türkiye, Brezilya, Meksika ve Güney Kore gibi ülkelerden bölgesel güç şeklinde bahsedilmesinin zaman zaman tartışma konusu olması bundan dolayıdır. Mevcut halleriyle bu ülkeleri önemli bölgesel aktörler olarak nitelendirmek daha doğru bir yaklaşım olabilir. Bu noktada bölgesel gücün çoğu kez büyük devletlere direnen devlet şeklinde tanımlandığından bahsetmek de faydalı olabilir.
- 7 Samuel Huntington bu durumu şu şekilde ifade ediyor: “belli medeniyet bloklarındaki devletler her zaman için çekirdek devletlerin etrafında “eş merkezli halkalar” şeklinde yer alırlar” (Huntington 2006: 227). Bu tarz ülkelerin çevrelerinde doğrudan etkiledikleri alanlar ve yandaşı olan ülkeler (çevre devletler) söz konusudur. Bir somutlaştırma yapmak gerekirse Sözelimi Ortodoks/Slav medeniyetinin çekirdek devleti Rusya’dır. Huntington’a göre; oluşturulacak bölgesel güçler bir uluslararası örgüt ya da çok uzaklardaki başka bir ulus-devletçe değil, bölge üyeleriyle medeniyet ve kültürel esaslı ilişki içerisindeki çekirdek devletler tarafından oluşturulduğu takdirde meşru bir konum elde edebilirler (Huntington 2006: 225).

- 8 Türkiye'nin bu niteliği daha çok Türk-İslam hayat pratiklerinin egemen olduğu Avrasya bölgesinde belirgindir. Ancak İslam medeniyeti bağlamında da çekirdek ülke konumuna en yakın ülkenin Türkiye olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir (Şahin, 2011: 201). Bu noktada altını çizmekte yarar vardır ki "Müslümanların Hamiliği" vasfı sadece Türklere mahsus tarihsel bir unvan olmuştur. Ayrıca Türklere kapitalist uluslararası sistemin kurucusu ve yönlendiricisi olan Batı medeniyeti ile hesaplaşma yaşayan, bir liderlik mücadelesine girişen tek Müslüman ve tek doğulu topluluk olarak da tarihte yer edinmiştir.
- 9 Türkiye'nin geniş jeopolitiği reel egemenliği arttırmaya imkân verebileceği gibi reel egemenlikte daralma yaratacak unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu noktada geniş jeopolitik kuşaklara sahip olan ülkelerin kaçınılmaz olarak güçlü rakiplerle karşı karşıya kalacağı göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.
- 10 Burada kast edilen dünyada sermayenin toplanacağı merkezlerden biri haline gelmektir. Rosa Luxemburg bu durumu; uluslararası ödüncüleri organize eden ülke olma şeklinde ifade ediyor (Luxemburg, 2004: 324,325). E. Wallerstein'a bakılırsa böyle bir birikimin sağlanabilmesi için asırlara ve kapitalist bir değerler dünyasına ihtiyaç vardır. Bu arada finans ve sermaye merkezi olma ile üreten ekonomi olma arasındaki tamamlayıcı ilişkiye de dikkat çekmek gerekir. Zira bu iki özellik olduğu anda hem talebi yaratmak hem de talebin sağlanması için kaynağı da temin etmek mümkün olmaktadır. Ancak bu şekilde ekonomik özerkliğin sağlanabileceği söylenebilir (Reyhan, 2008: 63). Ekonomik özerklik sağlandığı takdirde ekonomik kriz yaşama riski oldukça düşük olacaktır. Bu arada finans ve sermaye biriktirebilen bir ülkenin kendi jeopolitiğinde yatırım ve yardımlarda süreklilik sağlayacağı da ortadadır.
- 11 Yakın gelecekte Müslüman bir çekirdek devlet ihtiyacının kendini göstermesi muhtemeldir.
- 12 ABD düşünce kuruluşlarında "kazan kazan yaklaşımının" bir tarafında hep ABD'nin yer alacağı doğrultusunda iyimser bir bakış açısının hâkim olduğu belirtilmelidir. Buna göre önümüzdeki süreçte Çin'den çekinen ülkeler (başta Orta Asya ülkeleri, Japonya ve Avustralya) ABD ile iyice yakınlaşacak dolayısıyla ABD'nin reel egemenliği azalmayacaktır. Yine bu mantıktan hareketle ABD ve Çin arasında da ABD'nin karlı çıkacağı bir yakınlaşmanın doğabileceğinden de bahsedilmektedir. Bu gelişmeyi bekleyenler Çin'in kendisini meşrulaştırmak için barışçıl bir yükseliş politikası izleyeceği öngörüsünden hareket ediyorlar (Leonard, 2004; NIC, 2012: 5, 12).
- 13 Tam adı "Vizyon 23: Bilim ve Teknoloji Stratejileri" olan bu proje 13 Aralık 200 yılındaki TÜBİTAK 6. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nda kararlaştırılmış, bir sene sonra TÜBİTAK 7. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu toplantısıyla da uygulamaya konulmuştur. Projedeki ana amaç; Türkiye'yi 2023 e kadar yeni teknolojiler üretebilen bir refah toplumu haline getirmektir. Bu doğrultudaki başlıca hedefler olarak da; Türkiye'nin üreten ekonomiye sahip olması, katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak arttırabilmesi ve teknoloji de bir ekol olması hususları belirlenmiştir. Projede bu hedefler doğrultusunda belirlenen 10 stratejik teknoloji alanı söz konusu. Bunların desteklenmesi neticesinde Türkiye'nin 2023 yılında dünyanın sayılı teknoloji merkezleri arasında olacağı öngörülmektedir (TÜBİTAK 2004: 8-11; TÜBİTAK 2012)
- 14 Bu belge bir seçim beyannamesi olduğundan ağırlıklı olarak yeni oluşacak yasama döneminde yapılacaklar anlatılmaktadır. Dolayısıyla 2023'e yönelik beş ana hedef doğrultusunda ayrıntılı açıklamalar burada söz konusu değil.
- 15 2023 Perspektifinde AKP tarafından atılacak adımlar arasında sayılan; mahkemelerde anadilde savunma yapılabilmesi, anadilde kamu hizmetlerine erişimlerinin sağlanması, "Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Komisyonu" kurulması, mevzuattaki etnik ayrımcılık algısı oluşturan hükümlerin temizleneceği gibi hususlar çok kültürlülükle ve post-modern felsefeyle uyumludur.
- 16 Zaten rapor kamuoyunda bir vizyon çalışmasından ziyade AKP'nin seçim beyannamesindeki 2023 eksenli ekonomik hedeflere bir cevap şeklinde yankı bulmuştur. Bu arada CHP'nin "Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi. Herkesin Türkiye'si" başlıklı 2011 Seçim Bildirgesi'nde 2023'e yönelik başlık ya da bölüm bulunmadığı da belirtilmelidir. Bildirgede 2023 senesinin geçtiği tek bahis; 2023 yılına kadar 110 milyon dönüm arazinin tapulaştırılacağı, 4 milyon dönüm de sulama yatırımı yapılacağı

- cümlesidir (CHP 2011a). Bu arada CHP'nin yenilenen "Çağdaş Türkiye İçin Değişim" adlı parti programında da 2023'e yönelik bir bölüm ya da başlık yer almamaktadır.
- 17 MHP'nin çalışmalarıyla bir kelebek etkisinin oluştuğu; başta siyasal partiler olmak üzere sivil toplum örgütleri ve birçok devlet kurumunun 2023'e yönelik plan ve projelere yöneldiği söylenebilir. Bu konuda siyasal partiler dışında bir örnek vermek gerekirse; Cumhurbaşkanlığının himayesinde Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) koordinatörlüğünde 2008 yılından bu yana sürdürülen "Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023" adlı projeden bahsedilebilir. "Finans", "Bankacılık" ve "Kalkınma"nın öncü sektörler olarak belirlendiği bu proje ile Türkiye'deki tüm iller için bu sektörler bağlamında bir 2023 vizyonu hazırlama çabasına girilmiştir (TSV,2012). Gelecek için vizyon oluşturma sürecine yavaş yavaş Türkiye'nin önde gelen mesleki kuruluşlarının da dâhil olduğu görülmektedir. Nitekim en son "Türk Sanayici ve İşadamları Derneği" (TÜSİAD) "Vizyon 2050 Türkiye" adlı uzun vadeli bir raporunu kamuoyu ile paylaşmıştır
  - 18 Bu tasavvurda MHP hareketinin fikri kaynakları arasında yer alan ve bir "insani dış politika dinamiği" olarak ifade edilebilecek olan Türk-Cihan hâkimiyeti Mefkuresi (PaxTurcica/Evrensel Türk barışı) düşüncesinin izleri hissediliyor.
  - 19 Açıkçası bu kolay bir hedef olarak gözükmüyor. Çünkü böyle bir kurumsallaşma her şeyden önce kapitalist bir kültürün ve işleyişin toplumsal yapıda karşılığı olup olmamasıyla da alakalı. Bu noktada kültürel sistemimizin büyük etkisiyle sermaye biriktiren değil sermayeye bağlı ülke olarak son dört asrı geçirdiğimizi unutmamak gerekir. Yine bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğunun dünya ekonomisinde edilgen konumda olmadığı halde böyle bir sürecin (kapitalizmin) parçası olmadığını da altını çizmek gerekir (Reyhan, 2008: 71-78).
  - 20 Bu noktada Finlandiya parlamentosunda bu konuda çalışan sürekli bir komisyon bulunduğunu dile getirmek faydalı olabilir (Dırık 2003: 711).

Kaynaklar

- AKÇAY E. Yaşar ve Ö. Engin Çelenay (2012), "Ortadoğu'daki Domino Etkisi: Suriye Örneği", **Uluslararası Ortadoğu Kongresi BİLDİRİ KİTABI**, Cilt 1, Kocaeli Üniversitesi Yayını, s. 388-403.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2011), **AKP 2011 SÇİM BEYANNAMESİ, Türkiye Hazır Hedef 2023**, <http://www.akhedefler.com/vaadler.pdf>, 12.02.2013.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2012), **2023 Siyasi Vizyonu**, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon>, 12.02.2013.
- BAHÇELİ, Devlet (?), **21. Yüzyıl ve 2023 Türkiye Vizyonu**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: MHP Yayınları,
- BAGGİNİ, Julian (2012), "The World in 2020: Society", <http://www.independent.co.uk/news/science/the-world-in-2020-a-glimpse-into-the-future-1853924.html>, 18.01.2012.
- BRİLLİANT, Myron (2012), "The World in 2030: Are we on the path to convergence or divergence?", <http://gt2030.com/2012/05/27/the-world-in-2030-are-we-on-the-path-to-convergence-or-divergence/>, 16.01.2013
- CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (2011a), **CHP 2011 SEÇİM BİLDİRGESİ, Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi Herkesin Türkiye'si**, http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/secim_bildirgesi-web.pdf, 21.01.2012.
- CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (2011b), **Cumhuriyetin 100. Yılına Doğru Yeni Ekonomi Stratejisi**, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/EkonomiStratejisi.pdf>, 28.12.2012.
- CORDESMAN, Anthony (2013), "U.S and Iranian Strategic Competition: Sanctions, Energy, Arms Control and Regime Change", <http://csis.org/publication/us-and-iranian-strategic-competition-sanctions-energy-arms-control-and-regime-change>, 24.02.2012.
- DİNÇER O. Bahadır ve Mustafa Kutlay (2012), **Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi: Mümkünün Sınırları**, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Rapor No: 12-13, Ankara.
- DIRİK, Mustafa (2003), "Gelecekbilim", **Siyaset**, Ed: Mümtazer Türköne, Ankara: Lotus Yayınevi, s.709-

- EREKER, Fulya (2010), **Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2006), **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Çev: Mehmet Turhan ve Cem Soydemir, Okuyan İstanbul: Us Yayınları.
- LEONARD, Mark (2004), "The East is Ready", <http://www.guardian.co.uk/world/2004/sep/11/2020>, 21.02.2013.
- LESSER Ian ve Graham E. FULLER (2000), **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, çev: Meral Gönenc, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- LUXEMBURG, Rosa (2004), **Sermaye Birikimi**, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- MCSMITH Andy (2012), "The World in 2020: Politics", <http://www.independent.co.uk/news/science/the-world-in-2020-a-glimpse-into-the-future-1853924.html>
- MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) (2011), **2011 SEÇİM BEYANNAMESİ, 2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi** http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf, 11.02.2013
- ÖZDAÇ, ÜMİT (2005), **Yeniden Türk Milliyetçiliği**, Ankara: 3 Ok yayıncılık.
- ÖZDEMİR, Haluk (2012), Türkiye Jeokültürü: Stratejik Derinlik mi Stratejik Çekirdek mi?, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/turkiye-jeokulturu-stratejik-derinlik-mi-stratejik-cekirdek-mi/>, 13.01.2013
- REYHAN, Cenk (2008), **Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SUNAY, Cengiz, (2008), **Yeni Sömürgecilik Dalgası: ABD ve Ortadoğu**, İstanbul: Okutan Yayınları.
- ŞAHİN, Köksal (2005), "Küreselleşme – Egemenlik Etkileşimine Türk Dünyası Eksenli Bir Bakış", **III. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi BİLDİRİ KİTABI**, Cilt 1, s.338-349
- ŞAHİN, Köksal (2009), **Ulus Devlet**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- ŞAHİN, Köksal (2011), "Egemenlikteki Dönüşüm, Reel Egemenlik ve Türkiye", **Türk Yurdu**, Sayı: 291, s. 199-204.
- NIC (NationalIntelligenceCouncil) (2012), **Global Trends 2030: AlternativeWorlds**, http://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf 24.01.2013
- TSV (Türkiye'nin Stratejik Vizyonu) (2012) "**Türkiyenin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi**" <http://www.tsv2023.org/index.php/tr/>, 12.01.2012
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) (2004), **Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgeleri**, Ankara: TÜBİTAK Yayın.
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) (2012), **Vizyon 2023** <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-vizyon-2023> , 04.02.2013.
- VATAN (2012), "İşte CHP'nin 2023 Vizyonu", <http://haber.gazetevatan.com/iste-chpnin-2023-vizyonu/441468/9/Haber>, 11.02.2013.

OSMANLI DEVLETI'NİN YÖNETİM SİSTEMİ İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

DOÇ. DR. TANER TATAR*

Osmanlı yönetim sistemi ile ilgili bugüne kadar oldukça farklı görüşler beyan edilmiştir. Bu husustaki görüşlerin birbirinden farklı olmaları bir taraftan, görüş beyan eden yazarların ideolojik saplantılarından kaynaklanırken, diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin kendine özgü yönetim sistemine sahip olmasındandır. Belirli ideolojilerin şablonu ile meseleyi inceleyenler, Osmanlı'nın kendi şablonlarına uymamasına rağmen, şablonu bir tarafa bırakıp, olanı görmeleri veya göstermeleri gerekirken, onlar, Osmanlı'yı şablona uydurmaya çalışmışlardır. Osmanlı ise diğer sistemlerin ve ideolojilerin şekline uymayacak kadar "kendisi" dir. Kendine has bu sistemi tahlile geçmeden önce, sistem üzerindeki öne sürülmüş fikirleri incelemek gerekmektedir.

Bu görüşlerden biri olarak Niyazi Berkes'i zikredebiliriz. O'na göre Osmanlı devlet rejimi *Halife Padişahlığı*'dır. Bu, siyasaca Doğu despotizmi¹, dince Sünni Halifeliği geleneğidir.² Ancak Osmanlı'yı despotizm kavramıyla izah etmek mümkün değildir. Çünkü yönetimin başında bulunan Padişah, her istediğini, istediği zamanda yapabilen sınırsız bir yetkiye sahip değildir. Çünkü O'nun yetkilerini sınırlandıran ve kendisinin olduğu gibi bütün yöneticilerin de üzerinde bulunan bir kaideler sistemi mevcuttur. Dolayısıyla, ancak şeriat ve örfün belirlemiş olduğu kanunlar çerçevesinde hareket edilebilir. Bunun en güzel örneğini Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserinde görmek mümkündür. Ancak N. Berkes bu eseri de yanlış anlamaktadır. Çünkü O'na göre bu eser, "Doğu despotizminin bir örneği"³ dir. Hâlbuki Y. H. Hacib'in düşündüğü düzen, hukukî bir düzendir

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Türk tarihine damgasını vuran “Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi”nin temelleri Türkistan’da atılmıştır. Bu düşünce ilk defa, büyük bir Türk İmparatorluğu kuran Hunlar ile, özellikle onların hükümdarı Mete ile başlar.

ve kanunlara dayanır. O’na göre güneş ışığının yeryüzüne erişmesi gibi, kanunların memlekete uygulanması ile her şey düzene girer. Bu kanunlar her şeyin, devlet başkanı dâhil herkesin üstündedir. Dolayısıyla kanun hâkimiyeti esastır, keyfiliğe yer yoktur. Ayrıca bu kanunları doğru uygulamak gerekir. Bu hukukî düzende “bey ve kul” ayrımı yoktur.⁴ Yine bu düşüncenin en güzel örneklerini Osmanlı vermiştir. Nitekim bir gayri müslim karşısında aynı seviyede tutularak yargılanan ve kolunun kesilmesine karar verilen, davacının diyete razı olmasıyla kolu kesilmekten kurtulan Fatih Sultan Mehmet, bu örneklerden sadece biridir.

Yine Berkes’e göre Osmanlılar Bizans’ın mirasçısıdır. Bu mânâda Bizans’ın sahip olduğu bütün özellikler Osmanlılara geçmiştir. Dolayısıyla, O’na göre Bizanslıların Batı ve Hristiyanlık dünyasının en üstün efendisi oldukları inancı Osmanlılara geçmiştir.⁵ Bu düşüncenin Türklerdeki tarihî temelleri incelendiğinde Berkes’in ne kadar büyük bir yanlışlık içerisinde olduğu görülür.

Nitekim Türk tarihine damgasını vuran “Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi”nin temelleri Türkistan’da atılmıştır. Bu düşünce ilk defa, büyük bir Türk İmparatorluğu kuran Hunlar ile, özellikle onların hükümdarı Mete ile başlar. Hunlar, Tanrı’nın kendilerine yardımcı olduğuna inanıyorlardı. Mağlup olan ve M.Ö. 36 yılında Çinliler tarafından öldürülen Çi-çi adlı Hun hükümdarı İmparatorluğun parçalanma devrinde teslim olmayı reddederken “şimdi ölürsek dünya durdukça kahramanlık şanımız yaşayacak; oğullarımız ve torunlarımız başka milletlerin başbuğları olacaktır” diyordu. Böylece en zor durumda bile cihân hâkimiyeti düşüncelerini devam ettiriyorlardı. Daha sonra bu düşünce Gök-Türklerde görülmektedir.⁶ Dolayısıyla bu mefkûre Türklüğe has bir düşünce ve idealdir. Osmanlı devleti ise bu idealin gerçekleştirilmesi çabasının Türk ve dünya tarihindeki en gerçekçi örneğidir.

Osmanlı’yı Bizans’ın mirasçısı sayan Berkes’e göre Osmanlı Devleti, Bizans’ın çöküş ve dağılımını müteakip, Onlardan kalan öğeleri almıştır. Berkes’e göre kurulan rejimin en önemli öğeleri şunlardır: 1- Halife-Padişah; 11- Bağımlı hizmet sınıfları (kapıkulları), yani hükümdarın toprakları üzerindeki reyayı rapta ve devleti vergi geliriyle beslemeye memur tımar başkanları ve (bunların feodal bey yetkilerini kazanıp da reyayı doğrudan doğruya kendilerine bağımlı yapma gücünü kazanamamaları için) hükümdarın iradesine adanmış yeni bir ordu (Yeniçeri kul

ordusu); 111- Devletin maliyesini ve yönetim mekanizmasını yürütecek bürokrasi. Yine O'na göre Osmanlı Devleti'nin bir Doğudan bir de Batıdan gelme iki kaynağı vardır. Birincisi, nasıl ilk, orijinal İslam kaynağı değilse, ikincisi de o zaman (XIV. yüzyılda) doğmakta olan modern Batı değildir. Osmanlı modern Batıya yabancı ve ona aykırı kalmıştır.⁷

Berkes'in belirtmiş olduğu üç öge de Türkler'in yüzyıllar içerisinde geliştirdikleri kendi bünyelerinden çıkma ve Berkes'in anlayışından farklı öğelerdir. Kaldı ki bu öğeler Bizans İmparatorluğu'nun artıkları asla değildir. O'nun "Halife-Padişah" olarak nitelendirdiği özellik, hem Bizans hem de diğer İslam devletlerinden farklı anlaşılmalıdır. Çünkü Türkler daha Türkistan'da iken Hükümdarlığın Tanrı tarafından verildiğine inanıyorlardı ve kendilerini cihan imparatoru olarak görüyorlardı. Diğer müesseseler ise daha Selçuklular zamanında gelişmiş bulunuyordu. Dolayısıyla daha bu dönemde Bizans'ın zulmünden kaçanlar Türklere sığınmaktaydılar. Çünkü Bizans'daki feodal yapının aksine Selçuklu ve Osmanlı'da halkın refahını kendisi için sorumlu hisseden ve bunu gerçekleştiren bir yönetim söz konusudur.

Muzaffer Sencer ise gerek Eski Türk, gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı yönetim sistemlerini Asya Tipi Üretim Biçimi çerçevesi içinde ele almaktadır. O'na göre Osmanlı toplum yapısında "...toprak mülkiyetinin kamusal bir özelliğinden ötürü, bu toplumda iç devingenlikle reyanın topraktan kopması yani emeğin özgürleşmesi olayının gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Osmanlı sisteminin, yüksek mülkiyet hakkının toplulukta kalması anlamında kamusal mülkiyetin temel nitelik olduğu bir başka tip içinde yer alması gerekmektedir. Bu tip de ancak, bilinen evrim aşamaları içinde Asya özelliği çalışmanın nesnel koşullarıyla emek arasındaki 'doğrudan kamusal mülkiyet' ilişkisi olan ve Asya Tipi Üretim Biçimi (ATÜB) olarak adlandırılan üretim biçimidir."⁸ Ancak M. Sencer'e göre, ATÜB kavramı yozlaştırılmış ve çarpıtılmıştır. Bunda sol düşüncenin payı hiç de az değildir. O'na göre söz konusu kavramı ilk geliştiren ekonomistlerimiz aşırı modelleştirici bir yaklaşımla ve Marx'ın bu kavramı geliştirmek üzere başvurduğu Doğu toplumlarının (özellikle Hindistan örneğinin) etkisiyle Osmanlı toplumunu gelişmiş ve karmaşık yapısına çok dar gelen bir kalıba sığdırmaya çalışmışlardır.⁹ Ancak, Sencer'in bizatihi kendisi de ATÜB kalıbının dışına çıkmamış, Osmanlı sistemini sahip olduğu ideolojinin evrim çizgisine yerleştirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Osmanlı'nın söz konusu ideolojiye ait evrim çizgisinin dışında olduğunu görememiştir. Çünkü bunu kabul etmek, mensubu olduğu ideolojinin evrim düşüncesinin iflası demektir.

Barkan'ın da belirttiği gibi Osmanlı devlet yapısını ATÜT kavramı ile açıklamak yanlıştır. Hakikaten "asya üretim tarzı nazariyecilerinin, çok dar ve katı doktriner bir anlayışla, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî ve içtimaî bünye bakımından henüz esirlik ve derebeylik çağlarını idrak ve şahıslar için mülkiyet fikri

teşekkül etmemiş, basit ve iptidaî bir varlık olarak yaşayabildiğini iddia etmeleri de, milletlerarası dünya ticaret yollarını murakabe eden büyük liman ve şehirlere, inkişaf etmiş bir para iktisadiyatına, iç ve dış pazar münasebetlerine sahip bulunan ve bu suretle dünya piyasalarına hâkim fiyat hareketlerinin ve malî buhranların tesirlerine tamamiyle açık bulunan bir imparatorluğun iktisadî bünyesine ait hakikatleri inkâr etmek manasına gelmektedir.”¹⁰

Doğan Avcıoğlu da Osmanlı'nın yapısını ATÜT ile açıklayanların yanıldıklarını belirtmektedir. Çünkü Türk çiftçisi tapuyla tasarruf etmekte ve tasarruf hakkı, çocuklarına da geçmektedir. Yani Asya tipinden farklı ve özel mülkiyete hayli yaklaşmış bir tasarruf söz konusudur. Asya Üretim Tarzı'nda yalnızca köy topluluğu vardır, fert ancak bu topluluğun mensubu olarak mevcuttur. Türk köyünde ise, kamucu özelliklerin yanısıra, bireyci özellik hayli gelişmiştir. Ancak Avcıoğlu, köylünün toprağa bağlılığını esas alarak Avrupa'nın “serf”i ile Türkiye'deki “reaya” arasında fazla bir fark görmemektedir. O'na göre Serfin de reyanın da ürettiği ürünün bir kısmı, “arazi sahibi” tarafından alınmakta olduğundan dolayı sömürüye dayalı bir sistem söz konusudur. Yine, O'na göre ürünün bir kısmına el koyan bu arazi sahibinin Avrupa'da senyör, Türkiye'de devlet ve devletin temsilcileri olması, üretim tarzının bu karakterini değiştirmez.¹¹ Ancak her iki sistemin özellikleri dikkate alındığında Avcıoğlu'nun bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Zira senyör, üretilen ürünün nerede ise tamamına “el koyarken”, Türklerde ürünün cinsine, üretilen coğrafi bölgenin özelliklerine göre farklılık arz eden, reyanın mağduriyetini kesinlikle önleyici miktarda (keyfilik söz konusu değildir) “vergi alınmaktadır.” Günümüz devletlerinde bile, bu şekilde ayrıntıları ile tespit edilmiş bir adil vergilendirme usulü nadirdir.

Aslında Avcıoğlu bu fikirleri öne sürmesine rağmen, yazmış olduğu aynı eser içerisinde oldukça büyük çelişkiler içerisindedir. Nitekim Osmanlı Sisteminin kanunlar çerçevesinde belirdiğini bilmesine ve Osmanlı'yı feodalizmden ayıran büyük farklara da işaret etmesine rağmen, aslında Osmanlı düzeninin feodalite olduğunu, ancak bunun henüz tartışılması sebebiyle bu düzene “pre-kapitalist” düzen isminin verilmesinin doğru olacağını belirtmesi diğer bir çelişkisini meydana getirmektedir. Bu şekilde çelişkiler ve büyük yanlışlıklar içerisinde bulunması, Avcıoğlu'nun Marksist ideolojinin dışında düşünmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira Osmanlı'nın düzenini feodalizm olarak nitelendirdikten sonra kavramın, sahip olduğu düşünce sistemine uymadığını görmektedir. Nitekim bu düşünceye göre feodalizmden sonra kapitalizm aşamasının gelmesi gerekmektedir. Bu sürecin gerçekleşmemiş olması sebebiyle, aynı ideolojinin çerçevesinde düşünen diğer bazı düşünürler Osmanlı düzenini ATÜT kavramıyla açıklayarak söz konusu ideolojinin kalıplarına uymaya çalışırken, Avcıoğlu bu görüşü kabul etmemekte sistemi “pre kapitalist” olarak nitelendirmektedir. Ancak bu kavram altında da anlattığı feodalizmden başka bir şey değildir. Kendisi, hem “çağdaş uygarlık düzeyinin

üstündeydik” fikrini beyan edip ve bunu delillerle ispat ederken, göstermiş olduğu bu delillerin muhalifine Osmanlı’nın yapısını kendilerinden geri bulunan feodal seviyeye indirmektedir.

T. Timur da Osmanlı Devleti’nde sürekli bir feodalleşme temayülü görmektedir: XVI. asrın sonlarına kadar feodal gelişmeler ve anti-feodal önlemler birbirini izlemiştir. Aynı Bizans’ta olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de iki düzeyde feodalleşme eğilimi vardır. Tımar sistemi askeri feodalitenin temelini oluşturmaktadır. Merkezi devlet ve saray yöneticileri ise sivil aristokrasinin öncüllerini teşkil ediyorlardı. O’na göre bütün bu özelliklerine rağmen bu feodal gelişme Osmanlı Devleti’nde klasik biçimini alamamıştır. O’na göre en yaygın ilişkiler komünal ve patriyarkal ilişkilerdir.¹²

İlber Ortaylı ise “ruhanî feodalizm”in mevcudiyetinden bahseder. O’na göre vakıf ve zaviye köylerinde bulunan tarikat liderleri, âdeta ruhani feodaller olarak, maddi ve manevi bir hegemonya ile kontrolcü fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.¹³ Ancak, tekke ve zaviyelerin fonksiyon ve statülerine baktığımızda bu görüşe katılmanın mümkün olmadığını görürüz. Nitekim bugün dernekler, kulüpler, vakıflar, huzûr evleri ve bazı resmî kurum ve kuruluşlarca giderilmeye çalışılan ihtiyaçlar, o devirlerde, tekkeler ve vakıflar kanalı ile yürütülmüştür. Dolayısıyla, tekkeler, tarikatların kendilerine ait âyin, zikir ve ibâdetlerini ifa ettikleri yerler olmalarına karşılık, okul, tedâvî ve yardımlaşma müesseseleri, yolcular ve mensupları için misâfir-hâne, bazen bir spor kulübü gibi vazifeleri de görmüşlerdir.¹⁴ Görmüş oldukları bu vazifeleri ve fonksiyonları mukabilinde ihtiyaçları olan geliri temin için, vergiden muaf tutulmaları ve bazı vergilerin kendilerine bağlanması gayet tabiidir. Ancak Barkan’ın da belirttiği gibi boş ve تنها yerleri ihyâ etmiş olan dervişlerin bile birçok vergilerden muaf tutulmadığı, öşür verdikleri ve örfi rüsum için de mîriye maktu bir şeyler ödedikleri görülmektedir. Sıkı bir devlet kontrolü de bu derviş isimli çiftçilerin bilâhare yaptıkları gibi önemli bir kısım devlet gelirini ellerine geçiren bir mütegalibe ve istismarcı sınıf hâline gelmesine mâni olmağa çalışmaktadır.¹⁵ O hâlde Osmanlı Devleti’nde ruhani feodalizmden bahsetmek yanlış olacağı gibi “feodalizm değil, feodal sömürüden söz etmek dahi mümkün değildir.”¹⁶

Ahmet Güner Sayar, Osmanlı sistemini “örf sultanî” olarak isimlendirmektedir. O’na göre gücünü devlet otoritesinden ve onun hükümranlık hakkından alan örfî hukuk, padişahın iradesiyle meydana gelmiştir. Bu irade keyfiliğin dışında, çoğu

Osmanlı
Devleti’nde
ruhani
feodalizmden
bahsetmek
yanlış olacağı
gibi “feodalizm
değil, feodal
sömürüden
söz etmek dahi
mümkün değildir.”

İslam iktisadının eksik rekabet şartlarında fiyatlara müdahale edilmesi gerektiği ilkesi Osmanlı'da uygulama alanı bulmuştur. Bu yüzden tekelci eğilimler engellenmekle birlikte fiyatlara narh konulmuştur.

kez, teamüle, tecrübeye, süregiden kaide, âdet ve kanunlara bağlı idi. Örfî sultanî'nin verdiği kararlar ise çoğunlukla şer'î hükümlerle çatışmaktadır. O'na göre bunun en çarpıcı örneği ise narh uygulamasında görülmektedir.¹⁷ Narh ancak eksik rekabet şartlarında uygulanmıştır. Ayrıca, Osmanlı Sultanlarının keyfî kararlar verebilmesi mümkün değildir. Yine Sayar'ın belirttiğinin aksine örf ile şeriat arasında, hiç değilse açıkça bir çatışma görülmemektedir. Tartışmanın sözkonusu olduğu kararlarda ise amme maslahatının gözetilmiş olması kararların İslam hukuku ile çatışmasına mani olmaktadır.

Esasen, örf, Kur'an ve Hadis kökenli bir kelime olup Türk diline de İslam'ın bu aslı kaynaklarından geçmiştir. Kur'an-ı Kerim'de 21 yerde fiil kalıplarıyla, 2 yerde örf şeklinde, 39 yerde örf mânâsına gelen ma'ruf kalıbıyla kullanılmak üzere 62 yerde geçmekte olan örf, akıl ve dince

güzel kabul edilen, akl-ı selîm sâhibi kimselerce beğenilip çirkin görülmeyen her türlü iyi hareket ve davranışlardır.¹⁸

Hakikaten Osmanlı Devleti Müslüman bir devlettir. Bu Müslüman devletin hukuk nizamı da İslam hukukudur. Ancak, İslam hukuku, ulûl-emre, belli konularda yasama yetkisi tanımıştır. Dolayısıyla Osmanlı Hukukundaki mevzuat hükümleri iki kısımdır; Birincisi, doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim ve Sünnete dayanan ve fıkıh kitaplarında tedvin edilmiş bulunan hükümlerdir ki, bunlara şer'î hükümler, şer'î şerif veya şer'î hukuk denilmektedir. İkincisi, şer'î hükümlerin tanıdığı sınırlı yasama yetkisine veya içtihad esasına dayanılarak, özellikle idare hukuku, anayasa hukuku, malî hukuk, askerî hukuk ve benzeri âmme hukuku dallarına ait hukukî düzenlemeler ile temelini örf-âdet kaideleri, âmme maslahatı gibi İslam hukukunun kabul ettiği tali hukuk kaynaklarını teşkil eden içtihadî hükümlerdir ki, bunlara da örfî hukuk, siyaset-i şer'îye, kanun, kanunnâme vb. isimler verilmiştir. Bu kısımda, ihtilafî ve içtihadî olan meselelerde, şer'î hükümlerle muhalefeti tartışmalı olan hüküm ve müesseseler bulunsa bile, açıkça şer'î şerife muhalifdir denecek hüküm ve müesseseler mevcut değildir.¹⁹ Dolayısıyla nizamı sağlarken adaleti temin etmek ve İslam dünyasında "hisbe" ödevi olarak bilinen koruyuculuk, gözeticilik gibi

görevleri yerine getirmek devletin esasını teşkil etmiştir.

Köylünün refahının sağlanmasında devlet kendini sorumlu tutuyordu. Batı orta çağının tersine, padişahla köylüler arasında hiçbir feodal yetki girmemektedir. Tebeasını keyfi vergiden kurtarmak, Osmanlı siyasetinin temelini teşkil etmektedir. Padişahın şehirlerde “uyruklarının babası” olmak için duyduğu zorunluluk, lonca zanaatları karşısında ticareti elverişsiz bir duruma sokuyordu. Batı’da feodal beyler ve krallar çoğunlukla esnaftan çok tüccarı destekledikleri hâlde, Osmanlı Devleti’nde durum tersine idi.²⁰

Esnafın çalışma alanları hem haksız rekabetin hem de işsizliğin önlenmesi amacıyla tespit edilmişti. Tekelciliği engelleme amacıyla fiyatlara müdahale edilmekteydi. Dolayısıyla İslam iktisadının eksik rekabet şartlarında fiyatlara müdahale edilmesi gerektiği ilkesi Osmanlı’da uygulama alanı bulmuştur. Bu yüzden tekelci eğilimler engellenmekle birlikte fiyatlara narh konulmuştur.²¹ Devlet, böylece, loncaları tüccarların tekeli davranışlarına karşı korurken, aynı zamanda, şehirlere tüzel kişilik ve bağımsız hükümet tanımayarak tüccar kapitalist oligarşilerinin kurulmasını önlemiştir. Büyük devlet memurlarına, birçoklarını tarımda olduğu kadar ticarete de yatırım yapmağa heveslendirecek kadar büyük gelirler sağladığı hâlde, bu yollardan elde edilmiş olağandışı herhangi bir büyük servetin müsadere²² edilerek devlet hazinesine geçirilmesi muhtemeldir.²³

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti’nde örf-şeriat çatışması olmadığı gibi, Batıdaki feodal yapının tersine Osmanlı’da feodalleşmeyi önleyici tedbirler alınmıştır. Fethettikleri yeni yerlerde feodal bir yapıyla karşılaşan Osmanlılar, buradaki yapıyı değiştirme yoluna gitmişler ve ezilen halklara müslim-gayri müslim ayrımı gözetmeden devletin koruyucu ve gözetici kapısını açmışlardır. Bu vazifelerini de, ne sadece şehirlere ne de sadece köylere uygulamışlar, her bölgeyi aynı nisbette gözetmişlerdir.

Osmanlı yönetim sistemine yönelik bir diğer nitelendirme de sistemin *teokratik* olduğu şeklindedir. Bunlardan Muzaffer Sencer’e göre Osmanlı toplumunun yönetimde miras aldığı İslam devleti, kuruluşunda din ve devlet işlerinin tekelleştiği bir teokratik yapı göstermiştir. Bu sebeple ilk Osmanlı yönetim sistemi, kuruluşunda rol oynayan faktörlerden dolayı bir teokratik monarşi biçiminde belirmiştir.

Osmanlı Devleti’nde örf-şeriat çatışması olmadığı gibi, Batıdaki feodal yapının tersine Osmanlı’da feodalleşmeyi önleyici tedbirler alınmıştır.

İslamî esaslara göre hâkimiyet sadece Allah'a aittir. Dolayısıyla, Halife veya Sultan, Allah'tan aldığı hâkimiyetin temsilcisi değildir; esasen İslam milletinin vekili durumundadır.

Dolayısıyla, Sencer'e göre, yönetim, hâkimiyet hakkını Allah'tan aldığı varsayılan padişahın mutlak otoritesine dayanmıştır.²⁴ Bernard Lewis, "Halifetullah" ünvanını ilâhî bir monarşi hakkı, doğrudan Allah'tan gelen bir otorite iddiası olarak görür.²⁵ Bozkurt Güvenç'de Osmanlı Devleti'ni teokratik bulmaktadır. Ancak, O'na göre Batılıların tanımladığı mânâda mutlak ve despot değil ama patrimoniyal bir devlettir.²⁶ Yine C. Üçok ve A. Mumcu da Osmanlı Devleti'ni saf bir İslâmî devlet olarak görmemekle birlikte devleti genel yapısı itibarıyla teokratik olarak nitelendirmektedirler. Onlara göre devletin temelindeki İslamî görüş ihtiyaçlara ve şartlara göre uygulamada yararçı (pragmatist) bir niteliğe bürünmüştür. Ancak İslamî renk hiçbir zaman bozulmamıştır.²⁷ Bahri Savcı

da Osmanlı Devletini "teokratik mutlak monarşi" olarak nitelendirmekte ve bunu üç sebebe bağlamaktadır. Birincisi, iktidarın bir hanedandan gelen bir tek kişiye ait olması sebebiyle; ikincisi, İktidarın bizatihi İlahî karakterde oluşu sebebiyle, Nihayet son olarak, iktidarın hiçbir yeryüzü kurumunca, hiçbir müessese ve yol ile sınırlanmayışı, paylaşılmaması, ondan hesap istenmemesi sebebi²⁸ ile bu iktidar, bir mutlakçı teokratik monarşidir.²⁹ Benzer şekilde Ali Fuat Başgil de Gülhane Hattı'nın ilanına kadar olan dönemi "dine bağlı devlet sistemi" adını vermektedir ki bu teokratik devletin karşılığıdır. 1839'dan sonraki devreyi ise "yarı dinî devlet" olarak nitelendirmektedir.³⁰ Ancak bu görüşlere katılmak mümkün değildir. Zira gerçekleri yansıtmaktan uzaktır.

Nitekim Batı siyasî düşünce sisteminde teokrasi, Tanrı'nın egemenliği ya da Tanrı adına yürütülen egemenlik demektir. Teokratik devlette yöneticiler, Tanrı tarafından görevlendirildiklerini, hatta O'nun yeryüzündeki gölgesi ve temsilcisi olduklarını söyleyerek otoritelerini güçlendirirler. Teokratik devlette, yöneticilerin otoriteleri ilahî nitelikli ve sınırsızdır. Dolayısıyla burada bir grup din adamlarının tartışılmaz hâkimiyeti söz konusudur.³¹ O hâlde teokrasi, devlet iktidarını ruhbanın kullandığı ve devlet müesseselerinin kilise dogmaları doğrultusunda faaliyet gösterdiği rejimin adıdır. Bu çerçevede ruhban ve kilise dogmalarının hâkimiyetinin olmadığı, hatta sadece birinin olduğu sisteme başka bir ad verilebilir. Dolayısıyla, onu teokratik olarak adlandırmak âmiyâne bir benzetme olarak kalır, ilmî bir nitelendirme olamaz.³² Teokrasi kavramının söz konusu özelliklerine binaen Osmanlı

Devleti'ni bu kavram ile izah etmek mümkün değildir. Çünkü İslamî esaslara göre hâkimiyet sadece Allah'a aittir. Dolayısıyla, Halife veya Sultan, Allah'tan aldığı hâkimiyetin temsilcisi değildir; esasen İslam milletinin vekili durumundadır. Hâkimiyetin kaynağı ilahî irâde olduğundan, sultan şer'î hukuka aykırı hareket edemeyecektir. Ettiği takdirde kendisine temsil yetkisi veren müslümanlar onu görevden alabilecektir. Osmanlı Padişahlarının hal'ında mutlaka fetvaya³³ müracaat edilmesinin sebebi budur.³⁴

İslamiyette ruhban sınıfı bulunmadığından Osmanlı'da da böyle bir sınıfı görmek mümkün değildir. Ayrıca Halife, papa ve kardinaller gibi yanılmaz bir ilahî kişilik olmadığından Osmanlı devletini teokratik olarak nitelendirmek mümkün değildir.³⁵ Zira İslam'da yanılmazlık makamı, vahye mazhar olanın (Peygamberin) vasfıdır. Ne padişah, ne şeyhülislam, ne de bir başkası kendisini bu makamda göremez. Bu sebeple "Zıllullahi filalem" kavramının mânâsı bu anlayışın dışında düşünülemez. Adil sultan için kullanılan bu tâbirin mânâsı, 'Allah sadece hayr'dan hoşnud olur. Şerre rızâsı yoktur. Hayır yolunda olan, Allah yolunda olandır. Allah yolunda olmak; kemal sıfatlarının tecellisine, kulluk ölçüsüne mazhar ve tâbi olmaktır. İnsan bunun için Halife-i Rahman'dır. Adil Sultan, Allah'ın adl sıfatının tecelli gölgeleriyle şereflenir.'³⁶ Bu sebeple Osmanlı Sultanlarının kullandıkları "Zıllullahi filâlem" sıfatının zahîrî mânâsına bakarak onları teokratik devletin mutlak hâkimi olarak görmek mümkün değildir. Esasen halk arasında da Padişah İlâhî sifata haiz insanüstü bir varlık olarak görülmemiş, bu "mağrurlanma padişahım senden büyük Allah var" deyişi ile dile getirilmiştir. Ancak, belirtmiş olduğumuz sıfatları gereği de saygı duyulmuştur.

Esasen Şerif Mardin, Osmanlı yönetimini hem İslamî hem de bürokratik bulmaktadır. O'na göre devlet dininin İslam olması ve sultanın aslî rolünün İslam toplumunun lideri olarak görülmesi anlamında İslamî; Osmanlı memurlarının devleti korumaya yönelik çeşitli uygulamaları açısından ise bürokratikdir.³⁷ Ancak, işbilir, amprik ve pragmatik düşünebilmek, bürokratik tarzda bir yaklaşım

başta Osmanlı sultanları olmak üzere bütün Müslüman Türk sultanları, şer'î şerif denilen hukuk ile kayıtlıdır ve asıl hâkimiyet sahibi olan Allah'a ve O'nun kanunlarına karşı manen de olsa sorumludur.

içerisinde olmak için İslam'ın dışında olmak gerekmez. Gerçekte, şer'i çerçevenin dışında olmaksızın, yöneticilere "amme maslahatı" noktai nazarından hareket etme serbestisini bizatihi İslamî esaslar sunmuştur.

Yine, Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemini kayıtsız şartsız mutlak bir monarşi olarak vasıflandırmak mümkün değildir. Zira mutlak monarşide hâkimiyet hükümdarda olup, hükümdar hiçbir bağlayıcı kurula tâbi değildir. Hâlbuki başta Osmanlı sultanları olmak üzere bütün Müslüman Türk sultanları, şer'î şerif denilen hukuk ile kayıtlıdır ve asıl hâkimiyet sahibi olan Allah'a ve O'nun kanunlarına karşı manen de olsa sorumludur.³⁸ Esasen İslamiyet'te her türlü istibdada, ahkâm-ı Kur'aniyye dışındaki her türlü keyfiliğe karşı direnmek için birçok yollar vardır. Dolayısıyla İslamiyet bir kanun ve nizam hâkimiyeti (nomokrasi)dir.³⁹ Bu çerçevede Osmanlı devletini despotik⁴⁰ olarak nitelendirmek de hatalı olacaktır. Bir tarafta despot olarak nitelendirip diğer taraftan sultanın örf ve şeriat'tan teşekkül eden hukuk kaideleri içinde görmek bir çelişki arz etmektedir. Zira kanunlar çerçevesinde hareket etme zorunluluğu olan, yasama yetkisinin sınırlı ve denetime tabi olduğu sultanlar en fazla iktidarları açısından güçlü ve karizmatik olarak nitelendirilebilirler. Hâlbuki Osmanlı kendi adını kendisi koymuştur ki o da "Devlet-i Aliyye"dir. Dolayısıyla Osmanlıyı bu ismin manası çerçevesinde düşünmek icap eder.

1 "Montesquieu, Doğu despotizminden söz eder. Düşünmez ki despotizmin âlâsı, perestişkân olduğu İngiltere'de ve tebası bulunduğu Fransa'dadır... Ne garipdir ki bu hayalperest ve hayâsız yazarın (Türkler eşek olarak Yahudileri cehenneme taşıyacaklardır demektedir) Doğu'ya izafe ettiği despotizm bir çok Batılı yazar tarafından münakaşasız benimsenir... bizim köksüz ve ufuksuz aydınlarımız da tarihimizi karalamak için Montesquieu'nün coğrafi kaderciliğine sınırlar". Kaynak: MERİÇ, C.: Bu Ülke, İst., 1992, sh. 193.

2 BERKES, N., Türkiye'de Çağdaşlaşma, sh. 25-26.

3 BERKES, N., age., sh. 26.

4 KEZER, A., Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı, sh. 91.

5 BERKES, N., age., sh. 35.

6 TURAN, O.: Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, sh. 155-158.

7 BERKES, N., age., sh. 35-36.

8 SENCER, M. (1982), Osmanlı Toplum Yapısı, İst., sh. 17.

9 SENCER, M., age., sh. 353.

10 BARKAN, Ö.L. (1980), Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, İst., sh. 852.

11 AVCIOĞLU, D.: Türkiye'nin Düzeni, I, sh. 13-28.

12 TİMUR, T. (1994), Osmanlı Toplumsal Düzeni, Ank., , sh. 293, 295-296.

13 ORTAYLI, I. (1979), Türkiye İdare Tarihi, Ank., sh. 117.

14 GÜNDÜZ, I. (1989), Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, İst., sh. 84-85.

- 15 BARKAN, Ö.L., Kolonizatör Türk Dervişleri, tarihsiz, sh. 56-57.
- 16 TANDOĞAN, O. (1988), Sosyal Hareketler Sosyolojisi, Ank., sh. 128.
- 17 SAYAR, A.G.: Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, sh. 70-79.
- 18 YARDIM, A. (1988), "İslamiyet Karşısında Türk Örf ve Adetleri", Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İman Zemini, (hızl. S. BAŞER), İst., sh. 105.
- 19 AKGÜNDÜZ, A. (1990), "Osmanlı Amme Hukuku Hakkında Bazı Tesbitler", Türkiye Günlüğü, Sayı 11, sh. 87-91.
- 20 MARDİN, Ş.: Din ve İdeoloji, sh. 82.
- 21 TABAKOĞLU, A. (1989), "İslam Fiyatlama İlkelerinin Osmanlı Dönemindeki Uygulaması", 5. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler, III. Türk Tarihi, c.2, İst., sh. 629-630.
- 22 T. Timur müsadere sistemini devleti tam bir sınıf aracı haline gelmesinde engel teşkil eden bir uygulama olarak görmektedir. O'na göre "Merkezi devlet, farklı bir üretim temelinde ve farklı sınıflardan oluşan bir yapıda ortaya çıkan bonapartist devlette (sınıflararası denge durumunda ortaya çıkan devlet) olduğu gibi çeşitli sınıflar arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu yüzden varlıklı sınıflar için dikkati çekecek kadar zenginleşmek tehlikeli bir şeydi ve bunlar çoğu kez servetlerini gizliyorlardı. Bu durumdaki devlet ricalini tehdit eden müsadere silahı, başlangıçta nüfuz suistimaline karşı uygulanırken, sonraları tüm servetleri tehdit eden bir hâl aldı. Buna paralel olarak Osmanlı devleti bir bütün olarak reayayı varlıklı sınıflara karşı koruyordu". TİMUR, T.: Osmanlı Toplumsal Yapısı, sh. 248-249.
- 23 MARDİN, Ş., age., sh. 82-83.
- 24 SENCER, M., (1986), Türkiye'nin Yönetim Yapısı, İst., sh.46.
- 25 LEWIS, B. (1992), İslam'ın Siyasal Dili, (çev. F. TAŞAR), İst., sh. 73.
- 26 GÜVENÇ, B. (1993), Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Ank., sh. 188.
- 27 ÜÇÖK, C.-MUMCU, A. (1993), Türk Hukuk Tarihi, Ank., sh.179.
- 28 Halbuki bu düşüncenin tutarlı hiçbir yanını görmek mümkün değildir. Zira, Osmanlı padişahı bazı konularda (katl, harp ilanı gibi) dinî otoritelerin fetvasına müracaat etmek zorundaydılar. Bunun dışında mevcut kanunlar, örf ve âdet de ilk anda onu bağlar. Böylelikle iktidarı ulemanın reyî, kurulu düzen ve gelenek tarafından sınırlanmıştır. bk. ORTAYLI, İ.:Türkiye İdare Tarihi, sh.139-140.
- 29 AVCI, B. (1978), "Türkiye'deki Anayasa Hareketleri ve Şimdiki Anayasa", Armağan, Kanun-u Esasî'nin 100. Yılı, Ank., sh. 6.
- 30 BAŞGİL, A.F. (1991), Din ve Lâiklik, İst., sh.192.
- 31 KARATEPE, Ş (1989), Osmanlı Siyasî Kurumları, Klasik Dönem, İst., sh. 142.
- 32 YAZICIOĞLU, H. (1993), Bir Din Politikası Lâiklik, İst., sh. 172-173.
- 33 Yavuz Sultan Selim Şeyhülislam'ın ağzını arar ve sorar:
- Şeriaten ayrılırsam ne yaparsın?
Zembilli hükmü yapıştırır:
- Hemen hal'ine fetva veririm!
- 34 CİN, H.-AKGÜNDÜZ, A. (1990), Türk-İslam Hukuk Tarihi, İst., sh., 183-184.
- 35 KARATEPE, Ş., age., sh. 142.
- 36 SELİM, A. (1991), Din-Medeniyet ve Lâiklik, İst., sh. 272.
- 37 Mardin'in "Bürokratik" yönetim ile nitelendirdiği husus, "hayatın en önemli yönünü oluşturan

sosyal ilişkilerin güç boyutu üzerinde dikkatini yoğunlaştıran bir grup laik (seküler) memur arasındaki özel bir tavrın ürünü idi. Bu memurlar, iş bilir, amprik görüşlü ve pragmatik idiler”: MARDİN, Ş.: “Türkiye’de Din ve Laiklik”, (çev. F. UNAN), Türkiye’de Din ve Siyaset, Makaleler 3, (drl. M. TÜRKÖNE-T. ÖNDER), İst., 1991, sh.42-43.

38 CİN, H.-AKGÜNDÜZ, A., age., sh. 184.

39 MERİÇ, C. (1992), Bu Ülke, İst., sh. 170-171.

40 Taner Timur Osmanlı devlet yapısını “merkezi-despotik” bir yapı olarak nitelendirmektedir. O’na göre “Osmanlı devleti, Osmanlı toplumundaki çeşitli üretim biçimlerinin ve bunlara tekabül eden sınıflaşma eğilimlerinin savaş ortamını teşkil etmiştir. Bu yüzden Osmanlı devletinde, sık sık karşılaşılan kriz dönemlerinde padişah dahil, kimsenin ne can, ne de mal güvenliği yoktur. Osmanlı despotizminin somut ifadesi budur. Bununla beraber bu despotizm tamamen keyfi yönetim anlamına gelmemektedir. Osmanlı devleti devamlı olarak bir hukukî-ideolojik kılıfa bürünmektedir.” bk. TİMUR, T.:Osmanlı Toplumsal Düzeni, sh. 241, 270.

KIZILELMANIN ÇÜRÜYÜŞÜ

İSMAİL HAMİ DANIŞMEND*

Devlet hududuyla ölkü sınırları arasında mukadder bir alaka vardır. Devletlerin maddi sınırları, milletlerin gönüllerindeki manevi hududa er geç ve az çok mutlaka yaklaşır. Genişlik bakımından birincisi ikincisine tabi gibidir. Endüslü Ebu-Hayyam eski Türkçenin “ölkü” kelimesini “El-kasdül-mütebaid” terkihiyle, gittikçe uzaklaşan bir hedef diye anlatmakta ne kadar haklıdır. İdeal, yaklaştıkça uzaklaşan ve serabın susuzlar üzerindeki tesirini hatırlatan cazip bir ışık gibidir. Büyük milletlerin büyüklükleri işte böyle bir işğa doğru hamlelerinden gelir.

Eski Türkler, Osmanlı imparatorluğunu üç kıtanın birleştiği çevrede kurmadan evvel millî vicdanlarında kurmuşlar ve bütün siyasi ve askeri hamlelerinde işte o büyük ölkünün gidildikçe uzaklaşan hududuna doğru atılmışlardır. Anavatanı her taraftan genişleten manevi bir harita çizilmiş gibidir. Gönüllere giren bu vicdani haritanın muhtelif istikametlerdeki büyük merkezlerine hep “Kızıl-Alma/Kızıl Elma” ismi verilmiştir. Anadolu’nun etrafında uzak yakın birçok Kızıl Elmalar vardır. Eski Türk efsanelerine dayanan bu güzel timsal, ordunun gideceği hedefleri gösterir. Yorulmak bilmeyen eski Türk hamleleri işte bu Kızıl-Elmalara doğru atıldıkça asırlara göğüs gelecek muazzam bir imparatorluk kurulmuş ve her hamlede genişlemiştir.

* İsmail Hami Danişmen’in Türklük Meseleleri (2006, Doğu Kütüphanesi) kitabından iktibas edilmiştir.

“KızılElma” Türk hâkimiyetinin timsali olduğu için fethedilecek yerlere âlem olmuş demektir.

Bu manevi timsali maddileştirerek izah etmekte kolaylık gören Osmanlı müellifleri “altın top”, “altın âlem”, “altın hokka” ve “küre-i la’-yakut top” gibi elma şeklinde bir takım kızıl kürelerden bahsetmişler ve eski Türklerin “Kızıl Elma” adını taktıkları şehirlerin hepsinde ya bir saray damının veyahut bir kilise kubbesinin işte böylebir parlak topla göz kamaştırdığına ait bir takım tafsilata bile girişmişlerdir! Mesela Ali Çelebi, “Küh-ül-Ahbar”ının henüz basılmamış kısmında

Roma şehrine, “Kızıl Elma” denilmesini izah için vaktiyle Nüşirevan’ın hazinesinde bulunan bir yakut kadeh içindeki “küre-i la”ın bir papaz tarafından aşırılıp Vatikan’daki Saint-Pierre kilisesinin tavanına asılmış olduğuna ait bir hikâyeye anlatır:

“Kızıl-Alma ki dib-i Firengistan’da bir kilise-i muazzamadur, sakfındakisib gibi rahşende bir küre-i, la’lîntabendesî ol la’lkadehün içinden çıkmış idi. Bir ruhban anı oğrulatoryup nice zamanpinhan itdükten sonra iletüp ol kilisayavakf itmiş idi!”

Evliya-Çelebi de, Budin sarayından bahsederken:

“Kasrın kubbelerinde birer altın top asılı olduğundan adına (Kızıl-Elma sarayı)dirler” diye Macaristan’ın payitahtına, Türklerin Kızıl-Elma demelerini Ali-Çelebi’nin “yakut top”una mukabil, “altın top” nazariyesiyle izah etmiştir.

Dağıstan Şamhal’larında Kızıl-Elma hâkimiyet timsalidir. Özü, Müslüman Kazaklarından bir beyzadenin 18. asırda te’lif ettiği “Risale-i Dağıstan”ın Nuruosmaniye kütüphanesinde 3905 numaradaki nüshasında Şamhal’ların cülus merasiminden bahsedilirken bu nokta şöyle anlatılır:

“Altundan rihte almayı mel’ün-nasda kainen-menkan bir ademe urur: Ve ol esnada ayinleri üzrehil’atler giyilüp sonra kasabasına gelüp emr-i hükümete kıyam itmeli ki Şamhalluğu sahih ola ...”

Her hâlde Osmanlı müelliflerinin “Kızıl-Elma” denilen şehirlerde birer altın yahut yakut top bulunduğundan bahsetmeleri, işte bu Dağıstan misalinde gördüğümüz hâkimiyet mefhumuyla alakadar olmalıdır. O takdirde, “KızılElma” Türk hâkimiyetinin timsali olduğu için fethedilecek yerlere âlem olmuş demektir. Bir taraftan halk masallarında Kaf dağının arkası denilen Şimali-Kafkasya’nın ve bir taraftan da Bizans’ın, Kızıl Elma sayılmış olduğunu gösteren kayıtlardan başka, Evliya-Çelebi Avrupa’da başlıca altı Osmanlı Kızıl-Elma’sından bahsetmekteyse de, bunların yalnız beşini zikredip altıncısını ihmâl etmiştir:

- 1- Engerus/Ungarus Kızıl-Elması: Budin,
- 2- İkinci Engerus Kızıl-Elması: İstoni-i Belgrad/İstolni-Belgrad= Szekesfehervar/Sthuhveissenburg,
- 3- Orta-Macar Kızıl-Elması: Usturgon = Esztergon/Gran,
- 4- Küçük Macar Kızıl-Elması yahut Alarnan KızılElması veyahut Beç Kızıl-Elması: Viyana,
- 5- Rim-Papa Kızıl-Elması: Roma, Altıncı Kızıl-Elma'nın da Prusya'daki "Cologne=Kolonya" şehri olmak ihtimali Peçevi'nin "Ehl-i İslam Kızıl-Alma'ya dek gidecektür didükleri kelimun sebebini beyan" ederken kaydettiği şu fıkradan anlaşılmaktadır:

Türk ordusu,
Kızıl-Elmadan,
Kızıl-Elmaya
atılırken, ilk
idealist Osmanlı
padişahları ona
daha ileride daha
Kızıl Elmalar
gösteren birer
millet kılavuzu
rolünde görülür.

"Bu dahi malûm ola ki Böyük-Kapona varoşunda yılda bir muayyen günde bütün varoşun ve etraf-u-cevanibiniün sağır-ü-kebiri ve cüvan-u-piri taşra sahraya çıkarlar ve ol sahrada olan KızılKapona'da oglancuklar bir eski türkü ırlarlar: Kızıl-Kapona didüğü Kızıl-Alma'dur, sınır taşı gibi bir aldmet için vaz'olunmuşdur ve ırladukları türkünün meali ve neticesi:

- Türk padişahı cümle kuvvet-ü-azamatiyle bu mahalle değın gelse gerektür ve bunda Allahu-Teala emriyle fevt olsa gerektür ve Allaha itikad-u-i'timad olunsun ki Türk padişahı ol kadar yukarıya gide ki Kolona'ya vara! Nemçe memleketine çok şenlük kalmaz, zira Kolona şehri uzak yırde vaki' olmuşdur."

Kızıl-Elma isminin Asya'dan sonra Avrupa tarafında daha nerelere teşmil edilmiş olduğu ayrıca tetkik edilecek mühim bir meseledir. Herhâlde bu bir kaç örnekten de anlaşılacağı gibi, Osmanlı imparatorluğunu kurup genişletenlerin milli ideal sınırları siyasi haritalarından çok geniştir. Çünkü **Viyana, Roma ve Kolonya Kızıl-Elma'lar hiçbir zaman ülkü haritasından devlet haritasına intikal edememiştir.** Bununla beraber, bu uzak Kızıl-Elma'lara karşı duyulan incizabın ve bunları ele geçirmek için yapılan büyük hamlelerin imparatorluğu genişletmekteki tesirleri de kolay inkâr edilebilecek şeylerden değildir.

Türk ordusu, Kızıl-Elmadan, Kızıl-Elmaya atılırken, ilk idealist Osmanlı padişahları ona daha ileride daha Kızıl Elmalar gösteren birer millet kılavuzu rolünde görülür. Mesela, Kosova meydan muharebesinde Sırp ordusu imha edilip, Sırbistan tabiiyyet altına alınarak **Engerus** Kızıl-Elması'na yol açıldığı zaman

babasının yerine geçen Yıldırım Bayezid, cülus tebriki için Edirne sarayına gelen Venedik, Ceneviz vesair İtalyan hükûmetlerinin sulh ve ticaret muahedelerini tecdit etmek isteyen elçilerine, Türkiye’de ticaret serbestisinin tabii bir hâl olduğunu söyledikten sonra, yeni muahedeler akdini reddetmiş ve hatta;

- **“Roma’ya kadar, gidip Saint-Pierre kilisesinin mihrabında atıma yem yedireceğim!”** sözleriyle; **RimPapa Kızıl-Elması**’nın daha Şarki **Roma Kızıl-Elması** fethedilmeden evvel, Türk ülküsünün manevi haritasına girmiş olduğunu, Garp Hristiyanlığına resmen ilan etmekte hiç tereddüt etmemiştir.

İstanbul’un Fethinden altmış dört sene evvel Yıldırım’ın adeta elini uzatarak gösterdiği bir Kızıl-Elmanın fetihten sonra Fatih tarafından ihmali tabii kabil değildi. Hatta bazı Garp membalarında şanlı atasının sözünü Fatih’in de tekrar edip durduğundan bahsedilir. Yıldırım’ın o meşhur sözünden doksana bir sene sonra Şark Kızıl-Elmasına Garb Kızıl-Elmasını da ilave etmek isteyen Fatih, (885=1480 tarihinde) Osmanlı müelliflerinin “Apulia/Puglia” isminden muharref olarak “Pulya Seferi” dedikleri cenubi İtalya seferini açtırıp 11 Ağustos (4 Cumada1-ahire) cuma günü Otranto şehrini fethettikten sonra etrafını da işgal ettirmiştir. Zahiren Napoli krallığına karşı açılan bu seferin hakiki hedefi Rim-Papa Kızıl-Elması’dır ve hatta Papa IV. Sixtus canını kurtarmak için Roma’dan Fransa’ya kaçmak istemişse de, nihayet müdafaa masraflarına karşılık olarak gümüş takımlarını satıp bazı yardım ümitlerine kapılarak yerinde kalmıştır! Roma’nın kurtuluşu Papanın gümüş takımları sayesinde değil, dokuz ay sonra Fatih’in vefatı ve Cem Sultan vakasının zuhuru sayesinde! Ölüm haberi üzerine papalık makamının emriyle, bütün Avrupa kiliselerinde Allah’a şükür duaları yapılan Fatih’in nazarında artık olgun bir meyve haline gelen bu Rim-Papa Kızıl-Elması ile olgunlaşmalarını beklediği “Engerus” ve “Alaman” Kızıl Elmalarından başka Paris bile artık bir nevi “França Kızıl-Elması» demekti. Hatta, Yıldırım’ın İtalyan elçilerine söylediği söze adeta nazire olmak üzere kendisi de Papalık makamından elçilikle gelen bir Fransız kardinaline, Paris’in 13. asırda ikmal edilmiş olan meşhur katedralinden kinaye olarak;

-“Romanın kurtulması şöyle dursun, senin kendi büyük kilisenin kulelerine bile Türk bayrakları dikeceğim!” demişti. Eski Türk halkının Kızıl Elma dediği ve azamet devrinde o halkın maneviyatını idare eden ulemanın da sulh zamanlarında bile “Dar-ül Harb” ve “Dar-ül Cihad” isimleriyle andığı uzak-yakın şark ve garp

ülkelerinin millî ideal sınırlarına girmesi geliş güzel bir istila siyasetiyle değil, milletleri mahalli idarelerin üstünde umumi ve müşterek bir nizam altına almak fikriyle izah edilebilir. Yavuz'a izafe edilen ve bütün dünya arazisini tek bir devlete kafi gelmeyecek kadar küçük ve dar gösteren büyük sözün, Kanuni devrinde kan dökülmesine sebep olmuş bir harici siyaset düsturu şekline inkılap etmesi, bütün insanlığı alakadar eden o geniş ve yüksek telakkinin en vazîh delilidir. "Yeryüzünde bir tek imparator vardır, oda Sultan-ı âlem olan Türk padişahıdır" şeklinde ifade edebileceğimiz bu harici siyaset düsturunun diplomasi sahasındaki ilk tecellisi, Avrupa'nın en mühim kısımlarından başka Amerika'da bile arazisi bulunan İspanya kralı ve Alman imparatoru Charles-Quint/Beşinci Karlos'un "İmparator" unvanını Türk hükümetinin kabul etmemesinde gösterilebilir. Charles-Quint'in o sırada Avusturya hükümdarlığında bulunan kardeşi Kral Ferdinand, Türklerin fethetmiş oldukları Macaristan üzerinde bir takım vasi haklar iddia ederek İstanbul'a elçiler göndermiş ve bu elçiler 937=1530 senesi 19 teşrinisani = 28 Rebi-ül-evvel cumartesi günü Vezir-i a'zam İbrahim Paşa'nın huzuruna kabul edildikleri zaman kendilerine sulh şartı olarak, dünyada Osmanlı padişahından başka birkimsenin "İmparator" unvanını taşımasına müsaade edilemeyeceği için, vilayet-i İspanya kralı olan Karlos'un, Almanya'dan İspanya'ya çekilmesi ve "anun" baş valisi olan karındaşı Feredıduş'un da her türlü iddiadan vazgeçerek Türk hâkimiyetine girmesi lüzumundan bahsedilmiştir. Kanuni'nin yirmi üç sene Nişancılığında, yani o zamanki teşkilata göre Hariciye Nazırlığında bulunmuş olan meşhur müverrih Celalzade-Mustafa Çelebinin Tabakaat-ül-Memalik'tinde Charles-Quint'den bahsederken;

"Zu'm-i fasidlerince sahib-kıran-ı âlem, kendü istilahına-felahlarınca imparator-ı a'zam geçinürler!" demesi işte bu millî siyaset düsturundan dolaydır. Kanuni'nin

Bu Beşinci sefer-i Hümayun'da takip edilen maksat, Avrupa'yı fethedip doğrudan doğruya Türk idaresine almak değil, Türk üstünlüğüne karşı gelebilecek hiç bir kuvvet bırakmayarak, tekmil Avrupa üzerinde umumi bir hegemonya kurmaktır.

Tabii artık hükümdarlar hükümdarı ve insanlık haklarının muhafızı vaziyetine geçen Kanuni ile dünyada ondan başka imparator olamayacağını ilan eden hükûmeti nazarında bütün yer yuvarlağı bir tek Kızıl Elma hâline gelmiş demektir.

938=1532'deki "Alman seferi"nin en mühim sebeplerinden biri de işte budur. Bu Beşinci sefer-i Hümayun'da takip edilen maksat, Avrupa'yı fethedip doğrudan doğruya Türk idaresine almak değil, Türk üstünlüğüne karşı gelebilecek hiç bir kuvvet bırakmayarak, tekmil Avrupa üzerinde umumi bir hegemonya kurmaktır. Seferden sonra 939= 1533 senesinin 22 Haziran=29 Zilkade pazar günü akdedilen İstanbul muahedesi bu maksadı kısmen temin etmiş ve Kral Ferdinand Osmanlı padişahını "baba ve metbü" tanıdıktan başka "kardeş" diye hitap ettiği Vezir-i-a'zamları da müsavi sayılmayı kabul etmiştir. Charles-Quint'in idaresinde bulunan bütün devletler namına, Türk hegemonyasına resmen boyun eğmesi, kardeşi Ferdinand'dan ondört sene sonra 954=1547 tarihinde akdetmek mecburiyetinde kaldığı muahede üzerinedir. Bu ağır muahede mucibince her sene

Mart ayının evvelinde, Türk hazinesine otuz bin altınharaç verilmesi takarrür etmiş; Charles-Quint'in Almanya imparatorluğu tasdik edilmediği için, "Vilayet-i İspanya kralı Karlos" unvanıyla iktifaya mecbur olmuş; bu muahedeahkâmı Papalık makamıyla Venedik Cumhuriyetine ve Fransa ile Avusturya krallıklarına da teşmil edilmiş ve Avrupa üzerindeki bir Türk hegemonyası kuran böyle bir muahedeyi bile karşı tarafın istirhamı üzerine "Kemal-i İnyet-i Padişahane" sinden dolayı kabul buyurduğundan bahseden Kanuni, bu şerefli vesikayı o senenin 8 teşrinievvel=23 Şaban cumartesi günü tasdik etmiştir.

Kendisini yeryüzünün yegâne imparatoru ilan eden Sultan Süleyman'ın bu büyük dava uğrunda giriştiği hegemonya seferleri esnasında, Protestan mezhebinin neşre çalışan Luther'in vaazlarında, Türklere mukavemeti "Allah'ın kuvvetlerine karşı gelmekle bir tuttuğu" ve bir taraftan da "Avusturya topraklarından birçok ailelerine muntazam ve adil bir idarede insanca yaşayabilmek için Türkiye'ye hicret ettikleri" ve hatta bu muhaceretler bir asır kadar devam ettiği için daha sonraları

1041 = 1631 tarihinde Budin Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından Palatin Esterhazy'ye zulümden vazgeçilip bu muhaceret cereyanına bir nihayet verilmesi hakkında ihtarnameler bile göndertildiği muhtelif vesikalarla sabittir. Tabii artık hükümdarlar hükümdarı ve insanlık haklarının muhafızı vaziyetine geçen Kanuni ile dünyada ondan başka imparator olamayacağını ilan eden hükûmeti nazarında bütün yer yuvarlağı bir tek Kızıl Elma hâline gelmiş demektir.

Bu büyük fikir, Kanuni'nin ölümü ile sönmüş değildir. Ondan sonra da devam ettiği için, onun torununun oğlu olan ve 17. asrın başlarında dört sene saltanat süren Genç Osman'ın Lehistan seferinde bile bu eski Türk ülküsünün başlıca amil olduğu muasır vesikalara istinaden yazılmış mühim bir eserle sabittir. Birinci Ahmed, Birinci Mustafa ve 2. Osman devirlerinde İstanbul'da bulunmuş üç Fransız elçisinin evrakına dayanan Madame de Gomez'in 1734'te iki cilt olarak çıkan "Histoire

d'Osman" isimindeki eserine göre, "Genç Osman" denilen dahi çocuğun, Lehistan seferi Baltık denizine çıkmak, orada donanma kurup hem Akdeniz'den hem Baltık denizinden Avrupa'yı abluka altına alarak, İtalya üzerinden kıtanın ortalarına doğru yürümek imkânlarını temin için açılmıştır! Herhalde bu heybetli proje, "Sultan-ı alem" in yer yuvarlağına hâlâ bir Kızıl-Elma nazariyle baktığını gösterir.

Eski Türk nesillerinin bir gün mutlaka varılacağından bahsettikleri Kızıl-Elma, Osmanlı inhitatının başlarında artık unutulmaya başlanmasından itibaren çürümeğe yüz tutmuştur. Bilhassa azamet devrinde elde edilen Kızıl Elmaların inhitat devrinde birer birer elden çıkması, millî ideal sınırlarını nihayet devlet hududuyla birleştirmiş ve işte o iki hudut birleştiği anda, Kızıl-Elma büsbütün çürüyüp gitmiştir! Artık Osmanlı imparatorluğunun son gününe kadar yegâne endişesi "Tamamiyyet-i mülkiyye" denilen mevcudun muhafazasından ibarettir. Bir

Bir cemiyet için en büyük manevi felaket, millî idealinin işte böyle devlet hududuyla bileşecek kadar daralması ve bu suretle o cemiyetin idealsiz kalmasıdır; hâlbuki ideal demek, elde olanı değil, olmayanı tasavvur demektir.

cemiyet için en büyük manevi felaket, millî idealinin işte böyle devlet hududuyla bileşecek kadar daralması ve bu suretle o cemiyetin idealsiz kalmasıdır; hâlbuki ideal demek, elde olanı değil, olmayanı tasavvur demektir. Mevcuda karşı duyulan meyle “sevgi” denir.

İnsanlığın hayvanlıktan en büyük farkı, ideal ihtiyacında gösterilebilir. İnsanın karnı gibi kafası da acıkır ve bu manevi açlığı ancak bir ideal doyurabilir. Memleketlerinde millî bir ülküden mahrum kalan birçok insanın tıpkı ithalat eşyası gibi hariçten gelen ecnebi ideallerine sarılmaları, işte bu tabiat kanununun en tabii neticesidir. Osmanlı idaresinin inhitat asırlarından ve bilhassa Tanzimat’tan itibaren hiç takdir edemediği en mühlik hakikat işte budur.

Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi

Yayın İlkeler

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, belirtmeli, ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş olan bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yazı Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1. Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.
2. **Başlık:** İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu yazılmalıdır.
3. **Yazar adı ve adresi:** Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanılmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.
4. **Ana metin:** Yazılar, Times New Roman tipi ile 16 punto büyüklüğünde ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5. Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemlerle verilebilir).

6. **Kaynak gösterme:** Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir:

(Özbay 2010), (Özbyay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde buadresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

(<http://www.Guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. **Kaynaklar:** Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynaklar” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir.

Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”

Türk Kültür Araştırmalar, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**,

Ankara: Berikan Yayınevi Yayınları.

FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi Yayınları.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN Ezgiler. (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

KORKMAZ, Zeynel vd. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), Öğretmenlerin Statü Düzeyleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarı Aynı Yayımlanmış Birden çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors.

Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1. The papers sent to the journal must be in compliance with Turk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)
2. **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case
3. **The name and the title of the author** should be written under the title with. * This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author.

The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher, author etc

4. **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within." The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5. The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)
6. **Referencing:** The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010). The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009).

The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year: (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page. The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date:

(<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. **References:** All the sources used in the study should be given in the "References" section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority.

Followin gare the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), "Kultur Bultenleşmesi ve Alt Kultur Grupları Hakkında Düşünceler." **Türk Kultur Araştırmaları**, Ankara: Turk Kulturu Araştırma Enstitusu Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author:

ÖZBAY, Huseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.

FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors: KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors: YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Unpublished thesis: KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statu Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitusu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year: KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Turk Dil Kurumu Yayınları. KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk**